

716

1981

HORS COMMERCE

ՀՈՐԿՈՒՄԵՐՍԻ

ՀՈՐԿՈՒՄԵՐՍԻ

ՀԱՅԿԱԳՐԱԳՐԱԿԱՆ

XX

ՀԱՅԿԱԳՐԱԳՐԱԿԱՆ

1981

საქართველოს ისტორიის და მწიგნობრობის მეცნიერებათა აკადემიის განმცემლობის გამომცემი

XX

16

KAVKASSIONI

Recueil littéraire et historique

(en géorgien)

PARIS — 1981

1921 - 1981

30234

60 - წელი სრულდება მას შემდეგ რაც წაგვირთა მს დიდი იმედი, რომელიც ყოველ ქართველის გულში იზრდებოდა ჩვენი ქვეყნის ბედნიერი მომავლის ასაშენებლად. მხოლოდ სამიოდ წელიწადი განიცადა, მთელი საუკუნის განმავლობაში ამ წუთის მომლოდინე ქართველმა ერმა თავისუფლების სიამე, და ბედის, დაცინვა ის არის, რომ თეიმპრობელურ რეჟიმისაგან განთავისუფლებულმა რუსეთმა ჩვენთვის თავისუფლების მოტანის ღირსეულობით წაგვრთა თავისუფლება.

მას შემდეგ ექვსი ათეული წელია ქართველი ხალხი, რომ ციხის დროინდელ უღელს ატარებს. ეს უღელი მიიტოვებოდა არის რომ რუსული იმპერიალიზმი და კონკრეტული სხვა ყოველი კოლონიალურ სახელმწიფოთა მიერ წარმოებულ კოლონიალიზმისაგან ძლიერ განსხვავდება.

რუსული თანამედროვე იმპერიალიზმის დამახასიათებელია არა იმდენად ეკონომიური ექსპლოატაცია რამდენად პოლიტიკური ანექსია და კულტურულ - ეთნიური შესრუტვა, ვაითქვამს და რუსულ ქვეყანად ქცევა დაპყრობილი მხარეების, ეს იმპერიალიზმი, რომელიც ინტერნაციონალიზმის ნიღბს ქვეშ მოქმედებს. სინამდვილეში უკიდურესი ნაციონალისტურ - შოვინისტურია და თუ დაუკვირდებით თავისი ბუნებით ძალიან ახლოს დგას პიტლერის ნაციტურ დოქტრინასთან, რადგან რუსები სრულიად არ მალავენ რუსი ხალხის „პირველობას“ და მის ხელმძღვანურ მოწოდებას. და თუ პიტლერი გერმანელზე უფრო „დაბალ“ ხალხებისაგან გამოიჯილვალდ დარჩენას და მხოლოდ ხელმძღვანელ ბატონის როლში გამოსვლას აპრობდა, რუსები ვითომ ინტერნაციონალიზმის სახელით, ყველა მის ხელში ჩაეარდნოდ ერს, ერთ ნაციად ეკრძალებოდა უბიძგებენ და ეს „ინტერნაციონალური ნაცი“ — „საბჭოთა ერი“ რუსულ ენაზე მოლაპარაკე და რუსულ კულტურით ნაკვები ვითომ ახალი ერი იქმნება. ასეთი ხასიათის შემოტევა და დაწოლა, ბუნებრივ კანონის თანახმად დაპყრობილია წინააღმდეგობას იწვევს და ჩვენად საბედნიეროა. ჩვენი ერი ამ წინააღმდეგობის გამოწვევით დიდ ენერჯიასა და უნარს იჩენს, მაგრამ მრავალჯერა და საშინელი რუსთა მიერ გამოყენებული საშუალებანი.

ცენტრალიზებული პარტიის აპარატე და „იდეოლოგია“, ასევე ცენტრალიზებული სახელმწიფოს წყობილე-

ბა, რომეშიც სიტყვები: „რესპუბლიკა“ „მთავრობა“ „მინისტრო“ და კიდევ სხვა ამ გვარნი, ცალკე ფუნქციონირებს რესპუბლიკებში, მხოლოდ ფიქციებია. საბჭოთა კავშირში შემავალ ყოველი ერის არა მარტო ეკონომიური, ტექნიკური და მეცნიერული მოქმედება არამედ კულტურული დარგის ყოველგვარი გამოვლენა რუსულ კულტურის დარგალშია ჩაყვებული და დატყვევებული.

ის ფაქტი, რომ რუსულ ენაზე გამოცემული მეცნიერულ წიგნების ფონდი თავისი სიმდიდრით მხოლოდ ინგლისურ ენოვან ფონდს ჩამოუტარდება, ფაქტი რომელიც საბჭოთაში მცხოვრებ ხალხებისათვის, რომელთაც რუსული ენა ცხადია იციან ხელსაყრელი და სასარგაო ეკონომიური, სინამდვილეში ამ ერების საწინააღმდეგო მოქმედებს. რუსებს საკუთარ ენაზე არსებული უმდიდრესი ბიბლიოთეკები საშუალებასა და „უფლებას“ აძლევს არა რაციონალურად და ფლანგვად ჩათვალონ სხვა უცხო ენაზე არსებულ დოკუმენტების გაცნობაზე დროს ხარჯვა. მშვენიერ ატმოსფეროში თაობები იზრდებიან, დროს თავისი მიაქვს და რუსები რაც დრო გადის უფრო და უფრო დაუყინებით მისდევენ აფეთხელ გეზს.

სამოსი წლის წინად მომხდარი, საქართველოს დაპყრობის ამბავი უკვე არაის ახსოვდა და აი, როგორც მამინი ქართველ მუშებმა და გლეხებმა წითელ არმიას „მოუხმეს“ რომ ბურჟუაზიულ ხელისუფლებისაგან განთავისუფლებულიყვნენ. ახლა ავლენებმა ქართველებს „მიზაპიქს“ და წითელი არმია „მეგობრულად“ დაეხმარა დაჩაგრულ აღვანეთის ხალხს.

სხვა ფრიად მნიშვნელოვანი ამბებითაც საცნა თანამედროვე ქრონიკა და რაც დრო გადის მსოფლიო მდგომარეობა დაწყნარების ნაკვალად აღრვისაკენ მიდის. ჩვენი ქვეყნის ბედი ამ მოვლენათა შედეგებზე დამოკიდებული.

ჯერჯერობით კი ჩვენ ერის ეუსურვით კვლავ გამოყენების უკვე ნაცადი ზეზი ნაწეღის სიმტიკიტასა და ნაქსოვის სიღბოს ერთდროულად გამოჩენისა.

დე საქართველოს მარადიობას წინ უძღოდეს დიდი ილიას ხიტყვები:

აღრიად ავაღ თუ კარბად — ჩვენი ჩვენი თანხი
ჩვენიღვმ გვეუღდნს — მით იხვის უქაღ.

იოსებ გრიშაშვილი.

ბარათი მემოზას

საუნიველია ეს დროთა სიგრძე,
ლამის ლოდინი მოკვდეს უშვილოდ,
სადა ხარ! ჩვენი ტანჯვა თუ იგრძენ
უნდა სამშობლოს დროზე უშველოთ.

ახალი ყლორები კერავს საქაბებს,
ქველი სიწმინდე თბილისში ახლა,
ბევრი ხნიერი მუხა აქაფეს
მეგრამ ადგილი არ გაპარება.

ქმთა საფლავზე ვიქვავ პარასკევს,
სადაც ისვენებს მოღვლილი ჯარი,
თუ გზად მკვდართა ნაღაპარაქებს:
დავკვივით დროზე, გავტყუებთ ჯვარი.

გაბრატიონი და ფეიჭრები,
არ მინდა მერი სხვა მის მიებას,
დახეულ ქულათ მოღის ფიჭრები
ოცნება საზღვრავს უსაზღვროებას.

ქამო არ მინდა უნც დაეკოვლო.
ჩემი ლექსები სხვის ქარზე ჰქროდეს,
თუ კოეზიას არ აქვს სამშობლო
კოეზის სამშობლო ხომ უნდა ჰქონდეს?

და დღეს არ ვიცი თუ როგორ ალაბს
ამოგა ისევ დილა - აისი,
დღეს გორბანანის საბაბო ქალაქს
მხოლოდ სახელი შერჩა თავისი.

ყველა მივიღეთ დეზად და ძეგად
ვინც გვასახელა საზმირო ქვევით,
ხელზედ კოეზები დაგვაქვს ხემდებად
ამდენ კუბოთა მალა აწვით.

უვიდობით და გთხოვთ რომ ჩემი გვამი
არ დაიცხრილოს ქალაქის გარედ,
დამსწვით და ფერფლი ჰაერნაგამი
კოეზებს თავზე გადააყარეთ.

AU MONDE CIVILISÉ

Le pouvoir d'occupation soviétique russe en Géorgie vient de commettre des crimes inouïs. Dans la nuit du 14 février dans diverses parties du pays, sans jugement et sur l'ordre de la tchéka, furent fusillés 200 détenus (1), parmi lesquels des professeurs, des instituteurs, des étudiants, d'anciens officiers de l'armée géorgienne, des ouvriers et surtout des paysans, des personnes appartenant à toutes les professions et de toutes les nuances politiques; même les enfants, les vieillards et les femmes ne furent pas épargnés.

Les bolcheviques décidèrent d'anéantir cette population éprise de liberté et de tuer en elle pour toujours toute activité politique. Les troupes cernèrent la province, firent de véritables Dragonnades, établirent leurs détachements dans les principaux villages aux frais des paysans, effectuèrent des arrestations en masse, fusillèrent les habitants, incendièrent les villages. En un mot, le feu et le fer parcoururent sans pitié la province, laissant derrière le sang et les cendres. Le peuple sans défense, épouvanté, fuit dans les montagnes, dans les forêts, partout où il est possible, pour se sauver de ces impitoyables persécuteurs.

De telles expéditions sont actuellement préparées contre d'autres provinces de la Géorgie.

Une conférence des paysans gouriens réunie clandestinement dans les forêts, vient d'adresser à tous les peuples civilisés la résolution suivante : « Le deuxième anniversaire de l'invasion de la Géorgie par l'armée russe est marquée par la destruction et la ruine de notre province de Gourie. La population, pour chercher un refuge, s'est enfuie dans les montagnes neigeuses et les forêts lointaines. Les maisons brûlent, c'est par milliers que sont pris des otages parmi lesquels beaucoup de femmes et des enfants. A Ozourguéthi, chef-lieu de la Gourie, on fusille les paysans et les ouvriers dont les cadavres laissés sur les places publiques et dans les rues, deviennent la proie des chiens. Ainsi la Gourie avancée, est devenue un abattoir humain. Sa population de pionniers de la liberté, est saignée à blanc. Que le monde entier entende ces souffrances ! »

Au nom de quoi ces exécutions en masses, cet anéantissement d'un petit peuple démocratique ? Les bolcheviques expliquent officiellement leurs actes par l'assassinat d'un de leurs agents par des brigands.

Cette raison n'est digne que de sauvages. Le pouvoir d'occupation ne pouvant venir à bout d'une poignée de bandits armés, se venge sur une population sans armes et sur les malheureux détenus. Il ne le cache pas d'ailleurs. Les journaux bolcheviques écrivent : « Entre les brigands et nos adversaires politiques il n'y a aucune différence. Aussi toute générosité envers ces derniers doit-elle être abandonnée une fois pour toute. Notre tâche, continuent-ils, est d'arriver à ce que sur le territoire soviétique il n'y ait plus un seul homme qui ne reconnaisse le régime soviétique. C'est cette tâche que nous accomplissons. »

C'est donc une lutte à mort déclarée à tout le peuple géorgien qui ne reconnaît ni l'occupation russe, ni le régime soviétique.

Après avoir semé la ruine et la mort en Géorgie, le pouvoir d'occupation russe, pour avoir des garanties contre tout mouvement national, a fait parmi la population de nombreux otages qu'il ne s'est pas contenté de détenir dans les prisons du pays, mais encore, pour plus de sécurité, a fait déporter en Russie où ils sont enfermés dans les prisons. Vingt et un des plus notoires de ces otages sont actuellement gardés dans les prisons de Iaroslav.

Maintenant la tchéka vient d'annoncer officiellement que les « otages seront fusillés par dizaines au moindre attentat contre ses agents ». Comme les attentats peuvent à tout moment être organisés par les tchékistes eux-mêmes, il est facile de comprendre dans quel état se trouvent ces otages enfermés dans les caves des tchéka où les détenus sont soumis à d'horribles tortures par lesquelles on veut arriver à tirer d'eux quelque aveu.

Il est évident que l'assassinat d'un agent communiste n'y est pour rien. C'est par dizaines que de telles personnes ont été supprimées dans toutes les Républiques Soviétiques. Moscou cherche simplement l'occasion de se venger contre le peuple géorgien pour l'attachement de ce dernier à la liberté et à la démocratie, pour sa résistance au pouvoir d'occupation et pour sa fidélité à son gouvernement national.

Ainsi au XXe siècle, aux yeux du monde civilisé, s'accomplit l'extermination physique et morale d'un peuple entier.

Au nom de ce peuple si cruellement persécuté et de ses fils tombés sous les coups des bourreaux bolcheviques, je fais appel à la conscience des peuples civilisés, à la conscience de tous les honnêtes gens, pour flétrir cette persécution sanguinaire d'une petite nation, ces exécutions en masse d'innocents et pour vouer au mépris universel les inspirateurs et les auteurs de ces actes barbares — le gouvernement bolchevique.

Noé JORDANIA

Président du Gouvernement National
de Géorgie.

Le 3 avril 1923.

(1) Seulement à Tiflis il y eut cette nuit-là 92 personnes fusillées. Les journaux bolcheviques officiels « Zaria Vostoka », « Pravda Grouzi » et « le Communiste » en publièrent la liste.

РОССИЙСКАЯ
ФЕДЕРАТИВНАЯ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ
СОВЕТСКАЯ РЕСПУБЛИКА

СОВЕТЪ
НАРОДНЫХЪ КОМИССАРОВЪ.

Москва, Кремль.

7 мая 1960 г.

№ 6/740.

ПОЛНОМОЧИЕ.

Ввиду последовавшего между Правительством Российской Социалистической Федеративной Советской Республики и Правительством Демократической Республики Грузии соглашения о заключении между Россией и Грузией договора о дружбе, Правительство Российской Социалистической Федеративной Советской Республики уполномочило для ведения переговоров о заключении означенного договора заместителя Народного комиссара по Иностранным Делам Льва Михайловича КАРААНА, уполномачивая его подписать с теми, кто будет на сие уполномочен Правительством Демократической Республики Грузии, иными быть выработанным путем этих переговоров договор, каковы договор будет обязательен для России с момента его подписания без особой ратификации.

В удостоверение чего, Председатель Совета Народных Комиссаров Российской Социалистической Федеративной Советской Республики подписал настоящее полномочие и приказал утвердить его подлежащей печатью.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ СОВЕТА
НАРОДНЫХ КОМИССАРОВ

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ПО
ИНОСТРАННЫМ ДЕЛАМ

Лев Михайлович Караана

ლენინის მიერ ხელმოწერილი საბუთი.

9

ПРОТОКОЛ.

Нижеподписавшиеся, Член Учредительного Собрания Демократической Республики Грузии Григорий Илларионович УРАТАДЗЕ и Заместитель Народного Комиссара по Иностранным Делах Российской Социалистической Федеративной Советской Республики Лев Михайлович КАРАХАН, подписав сего числа на основании пред"явленных ими взаимно полномочий своих Правительств Договор между Грузией и Россией, выработанный ими на происходивших между ними с 28 Апреля по 6 Мая сего года, на основании имевшихся у них от подлежащих Правительств полномочий, переговоров, приняли каждый по одному подлинному акту означенного Договора, для передачи такового своему Правительству.

При этом, обе договаривавшиеся Стороны условились, что подписанный сего числа договор будет обоими договаривавшимися Сторонами немедленно обнародован во всем его содержании за исключением пункта 10 статьи У, который будет опубликован по истечении двухнедельного с сего числа срока.

В удостоверение чего, нижеподписавшиеся составили настоящий протокол и скрепили его своими печатями.

Учинено в Москве, в двух экземплярах, Мая / дни тмояча девятьсот двадцатого года..

G. Uratadze

L. Karahan

საგარეო
საზღვაო

ДОГОВОР

между

ГРУЗИЕЙ И РОССИЕЙ.

Демократическая Республика Грузии с одной стороны и Российская Социалистическая Федеративная Советская Республика с другой, руководимые общим желанием установить между обоими странами прочное и мирное сожительство на благо населяющих обе страны народов, решили заключить для сего особый договор и назначили для сего своими уполномоченными: Правительство Демократической Республики Грузии - Члена Учредительного Собрания Грузии ГРИГОРИЯ ИЛИАРИОНОВИЧА УРАТАДЗЕ и Правительство Российской Социалистической Федеративной Советской Республики - Заместителя Народного Комиссара по Иностранным делам ЛЬВА МИХАЙЛОВИЧА КАРАХАНА. Означенные уполномоченные, по взаимном осведомлении о своих полномочиях, признанных давшим перечисленным выше лицам право на подписание настоящего договора, согласились о нижеследующих статьях:

Статья I.

Исходя из провозглашенного Российской Социалистической Федеративной Советской Республикой права всех народов на свободное определение своей доли в мировом сообществе, в состав которой они входят, Россия безоговорочно признает независимость и самостоятельность Грузинского Государства и отказывается добровольно от всяких суверенных прав, ^{которые принадлежат Грузии} ~~какие принадлежат России~~ в отношении к Грузинскому народу и земле.

Статья II.

Исходя из провозглашенных в предшествующей статье I настоящего договора принципов, Россия обязуется воздержаться от всякого рода вмешательства во внутренние дела Грузии.

Статья III.

I. - Государственная граница между Грузией и Россией, проходит от Черного моря по реке Псуу до горы Ахача, ^{от горы Ахача} ~~от горы Ахача~~ и гору

ბელშეკრულების პირველი ფურცელი.

1921 წელს 17 მარტს ქუთაისში მომხდარი სახვრო მოლაპარაკება საქართველოს დამოუკიდებელ რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარის გენერალ-ლეიტენანტის გ. ლორთქიფანიძისა და საქართველოს რევოლუციური მთავრობის

საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკის რევოლუციური მთავრობის

ამვე დროს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა აცხადებს, რომ ეს შეთანხმება არ სურს ამა თუ იმ ხელისუფლების ცნობის საყრდენად. საქართველოს კანონიერი მთავრობა ის სთვლის თავის თავს, სადაც და რა პირობებშიც უნდა დარჩეს, ვიდრე მთელი ქართველი ხალხის უმრავლესობის თავისუფლად გამოთქმული ნება - სურვილი არ იტყვის ამის წინააღმდეგს.

უხელოვნებლობა - რა ზემოთ გამოთქმულ მოსაზრებით, მაქვს პატივი ამასთანავე წარმოვიდგინოთ თქვენდა განსახილველად პრაქტიკული შეთანხმების შემდეგი პირობები.

საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკის მთავრობის წარმომადგენელი: გ. ლორთქიფანიძე

17 მარტი 1921 წელი.

ტექსტის სიღრმისა და მთლიანად გამოკვეთება მოლაპარაკების ოქმისა ვერ მოხერხდა, ამიტომ მოგვყავს ზოგადი საინტერესო განცხადებები კონფერენციის წევრებისა.

გ. ლორთქიფანიძე: ქვემოთ უკვე დაიპყრო ართვინისა და არდახანის ოლქები, მას უხლო იერიში მოაქვს ბათუმის ოლქსად, ამიტომ ჩვენ ედგავართ იმ პრინციპული ნიადგზედ, რომ როგორც არ უნდა იყოს საქართველო, იქნება მისი ხელისუფლება დემოკრატიული რესპუბლიკა თუ საბჭოთა წყობილება, ჩვენი მოვალეობა არის, მოვალეობა საქალმწიფებრივი და ეროვნული, რომ ბათუმის ოლქი ყოველ შემთხვევაში დარჩეს საქართველოს, ვიმეორებ, როგორც არ უნდა იყოს ის. ეს არის ჩვენი სახელმძღვანელო გეზი, რადგან ქვემოთ გათავებლად და იერიშები დაიწყო ბათუმის ხელში ჩასაგდება. საქართველოს რესპუბლიკას ჰქვია უნებლდება ორ ფრონტზე ბრძოლა, საჯავახისა და ბათუმისა, ამიტომ საჭიროა, რომ მოინახოს საერთო საშუალება, რომელიც აგვიცილებს საფრთხეს, რომელიც მთელს საქართველოს მთლიანობას.

მ. ორახელაშვილი: ჩვენ არა ვართ წინააღმდეგნი, რომ ბათუმის საკითხი იქნეს განხილული კონფერენციის მიერ, მაგრამ ეს საკითხი მეორე ხარისხოვანია. ჩვენი პირველი მოთხოვნა უნდა არის, რომ საქართველოს დამოუკიდებელ რესპუბლიკის თავრობამ იცნოს საქართველოში მომხდარი გადატრიალება და აღიაროს საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკა და თუ ეს არ იქნება მიღებული, სხვა დეტალების მიღება შეუძლებელია.

ქართველ ხალხთან ერთად მისი ერთსულოვანი ნებით დაყენებული მთავრობა მთელი თავისი ძალ - ღონით წინ აღუდგა საქართველოში შემოჭრილ უცხო ძალებს და ეს ხუთი კვირა რაც ის, ქართველ ჯარისა და ქართველ სახალხო გვარდიას დაურდნობილი, აწარმოებს ქვეყნის დაცვას. ხუთი კვირის მძიმე ბრძოლამ გაცილებით უფრო მრავალ რიცხოვან მოწინააღმდეგებთან ნათელი ჰყო ქართველი მხედრობის მხნეობა და თავდადება და ქართველი ხალხის ერთსულოვნება და სიმტკიცე დემოკრატიული რესპუბლიკის დაცვის საქმეში. ეს ომი, რომელსაც ერთი წუთითაც არ მიუღია სამოქალაქო ომის ხასიათი, გრძელდება. დღემდე. მაგრამ აწ უკანასკნელ დროს კიდევ უფრო მეორე ვარსკვლავი და გამოქვავდა საქართველოს სამხედრო მდგომარეობა. ანკორის მიუხეობამ, ისარგებლა რა ჩვენი მდგომარეობით, უკვე დაიპყრო არტანუჯისა და ართვინის ოლქები, ახლა როდესაც საქართველოს მთავრობის პოლიტიკურსა და სამხედრო ბაზას წარმოადგენს ბათუმი, ანკორის ჯარები ოჯახ გვესხმის ზურგიდან და პირებს ბათუმს და მისი ოლქის დაპყრობას. ასეთ პირობებში საქართველოს მთავრობას მდგომარეობა აიძულებს მთელი თავისი ყურადღება მიაპყროს ტერიტორიის მთლიანობის დაცვას და არაკეთილ შემთხვევაში ნებით თუ უნებლიეთ არ შეუწყოს ხელი ბათუმის და მისი ოლქის ოსმალეთის მიერ დაპყრობას. ამ მიზნისათვის ის თავის მოვალეობათ სთვლის მიიღოს საქართველოს რეკომის წინააღმდეგა მოლაპარაკების შესახებ და შესაძლებლად სცნოს ამ მდგომარეობაში განსაზღვრულ პირობებში ფაქტობრივი შეთანხმება მოახდინოს ხსენებულ რეკომთან იმ ომის ლიკვიდაციის შესახებ, რომელიც სწარმოებს საქართველოს მხედრობასა და რეკომის განკარგულებაში მყოფ საბჭოთა ჯარების შორი. საქართველოს მთავრობა მოლაპარაკებაში ხელმძღვანელობს იმ აზრით და მისწრაფებით, რომ ყოველგვარი ღონე და ზომა იხმაროს საქართველოს მთლიანობის დაცვადად, მიუხედავად იმისა, თუ როგორი შინაგანი წყობილება იქნება დღეს ან ახლო მომავალში საქართველოში.

გ. ლორთქიფანიძე: დღეს ყველაზე დიდი საშური საკითხი და პირველ რიგში განსახილველი არის საქართველოს ტერიტორიის მოლიანობის შენარჩუნება ყველა ქართველ პატრიოტისათვის და რაც შეეხება რეგიონის საკითხს, ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ერთმა პოლიტიკოსმა ჯგუფმა უტყველი ძალებით გადაიარა საქართველოს დიდი ნაწილი და არავითარ შინაურ ვადატრიალებს დეკლარაცია არ ჰქონია. ზოგი ფიქრობს, რომ საქართველოში დამყარდა თავისუფლება, ჩვენთვის კი უღიღესი ტრადიციისა, ამ ტრადიციის მოპავე კიდევ მეორე ტრადიციის, ტერიტორიის მოლიანობის საკითხისა ბათუმის ოლქის სახით და რადგან დღეს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობას არ აქვს საშუალება იბრძოდეს

ორ ფრონტზე მან აირჩია, რომ როგორც არ უნდა იყოს და რა წყობილებაც, ბათუმის ოლქი დარჩეს საქართველოს ფარგლებში. ბატონი ირახელაშვილს მერე დღესვე უნდა ეპრობა საკითხი, რომ ცნობილი იქნეს საქართველოში შიგნით და გადატრიალების საკითხი, დიდი შეცდომაა, რადგან საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობას არ შეუძლია თავისი ხელისუფლება გადასცეს სხვა ვინმეს. თვით ის არ არის წყარო უფლების. წყარო უფლების არის დამფუძნებელი კრება და სხვა არავინ.

17 მარტი 1921 წელი.

მიმართვა საქართველოს ახალგაზრდობას

რადიო გადაცემა. ავტორი და დიქტორი გ. როზაქიძე.

მაშული გულით გისმობთ შორეთიდან ახალგაზრდებო! თუ ჩემი მწერლური ნათქვამი უტყობია თქვენთვის, სახელი მაინც გაგავიწყობთ ჩემი, შემიკითხებით, რატომ დაეტოვე საქართველო. ჩემი ძაბული და დედულე გზომ მშვენიერი და ტყბილი. მოვითხრობთ: ბოლშევიკები გაჰყვირიან „ხალხურ დემოკრატიას ვაჟაყვანიძე“. სიყალბე მათი, ამ სახელდებაშია ცხანს: დემოს ნიშნავს ბერძნულად ხალხს, მაშასადამე „ხალხური დემოკრატია“. ასე უნდა იკითხებოდეს; „ხალხური ხალხი - კრატია.“ ვაჟაყვანიძე დემოკრატიაში, უფრო მართალი იქნებოდა ეთქვით ვაჟაყვანიძე დემოკრატიაში. ეს არაა ზურბობა. ადამიანისათვის უკანასკნელი საყრდენია უზენაესი — ღმერთი. საბჭოეთში ყოველი რწმუნა ზე - ბუნებრივისა დადავულია ღმერთის ქებათვის სიტყვით - „ტრუპოლოვსკიტა“. ყურები გვაქვს გამჭვირვლი და სახლთა კეთილდღეობისათვის ვებრძვილი, ამავე დროს როგორც კოცხალს კრებულს ბასრი დანით სახსრებს უხსნიან. ხალხის ალაგს მასა გამეფებული, რომელშიაც პიროვნება, ეს უღთიერესი მოვლენა, სრულად ითქვიფება. არავითარი სახე არაა და მასთანადაც არავითარი სახიერი. დილიდან შეღამებამდის ვაისმის „დაეწყოთ, - გაუსწოროთ“. ხალხი წელზე ფეხს იდგამს და ჰჰან - წყევნაშია, ყოველი ცალკეული ნუმერი მხოლოდ და ნუმერი ნაკელი, ასე წოდებულ „სოციალისტური მშენებლობისათვის“. ვამტებ; რდევანდლი მოდგმა ნაკელად ეფინება ხელონდელს, ხელონდელი ასევე უნდა ეფინებოდეს მოშავლს და ასე დაუსრულებლად, რაც ნიყირდება ნაკელი - არის მხოლოდ კოლექტივიზნული და უსახელო. ხალხისათვის რჩეული თავისათვის სწირავდა და როგორც გმირი, სახელი მისი ნათელი იფი-

ნებოდა მთელი ისტორიის კიდევანი. საბჭოეთის ქანცმორეული „სტახანოვიკი“, კოლქტივისთვის განწირული ამორტიცილები ბოლშე ვაჟაყვის ფურცლებზე და ამ ფურცლებთან ერთად, რომელთაც სხვა მიზნისათვის ხმა რომენ. იფიყვება ისე რომ მისი სახსენებელიც აღარ რჩება. მცენარე იზრდება; ქართველთა გენია იტყვის; მცენარე ხარობს; არის სიხარული საბჭოეთის მშენებლობაში? ძველად გლეხი, თითქოს მზის თესლებით სასე, სიყვარული უახლოვდებოდა მიწას ვითარ ჰჰარი, რათა გაენაყოფიერებია მისი საშო. მიწა ნაყოფს გამოიღებდა მდელით, გლეხი სიხარულით იტრებოდა. თუ მონახავთ ასეთ გლეხს რომელიმე კოლმურნებაში თუ გინდ ერთადერთს სიტყვა უკან წაშლია. ვერ მონახავთ. ადამიანი მხოლოდ და მხოლოდ მაშინა ადამიანი როცა იგი თავი უსაფლავია; თავისუფლება სახიერი ეფემენტრ ადამიანში ვინ არის თავისუფალი საბჭოეთში? არავინ. იქ ყველაფერი აკრძალულია რაიც არ არაა ბრძანებული.

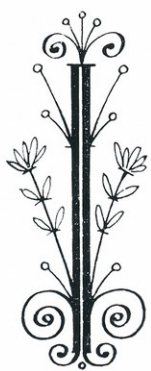
დღეს რომ ერთი ბრძანებლობს, ხელა იგი დასაბრებლად მიჰყავთ. ბერიის ზეღერი საბჭოეთში გამოანაკლი არაა. იქ იგი ყოველდღიური ზოვლენაა. დამხერებთ გუშინდელი ბრძანებელისა შიშის ქარი ურბნთ სახსრებში, ფიქრობენ რა მათაც არ ზედეთ ეს ბელი. არ არის ეს დემონოკრატია? შესაძლოა შეეძლოთ ამ დებულების გამო, გარნა ვიცი სადღაც მამალულ კუნძულში თქვენი არსისა დამთავანხმებთ, თანხმობას მყისვე მიჩქმალავთ, რადგან შიში აფიხმავთ მალული აზრი თქვენი რომ არ იქნეს ყურადღებოდა. საბჭოეთში კაცს შიშის გამო მოსვენებით ვერც კი დაუძინია. ეშინია სიხმარში ბოღვით არ წამოსცდეს გულნადები აზრი რაიმე. ასეთია საბჭოეთის საშო-

თბი. ეს სამოთხე მივატოვე და არა ნამდვილი სამოთხე, მუდარებელი ჩამშობლო ჩენი, მოწყვეტილვარ ჩენს დედამიწას, ხოლო შორეული ფესვებით მაინც მასთან ვარ. ეს ფესვებია უცხოეთში რომ მაცოცხლებენ. ქაღლი და ვანო, ახალგაზრდებო! დღე არაა თქვენზე და თქვენთვის არ ფიქრობდე გულაყრბებული და თვალკრემლ მორეული. ვფიქრობ, თქვენში შექრილია ბოლშევიზმის გამხრწნელი ძალა. თანვე ამასაც ვიგულევებ, რომ ეს შექრილი ძირაფენებში თქვენ არსს ჯერ კიდევ არ წვედნია. თუ რა ეს ფენები ერთი მაგალითი ნათლივ დაგისახავთ: იყო ერთი ქართველი, თავადი, ანარქისტი და თავდადებული მამულიწვილი ვარლამ ჩერქეზიშვილი. ქართული მას არ ემარჯებოდა, საქართველოს ბავშობიდან იყო მოწყვეტილი. იცოდა რუსული, ფრანგული და ინგლისური. სიკვდილის წუთებში, როცა ადამიანის მთელი არსი შეიჩხვება საუკუნეთაგან მოშვებული ფესვებით, მას უეცრად რუსული დავიწყდა, ფრანგული და ინგლისური, მომაკვდავმა ქართულად იწყო ლუღლუღი. აი რა ძალისა არიან ძირა ფენები ადამიანისა, განსაკუთრებით ქართველისა. ეს რომ არ ვიცოდე ამ სიტყვითაც არ მოგმართავდით. გულწრფელ იღეთ ყურათ სიტყვა ესე, სიტყვა რომელიც რწმული გულიდანაა წარმოშვებული და მამურ გრძნო-

ბებით თქვენსკენ მოშვებული, დაენდეთ მხოლოდ და მხოლოდ ღრმა სიტყვის ამ ძირა ფენებიდან, ეჭვი გულში ლის ძეგრა და მაჯის ცემა საქართველოსი. იქაა მკვლევარის რეველება მისი. ისმენთ ამ ხმას, თქვენში წამოიჭრებიან წმიდა ნინო, რომელმაც ვაზის ჯვარით გვაზიარა ქრისტეს მცნებას, დავით აღმაშენებელი — ფუძემდებელი საქართველოს ხელმწიფებისა, მეფე თამარ, მზიური შარავანი ამ ხელმწიფებისა. ჭეთევან დედოფალი წმიდა ნინოს დობილი წამებული ვაზის ჯვარისათვის. ეს სიტყვები დიდ კარდუსი ჩენი მითიური თაურმდგენისა, იაკობ ხუცესი, გიორგი მერჩული, შოთა, საბა სულხან ორბელიანი, ილია, აკაკი, ვაჟა: წამოიჭრებიან თქვენში ძლევაშოსილებით და მხრებში ამართულთ თქვენ ვერა გაგიძლებთ, რა იყვეს იგი თუვინდ დემონური ძალა ბოლშევიზმისა. დაიმყენით სიტყვა ესე თქვენ ყმაწვილ გულებში. ახალგაზრდებო! ხალასო ნერგებო საქართველოს მომავლისა, გესმით?! გიხმობთ ქართველი მწერალი, რომელსაც მწერლური გეზით ჯერ კიდევ მარდათ აქეს ამართული მარჯვენათი, მზიური მეწამული ალანი საქართველოსი. ისმინეთ ხმა ჩემი და ჩემთან ერთად გადასძახეთ მშობლიურ მთაველებს:

მზმბრძმლი იყავ საქართველო!

ALLOUCTION
PRONONCÉE PAR TARIEL ZOURABICHVILI

le 27 mai 1978

à l'occasion de la commémoration du 60e anniversaire
de l'Indépendance de la Géorgie

Au nom de l'Association Géorgienne en France et de son Comité Directeur, et ainsi que vient de vous l'annoncer son Président avant de s'adresser à vous dans notre langue maternelle, il m'appartient maintenant de saluer et de remercier tous ceux, membres de notre Association et amis, qui sont ici pour commémorer le 26 MAI, fête nationale de la Géorgie libre et indépendante. C'est aujourd'hui le 60e anniversaire du jour qui, en 1918, a vu le rétablissement et la réaffirmation de l'existence souveraine d'une nation qui, petite peut-être par le nombre de ses habitants, atteint sa pleine dimension par son histoire, ses traditions, l'attachement que ses enfants n'ont cessé de lui apporter à travers des siècles d'épreuves et de luttes contre la convoitise de voisins infiniment plus puissants. Il est opportun en cet anniversaire de dire aux amis non-géorgiens qui nous entourent, mais peut-être aussi de nous rappeler à nous-mêmes ce que symbolise le 26 MAI.

Cette affirmation, le 26 mai 1918, de la nation géorgienne souveraine, reconnue par tous les pays souverains, n'a cessé d'être répétée au cours des célébrations de la Fête Nationale qui ont eu lieu depuis lors. D'abord pendant trois courtes années sur le sol national même, avant qu'une fois encore dans l'histoire du monde, le droit des peuples à disposer d'eux-mêmes n'ait été bafoué, en 1921, à la face d'un concert de nations dont bien peu ont élevé pour une cause juste des protestations ou lui ont apporté le soutien que tant de bonnes consciences, aujourd'hui, s'empressent d'assurer, sans parfois beaucoup de discernement, à toute apparence de mouvement national.

Ce sont la perpétuation de cette affirmation, le rappel incessant du fait que depuis le 26 mai 1918 la Géorgie est redevenue souveraine et indépendante par le choix de son peuple, et que ce n'est que par la force illégale, arbitraire, d'un Etat étranger, que lui ont été enlevés la liberté de s'exprimer, le pouvoir de déterminer librement son destin, de fixer souverainement et démocratiquement ses choix nationaux,

ses options politiques et ses amitiés — ce sont ces affirmations qui sont répétées hors de la Géorgie occupée, chaque fois que nous célébrons le 26 MAI. En premier lieu en France, première "terre d'accueil" où s'est regroupée la communauté émigrée géorgienne la plus nombreuse et où ce jour est depuis 1922 commémoré solennellement; puis dans tous les pays où sont réunis des Géorgiens.

Ce sont ces affirmations de souveraineté du peuple géorgien, de son droit à se déterminer librement, qui sont la base et l'essence même de notre Association Géorgienne en France — et de ses associations sœurs à travers le monde — au sein de laquelle trois générations, et même quatre déjà dans certaines familles, ont rejoint celle qui, refusant l'arbitraire qui accablait la Géorgie, a préféré le chemin de l'exil et de la lutte pour la liberté. Ce sont elles, ces affirmations, qui ont réuni et continuent de réunir — par-delà les multiplicités d'intérêts particuliers et de positions idéologiques propres à tout groupe humain — les membres de notre communauté géorgienne à l'étranger. Ce sont elles qui, après et malgré 57 années d'occupation étrangère, donnent à tant de nos compatriotes restés sur la terre nationale, la volonté et le courage d'exalter le fait GEORGIEN, par la défense de leur langue, de leur tradition, de leur droit à l'expression libre, par le refus d'accepter toutes restrictions aux libertés de la nation géorgienne et de ses hommes; liberté de choix national avant et en dehors de toutes considérations idéologiques, liberté d'expression, liberté de mouvement, liberté d'un peuple qui veut et doit pouvoir décider en toute souveraineté et suivant sa seule conscience nationale de ses amitiés et alliances, de son sort, de sa politique.

Pour tous ces compatriotes courageux, le 26 MAI a gardé sa réalité profonde, et pourtant combien n'ont connu, compris sa signification, que par la tradition orale, parce qu'ils sont nés, ont grandi longtemps après le temps où la Géorgie avait la liberté de s'exprimer. Nous leur consacrons aujourd'hui une pensée très chaleureuse, très spéciale, dans laquelle nous mettons d'abord la fierté que nous ressentons devant leur résolution intransigeante, et en particulier, leur extraordinaire élan du mois d'avril dernier, suivi de la réussite, due à leur seul courage et esprit de sacrifice — et combien exceptionnelle dans l'ensemble des nations opprimées — qui a été la leur dans la défense de notre langue nationale. Nous mettrons aussi dans cette pensée notre émotion et notre tristesse devant les épreuves injustes qui continuent à être infligées à ces compatriotes qui osent continuer à affirmer à haute et claire voix que la Géorgie a seule le droit de décider de son destin, de reprendre le fil de son développement librement choisi dont on lui a enlevé la maîtrise depuis 57 ans.

Nous devons continuer à apporter à tous ces frères géorgiens qui refusent de se résigner le soutien de nos pensées, mais aussi de nos paroles et de notre

30234

action : ce sont cette action et ces paroles, répétées sans lassitude, en France d'abord — pays où la Nation Géorgienne souveraine a eu voix officielle jusqu'à ce que, même ici, en 1935, elle doit voir lui succéder notre Association —, en France d'abord donc, puis dans l'ensemble des pays où de plus en plus de nos compatriotes ont choisi, et choisissent encore aujourd'hui de vivre, loin de leur patrie dominée par l'étranger, ce sont ces efforts qui montrent à ceux qui luttent pour notre pays, dans notre pays, qu'ils ne sont pas seuls, même aux moments les plus durs, devant les simulacres juridiques que le monde d'aujourd'hui produit chaque fois que des régimes — quels que soient leurs idéologies et principes avoués — ne peuvent s'imposer et se perpétuer que par la force.

C'est aux Géorgiens dans leur ensemble, et d'abord à cette large majorité qui est en Géorgie même mais dont la voix a été baillonnée, de décider comment et dans quel cadre national, constitutionnel, idéologique, ils veulent vivre. Nous avons le devoir, nous qui le pouvons, de continuer à clamer très haut le droit à cette liberté de choix, à cette souveraineté de décision, qu'ils se sont redonnés le 26 mai 1918 et qui leur ont été de nouveau arrachés par la force trois ans plus tard.

C'est parce que 57 ans après cette invasion étrangère, 54 ans après l'insurrection de résistance nationale de 1924, la flamme géorgienne continue à briller haut, à se manifester avec éclat sur le sol national chaque fois que l'on cherche à taire la Nation Géorgienne — et ceci malgré les intimidations, les répressions —, parce que des hommes et femmes jeunes qui n'ont pas connu eux-mêmes l'époque de la liberté nationale, assument tous les risques, affrontent tous les dangers pour affirmer la vérité géorgienne, pour dire et répéter leur droit à se déterminer seuls et librement; c'est parce que tout ceci est réalité, existe, que nous avons le devoir d'être dignes d'eux, de leur courage, de leur loyalisme. Le devoir d'abord de continuer notre effort d'exaltation de notre identité nationale et culturelle, de maintenir notre effort pour rappeler ou enseigner au monde ce que sont le passé géorgien, l'histoire de la Géorgie, l'homme et la femme

géorgiens, la culture géorgienne, la langue géorgienne, les traditions et les coutumes, les arts de la Géorgie; de continuer notre lutte pour que ces valeurs ne soient pas noyées, confondues dans un flot de peuples, dans un ensemble ethnique rendu volontairement vague par la puissance occupante, mais que soit distingué, reconnu, ce qu'est la Géorgie et ce qu'est le peuple géorgien.

Mais notre devoir est aussi, et avant tout, d'être unis dans ce sentiment essentiel que la Nation Géorgienne, revenue à la liberté le 26 mai 1918, est et existe toujours, n'a cessé d'exister depuis cette date, malgré toute occupation, répression, méconnaissance des nations. Au-delà de toute différence d'opinion, d'interprétation de détail, d'aspiration particulière, nous devons apporter toute notre foi, toute notre conviction à nous unir dans la défense de cette idée maîtresse, fondement de notre raison d'être, dans sa diffusion, dans notre effort pour son acceptation par de plus en plus de nations. Notre lutte est celle de toutes les autres nations qui ne peuvent s'exprimer librement, soit parce qu'elles subissent le même occupant illégal, soit parce qu'elles sont l'objet d'ingérences venues d'ailleurs, d'interventions contre la liberté des peuples. Nous n'avons pas la puissance, le nombre de certaines d'entre elles, l'audience internationale de certaines causes. Mais notre union, le maintien de la communion d'idées, d'efforts — dans le sens que j'ai essayé de rappeler —, qui ont présidé, depuis l'arrivée à Paris des premiers Géorgiens qui refusaient le fait accompli, à la vie de notre communauté géorgienne en France, sont l'objectif que se donne chacun de nous et le garant de ce qu'à travers et malgré l'indifférence, les silences de la presse, la méconnaissance du grand public, le fait géorgien, la réalité géorgienne sont aussi réels, aussi vivants et demeureront aussi réels et aussi vivants qu'ils l'étaient dans l'enthousiasme du 26 MAI 1918.

Tariel ZOURABICHVILI.

Paris, 27 mai 1978.

ქართულთა
სელოვნება
უცხოეთში

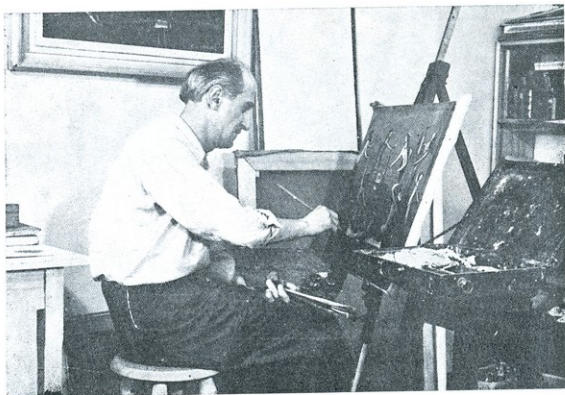
Arts des géorgiens à l'étranger

FÉLIX VARLAMICHVILI

dit Félix Varla, naquit en Géorgie en 1903, dans la très belle ville montagnaise de Koutaïs. Depuis son enfance, Varla dessinait, aussi dès la fin de ses études secondaires s'en alla-t-il à Tbilissi où il entra à l'Académie des Beaux-Arts. Après quatre années d'études, Varla créa une école de dessin et de peinture qu'il dirigea pendant deux ans. Il la quitta pour réaliser un rêve de toujours : venir à Paris.

Il partit donc, séjourna quelques mois en Turquie et arriva en 1929 à Paris. Il s'installa à Montparnasse où il vécut des années très difficiles. Cependant aidé et entouré d'excellents amis français, il continua de peindre.

Amateur de voyages, Varla partit pour l'Argentine où il connut un grand succès; mais Paris restait le pôle d'attraction et Varla y revint comme il le fit après chacun de ses voyages. Il avait été naturalisé français après la guerre.

RÉFLEXION SUR SA PEINTURE

A un dessin impeccable et raffiné, Varla allie un merveilleux sens des couleurs. Tout au long de sa carrière, il suivit la même ligne, celle d'une figuration stylisée de personnages et de paysages où l'on retrouve les grands thèmes favoris de l'artiste; la pêche, la moisson, le travail en plein air, les scènes familiales et les paysages que Varla apprécia au cours de ses multiples voyages en Italie, en France, au Portugal, en Espagne, en Amérique du Sud, etc...

D'une belle unité de composition se dégage une grande élégance dans la répartition des volumes et une admirable poésie dans l'interprétation.

C'est avec un très grand soin que Varla choisit ses matériaux. Il prépare minutieusement le fond de ses toiles avant de les parer de couleurs à base de cadmium et de cobalt. Sa palette va des couleurs très chaudes aux tons gris et bleus, et sa technique rappelle celle des anciens maîtres hollandais.

Varla — *Laboueurs*

Varla — *Scène familiale*

EXPOSITIONS EN FRANCE

1933 Galerie Speransa Paris, 1947 Galerie Roux Henschel Paris, 1959 Galerie Drouant Paris, Galerie des Beaux-Arts de France, 1976 Galerie Forum Art Monte Carlo.

EXPOSITIONS A L'ÉTRANGER

San Francisco 1959, 1960, 1961. Détroit 1963 Galerie Galaxie. New York Continental Art Galery. Buenos Aires 1950, 1951, Galerie Viau. Tokyo 1970 Galerie Takaschimaya. Osaka. Yokohama. Kyoto. Belgique Galerie Dandoy. Téhéran.

SALONS

Biennale de Menton. Salon des Tuileries. Salon d'Automne (sociétaire depuis 1945).

De nombreuses toiles de Varla sont dispersées dans des collections particulières à travers le monde entier et notamment en Amérique du Nord, en Amérique du Sud, en Australie, en Belgique, en Iran, au Japon, dans les pays Scandinaves, en Suisse, en France où l'Etat français acheta des toiles en 1945, 1946, 1963 et la Ville de Paris en 1954, 1955 et 1963.

EXTRAITS DE QUELQUES CRITIQUES

« Varla — C'est une peinture délicatement illustrative créant, dans ses décors de lagunes, de châteaux et de villes fortifiées aux tons dorés, un climat irréel et charmant. »
(Arts. M. Seurière.)

« Varla — Il possède l'esprit de finesse, s'exprime sans faire appel à la conversation des couleurs. Son dessin très sûr, lui permet des œuvres décoratives (dans le sens noble du terme) et placées au-dessus de l'imagerie. »
(Le Peintre.)

« De la délicatesse dans les matières, du charme, de la sensibilité. Les œuvres de Varla sont toutes en nuances. » (Combat.)

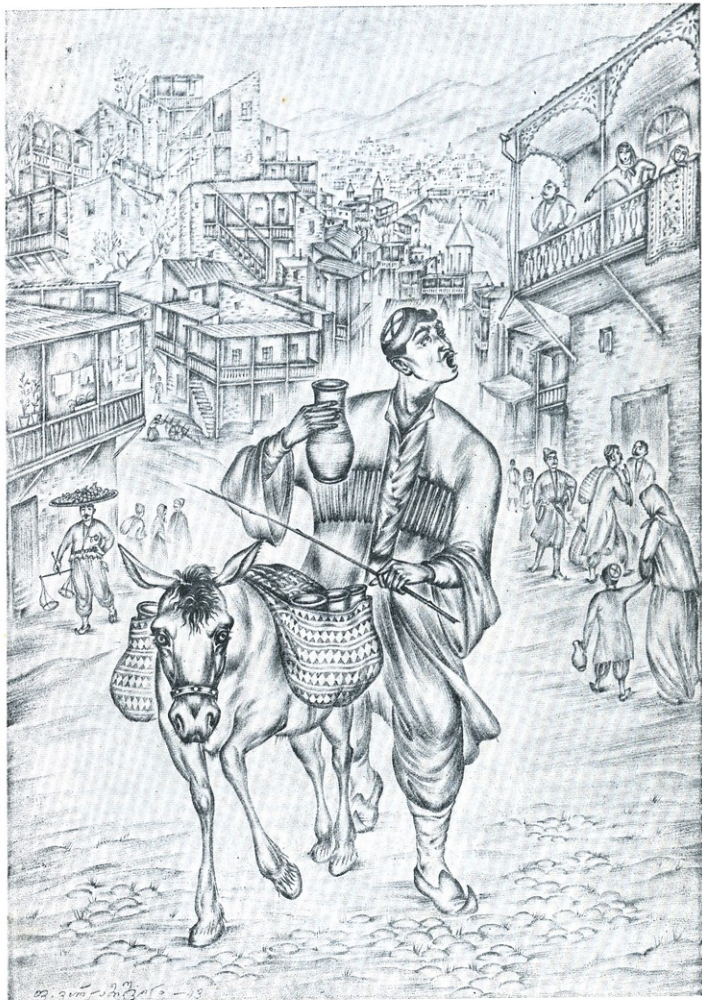
« Voici un monde féerique où les gondoles glissent dans une Venise austère et dont les pierres chantent sous des couleurs aériées. L'artiste nous emmène dans le mystère grâce à des compositions au solide graphisme, aux teintes d'une sobriété riche. » (Journal de l'Amateur d'Art.)

« Peintre de grand et curieux métier dont les compositions dont l'inspiration plutôt littéraire s'accordent avec des effets d'éclairage rien moins que réalistes. » (Nouvelles Littéraires.)

« A travers une composition harmonieuse et une gamme de couleurs fraîches unies dans une note de nostalgique et fine sensibilité, palpète une douce joie sereine. Son culte du rythme, sa profonde connaissance du mouvement et de la proportion ne diminuent en rien l'impressionnisme de la forme qui répond à l'esprit de notre temps. » (Arturo García Paladini, Buenos Aires.)

« Varla peint avec ses deux mains, l'une dédiée au passé, l'autre au présent. Il y a une grande profondeur dans ses intérieurs imaginaires peuplés de personnages longs aux vêtements drapés. Varla possède une manière hardie d'utiliser la couleur pour exprimer l'émotion, surtout avec un bleu étrangement profond et lumineux. » (The Standard, Buenos Aires.)

« Chez Varla tous les éléments de son œuvre obéissent à un ordre qui élimine tout résultat accidentel. Cependant il ne faut pas croire que cette façon de raisonner œuvre au détriment de l'émotion. En aucun cas le raisonnement n'annule la sensibilité de l'artiste qui peut au contraire se découvrir un peu blessée dans certains motifs où il n'a pas voulu recourir à une finalité. » (Para vivir, Buenos Aires.)

Fille de Vano Alikhanichvili et de Catherine (née Guilachvili), Maria Mériko est née dans cette Géorgie qui vit, entre autres martyrs, celui de Prométhée, enchaîné sur le Caucase, pour avoir osé donner la vie à un homme d'argile.

De Koutais, où elle vit le jour, ce fut, en compagnie de sa sœur Tamara et, bien naturellement, de ses parents, l'exil en 1920. Après un passage à Constantinople, aujourd'hui Istanbul, c'est, en 1923, Marseille, au milieu d'un immense camp d'accueil, sur le sol de cette France éternelle et fraternelle.

Puis, Paris. Son nom est encore Marie Alikhanichvili.

Des études, primaires d'abord. Un court passage à l'école de danse classique du Gaumont-Palace, interrompu par la fragilité de sa constitution. Elle doit y renoncer.

Entrée au secondaire. Puis la guerre. Elle la subit comme tout le monde. Entrée en 1941 aux Beaux-arts de Paris dans la section Sculpture dans la classe de Maître Descatoire. Mais, lorsque du modelage elle veut passer à la taille de pierre, elle doit, à nouveau interrompre, en 1943, la recherche de « la source de vie à travers la matière inanimée », faute de santé.

Le destin veille. Elle suit, pour se changer les idées, son amie Elyane, au studio Waker, où se donnent des cours d'Art Dramatique, sous la direction d'un professeur fameux : Fernand Bellan qu'elle épousera en 1952, mariage dont elle aura deux enfants. Elle y apprendra les rudiments de cet art, tant au studio Waker que chez René Simon, où elle suivra ce professeur si exceptionnel.

En 1945, elle est engagée, pour la première fois. Les tournées Barret lui font jouer « Virage Dangereux ».

1946, création au théâtre de Poche de « David et Betsabée ». Elle se propose à la critique parisienne en compagnie d'autres illustres débutants : Pierre Trabaud, Michel Piccoli, Pépita (la femme de Marc Cassot), Francis Lemarque qui vient, à l'entracte proposer son immense talent d'auteur-compositeur.

Paris les adopte en bloc.

Marie continue. C'est « La Dame de l'aube », « L'heure de vérité », « Les Mains Sales », qu'elle reprendra à Paris après l'avoir créée à Lyon. Puis « le Diable et le bon Dieu ».

1959, débuts à la télévision dans le direct : L'affaire Meyer. Suivent de nombreuses émissions. Il serait fastidieux de les nommer toutes. Citons-en les principales : L'affaire des Poisons, Les Perses (première émission mondiale en stéréophonie), L'assassinat du Duc de Guise, Les Espagnols en Danemark, Le cas d'Hélène Jagado, Athalie, Génitrix, Les Troyennes, Josse, La Célestine, Les femmes aussi ont perdu la guerre, Les mystères de Paris, Des bourreaux ordinaires, Les yeux qui hurlent, Coriolan, etc. Simultanément, au théâtre, dans le temps que lui laisse la télévision, elle se montre sur les scènes tant de Paris que des villes de France en festival. Et c'est : Britannicus, Phèdre, Coriolan, la Célestine, Et moi aussi j'existe, Pour qui sonne le glas, Huis-clos, M. Le Modéré, Naïves Hirondelles, Le cimetière des voitures, La maison de Bernarda Alba, Noces de sang, Œdipe-Roi, Divines paroles, On ne meurt plus à Corinthe, La voix humaine, etc.

*"Jonathan Livingstone Le Goéland" de Richard Bach
Adaptation de Maria Mériko à l'Espace Marais — Mars 1980*

Il serait impossible de citer les nombreuses dramatiques auxquelles elle participe à la radio depuis 1947. Citons tout de même, pour mémoire, cette production qu'elle assure à la Modulation de fréquence (aujourd'hui : France-Musique) et qui s'intitulait d'abord : Aux portes de la nuit et qu'elle a baptisée plus tard : La grâce que je vous souhaite, où, en direct de 23 heures à 24 heures, elle racontait des contes qu'elle inventait de toutes pièces à des adultes à la recherche de leurs années d'illusion.

La poésie, qu'elle aime plus que tout, la pousse à faire un récital au festival du Marais, à Paris. Elle se délecte de Baudelaire, Musset, Hugo, Paul Fort, Verhaeren, Leconte de Lisle, Edgar Poe, Kipiani, Gérard de Nerval.

Elle écrit un premier roman : Dix Petits Terriens. Puis elle adapte pour la scène le roman fameux de Richard Bach : Jonathan Livingstone Le Goéland, qu'elle crée en compagnie de son ami Guy Gravis à l'Espace Marais.

Pour sa fille, et afin de la faire débiter dans les conditions rêvées par toute jeune comédienne en puissance, une pièce de théâtre : Pourquoi mesurer la tombe du Géant puisqu'il va se noyer dans le fleuve ?

Les Arts et Lettres viennent de lui signifier leur satisfaction en lui accordant l'aide à la création.

Profondément croyante, Maria Mériko conclut :

« La plus grande bénédiction que Dieu puisse accorder à un être c'est de lui donner une ascendance et une descendance qui lui gonflent le cœur d'amour et de jalonner sa vie de précieuses rencontres d'amitié. Maman disait toujours lorsque les choses n'allaient pas comme elle l'aurait voulu : « Ne t'inquiète pas chérie. Demain, Dieu est grand. » Et, pour elle, il l'était. D'avoir eu une mère comme elle, belle, courageuse, joyeuse; un père droit, loyal, héroïque; un fils superbe en son talent et en son âme droite; une sœur fantastique en son courage; une fille aussi belle que talentueuse dans son exigence de la vérité; une belle-fille aussi gentille qu'intelligente, que belle, qui se donnera et nous donnera bientôt un enfant dans sa grâce première, des amis loyaux et droits, n'est-ce pas là une vie enviable ? C'est peut-être ainsi que l'on peut mesurer sa propre valeur : par celle de ceux qui viennent à vous. Ne croyez-vous pas ? »

"Pour qui sonne le glas ?"

1975 - Mise en scène Robert Hossein

VERA PAGAVA

Née à Tiflis en Géorgie en 1907.

1923 - Arrivée en France. Séjourne depuis dans la banlieue parisienne.

1934-1939 - Etude à l'Académie Ranson. Professeur Roger Bissière.

1944-1947-1951-1954 et 1960 : expositions personnelles à la Galerie Jeanne Bucher. Paris.

1950 - Exposition personnelle chez Alex Maguy. Paris.

1950 et 1965 - Expositions particulières chez P. et C. Granville. Paris.

1967 - Exposition de gravures à la Galerie Jacob. Paris.

1968 - Exposition personnelle de peintures au château de Ratilly (Yonne).

1970 - Exposition personnelle de dessins à la Galerie Jacob. Paris.

Nombreuses expositions à l'étranger, dont : Biennale de Venise 1966, Pittsburgh « International » 1952 et 1955, Exposition internationale de Bruxelles 1958.

Participe aux Salons de Mai, d'Art Sacré, des Réalités Nouvelles régulièrement.

1972 - Exposition personnelle de peintures à la Galerie Darial. Paris.

1975 - Exposition « Liens du Regard », dessins, Galerie Jacob. Paris.

1976 - Exposition personnelle de peintures, Galerie Darial. Paris.

1977 - Exposition personnelle d'aquarelles, Galerie Darial. Paris.

1980 - Exposition personnelle de peintures, Galerie Darial. Paris.

Œuvres dans les musées et dans les grandes collections, Suède, Allemagne.

Musée d'Art Moderne et Musée de la ville de Paris.

Collection Tchudi - Suisse (Zurich).

Musée de Lausanne - Suisse.

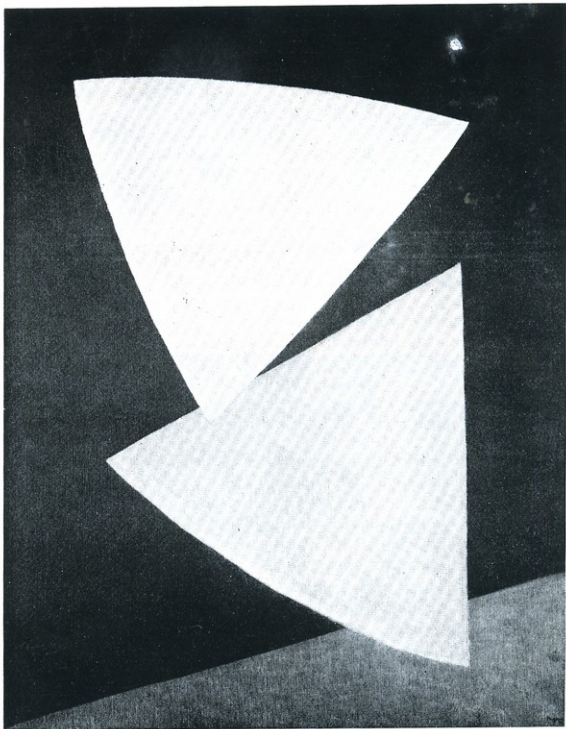
Musée de Dijon - France.

Extrait de Presse

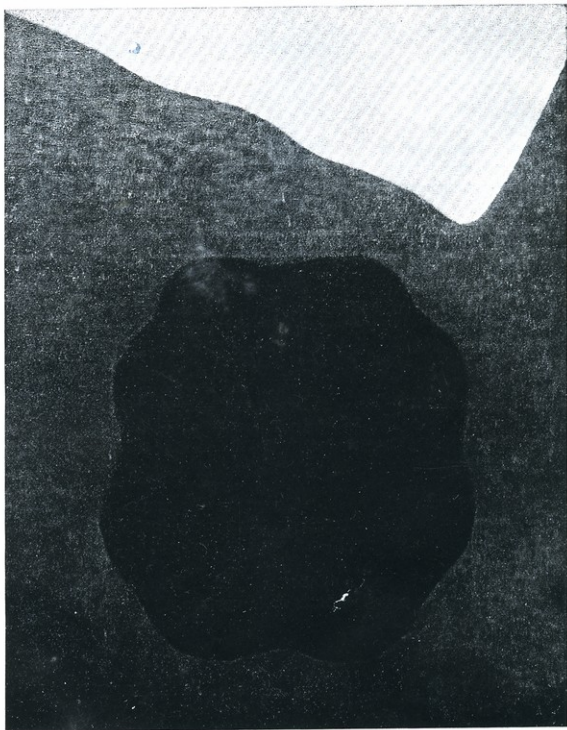
Dans les hauts lieux de la méditation comment cette petite galerie a-t-elle pris des dimensions immenses depuis que Véra Pagava y a accroché ses dernières toiles ? Elles ne sont pourtant pas très grandes, ses toiles, mais tout l'espace s'y engouffre, s'y étale en rectangles lumineux. Autre miracle : comment le regard arrive-t-il à s'enfoncer dans les nefs de l'inconnu, alors que le tableau ne se compose que d'aplats juxtaposés et que toute perspective en est bannie ? Voilà le résultat de longs travaux d'approche poursuivis en ligne droite. Au fil des années, on assiste à un appauvrissement progressif qui s'identifie aux vraies richesses. Les formes identifiables se sont abolies, condensées, et pourtant cet art prend son point d'appui sur le monde visible, peu à peu intériorisé. Véra Pagava est allée plus d'une fois à sa rencontre dans les hauts lieux de la méditation.

Jean-Marie DUNNOYER.

(« Le Monde » - Dimanche 27, lundi 28 avril 1980.)

Vera Pagava — "Coincidence" — 1972

Vera Pagava — "La Vision" — 1964

ETHÉRY PAGAVA

Ethéry Pagava est née à Paris. Elle est la petite fille de Noé Jordania, ancien Président de la République de Géorgie. Elève de la célèbre Mme Egorova à Paris, elle monte pour la première fois sur scène à l'âge de six ans. Elle est étoile à treize ans dans les ballets de Roland Petit.

A quinze ans elle est consacrée étoile dans les ballets du Marquis de Cuevas avec des chorégraphies de Serge Lifar, de Balanchine, de Massine. Elle fait le tour du monde. Elle danse à la Scala de Milan, à l'Opéra d'Amsterdam. Elle interprète des créations de Maurice Béjart aux ballets de l'Etoile. Elle crée l'Atlantide de Pierre Benoit. Ethéry est invitée à Tbilissi, capitale de la Géorgie pour danser Gisèle et Don Quichotte.

Actuellement les ballets d'Ethéry Pagava mènent une double activité de création et d'animation. Ils se sont produits au Théâtre des Champs-Élysées, au Palais de Chaillot, à la Cité Universitaire, à l'Espace Cardin, au Centre Pompidou.

Elle est nommée Membre de la Commission Artistique pour la Danse, créée par le Ministre de l'Éducation dont font partie également, le compositeur de musique, le peintre, le sculpteur, le cinéaste.

En outre Ethéry Pagava a été nommée par la Ville de Paris, Responsable de l'Animation pour la Danse de la capitale.

Ethéry Pagava et Serge Lifar dans "Gisèle"

"La Fille mal gardée"

Ethéry Pagava dans "La Fille mal gardée"

(Chorégraphie de Balachova)

Enoukidzé Ivan, dit **VANO**.

Né à Koutaïssi (Géorgie) le 25 janvier 1907.

Etudes classiques. Licence en Droit à l'Université de Tbilissi.

Etudes juridiques à l'Université de Paris et à l'Institut des Hautes Etudes Internationales.

Fréquente l'Académie Ranson en 1937 et s'intéresse à la Fresque. Rencontre Mme Seresole, directrice de l'Académie Wacker, peintre et massier de cette académie, Bissierre, peintre et professeur de l'Académie, ainsi que Jacques Lassaïgne.

Expositions personnelles

Galerie Craven, Paris, 1960.

Galerie Internationale « La Cittadella », Ascona, Suisse, 1967.

Galerie Darial, Paris, 1980.

Principales expositions de groupe

Galerie Craven, Paris, 1959-1960-1961.

Galerie Maywald, Paris, 1961-1962-1963.

Présenté pour le Prix Lissone - Italie en 1959, obtient une mention spéciale (11e Prix Lissone).

Galerie Hybler, Copenhague, Danemark, en 1961.

Intergroup en 1962, Essen, Allemagne.

Bohmans Kounest Galleri à Stockholm, Suède; Ecole de Paris, 1965.

Salon d'Art Sacré et Réalités Spirituelles de 1958 à 1980.

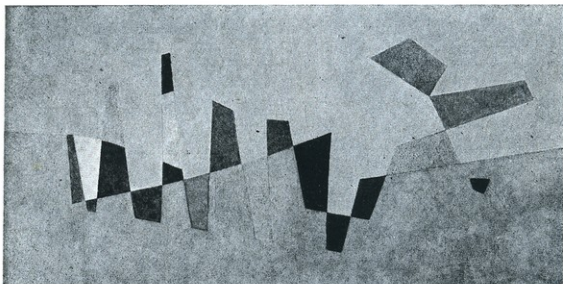
Salon Réalités Nouvelles de 1965 à 1976.

Galerie Jacob, Paris, 1966 et 1967.

Galerie de Messine, Paris, 1968.

Salon de Surindépendants de 1962 à 1966.

Salon de Montrouge, invité par R.V. Gindertael, de 1961, 1964 à 1970.

Vano — *"Imprevu"* — 1957

Œuvres dans les musées et dans les grandes collections

Musée d'Art Moderne et Musée de la Ville de Paris.

Collection Fernand Graïndorge. Belgique.

Collection Oppenheimer - Suisse (Bâle).

Collection Tchudi - Suisse (Zurich).

Décédé le 21-2-1979.

Vano — "Les Eleusines" — 1958

Extraits de Presse

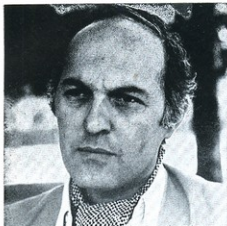
Les travaux de VANO (Enoukidzé) doivent donc être vus comme témoins, intéressants d'une conscience (connaissance) à long terme mûré. Comme expression d'une longue recherche, durant laquelle le peintre se contrôle continuellement et rigoureusement soi-même.

Ce sont de vrais moments d'un esprit structuré dans la variété et la fraîcheur des sensations — de la s'écoule un discours tranquille et en même temps ferme, nourri d'un son chaste de la couleur, à travers laquelle la lumière fait apparaître quelques lueurs et réminiscences naturalistes évoquant un surcroît de lyrisme qui scintille sous l'aimable pression d'une persistante onde sentimentale.

Mario BARZAGHINI, critique d'art.
Radio Bélinzona Tessin (Suisse) - 22 juillet 1967.

L'intelligence, une sagacité malicieuse, la fidélité à la patrie géorgienne qu'il a fallu abandonner et dont le souvenir transparait à travers le chant de ses iconostases en un subtil accord d'intensité, de paix et de détachement : voilà qu'il nous faut dire adieu au peintre VANO, le compagnon courageux des jours difficiles, l'homme au caractère indépendant, l'artiste au cœur généreux dont les œuvres graves et sereines vont désormais nous paraître plus riches de présence... VANO s'y est totalement transporté.

Jean-François JERGER, 1979.

Né en 1941 en Géorgie (URSS). De 1959 à 1962, GOUDJI étudie la sculpture et les Arts Décoratifs à l'Académie des Beaux-Arts de Tbilissi (Géorgie). En 1963 à Moscou, il crée des modèles (médaillons, luminaires...) pour l'industrie. Son entrée à l'Union des Artistes de l'URSS (1964) le conduit à réaliser des pièces uniques pour l'architecture intérieure : panneaux en métal, grilles monumentales... En 1974, il quitte définitivement l'URSS et s'installe en France, à Montmartre, où il s'oriente vers la création de bijoux et d'objets.

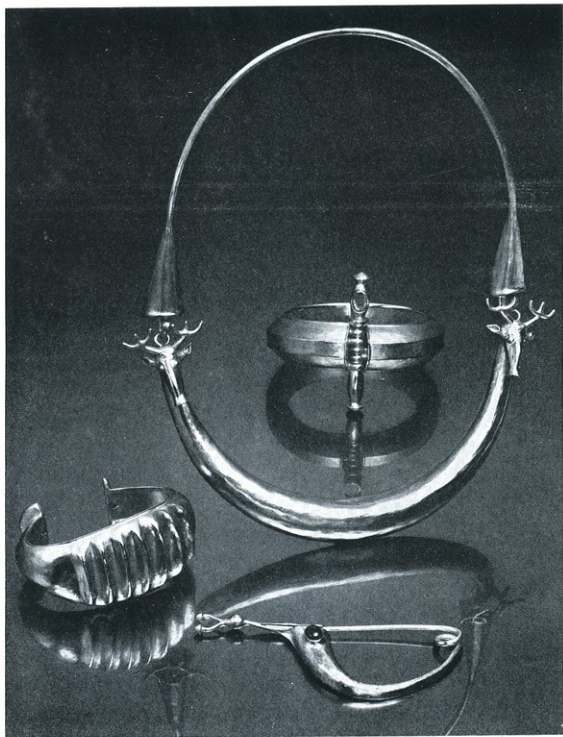
En 1975, Goudji expose ses bijoux à la Galerie Sven à Paris. Un an plus tard, il crée et exécute l'épée d'académicien de Félicien Marceau dont la garde, en or et pierres précieuses, porte en miniatures sculptées les symboles de l'œuvre de l'auteur. Claudé Mauriac dira de cette épée qu'elle est « à l'image, conçue et réalisée de mains de Maître — celles du sculpteur orfèvre Goudji ». Depuis 1976, Goudji participe chaque année à la FIAC (Foire Internationale d'Art Contemporain) au Grand Palais, pour les Galeries Sven, Françoise Tournié et La Tortue; est sélectionné pour l'exposition « Artiste-Artisan ? » au Musée des Arts Décoratifs (1977); participe à celle de la Galerie Beaubourg « Les Bijoux d'Artistes » (1977-1978); à l'exposition « Artisans-Créateurs d'Aujourd'hui » à la Galerie Bernheim Jeune (1978); à « Bijoux-Muraux » à la Maison des Métiers d'Art Français (1978), et à l'initiative de Mme la Baronne Edmond de Rothschild, à l'exposition « Libres Bijoux » (1979).

Fasciné depuis son adolescence par l'histoire de la migration des peuples et par l'interpénétration des cultures entre elles, Goudji, dont l'imagination est débordante, trouve son inspiration dans un véritable retour aux sources de l'Art archaïque, antique et paléochrétien. Il parvient ainsi à créer des bijoux contemporains dont la qualité plastique des volumes, la subtilité des formes arrondies, accentuées par l'élégance de son travail de martelage, nous rapprochent des cultures lointaines.

Véritables œuvres d'art, ces bijoux forts, d'aujourd'hui, uniques et indifférents aux modes, auraient pu vivre autrefois, au temps où le bijou n'était pas seulement parure, mais empreint d'une signification magique, dégageait profondeur, mystère et fascination.

LA TECHNIQUE GOUDJI

Après de longues recherches, Goudji a réinventé toute une symbolique, issue des vieux âges, mais adaptée à l'époque actuelle. Il est le seul à utiliser une technique en « martelé creux », prouesse d'ingéniosité, et réalise entièrement à la main des objets à partir d'une feuille de métal brut repoussée au marteau et au chalumeau.

Goudji

CHOTA ABACHIDZE est né en Géorgie le 15 mai 1915 dans le village de Tchala. Dès son jeune âge il s'intéresse à la danse nationale géorgienne. Il organise dans des villages des soirées, c'est ainsi qu'il devient professeur de danses géorgiennes. Pendant la deuxième guerre mondiale il est mobilisé dans l'Armée Rouge et fait prisonnier par les Allemands; il choisit la liberté et reste en France. Il crée une Ecole de Danse géorgienne à Paris et ainsi enseigne la danse à toute la jeunesse géorgienne.

Il organise avec ses élèves plusieurs soirées de danse à Paris, spectacles hautement appréciés par la presse.

Plus tard il est appelé par le Marquis de Cuevas à l'Opéra Comique pour y régler la chorégraphie du « Prisonnier du Caucase ».

Le Grand Ballet du Marquis de Cuevas

“Le Prisonnier du Caucase”

Ce dont il convient de louer particulièrement Skibine, c'est l'art avec lequel il a su incorporer les danses caucasiennes folkloriques — réglées par Ch. Abachidzé, animateur des ballets géorgiens — comme la fameuse « lesghinka », dans un ballet qui utilise aussi bien la danse académique que l'acrobatique.

Les mouvements de masse, les passages des groupes, les divers pas sont réglés avec un sens aigu de la danse théâtrale. Je n'ai pu m'empêcher, par moments, de penser aux grands maîtres russes actuels : à Massine, à Balanchine, dont l'art ne consiste pas tant dans la complication des pas, que dans la manière de les combiner et de les animer, d'utiliser les bras, de faire évoluer les ensembles.

Dinah MAGGIE.

(« COMBAT » - N° 2314 - 12-12-1951.)

Chota Abachidzé

Les danseurs géorgiens plantent leurs pointes dans le sol comme des couteaux

Il est rare ici d'accueillir des danses étrangères fleurant bon le terroir. Non pas que nous soyons tellement privés ou ignorants du folklore slave, mais simplement parce que la scène, avec ses exigences spécifiques, l'accapare, ou encore parce que les interprètes ont pour souci premier de mettre au point un « numéro » où le brillant compte plus que la vérité. C'est pourquoi, par-delà l'unité profonde qui relie les folklores, il est bon de pouvoir contempler authentique tel ou tel visage individuel : songer qu'un pays comme la France nous propose des danses aussi différentes que les bretonnes, basques ou provençales, éclaire que, parmi les danses russes, les danses géorgiennes se peuvent voir sans monotonie et revêtir une existence presque indépendante.

Elles aussi, certes, puisent leurs sujets dans la vie quotidienne et sont quête sentimentale, allusion au travail ou, surtout, exaltation de bravoure. Elles aussi nous séduisent par l'élégance des formes et les couleurs des costumes. Mais une caractéristique fondamentale et inhabituelle au folklore ne manque pas de frapper le spectateur : les « pointes » y sont déjà inventées, et, qui plus est, sont l'apanage des hommes, auxquels appartient d'ailleurs tout ce qui est virtuosité. Ces « pointes », notons-le, ne jouent pas du tout dans le sens de l'élévation et de la légèreté qui préside à leur origine romantique (la « pointe », exclusivement féminine, fut introduite dans la danse classique au début du dix-neuvième siècle), mais bien dans le sens du terre-à-terre le plus violent : les danseurs semblent vouloir les planter dans le sol comme un couteau.

Tout ce brio dont font preuve les hommes, nous le chercherons vainement chez les femmes, qui semblent y avoir renoncé au profit d'une grâce un peu rigide : sous l'ample robe tombante et un peu hiératique, c'est une manière de glissement qu'on demande aux jambes, chargées de mouvoir sans heurt un buste presque toujours immobile d'où les bras jouent surtout horizontalement. D'où cette sorte de gravité rituelle extrêmement prenante qui tend à faire disparaître l'individu sous les tracés qu'il développe. C'est bien là la plus élégante légèreté du terre-à-terre qu'on puisse connaître.

Des danses elles-mêmes on ne peut qu'apprécier la valeur rythmique, la structure interne, la précision impeccable et l'ardente poésie. Aussi doit-on encourager Ch. Abachidzé à étoffer et à parfaire un spectacle dont il a su découvrir les éléments dans la colonie géorgienne de Paris, et lui assurer qu'il doit trouver accueil auprès d'un plus large public.

François Guillot de Rode.

(« FIGARO LITTÉRAIRE » - N° 223 - 29-7-1950.)

საქართველოს
წიგნების კავშირი

POETE

შპოსანი

Je suis né à l'époque de l'acier et du feu.
Le sifflement des balles m'a fait oublier la berceuse
[de ma mère.
Un lambeau d'étendard ensanglanté m'a servi
[de couverture.
J'ai dormi sans rêve à côté des cadavres,
[dans la sérénité.

მე დავიბადე ცხელ ლითონის და ცეცხლის დროში;
ტყეის ზუზუნმა დამაფიქნა დედის ნანინა ...
სახნად მებურთა სისხლიანი ნაფლეთხ დროში;
გახრწინილ გვაგებთან უდარდელ ბავშვს შშვილად მეძინა.

Mais, dans mon cœur, s'épanouissait la rose
[printanière
Plantée par le ciel et arrosée de sang géorgien,
Caressée par la lune, élevée par le soleil géorgien,
Et recouverte du brouillard rouillé de Gombori.

ნაგრამ ჩემს გულში იშობოდა მაისის ვარდი,
[სით დარგული და მორწყული ქართული სისხლით;
მზვარით ნაკიცი და ქართული მზით განაზარდი,
და დაბურული ცივ - ვამბოროს ქანგაიან ნისლით.

Je regarde la terre labourée de balles, et je me dis :
Je dois accepter la maudite époque nouvelle !
Je dois glacer en moi le rayon glorieux du Parnasse,
Elever, dans mon cœur, le serpent froid et la tempête !

დავსტკერი მიწას ტყვიით დახუნულს და ვამბობ ასე:
უნდა მივიღო დაწვეული ხანა ახალი!
უნდა გავყინო ჩემში სხივი მაღალ პარნასის,
გავზარდო გულში ცივი გველი და ქარიშხალი!

Lorsque la lune ouvre ses yeux argentés, chaque nuit,
Lorsque les étoiles s'asseyent dans le ciel comme
[des violettes,
J'arrose de fiel et de poison la rose épanouie
[dans mon cœur,
Afin que germe en elle la vengeance terrible.

ვაახელს მთვარე ვერცხლის თვალებს და ყოველ ღილით,
როს დასხდებიან ვარსკვლავები (აზე იებად,
ვრწყავ გულში ვაშლიდ მაისის ვარდს შზამით, ბალღამით
რომ ჩაუნერგო საშინელი შურისძიება;

Pour que chacun de mes mots frappe l'ennemi comme
[une balle,
Pour que les quatrains de mon poème deviennent
[de mortels explosifs.

რომ ყოველივე ჩემი სიტყვა მტერს მოხედეს ტყვიად,
ჩითმამ დასტენოს მკვირცხლი აზრი ლექსში ყუბმარად;
და, თუ ღიმილი ზეცუერი კიდევ მატყვია,
არ დაიჯეროთ! ვით ჯალათი ვიცინი მარად!

Et si mon visage porte les traces de rires célestes,
N'y croyez pas ! Je ris toujours comme un bourreau.
Dois-je agiter les paroles sublimes pesées par
[grammes,

რას ვაქნევ სიტყვას პაეროვანს აწონილს მისხლით,
როს ვარს მარტყია ეკლიანი რკინის მეთული!
მელნად დაესწერე ნოყიერი ქართული სისხლი,
კალმად მიპყრია ხელში ბასრი ხმალი ქართული!

Lorsque je suis ligoté dans les barbelés ?
Le sang pressé géorgien me sert d'encre fertile.
Le sabre aiguisé géorgien me sert de plume,

და შზამით მორწყულ მაისის ვარდს ვდარაჯობ, ვუვლი;
შურისძიება მასაზრდოებს, მიმატებს ღონეს;
ჩამდენი მამა გახსენებს ჩემს სახელს კრულვით,
ჩამდენი დედა ცრემლით, ოხვრით შვილს მოიგონებს!

Et je soigne et surveille la rose de mai arrosée
[de poison.
L'esprit de vengeance me nourrit, redouble mes forces.
Combien de pères maudiront mon nom ?
Combien de mères pleureront leurs fils ?

თუ ვამარჯვება არ არსებობს სისხლის ვარგეში,
შოლოდ სისხლისთვის გიხმობს ჩემი ბუკი - ნალარა!
ესე არ ჩავალ, ცით მოსული, ბნელ სამარეში,
თუ არ შევლებე მტრების სისხლით ჩემი ქალარა!

Si la victoire n'est pas possible en dehors du sang,
C'est vers le sang que vous appelle mon tambour.
Je ne descendrai pas dans la tombe froide,
Si je ne teins, du sang de l'ennemi, ma barbe blanche.

ვარ ჩემი ქვეყნის ვულდამწვარი ჰირისუფალი,
ერის ბრწყინვალე მომავალით მსურს გავიხარო.
თუ საქართველო არ იქნება თავისუფალი,
ღე, მტერად ქცეული დამენახოს მთელი სამყარო!

Je suis le combattant, au cœur brûlé, de mon pays.
Je ne veux d'autres joie que celle née de la joie
[de mon peuple.
Si ma patrie doit rester à jamais esclave,
Que le Monde croule et soit réduit en cendre !

სიონს ბერეჟიანი

Simon BEREJIANI.

(Traduction littéraire du géorgien par M. Lazi.)

მზე ალივლივებს ოქროვან ზოდებს
და მთელ სამყაროს სურის იგი თვალსა.
ყველა პოეტი მას უძღვნის ოდებს,
მიწას არ უხდის არავინ ვალსა.

ფარავს გარესკენს მღვრიე ფერებით
მიხაკიფერი ნისლი და თქორი.
და ვარსკვლავები უცხო და შორი
სრბოლავენ ირგვლივ შეუჩერებლივ.

მიპყრობილი აქვთ თვალები ცაზე,
უთვალთვალეზენ ვენუსს და მარსსა
და არ იციან, რომ სხევან არსად —
ღმერთთა მხოლოდ დედამიწაზე.

სულს დაეუფლა ვით თვითმკვლელობა
კოდნის წყურვილი განუქურნელო.
მაგრამ ვის ხიბლავს ბელტის სურნელი
და დედამიწის მიმზვიდელობა?

მიწა იზიდავს სხივებს უნათლესს
და ყველა ძღუბა მისი ცურებით.
მაგრამ ამისთვის არვინ უმაღლის —
ავსებენ მხოლოდ საყვედურებით.

შესუდრულია ყვითელი ჩითით
მთვარის ლანდშაფტი უბრაოდ და მწუხრად.
ჲ! არ იზრდება ქართული მუხა,
იქ არ იმღერის მესკია ჩიტი.

მთვარეს უსაზღვრო ნისლში ნაოსანს
ტელესკოპები უმზერენ კიქით.
იქ არავინ წერს „ვეფხისტყაოსანს“,
იქ არსად ცხოვრობს ვეფხი და ჯიქი.

სიკვდილის შუბი გულს დასობია
შორეთელ მნათობს ყინულის სვეტად.
და უსათოდ მიწა სჯობია —
მკვდარს და გაყინულს, ყველა პლანეტას.

როს განთიადზე ვარსკვლავთ კრებულნი
გაფიქრებულნი ცაზე ქრებოდან,
ზეცაში იმედ გაცრუებულნი
კვლავ დედამიწას უბრუნდებიან.

უკვე დამაქრდა გულში ტკივილი
ცრემლებმა უნდა შესვას ზედაში,
ნუ თუ განშორდი შაირთა შრიალს
რომ მიმალულხარ მაღალ ზენაში.

ღვინოს უყვარდი გულგამეტებით
მსა ნახა ჩვენში ბახუსის ბინა,
ვით პოეზიის თეორი სვეტები
ფერთა ზეიმი და ცივი ყინვა.

როცა გავიღო პარნასის ბულეარს
მესმის შაირთა ხმა სიმღერები,
თავაწყვეტილი „ექსპრომტთა“ ღელვა
და მეგობრობის ტბილი ღღებები.

ეს იყო ძველად - ყოვლად ახალი
ახალგაზრდობის მღელვარე ხანა,
პოეზიაზე უფრო წმინდანი
გვეჩვენებოდა მთელი ქვეყანა.

გვაგონდებოდა ყოველი კარგი:
აპოლინერი, ვერლინი, რილე,
„ნიამორები“ - ს „ლურჯი მონოკლი“
და ვარსკვლავებზე ოცნების კიბე.

ღღეს ვანადგურებთ დროთა სიმდიდრეს
რაც დაგვიტოვეს ჩვენმა მამებმა,
კარგნი ვანვიდნენ და უდაბნოში
იწვის სიცოცხლის სულის წამება.

ელექტრო ცოცხი ზეცაქვს ვარსკვლავებს
რეაქტორების გრგვინავს „გვირობა“,
ატომისა და ნოტრონის ქროლივით
სახე დამუქნარი კაცობრიობა.

რა პოეზია...?! რის პოეზია...?!
ცაზე გალაქსი ბრუნავს ბოდებვად,
პოლიუსებზე მკვლელები ზიან
და დროთა გლოვა გვიახლოვდება.

პოეტი ძმაო, გუგულის გულო
ხმა უწყინარო პოეტთა შორის,
ვერ დაეასრულეთ ჩვენ მეგობრობა,
სე წახვედი - ისე დამშორდი.

გიორგი ყიფიანი.

გიორგი გამყრელიძე

პარიზი 1950 წ.

1881 — 1981

ხარ სპარტოველოს, პარნასის ელიჩი
 ჰიმერიონის ჰიმში გაბეჭული
 გული მოძრავი მოქმედა ხვედრით
 ცის ფარი ხვეწვით გამოკვარტული
 ბრძოლის ბედით უბედოთ მოღვათა
 ზინკების გოდვა წაიღო ქარგა
 და ნიაღვარგა ახალი სტუპვის
 ახალი სიტუვა გარგუნა მარად
 უნე ბადახსენი ვერკობის გულში
 ქართული ქარღვის სისხლის უჭრადი
 როგორც უჭრელი სიგელ - გუჭრავი
 თქვა საუნჯენი მშობლიურ ენის
 ქარღუს მარჯვენა ბაიოსღე მარად
 აამეტველემ ზამირი სიტუვა
 მზიური წიღვა მიწიურ ხვედრის
 ზღვა - გრიგალეზთან ქალვით უმხვედრი
 ვინა თქვა ბედ - ქარღს ერი არ გუჭაღღებს
 უმირავს უმარულს სხივთა თმებიდან
 როს ფირღსხანის ფარავით უმეჭულს
 ვათა გიღვიგის მალალ მთებშიდან.

DER STERBENDE ADLER

Grigol Robakidze

Er reckt den Hals noch immer herrisch auf,
 doch schwer bewegt er nur den welken Rücken,
 auf dem die Flimmerwelle früher golden glänzte.
 Die sonnenkernigen Pupillen, voll von Schwermut,
 ermangeln schon der Schärfe ihrer Funken.
 So sitzt er auf der Felsenklippe einsam
 und schaut die Gletscher an, die roh und rauh
 der Götter harren, und vernimmt in Schluchten
 die Bäche ohne der dumpfen Urwelt gurgeln.
 Auf einmal blickt er mitten in die Sonne
 - fleht er sie um die Neugeburt der Kräfte?
 Da bersten jäh die Hallen blauen Eises

und stürzen blind erkrachend in den Abgrund,
 Verzerrend süß ergreift es nun den Alten,
 mit Urgewalten sich zu messen, und: o Wonne:
 schon spürter samenhaft in sich die Sonne brüten.
 Er breitet seine Schwingen mächtig aus
 und fliegt verjüngt davon. Die grosse Stille,
 die von verhallendem Gekrach sich mählich weitet,
 fängt er gewaltig ein in sein Adlerschweben
 und rundet sie erhaben ruhevoll im Kreisen.
 Der lange Flügelschatten streift von Fels zu Fels.
 Dann schleudert er sich pfeilgerade hoch,
 als wolle er im Sonnenschoss vergehen.
 Doch jäh durchzuckt's den Schatten an der Felswand:
 hoch oben taumelt wie verwundet der Berauschte
 - ward ihm die Sonnenflut zum Sonnenspeer?
 Durchbohrt sinkt er aus Himmelhöhen nieder
 und stürzt auf den Altar der Berge.
 Die Götter nahen schon zum Opfermahle.

(Gedichtet im Herbst 1943
 in Überlingen am Bodensee.)

TRAUBEN UM JEANNE D'ARC

Grigol Robakidze

<p>1. Traube
Dein Nahen eifert
zur Sonnenfülle
den goldenen Apfel
am stillen Ast.
Dein heller Blick
schliesst ihm die Lider
im vollen Reifen
zur letzten Rast.
Du langst nach ihm
um ihn zu pflücken -
er fällt von selbst
in deine Hand.
Du staunst ihn an
und ahnst es nicht -
dass nun dein Herz
in ihm sich fand.</p>	<p>3. Traube
Der kupfern sanfte
Marienkäfer
rührt an den Traum
an deinen Wimpfern.
Du schlägst die Lider
betroffen auf -
der Arme fällt
aufs welke Blatt.
Du hebst die Hand
um ihn zu kosen -
schon flieht das Blatt
im Wehn dahin.
Woher der Käfer -
das Blatt wohin?
In deinem Traum
haucht stille Trauer.</p>
<p>2. Traube
Entflohen gleichsam
aus deinem Traume
das junge Reh
schlürft zag vom Born.
Es wendet sich -
den Wasserstrahl
im Blick - zur dir:
als seist du Brunnen.
Es schmiegt sich lieb
an deine Beine -
du streichelst es
und bist ihm Schwester.
Nun kehrt es wieder
in deinen Traum -
der leise wellt
im Brunnenraunen.</p>	<p>4. Traube
Die Vögel kreisen
um deinen Nacken
und folgen dir
in gelben Wiesen -
im Flattern webend
aus Luft die Hülle:
die dich beschwingt
im Hauche leise.
Du schwebst im Gange
und witterst heimlich
wie Glockenlaute
vom Himmel fallen
und reifen Kornes
berauschte Halme
in Freude rascheln
um deine Knie.</p>

(Gedichtet im Spätherbst
 1943 in Überlingen a.S.)

გრიგოლ რობაქიძე მწერალი და მოაზროვნე

დაბადებიდან 100 წლის შესრულების გამო

ადამიანს უყვარდეს თავისი სამშობლო, თავისი ერი თავისი ტომი, თავისი გვიარი ისევე ჩვეულებრივად მოვლენაა, როგორც სიყვარული მშობელი დედისა, მაგრამ აქტიური, შემომქმედებითი სიყვარული საკუთარი ერისს უფრო მეტს მოითხოვს რაც ზოგჯერ ნომქმედის ან მარტო სულიერი, არამედ ფიზიკურ მსხვერპლსაც კი არ ერიდება.

ასეთი ადამიანები რომ უხვად შობა ქართულმა მიწან, ამას ნათელჰყოფს საქართველოს, ქართველი ხალხის სამი ათას წლოვანი პოლიტიკურ-ეკონომიურ - კულტურული ისტორია; და უდავოა, საქართველოს ამ დიად პიროვნებათა პანთეონშია გრიგოლ რობაქიძეც.

„მე დაბადებული ვარ ოქტომბერში.“ წერს გრიგოლ რობაქიძე თავის რომანის „მეგი - ქართველი ქალი“ - ს დასაწყისში, და განაგრძობს: „ითთვის ყველაფერი, რაც ჩემთვის და ჩემი ცხოვრებისათვის ნამდვილად მნიშვნელოვანი იყო, ხდებოდა ამ თვეში. ოქტომბერი, 1928-ა წლისა, გამოვიდა ჩემი რომანი „გველის პერანგი“ გერმანულ ენაზე; ეს იყო ჩემთვის განსაკუთრებული მასშტაბის მოვლენა, თანაოდან ამ წიგნით ერთმა ლიტერატურულმა ნაწარმოებმა, ქართული კულტურის ათას — ხუთასზე მეტწლოვანი ისტორიიდან, მონაბა გზა ევროპისაკენ; რა თქმა უნდა, ამით მე იმის თქმა არ მსურს, რომ ყველაზე უფრო ღირსეულმა. მაგრამ ამ გარკვეულ უღრმესი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემზე, რაც გასაგებია.

გამომცემლობამ გამოიგზავნა გერმანული გამოცემის რამოდენიმე კალი, და მე მსურდა ეს წიგნი მიერთშია — ამ სიტყვის ნაძლიერი მნიშვნელობით — ჩემს სამშობლოსათვის, რომელშიც მე უაღრესად ვაღებულნი მაქვს ფეხები; კიდევ მეტი, რომელშიც ამ წიგნის დაწერა საერთოდ შესაძლებელი ვაბადა.“

გრიგოლ რობაქიძე დაიბადა პირველ ოქტომბერს 1881 წელს და გარდაიცვალა 1962 წლის 20 ნოემბერს ენევაში, სადაც ის დასაფლავებული იქნა და შემდეგ ქალბატონ ნინოსა და ბატონ კალისტრატე სალიას მიერ, ვაძმოსევენებული იქნა პარიზის ახლო მდებარე ლევილის ქარველ ძმათა სასაფლაოზე.

სამწერლო მოღვაწეობა გრიგოლ რობაქიძემ ადრე დაიწყო — მიმდინარე საუკუნის პირველ ათეულ წლებში. მაგრამ მისი შემოქმედება, როგორც ამას ერთი კრიტიკოსი სწერს, განსაკუთრებით ვაიშალა 1915ი წლიდან, როცა მან სხვა თავის თანამედროვე პოეტებთან და მწერ-

ლებთან ერთად, საფუძველი ჩაუყარა ქართულ სიმბოლოზმს, რომლის მხატვრულ ორგანოდ „ცისფერი ყანწები“ ითვლებოდა, რის შემდეგ „ცისფერი ყანწები“ ცნება იქცა არა მარტო ქართულ ლიტერატურაში.

ლიტერატურის მეორე კრიტიკოსი გრიგოლ რობაქიძე შემოქმედლებს არ უყავშირებს „ცისფერი ყანწლებს“ და წერს, რომ 1916 წელს ქუთაისში შეიქმნა სიმბოლისტური სკოლის „ცისფერი ყანწების“ ლიტერატურულ ჯგუფი, რომელშიც გაერთიანდნენ პაოლო იაშვილი, ტიციან ტაბიძე, ვალერიან გავრიანდანი, კოლე ნადირაძე და სხვები. ცოტა მოგვიანებით მათ შეუერთდნენ სერგო კლდიაშვილი, რადენ გვეტაძე, შალვა აფხაძე, ნიკოლოზ მიწისვილი და სხვები. „ცისფერი ყანწები“ ფრანგი სიმბოლისტების პოეზიით იყვნენ გატაცებულნი. „იმდროს (როგორც შალვა აფხაძე იფანებს) ქუთაის ახალი პოეზიის ქალაქს უწოდებდნენ, მის ქუჩებსა და კაფეებში ვაიშობდა ბოდლერის, ვერლენის, რემბოს და მადეამის ლექსები“.

გ. რობაქიძე კი მის დამოკიდებულების შესახებ „ცისფერი ყანწებთან“ შემდეგი სიტყვებით ავიწყრს:

„მე ვიყავი „ყანწლებთან“ მხოლოდ როგორც მეგობარი, უფროსი, დამხმარე და წამახალისებელი.“ (ბედ ქართლისა“, 1964 წელი. ნომერი 47. პარიზი).

„მაღაშტრები“, რომანი „გველის პერანგი“. კრიტიკული ნარკვევები ვაჟა ფშაველაზე, ფირისმანზე, აკაკიზე, ნიკოლოზ ბარათაშვილზე, თანამედროვე და კლასიკურ მწერლობაზე და სხვა.

ყველა თავის ნაწერებში პოეტი და მწერალი გრიგოლ რობაქიძე ამკლავებს ჩვენს ქვეყნის და ჩვენი ხალხის წარსულის, ქართული ენის, მითოლოგიის დიდ კოდნას და სიყვარულს.

20 - ანი წლების მიწურულში გრიგოლ რობაქიძე, სასლავარტო მოგზაურობისას, დარჩა უცხოეთში. რატომ? იმიტომ რომ, როგორც მან თქვა 1954 წლის 26 ივლისს, საქართველოში „ხალხის ალაგას ნასია ვამეფებული, რომელშიც, ეს უღებურები მოვლენა, სრულიად ითქვამება.“ და ასე დაიწყო მისი შემოქმედების მეორე პერიოდი, რომლის დროს ის შესანიშნავ მხატვრულ ნაწარმოებებს ჰქმნიდა, არა მარტო ქართულ, არამედ გერმანულ ენაზედაც.

Origel Robakidse : „Das Schlangenhemd“. Ein Roman des georgischen Volkes.

Mit einem Geleitwort von Stefan Zweig.
Verlegt bei Eugen Diederichs in Jena. 1928.

Origel Robakidse : „Megi - Ein Georgisches Mädchen“. Roman.
Rainer Wunderlich Verlag Tübingen. 1932.

Origel Robakidse : „Die gemordete Seele“. Roman.
Eugen Diederichs Verlag in Jena. 1933.

Origel Robakidse : „Der Ruf der Göttin“. Roman.
Eugen Diederichs Verlag in Jena. 1934.

Origel Robakidse : „Die Hüter des Grals“. Roman.
Eugen Diederichs Verlag Jena. 1937.

Origel Robakidse : „Dämon und Mythos“.
Eine magische Bildfolge.
Eugen Diederichs Verlag Jena. 1935.

Origel Robakidse : „Kaukasische Novellen“.
im Insel-Verlag zu Leipzig. 1932.

სათაურთა შესატყვისები:

გრიგოლ რობაქიძე: „ჯველის პერანგი“, რომანი ქართული ერისა. სტეფან ცკვიას „შესავალით“, იენა 1928 წ.

გრიგოლ რობაქიძე: „მეგი - ქართველი ქალიშვილი“
რომანი. ტიუბინგენი - 1932 წელი.

გრიგოლ რობაქიძე: „ჩაკლული სული“. რომანი. იენა 1932წ. (1929 წ.)

გრიგოლ რობაქიძე: „ქალღმერთის ძახილი“. რომანი. იენა 1934 წელი.

გრიგოლ რობაქიძე: „წმინდა გრალის მცველი“ რომანი. იენა 1937 წელი.

გრიგოლ რობაქიძე: „კავკასიური ნოველები“ ლაიფციგო რომანი. ტიუბინგენი - 1932 წელი.

გრიგოლ რობაქიძე: „ღემონი და მითოსი“ ჯადოსნური სურათთა - რივი. იენა 1935 წელი...

რა ხასიათისაა გრიგოლ რობაქიძის ნაწერები?
„წმინდა გრალის მცველში“ გატარებულია აზრი, რომ ამითა უბედურებისას - ვაზის ნახსლავისაგან გამოქრალი ჯვარს, რომელიც წმიდა ნინომ თავისი თმით შეკრა, გამოუღია მტკვნები, რომელთა წვენი რაინდებს შეუხანავთ ასით. ეს თასი „გრალია“ საქართველოს გული.
„ჩაკლული სულიში“ გასუქებულია წინაღობებებით სავსე სული ეგრედ წოდებული საბჭოთა ადამიანისა.

„გველის პერანგი“ - შვილი რომელსაც, საქართველო ახლავს, დაემებს დაკარგულ მამას, რომლის დროს მას მათნადათანოებით იღვიძებს შორეული ფესვი: **ქალღმერთი.**

„ღმერთის და ქალის ძახილში“ ასახულია სენათი და ტყის დედოფალი დალი. ეს დედოფალი ერთსადამივე დროს მითური ქალღმერთიცაა და რიალური ქალი. „მეგი - ქართველი ქალი“ ასახავს კოლხეთს და მედეას = მეგის. ამ რომანში გრიგოლ რობაქიძე სისტემატყის ასახავს მედეას მითოსს.

„ლაშარა“ ჯვარი და ხმალია. ორი ნაკადი საქართველოს თავდადასავლისა: „ჯვარი სიწმინდე მისწური, ხმალი შემარებთა რაინდული. დრამა ორმაგ ვითარდება. ჯვარი და ხმალი ერთი მხარეს ეულღებთან და მშუღმებულთ გააქეთ ლელო“, - განმარტავს გრიგოლ რობაქიძე.

გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედების თავისებურობას ეხება აესტიელ - გერმანელი მწერალი **სტეფან ცკვია** „შესავალში“, რომელიც მან დაწერა „გველის პერანგის“ წინასიტყვედ. მწერალმა სტეფან ცკვიამ კი, თავის მხრივ. თავი ისახელა განსაკუთრებით დიდი პიროვნებების ცხოვრების ისტატური აღწერით. რაც უთუთო ერთერთი ბაზა ვახდა გრიგოლ რობაქიძეს და მის შორის მეგობრული ურთიერთობისა. ამას ემატება კიდევ ორი: რომ სტეფან ცკვიამ. რომელიც 28 ნოემბერს, 1881 წელს დაიბადა ვენაში და 1942 წლის 22 თებერვალს გარდაიცვალა რიო დე ენიეროში, წარმოშობით იყო ებრაელი და თავი ისახელა როგორც „ერთა შორის შუამავალი“. მოგვას სტეფან ცკვიას წინა სიტყვა „გველის პერანგის“ გერმანულ ტექსტიდან:

„ჩემი ევროპული როგორც საერთოდ ცივილიზებული მსოფლიო შეურჩებელი ექცევა გათანადობისა და გასწორების ანონის ქვეშ. ზნევეულებები და კოსტუმები, პალსური ტრადიციები და ეროვნული ცუკები პოლიტიკა თანდათანოებით, როგორც ისტორიული კურონიზირება ხელოვნურად, მუხრომის მსგავსად იხანება: ღებდა ევროპის ნაციონალიზაცია და უკვე ადამიანი თითქმის ევლარ პოულობს თავისთავს ახალი დროის ქუჩაში და უკვე ჰარ იცის, რომელ განდღზე მდებარეობს: ისე უნიფორმირებულია საგნების ჩამოსხმული, (და ამით მალულად სულიერი) ფორმები, ერთ დროს ასეთი ხალხის პიროვნული ხასიათი.

მსოფლიოს ეს გარეგნული მონოტონია ილაშქრებს გონის ნებისყოფის წინააღმდეგ: რომელიც ცნობისმოყვარეობით მისწრაფის ცვალებადობისა და მრავალ ფეროვანებისაკენ, რომ წინ წამართოს თავისი სახნისი. მას აღარ პოფენის უკვე მეზობელი; ეგზოტიკური იტაცებს, და ასე ეხედებათ ჩვენ ერთი ლიტერატურის აღმოცენებისა, რომელიც მასალად და ფორმებს ტრონიკული ზონებიდან სესხულობს, მაგრამ რა თქმა უნდა, შეხედდა ამ სამყაროები-

სა ხშირად ხდება სწრაფი მაკარებლის ფანჯრიდან; მსოფლიო მოგზაურობა ნავთსადგურებიდან, მხოლოდ ჭრულ , გარეგნულ სფეროებში შექმნება, იშვიათად ნამდვილი არის; ამგვარი მწერლური რეპორტაჟებიდან მოტანა უცხო ხალხის ადგილობრივი სურნელებსა; და ყველაზე უფრო იშვიათად მისჩანას უნდა იქნება მათი სლუისა. ეს ეგვიპტონა და ასახო, მისაიხვის საჭიროა უფრო ღრმა ჩაწვდნა, სისხლით კავშირი და ელემენტარული გაჭნობა, შეუბოძველი აღფრთოვანება და სიყვარული სამშობლისადმი. ნამდვილი ეგვიპტეკა პოეზიაში შეუძლია გადმოისცე ხალხის ადგილობრივი, სულიერად დაკავშირებულ პოეტს. რამაც მოგვცა ჩვენ, ერების ერთმანეთისადმი შეუბოძველი ცნობისმოყვარეობის წყალობით (რასაც ომა უფრო შეუწყო ხელი, ვიდრე შეუძლავს).

ესკიმოსები, ჩინელები, იაპონელები მოგვიტარებდნენ მათი კულტურებიდან. ტაგორემ და განდიმ გავეცხნენ ჩვენ თანამედროვე, მეტად ცხოველყოფილი ინდიეთი. და ახლა პორიზონტზე ჩნდება ერთი ახალი ერი, მე ვფიქრობ პირველად გრიგოლ რობაქიძის - ქართველის - ამ რომანიით.

უძველესმა ერმა, რომელსაც მისი ლაშქრობის დროს ალექსანდრე მაკედონელიც შეეჯახა, და რომელშიც ხალხები ნაყოფიერად ერთდებოდნენ, ვარდაუვალად განიცადა რუსული, სპარსული, თურქული ზეგავლენა; ჩვენი დედამწიწის გლობუსის უმწვენიერეს ლანდშაფტში; ცნობილი სიმღერებით და ლეგენდებით და მანაც სასირცხვილოდ უტყობი ჩვენთვის, ევროპელებისათვის. საქართველო რომ მდიდარია მითითური ძალებით, რაინდული გონით და ამავე დროს თანამედროვეებისაყენ სწრაფეთი, ეს პირველად ამ ახალგაზრდა მწერლის ამ წიგნშია გავეიც, რაც მისი სამშობლოსა და ამით ჩვენიც დიდი სამსახურია, ვინაიდან ჩვენს წინ, მისი გამოსახვითი ძალის წყალობით, იშლება ჩვენი ცნობისმოყვარეობისათვის ახალი და უჩვეულოდ მსოფლიოს ერთი ქვეყანა, ერთი მიმზიდველი სულიერი წრის ზონა.

ხალხი ყოველთვის არის ქემპარტიკად არსებული, როცა მას შეუძლია მოთხოვრა და სახიერების მიღება.

ამ წიგნში რალაც ქაოტიურ ამოხეთქვას, როგორც ყოველში, რომელშიც ერთი ლიტერატურა ახლად ჩნდება. უძველესი ბალადებიდან, დაკარგული ლეგენდებიდან ორნამენტულად ჩაქოვილია ცეცხლოვანი ზოლები მოკლენის ნონში; სპარსული რაინდული სიმღერათა უზომობისა, ორიენტალური თავაშეგებანი რომანტიკაგან ზოგჯერ გეაფრთხილებს. შემდეგ გაივლევს ისევ მკეთარი თანამედროვე სინათლე; ადამიანი ხედავს საბუთა ავტომობილებს ალექსანდრეს ქუჩაზე მჭროვარავს, ბოლდლის ლეკების ციტარება - ძველი და ახალი მსოფლიო, ჯადოსნური და რიალური სფეროები ერთდებიან ერთ სრულიად მიუჩვეველში, ჩვენთვის ახალ გამსჭვალ-

ვაში, რომლის გამართლება მხოლოდ მწერლური, ამ ეკური ხელოვნების ხშირად არაჩვეულებრივ პანორამაბას შეუძლია. მაგრამ როგორი ცეცხლოვანება მოქმედება ამ აღწერისგან: ზოგიერთი გვერდების ამოკრება სტროფებზე დათავა როგორც ლექსებისა, ზოგიერთი თავი გუსის წაიკითხის ზღაპრების მთხოვრებლს, როგორც ის (იშვიათად უკვე!) არც ისე ცივილიზებურ ორიენტალურ ბაზრებში გერ კიდევ ზოგჯერ მოსიანან, ყოველფურცელს გააჩნია ცეცხლოვანი, ბალადური მომენტები სრულიად უცხო სახის სიმშვენიერისა; და მიუხედავად იმისა, რომ გრძნობას ნათლად არ შეუძლია გააჩინოს სინამდვილეში ვის უნდა უმადლოდეს ვარდის ზეთის და ამისი უნდა ამ დამბარებულ სურნელებას, მწერალ რობაქიძეს თუ თვით საქართველოს; ასე სიამოვნებით ხდენ ტყვე ახლისა.

მე გამიფართოვა ამ ნაწარმოებმა საერთო მსოფლმხედვე ეგვიპტეობის პორიზონტი გამაბედინერებელი ხერხი ვაშუქა და გერ კიდევ უტო სახით, ეპიკური პოეზია შესავარძნობი ვახადა; ტაშეტტი და თბილისი, სამყარო ქარენებისა და ბაზრებისა მაცდურად იზოდევენ უკვე აღმოსავლური აისის მოწითლო სინათლით ამშვენებს ფანჯრისა; ამ დროდ რაც მე ეს არაჩვეულებრივი, ლიტერატურის ამ ცეცხლოვანისათან მიუკუთვნებელი წიგნი წაგიკითხე, რომელიც მითოსის შემოქმედებით სიციტლის უნარიანობას წარმატებით ადასტურებს, ჩვენი მატრიალიზებული, ყოველთვის მცოდნე და მეცნიერულ მსოფლიოს შეაუფლებს."

გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედებამ დიდი გამოხმაურება პოვა ევროპაში, განსაკუთრებით გერმანიაში. მისმა ნაწარმოებებმა, რომელთა დიდი ნაწილი გრიგოლ რობაქიძემ დაწერა გერმანულ ენაზე, საბითონ ადგილი დაიკავა გერმანულ ლიტერატურაში, ამის შედეგია ის, რომ უზარაუდ სტატია, რეცენზია, წარკვევი გამოქვეყნებულია ევროპის პრესაში, რომლებშიც მალაღ შეფასებას აძლევენ გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედებას. მოგვაგონა ზოგიერთი ამონაწერი სტატია - რეცენზიებიდან გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედების შესახებ:

ცნობილი გერმანული ჟურნალი „**ფხო დერ ცაიტ**“ (თებერვალი 1933წ.) სათაურით: „**გრიგოლ რობაქიძე - ერთი ნამდვილი პოეტი**.“ სწერს: „წესი არაა გენიოსად გამოცხადებული იქმნას მწერალი, რომლის შემოქმედება მხოლოდ არის ნაწარმოებით არის ცნობილი გერმანელი მკვლევლისათვის. გრიგოლ რობაქიძის შემთხვევაში ეს დანაკლისი დასაშვებია.

რამოდენიმე წლის წინად დიღერისისის გამოცემილმა დიდი დამასხურება მოიპოვა იმით, რომ მან გრიგოლ რობაქიძის პირველი წიგნი, გერმანულად გადათარგმნილი გამოსცა. იმ წიგნს ერქვა „**გველის პერანგი**“. ახლა მას მოჰყვა მეორე: „**მეგობრე**“ - „**ქათვლი ახული**“.

რობაქიძის სახელი დღეს სიმბოლოდ არაა გადაქცეული: იგი არის სიმბოლო გამოღვიძებული ამომსავლური წყურბლისა, რომელიც უკვე შემდგარია გზაზე, რომელიც მას მსოფლიო ლიტერატურაში შესავერი ადგილი აძლევს უნდა მოუპოვოს.

„გველის პრანგის“ და „მეგის“ - ორივეს აქვს ქვესათარღი: **რომანი**, მაგრამ ისინი ვაკლებით მეტი არიან. ისინი წარმოადგენენ გვიანტიურ ნახატს ხელახლად წამოხრილი სულისა, რომელსაც უკან დიადი ტრადიცია აქვს რომანის ფორმა რომაქიძის მიერ ვასაოცებელი დარტყმით გარღვეულია. ენობრივი მელოდია, პოეტური სიღრმე და ხილვითი შემოქმედებითი ძალა ამ ქართველისა აშუალებას არ იძლევა იგი რომელიმე ლიტერატურულ ჯგუფში მოათავსოს... ამიტომ ზედმეტია მის წიგნთა საბერთომოდგრო აღნაგობაზე გარვეულ სახეობაზე აშუალო.

რაც რომაქიძის წიგნებს მათ შინაგან ღირსებას ანიჭებს. ეს არის მისტიკური სიღრმე, რითაც იგი მოვლენებსა და სენთეიანიზმს აიყრის.

„მწიფე, თუ პოეტი როგორ ვაკოცლებს ათას წლოვან ძველ თქმულებას და როგორ ძალუბს მას მისი სუვერენული გაგრძელება. ხოლო ეს თქმულება, ვადმოცემა არის უფრო ძველი ვიდრე მელი ქართული ლიტერატურა. აბსოლუტის ვაყვე, იმ ჟამად, როდელიც ბიბლია ითხზებოდა, წარმოიშვა მითოსური ეპოსი, რომელმაც აღმოსავლეთის ხალხთა ათასწლოვანი ყოფაქცევა განსაზღვრა. ელგამეშის ლეგენდა, ძველ ჰომონენლოთა მომჯადოებელი მისნუსური ფორმულები არიან მისი დასაბამი ძირი. რომაქიძე ოსტატია შემოქმედების უღრმესი საიდუმლოებისა: იგი არის მოგვი სიტყვისა.

სიტყვას, ბგერას მასთან აქვს სიმძაფრე შემლოცველისა: იგი არის შემლოცველი გველისა (მსახვარალო) მან უტბად გამოკვეთა ლიტერატურულად თავისი ჯადო ფორმულები. მისი წიგნების გრძნავანი ჯადო მკითხველს შებოქსის ისე, ვითარცა გრძნობის შინაგანი ჯადო ძველი მოგვსა გველებს ვაგუმებს... გრიგოლ რომაქიძე არის სუვერენი სულისა“...

„გრიგოლ რომაქიძე არის სულით: არისტოკრატი, სულიერი მეთაური თავისი ხალხისა, - სწერს გრძნავანი მწერალი **ფ. შინგრაშვილი**. იგი ქართული ერის სახალხო პოეტი, ძველ როგორიც იყვნენ ექსილე, სოფოკლე, პინდარი და ჰომეროსი ჰელადისათვის: დოსტოევსკი და ლესკოვი რუსეთისათვის. გოეტე, ჰოლდერლინი და კლასიკი გერმანიისათვის. გრიგოლ რომაქიძე მისი პოეტური შემოქმედებით ნამდვილი სახალხო მოგონაია“.

ნამდვილი ეპიკოს შესუნთქვას გრძნობს კაცი ქართველი მწერლის ყველა წიგნში, - სწერს **ო. ფრანკლი**. თითოეული თავი ვაქედლილი ორიენტალური საგანძურით, რაც დიად ბრწყინვალედ ანათებს, მაგრამ რომაქიძე თავს არ

ჭკარავს. მან დასაველეთში შეითვისა ფორმა და არ იეიწყებს, რომ იგი გოეთეს მოწყვეტა. ყველა მისი წიგნი გვაწოდებს მართლაც კონკრეტულ სურათს, რომელსაც ჩვენ დასაველურ - აღმოსაველურ სინთეზს ვუწოდებთ და რომელშიც, გოეთეს შემდეგ, გერმანული სულის ბედია ჩამყვდეული“.

ცნობილი გერმანელი მწერალი **ვილჰელმ შეფერი** „დემონი და მითოსის“ წაკითხვის შემდეგ სწერდა: „განსაკუთრებით ამომხრთოვანა რომაქიძის ნიქმა გერმანულ ენაში. აქ იგრძობა წყარობები, რომელიც ჩვენთვის მიუწოდობია“ - ო.

გერმანულ ეურნალში „**ლიტერატურა**“, 1934 წ. **ებერმარდ კრენჩარი** სწერს „**კალ - ღმერთის ძახლის**“ შესახებ : „ეს წიგნი არის არა ლიტერატურა, არამედ ბუნება, კლდეში და ველი, ცეცხლი და თესლი. ეს არის იმ იშვიათი წინგთავანი, რომელიც ყოველთა არს იღუმალებამდე და მეტიც, მისხობამდე მიიკვლევს. ფსიქოლოგიზმირების ვარეზე, რომაქიძე პუროს ხელეწიებას. სულიერი ვანწყობანი ნაკვეთობრივი შემთხვევებით გამოხატოს: არაოდეს იგი არ ვანმარტავს. არამედ ყოველთვის დასანახად ჰქმნის, ყოველივეს გამოხატულებას ანიჭებს. სხეულისა და სულის ერთიანობა არ არის აქ მხოლოდ ოცენა, არამედ სინამდვილე.“

ეს წიგნი არის დიდი და სადა. როგორც ყოველი, რასაც ნიდავად ღვთის რწმენა და ბედის სიყვარული აქვს: და როგორც უფაო ყოველი, რომაქიძის შემოქმედება იქნება მარად აშუკო და უტკედეი“...

საფრანგეთის აკადემიის წევრმა **მარსელ ბრიონმა** დასწერა ვრცელი შესავალი რომანი „**მეგის**“ ფრანგული თარგმანისათვის. („**მედი ქართლისა**“ ნომერი 30 - 31.) ფრანგი მწერალი ვანცივიგებელია გრიგოლ რომაქიძის „ამ არა ჩველერბრივი ხარისხის რომანისტი შემოქმედებით. რომლის დიდ ნიქს შეუძლია შექმნას მხოლოდ ასეთი დიდი მეტამორფოზები“, რომელიც ახასიათებს მის რომანსა. „**მეგი**“ დაყოფილია სხვა და სხვა თავებად. ვანავძობს **ბრიონი**, რომელიც შევივლილია ჩვეულოთა ნამდვილ პოემებათ პროზაში. თითოეული თავი იმენად სრულყოფილია და დამოუკიდებელი, რომ შევივლილია მივილი იმენივე ცალკე დასრულებულ პოემებათ, მაგრამ მათ უკავთ თავიანთი ადგილი თხრობით მსულელობაში. სადაც ვაფურჩქენა და აფეთქება ერთმანეთს სცვლის და მოქმედება არ წყდება, რასაც არაფერი აქვს საერთო რომანის ჩვეულობრივ დაყოფასთან ნაწილებად. შეიძლება ითქვას, რომ ცოცხალი სუნთქვა აწესრიგებს აქ რითმს და ვანავებს ტემპს. ეს ფენომენი უაღრესად ვანსაკუთრებულია და მე არ ვევიჭობ, რომ იგი იყოს ავტორის მიერ ესთეტიკური მოსახრებით შექმნილი, არამედ პირიქით. ეს ფენომენი ვანსაზღვრულია თვით თხრობით, რომელიც ამოძრავებს მას და წინ მიჰყავს იგი თხრობის ვაშლასთან

ერთად. და ეს ხდება იმიტომ, რომ დამოუკიდებლად მისი შინაარსისა, თხრობა თვითონ ისხამს სხელს, იგი ხდება ცოცხალ არსებად ერთგვარ მეორე რეალობად წიგნისა სწერის მარხელ ბრიონი. იგი განავრძობს —

„განსუთრებული ნიჭით დაჯილდოებული, ეს დაბადებული მობრძოელი ვადაშლის ხან წარმატვ ფურცლებს მუღრობებისა და სიმარტოვესი. ხან სპონტანურად. ლიტერატურულ - ხელოვნური დატვირთვის გარეშე, წარმოახაგს ანტიურ მითისა, ყოველთვის ცოცხალი. თუ შხად გასაკოცხლებლად. ქართულ მწერლობისთვის კოლხიდა არ წარმოადგენს წიგნებში ამოკითხულ მოგონებას. ლიტერატურულ ვამოცემას, არამედ რეალობას, რომელსაც უბრალო ტურისტის ვერ ამჩვენს. ხოლო კულტურული კაცი აღმოაჩენს და იცნობს როგორც ძველ უცვლელ ადვილს. რომაქიქის არ სჭირდება კოლხიდის არც აღმოაჩენა და არც მისი ცნობა. მას არას დროს არ შეუწყვეტია კოლხიდის განცდა მისი არსის სიღრმეში, რადგან ის შეადგენს ძირითად და მთავარ ელემენტს მისი პიროვნებასა“....

მეორე ფრანგი მწერალი რომენ როლანი. რომელიც გაცნო ელსახედა ორბელიანის მიერ თარგმნილ რომაქიძის მისტერიას „ლონდა“ - ს, სწერდა: „მუნე სიულესი (ცნობილ დრამა. მსახიობს, ჟ. ს.) მოაჯილდოება რომაქიძის „ლონდა“, მაგარ მუნუ - სიულელი ადარ არის ცოცხალი. მემომჩინა ეს ნაწარმოები, განსაკუთრებით მისი პიროველი და უგანასკნელი ნაქილი, უფრო ახლო ჩვენ დიდ მუსიკოსებში, ვიდრე პოეტებში. მისმა მუსიკალურმა არქიტექტურამ გამოაცა“ - ო.

ჟუკოლ ხერძემაც სიმფონია უწოდა გრიგოლ რომაქიძის მისტერიებს საქართველოში, ხოლო აქ მიხეილ წერეთელმა ასეთი დახასიათება მისცა მის ხელოვნებას: „გრიგოლის ნაწერითა კითხვა იმ სიმფონიათა მოსმენა, რომელნიც პირველი ხმის გამოცემითგანვე შეიპყრობენ ბოლომდე და როდესაც გათავდებიან იტყვი: ნეტავ ასე მალე არ გათავებულყვენო!“.

თავის მონუმენტალურ შრომაში „იუმერლი - ფერუნე“ (1949) გერმანული ფილოსოფოსი ლეოპოლდ ცილდერი სწერს: „რომაქიძე ხომ შეილია და შეილისშეილი ქალდეულ ერთა ნანგრევებისა და სდგას შუა გულში მითიურ დროთა დენაში, როგორც მემკვიდროებით ვაღიოქმული ცხოვრების არეში. მას არ სჭირდება ჩვენსაგანთ ხელოვნურად შექმნილი მოგონებანი, არამედ მხოლოდ გადახედვა და დაკვირება იმისა, რაც მას, როგორც შეუღახველ საშოს დედისას მიმოცავს“.

გერმანული ლიტერატურული ჟურნალის, „მერკური-ს“ გამოცემელმა პეშეცემ ღრმა გამოკვევა უძღვნა გრიგოლ რომაქიძის 1936 წელს, ჟურნალ „ეკვარტ“ - ში, სათაურით „ოფენბარსუდ დერ ელემენტ“ ე. ი. გამოვლინება ელემენტებისა, რომელშიც საფუძვლიანად განხილულია ქართული მწერლის შემოქმედება. „არსებობენ უთვალავი და

სპონტანური საწყისები სამყაროსი. — სწერს პეშეცემ/ რომელიც ეულკანური ძალით ამოხეთქილ მიწის და; ხებისაგან მომდინარეობენ, რომ ერთ წამს რაგონებში მოითხოვს ვაჩენის თვით აქტი, მიღონს სნულტორივი ფორმა. იმპულსებს, რომელიც ასულდგმულბს რომაქიძის გმარებს, მივყავართ იმ შედარებამდე, რომ ისინი თითქმისამყაროს ჩასწვრივ მისი ვაჩენის დროს; ისინი არ არიან გამოვლენანი დასავლეთულთა ვაგებით. არამედ არსის მსგავსნი ბუნების ელემენტთა“.

ბერძენი მწერალი ნიკოს კახანაკის მოგვითხრობს რომანში „თოდა-რება“, რაც ივრითის 1962 წელს „გამოვლით“; (ვამოც. პლონი, პარიზი, 1962):

„ქართული წვეულება. მივილი ბატარეა ბოთლების საესე გასაოცარი ღვინით — წინანდალი, ნაფარეულ თელიანი და შემდგ მწვადი და ახალი ბოთლები, რომლებიც ხელიდან ხელში ვადილიან.“

ბიკო ტაბიძე, ლუჯთვალა პოეტი, გამოწვეული ტრუბითა და ჰამლეტის ნაკვეთით. არჩეულია თამადად. წვეულითა ხელმძღვანელად.

იგი წარმოიქვამს სიტყვებს. სეამს სადღეგრძელოს თვითოეული სტუმრისა და უბრძანებს ყველას დასცალინ სასმისი. იმღერონ და იცეკონ. არავის არა აქვს უფლებს მას არ დაემორჩილოს. საქართველოს ყველა ლიტერატურული მიმართულება წარმოდგენილი ამ წვეულებაზე; აქ არიან ციხეფიანსწვლები. არისტოკრატიულ - ესთეტიური სკოლა. ღვინოზე, ტაბიძე და პაულო იაშვილი, რომელიც მამაკაცი სილამაზის ენამწვეერი მვალთობელი აქ არის უღმბრული პროლეტარული ხელოვნება. რომელიც თავისი საუკეთესო პოეტით, ვამდლარი, ბრახანს ლორთქიფანიძით არის წარმოდგენილი....

ამ დიონისეურ ვარემოში პირველად ენახე გრიგოლ რომაქიძე. ახლა რომაქიძე წარმოდგენილი მყავს ვით ღამლეტი სულიერი პიროვნება საქართველოსი; იგი დახლოებით ორმოცი წლისა; ყოველთვის ლამაზად ჩაცმული; ყურადღებას იპყრობს თავისი ფიციელი ფორმით და მის თვალთა ცივი მზერით. მხოლოდ მათათვადპერლი სცილი, რომლის დროს მისი მშვენიერ კბილები მოსჩანან ნათილდ გვიმხელს მის ენებთანობას. განძნობა ხარ წინაშე იმ ადამიანისა, რომელიც თავის წმიდა ვამტაცებელი ტემპერამენტს აშკარა მტკიცე ნებით იპყრობს..

ჩვენ დავეხდებით მარტო პატარა მერხზე, მაშინ როცა სხვა სტუმრები, ღვინით გამოწვეულ ძალით გადაჰარბეზით, ცეკვის ნამდვილ ალტინებში ჩავარდნენ. მე მხარობდა შეხედვა ჩემი მეზობლისა, რომელიც ამ ვიფურს ყოფაქცევისას წყნარი და უმოძრაო დარჩა. უნებურად უნდა მიფიქრა ერთ ანტიკურ ვაზაზე. რომელზეც ბრწყინვალე სიშავით წითელ ნიდავზე, დიონისიანის სილუეტი მოსჩანს. უძრავად ვით სვტივი სდგამ იგი შუაში; მას აქვს

ნაწილიანი თვალები და დამუწული ბაგენი. — სდგას იგი უძრავად, რომლისგან როკვის სული, ლხინი და ხორციელი განცხრობა წარმოიშობა. მის გარშემო გადართული ვედაცემობი, სიღრნები და მენადები ღვინისა და მზიარელობის გამო დაბარბაკებენ. ისინი ვეღარ პოულობენ შეგების დასასრულს და ვეღარ ძღვნიან ღვინის სმით. მხოლოდ წყარო ამ ღრუბობის რჩება ფხვიარო.

მეინაა, რიკარამა მოგვისწრაო ჩენ ცარიელი ბოთლებისა და გაციებულ საკმელთა წინ კიდევ რომ ვკამათობდით... ჯრგოლ რომაქიძის თვალები ნაპერწყლებს ისროდნენ ელექტრონის სინათლეს. კიდევ როკავდა ხალხი ჩვენს გადამეობ ვიყური ვატაცებოთ. და ისე, რომ სასტუმროს „ორიანტი“ - ს მთელი დარბაზი ძივივებდა.

ჩემი თანამხლებელი დარბა წყნარი, სვედიანი, ხოლო მისი თვალები იტყრაოდნენ ისე ხეშეშად და დამაბრმავებლად, თითქოს ისინი უნდაბნის უზურდნენ.

მე მიეყარდა ეს მარტოხელა, უძრავი კაცი და მესმოდა მისი სიჩუმე და მისი ცქერა. კოტა ხნის შემდეგ მან განაგო —

ერთობოლი წინშემ სთქვა: ნაბოლენი არისო სინთეზი პირუტყვისა და ზეკაცისა. დემონურ კაცში ქვეშარტილად არის ყოველთვის სინთეზი ველური პირუტყვისა და ლბრთისა. კაცში რომ მხოლოდ პირუტყვი იყოს, იგი იქნე ზღადა უხეში ქმნილება, რომელიც თავის გარშემო მარტო შის ავრცელებს. არიან ასეთი კაცები.

კაცში რომ მხოლოდ ღვთაებრივი ყოფილიყო, მაშინ იგი იქნებოდა წმიდანი, რომელიც წყალობითა და ლმობით ავავსებდა. არიან ასეთი კაცები.

მაგრამ პირუტყვესა და წმიდანებს არ შეუძლიათ შეგჯოკონ გრძნებით და აღევა ზეიონ; მხოლოდ „დემონური“ არის მომჯადოებელი.

რობაქიძე ვაჩუმდა; მან გაიღიმა და მისმა თეთრმა კბილებმა ერთ წაშს გამოაშუქეს. ღილის ალიონი გამოჩნდა ფანჯარაში. მე უთხარი პოეტს —

რიკარა ალებს „ვარლის თითები“ აღმოსავლეთის კარს. თქვენ იყავით ამ ლამით პოეტთა ამ წვეულებებისა და მწვადათა სოკრატე. მათმა „დემონმა“ ბოროტად და ავბორცად იგორავა თქვენი სიტყვების ბაღეში.

რობაქიძემ მიპასუხა ლიბლით —

დემონმა გვიან შეამჩნია მახე. ტულ ბიჟს მიიქც ჰქონდა ბაღელ თავის სიხარული. დავასრულოთ ჩვენი საუბარი ჩვეულებრივი ბოლოთი, რომლითაც ყველა სახალხო ძხრობა სრულდება:

სამი ვაშლი ჩამოვარდა ციდან: ერთი — მთხრობლისათვის; მეორე მსმენელისათვის; მესამე ულამაზესი, წითელი — ჩავარდა უფსკრულში¹⁴

ასე ამთავრებს თავის თხრობას ბერძენი მწერალი ნიკოს კახანაკისი.

გრიგოლ რობაქიძის გერმანულ ენაზე დაწერილ, გამოუქვეყნებელ ნარკვევებიდან უნდა დავასახელოთ „ატლანტიური ზმანება ანუ ქართული მითოსი“. „იხისის წყაროსთან“. „ფრიდრიხ ნიცშე“. ტენენ და მითოსი „ვერტეხე“ მისი ლირიული პოეზია: „მოკვდავი არწივი“. „ჰიმნი ორფეოსისადმი“. „უხანადარა“. „მზილავი“. „ელვანაკრავი“ და სხვა. ამ ნარკვევებში გრიგოლი უზურდილია მითოსის მქმნელ ძალთა არეში რასებლად და ხალხებისა და ცდილობს გახსნას პირველი საიდუმლოებანი, რომელიც ათას წელთა მანძილზე საერთოდ ხელუხლებული იყვნენ. ან მხოლოდ ზერელად ხელნახები და გამოაქვს ღიის სინათლეს დასაბამის სიბრძნე, რომელიც გადმოცემულია ზე-პიროვნული ნახსოვრებით. „ატლანტიურ ზმანებაში“ იგი საქართველოს ათი - ათას წლებში გადასულ და დაკარგულ „ატლანტიდა“-ში ექვს.

რაც შეეხება გამოუქვეყნებელ მის ლირიულ პოეზიას, აქაც უნებლარებულ ისტატობას იჩენს ქართველი ხელოვანი. ცნობილი გერმანელი პოეტები, რომელიც გაეცენენ გრიგოლის ხელნაწერებს, აღფრთოვანებულნი და მონიბლულნი დარჩნენ. ფრანკ მარაუნ, სწერდა გრიგოლს (16. 9. 1944.): „განცვიფრებული ვდევარა - გასოცარი შეთვისების წინაშე, რომლითაც თქვენ გერმანული ენა და მისი პოეტური გამოთქმების შესაძლებლობანი ჯერ მიუხეწველ, არახულ სხვა ენათა შორის დონეზე აიყვანეთ. ჩემი გულწრფელი რწმენაა, რომ რიკაეს შემდეგ ასე სრულყოფილი არაფერი გამოსულა გერმანულ ენაზე“-ო

მეორე ცნობილი გერმანელი პოეტი, მთარგმნელი ჰომეროსისა და ანტიური მსოფლიოს მკვლევარი ტახალი ფონ შეფერ სწერდა გრიგოლს მისი შარების წაკითხვის შემდეგ: „ძვირფასო მესტრო! რა შესანიშნავია თქვენი შაირი, მოკვდავი არწივი“. როგორ უნესტელი თქვენი უტყბოლმა. ანაზირად ჩვენი ძნელი გერმანული ენის გაშლა და ამაღლება, როგორც ამას ვერ შესძლება ოფთი გერმანელი, რაც შინადასიბი ვიგრძენი. ამას თქვენ მიხედებით. როგორც ვიდი პოეტი. ხოლო ამ შინაარსის ასეთ გამოთქმებში განფენა და ასახვა რომ შესძელით. ეს არის მეტი ვინემ მადლი. მე შემშურდებოდა თქვენი ვენა, რომ რაიმე მიღრეკილება მქონდეს უშრიანობისა, მაგრამ რათავნ ეს არა მაქვს, დამჩრენია მხოლოდ აღფრთოვანებული ვიყო თქვენით.“

„გრიგოლ რობაქიძე და მითოსის აღორძინება (მაგიური ძალა ღიდი ქართველი პოეტის შემოქმედებაში)“

ასე სწერს გერმანელი კრიტიკოსი რუდოლფ კარმანი დანაგრძობს: გრიგოლ რობაქიძე ფლობდა გოლიათურ ენერჯის, მაგრამ წლების განმავლობაში მას ჰკლავდა და სულს უფერფლავდა ჯაერი, და ღვწნავდა ვარამი სამშობლოსი. სამშობლო ვარამს განიცილდა იგი მთელი სიმწვავეთ, და როგორც ჩაუტრობელი ცეცხლს სწვავდა მას, მაგრამ წყაოა რა იფერფლებოდა... ვარნა ცოცხლობდა...

სამშობლოს — საქართველოს სიყვარული, გრივალ რომატიკისა, დაუტყობელი სულის მარადიული დღევა იყო. სამშობლო დასტოვა მან ბავშვივით ატირებულმა, და ამ ქვეყნიდან გაყიდა მარადისობაში, საქართველოსთან განშორების ლამაზი სვედით.

გერმანელი ფილოსოფოსი ლამაზად ციგლერი თავის წერილში, რომელიც დათარიღებულია 1942 წლის 2-ი დეკემბრით, გრივალ რომატიკის შემოქმედების შესახებ, წერს: „...ამ ბნელ კვირებში მე ისევ წაიციხებთ თქვენი ორი წიგნი — „ჩაქალული სული“ და „რიალის მკველნი“ და კითხვის დროს ჩემთვის ნათელი გახდა, რომ მე დამჭირდა ათი წელიწადი, რომ ეს წიგნები შესაფერად დაეფარა სო... თქვენ, როგორც ქართველმა, შესწავლით ისტორიული ადამიანი, მისი არსით რეკლამაციონური, წინასიტუაციული, ადრინდელ ადამიანებთან შეჯახბო, რომელიც მისი არსით „ტრადიციონალისტი“ა. ასე წარმოიშვა ამას ვარდა ამოთვობა საქართველოსა. და ვინაიდან ამ ორი წიგნი პრეტულიად „გველის პერანგი“ ჩაითვლება, მშობალში ეს სამი წიგნი უნდა დაიბეჭდოს როგორც „ქართული ტრილოგია“. ეს ტრილოგია იქნებოდა ამავე დროს გარდაღება რეკლუტისა, ე. ი. ბოლშევიზმისა“.

გერმანული მხატვრული ენის გამართვის „სიძუწისი“ მხრივ, თვით ბერტოლტ ბრეტტიცი კი შეიძლება ჩაითვალოს გრივალ რომატიკის „მოწაფედ“, თუმცა მათი მსოფლგნებვა დამატარალურად საწინააღმდეგაა. გრივალ რომატიკე უფრო ინდუქტიური საზოგადების მეთოდს, წესს ცერდნობოდა და კერძოსაგან — პირიგნება — ერი, ჯიში — ზოგად დებულეებისაგან. „უნივერსალეებისაგან“ მიისწრაფოდა. ბერტოლტ ბრეტტიცი უფრო დიდუქტიური აზროვნების მეთოდს ეყრდნობა და „ზოგადედ“ — კლასი, პირიგნება კერძო დებულეებისა, დასკენებისაგან მიისწრაფვის. რომატიკისათვის ადამიანი დღითი, ბრეტტიკისათვის კლასობრივი არსებაა. აქედან გამომდინარეობს გრივალ რომატიკისეული შეხედულეება ხელოვნებაზე. ის არ იზიარება „სოციალისტური რიალიზმის“ დებულეებზე ხელოვნებაში. 1954 წლის იელისს, ის შეეცო ამ ამ საკითხს:

საბჭოეთში კულტურას სტალინის ფორმულით მარტავენ: ფორმით ნაციონალური, შინაარსით სოციალისტური. არ ესმით კულტურაყოფილ, რომ ყოველი შინაარსი თავისმავე ჰქმნის თავის ვარს, ვარე — არსს, სინეობას, ფორმას. კულტურა ფორმით ნაციონალური, შინაარსით სოციალისტური არც ინდივიდუალურია და არც უნივერსალური. მას არა აქვს შინაგანი პლასტიკური სახეობა და ამ რიგად სახე, სახიერება. იგი კულტურაა ანონიმისა.*

„ქართველთა კულტურა ასე ინდივიდუალური და ეგზოტიკური, ქართველი ერის წიალიდან უნდა აგრძელდეს თავის ვითარებას. წვდით ცოცხალ ფესვებს საქართველოსა. მის გენიალურ ენას, მის უნივერსალურ მითოსმითოსს, მის პერაულ თავდადასავლს, მის ხალხს

სტილს სიციცხლისა; წვდით ამ ფესვებს და ფესვებს წივის ფრთებად აგესმით, და ამ გზით მოაპოვებთ დღეს უფლებას. თავის — უფალი გესმით რა გულსწამებულებს? მარჯე საქართველოს თავის — თავის უფალს!“ (სამანაწერი ამოღებულია გ. რომატიკის მიმართიდან ქართველი ხაქისადმი.)

გრივალ რომატიკის მხატვრული ენა ლაკონიური, ჭუნწი, სურათოვანი, ე. ი. არსოვანი მას თანამედროვე მტყველებითი ენა თითქოს დაპყავს მის პირველად მიმუშავებულ „შესახედა“ საწყისადმე. ერთი მაგალითი მრავალთაგან: პირველი ხეული ლექსისა „შშობელი მიწის მიმართ“: „მიდამო მკველარი, გარუჯული ლანდების კუთხე. ძველი საჯვარე, სურნელება დამკველარი დაფენს. სამარის სვედა. მოღუნება მლაშე და წუთხე. ობალ ხატის წინ აცემულილი სანთელი თაფლის“.

აქ ყოველი სიტყვა, ყოველი წინადადება გარეგან — შინაგანი რიტმითა და შარმინიულობითა გაეღწეა ლაკონიურად და „ძუნწად“ ჩამოსხმული, რაც თითქოს მითითურ — რიალისტიკური სურათთ რიგი, რომელში ფორმის ფორმალური შინაარსი და შინაარსის შინაარსობრივი ფორმა ისე ორგანიზებულია შესისხლობრივულად რომ მკითხველი თითქოს „დამკველარი დაფენს“ სურნელებასც ყნოსავს. აქ სიტყვა უკვე სურათია, მისი პირველი ფორმაა.

გრივალ რომატიკის გერმანულ ენაზე გამოკვეყნებულ მრავალ ნაწარმოებიდან, 1979 წელს დასავლეთ გერმანიის ერთმა დღემა გამოქმედებობამ განმეორებით დაბეჭდა და ბაზარზე გამოიხარდა გრივალ რომატიკის „კავკასიური ნოველები“. 105 — თ გვერდიან წიგნში მოთავსებული სულ სამი ნოველი: „ჯადოსნური წყაროები“, რომლის მოქმედება წარმოებს ხეცსურეთში, „წმინდა ხარის მოკლეა“. რომლის მოქმედებ წარმოებს სეანეთში და „იმამ შამილი“, რომლის მოქმედება გასაგებია წარმოებს ჩრდილო კავკასიაში.

პირველი გრივალ რომატიკის „კავკასიური ნოველები“ გამოცემა ცნობილმა გერმანულმა გამოცემკლავმა „ინზელ — ფერლავმა“ 1932 წელს. მიუხედავად იმისა, რომ „ჯადოსნური წყაროები“ ქართულიდან გერმანულ ენაზე თარგმნილია კეთე როზენბერგის, ხოლო „წმინდა ხარის მოკლეა“ და „იმამ შამილი“ რიაბარ მეკელიანის მიერ, უკვე ამ თარგმნებში იგრძნობა გრივალ რომატიკისეული გერმანული ენის სტილი, რომლის ავტორობა, უდავოა გრივალ რომატიკის უნდა მიეკთვნოს. ვინაიდან გერმანულ თარგმნებში მოსჩანს გერმანული მხატვრული ლიტერატურული გამოსახვის სრულიად ახალი ხერხი — მანერა, როგორც შემიღებ არა ერთხელ აღნიშნეს გერმანულმა კრიტიკოსებმა, გრივალ რომატიკის უკვე გერმანულ ენაზე შექმნილი ნაწარმოებების განხილვისას, როგორც ახალი სიტყვა გერმანულ ლიტერატურაში.

გიოგოლ რობაქიძის ნოველები „ჯადოსნური წყაროები“ წინადა ხარის მოკვლა“ დაბეჭდილია ქართულ ენაზე თუ არა, ჩემთვის უცნობია. თუ საერთოდ ეს ნოველები ქართულად დაბეჭდილი არ არის, მაშინ უნდა ვივარაუდოთ რომ მათი ქართული ორგინალი, უთუოდ იხანება გრიგოლ რობაქიძის არქივში, - შევიცარიაში. გ. რობაქიძის ამ არქივის შესახებ რედაქტორი ქართველოლოგიური ეურნალის „ბედი ქართლისა 1979 წლის 15 დეკემბრით დათავიებული წერილში წერს: „რამდენიმე თვის წინადა ზურკამპ - ვერლაგი შემთავი: ვინ არის პატრონი და სასუსიშემგებელი გრიგოლ რობაქიძის ნაწერებისათვის. სურობის უნივერსიტეტში, მგანი რუთ ნოიკომს, მიუთითებია ჩემზე. მე, მაშინვე პასუხი გავეცე და გავაცანი საქმის მდგომარეობა, რომ შევიცარიებლმა მოითხოვეს 67.000 შევიცარული ფრანკი, გრიგოლ რობაქიძის შენახვისათვის გაწეული ხარჯების ასანაზღაურებლად. მე არ შემიძლია ამ ფულის გადახდა. ამიტომ წაიღეს ყველაფერი, ზღო მე მოითხოვე, რომ მათ არ შეეცანათ ვინაიან სიაში, რაც გრიგოლმა გერმანიაში გამოსცა, რომ მათ ეს არ ეტებათ და სხვა.“

ვითარების განმარტებისათვის შევინწხე, რომ გრიგოლ რობაქიძე მეორე მსოფლიო ომის უკანასკნელ ხანაში შეეზარა შევიცარიას და იქ ცხოვრობდა შევიცარიის საქველმოქმედო დახმარებით, ვინაიდან მას არავითარი შემოსავალი არ გააჩნდა. შევიცარული კანონების თანახმად კი გრიგოლ რობაქიძის შევიცარული რეზიდენცია (და ამით მისი არქივის) გადაბარების პირობაა მასზე გაწეული ხარჯების გასტუმრება.

უნდა აღინიშნოს: ნოველები გამოცემულია „ზურკამპ-ბიბლიოთეკის“ ციკლში, რომელშიც მხოლოდ მსოფლიო ბიბლიოთეკებისა და პოეტების ნაწარმოებებია შეტანილი. „კავკასიური ნოველების“ წინასიტყვა ეკეთუენის თვით გრიგოლ რობაქიძეს. მიუხედავად იმისა, რომ გრიგოლ რობაქიძის გერმანულ ენაზე დაწერილი ნაწარმოებთა და წერილთა აღქმეპტური ქართული თარგმნა, რედაქტორულ სქემელ მიმართა მიუხედავად ამისა გავსწყვიტე მეთარგმნა ეს „წინასიტყვა“

„მხმოვანე, ერთმა ევროპიელმა, რაცა ამიერკავკასიის ქვეყანა გაიარა, მის სამოგზაურო დღიურში ქართველი ხალხის შესახებ სამი სიტყვა ჩასწერა: ღვინო, დუღუჭი და ქალები. საქართველოში ილიმებიან ამ გამოთქმის შესახებ; თუქცა, შინა განსკრებრები, უმნიშვნელოდ ამ მომხანან ეს ალევგორიული სურათები ქართველთა არსებითი სახეებისათვის.

მეოთხე საუკუნის დასაწყისში მცირე აზიიდან მოდის სასწაულებრივი ღამაში ქალწული, სახელად ნინო, რომელმაც ყველაფერი მიატოვა. გარდა ქრისტეს უღრმეს ჩუშენისა. შინაგანი შთაგონებით წარმართული. მოხედება საქართველოში. ის ნათლავს ხალხს და აძლევს მას ჯვარს.

მაგრამ როგორ აცეთებს ის ამას? ის კრის ჯვარს ეცხახის ლერწმისაგან და შეეკრავს მას ნისი თმით ისე, თითქმის უხვევს აცრემლებულ დერწს ჭრილობებს... ჯვარს ეცხახის ლერწმისაგან გამოჭრილი, ქალწულის თმით შეკრული არ არის ეს რაღაც მიწიერი - დიონისერი, რომელიც მის ენებრივ სურათს ღვინით ალტგინებაში პოეულმს? ეს ჯვარი დასვენებულია დღეს სიონის ტაძარში, თბილისში. ალტგინების ღმერთი არის რასაბრიც - ფსიქიკაში ქართველების მართლაც მთავარი ელემენტი. მთელ საქართველოში დღესასწაულოდენ 23 - აპრილს, ძველი სტილით, წმიდა გიორგის დღესასწაულს, თეთრი გიორგისა“, როგორც ის ხშირად იწოდება და რომელიც ქრისტიანულად ვარაუდობილი ქართველი დიონისია.

ევროპიიდან მედღეს სახე გამარადილებულია. ის იყო კოხელი, ქალიშვილი მზისშვილის აეტისა - კოხეთი იყო ნაწილი ანტიკური საქართველოსი. ცნობილი ქართველი ქალების სამყაროს ამაზონური ბუნების გავგებისათვის მიღეა იძლევა მასშტასი. ქალი საქართველოში თამაშობის დედა იროლს. ერთი მაგალითი: საქართველოს ოქროს ხანა იწყება მეთერთმეტე საუკუნის ნახევარში და გრძელდება მეცამეტე საუკუნის ნახევრამდე. მეფე დავითმა (1089 - 1125) დაფუაროვა და განაბტყცა ის, მაგრამ აყავებებს აღწევს ის პირველად თამარ მეფის დრის (1184 - 1213). მისი აახვებები აღწევს შავი ზღვიდან ქაშპის ზღვამდე, კავკასიის ქედლანდ მდინარე არაქსამდე. პოლიტიკური მისი გავლენა ყრცულდება აზერბაიჯანზე და ტრაპიზონის იმპერიაზე. ქვეყნის კულტურაც იზრდება. ჩნდებიან სასახლის პოეტები, იხადება საწყისები სიყვარულისა და ჰეროიკული ეპოსისა, ნაწილობრივ თარგმნები, ნაწილობრივ საყოთარი ქმნილება. ითარგმნება ფილოლოსის ცნობილი „მეფეთა წიგნი“ და „ეპისრამიანი“ ნაწარმოები, რომელთა „ტრისტანისა და იზოლდას“ ლიტერატურულ ელიფენომენად შეიძლება განვიხილოთ იქნას ირანულ ღმობსალოთში. დაბოლოს ქვეყნდება ცნობილი ეპოსი „ვეფხისტყაისანი“, რომელიც ქართული ლიტერატურის ამ ეპოქის „ელასიკურის“ ხასიათს ანიჭებს. იფურჩქნებიან მონასტრები სინაზე, იერუსალიმში და წმიდა მთა ათონზე, სადაც ბიბლიის ქართულად თარგმნა მთავრდება. პლატონიური ფილოსოფია, განსაკუთრებით ნეოპლატონიანების გავრცელება. პოულობს შემოქმედებით გამოძახის. ყველა ამ მოვლენის, გაღმოცემით აწერენ გენისა ზღარულ თამარისა. ის გახდა საუკუნების განმავლობაში მითოსი და მითოური რეალობა არის უთუოდ მეტე და უფრო აზროვანი. ვიდრე ისტორიული. გოეთემ მისი „ღვივისი“ შენიშვნებში მშვენიერა სიტყვები უძენდა ქართველ ქალებს.

მთელი საქართველო მღერის. მისი შეუდარებელი სიმღერები არის უმთავრესად გუნდური სიმღერები, და სახელდობრ სამხმანი. მაგრამ ეს სამი ხმა კი არ არიან თა-

ნაბარ უფლებიანი, როგორც დასავლეთურ პოლიფონიაში: ყოველი ხმა იმდერება განსაკუთრებული სახით. ამ სიმღერების პარაზონიაც ნეტად თავისებურია: ჩვენ აქ არ გვაქვს არც მაჟორ - მინორ პარაზონი დასავლეთისა, არც ძველი საეკლესიო ტონალური სახეები. როგორც „სიმღერა“ ფართო გავებით, შეიძლება იწოდებოდეს განსაკუთრებით საქართველოსა. ქართველები ჰქმნიან ლექსებს ყოველთვის, უმძიმეს პირობებშიაც კი. მგზობით საუკუნობად დღემდე გამოქვეყნდა უმარაჟი ნაწარმოები, რომელიც არა მარტო საქართველოსათვისა მნიშვნელოვანი. მის მრავალ პოეტებიდან მსურს მხოლოდ, ორი მსოფლიო მნიშვნელობის დაკავსებულო: შოთა რუსთაველი (თამარ მეფის დროს) და ვაჟა - ფშაველა (1862 - 1915). რუსთაველი არის ავტორი აღნიშნული ნაწარმოების „ვეფხისტყაოსნისა“, რომელიც ევროპაში, ვადაქარბების გაჩეჟე, შეიძლება შედარებული იქნას დანტეს „ღვთიურ კომედიასთან.“ ვაჟა - ფშაველას პოეზიაში ცხოვრობს რაღაც ნათესაური გარემოში და ილიადასი.

საქართველო დღეს ერთი რესპუბლიკა სამპოთა კავშირისა შეიცავს რამდენიმე ნათესავ - ტომებს: კახელებს, ქართლებს, იმერლებს, გურულებს, მცხრელებს, აჭარლებს, ავღრთუე სვანებს, ხევსურებს, ფშავეებს, თუშებს. ესენი არიან ყველა ქართველნი და ლაპარაკობენ ერთნაირ ქართულ ენაზე, სვანებისა და მცხრელების გამოკლებით, რომელთაც განიხიათ თავიანთი დიალექტი, სახეობანი ქართულისა. მსოფლიოსი ამბობენ; უძველესი სამშობლო საქართველოსა იყო ქალდეა. ამიტომ ბევრს ეჩვენება ქართული ენა, ძველი ასურულის ცოცხალი ნარჩენი. საქართველოს ენა დღეს სვდამ მარტომდარტო და არის წარმოუდგენლად ლაკონური და სუბტანტურული. მსოფლიო სიბრძნეც ირეკლება ამ ენის ორგანიულ აგებულებაში, პლატონი და ჰეგელი განცვიფრებულდნენ, რომ მათ ცოდნობათ, ქართული „კონცეპტი“ და „არ ყოფინს“ ერთი და იგივე ფრთხილ აქეთ. ეფემოლი ჰერაკლიტისი გახარებული იქნებოდა, რომ მას გაეგო - ქართულად „ცხოვრება“ და „ცეცხლი“ ერთიან საქართველო არის გასაღები წინა - აზიის უგზოუგლოდ დაკარგული ხალხების გამოსაძნობად. მისი ტომები, განსაკუთრებით სვანები და ხევსურები, არიან ნაფლეკები ძველი ათასწლოვანი კულტურებისა. მათ ზნეუფლებამაჟ არის რაღაც ისრაელთა, ჰეტეტლოთ. როგორც ავრთვე სუმერთა და ბაბილონთა. მხოლოდ ერთი მაგალითი: 2700 - 3000 წლების წინ, ტბა - ვანის სანაპიროებზე, მის გარშემო, წარმოშვა ძლიერი იმპერია ქალდელებისა. ერთი მისი მპყრობელის, არგიშტის მიერ, ტბის კალდეან საპირზე (ურბის ტბასთანა) რუსმელის მსგავსა წარწერაა დატოვებული, რომელიც დღემდე ახსნილი არ არის. ამბობენ, რომ მისი ახსნა შესაძლებელია სვანურის მეშვეობით. სვანთ ტომობრივ შეგებაში დღესაც (ყოცხლთა უძველესი სიტყვა „ქალდე“; მდინარე ენურუსი ერთ გვერდზე მდებარე ფერდობ-

ზეა კლდეიანი უბე, პატარა სოფელი, რომელიც ამ სიტყვას ატარებს.

საუკუნოების განმავლობაში უცხოელ ენებზემ სწავრთველო, როგორც ზღაპრული ქვეყანა. შემთხვევით მოვიკითხობთ თქმულება არგონავტებისა, რომლებიც „ოქროსი საწყისის“ საძებნელად ეწვივნენ ძველ კოლხეთს, მეოქროს იასონის მეთაურობით.

ეს ქვეყანა მოქმედების ადგილი, თან მოყოლებულ მოთხრობებისა „ჯადოსნური წყაროები“ და „წინა და ხორის მოკვლა“. ნოველა „იმამ შაილი“ ხდება ჩრდილოეთი კავკასიაში: ჰეიოიკული, რაც ახასიათებს მიუღ კავკასიას, რომლის კლდეებზე თქმულებით პრომეთე იყო მიჯაჭვული, ცდილია ახსნა მისი სახელმანთქმულ მთიელ მეთაურის ფეკრუაში.

გრიგოლ რობაქიძის „კავკასიური ნოველები“ ამ წინასიტყვაში, ყურადღებას იპყრობს მისი გამოთქათქვაში: ათსწლოვან ზნე ჩვეულებებში არის რაღაც ისრაელთა, ჰეტეტლოთ, როგორც ავრთვე სუმერთა და ბაბილონთა. ე. ი. გრიგოლ რობაქიძე თავის ნაწარმოებებში ცდილობს ჩასწვდეს კაცობრიობის, ადამიანთა საწყისებს, როგორც „მთელს“ და შემადგენელ რასებს, ერებს, ეროვნებებს, როგორც მის „ნაწილებს“. ამით აიხსნება გრიგოლ რობაქიძის მსოფლმხედველობის ის ასპექტი, რომელიც ეხება პიროვნების როლს ისტორიაში. მას აინტერესებდა, ამა თუ იმ დიდი ისტორიულ პიროვნების დახასიათებაში, არ იმდენად მისი მსოფლმხედველობა, იდეოლოგია, რამდენადც თვით პიროვნება, როგორც გამოშხატეული მოცემული ხალხის პოლიტიკურ - ეკონომიურ - სოციალურ და კულტურული რაობისა; ე. ი. ის ეძებდა პიროვნებების და ერთ-ერთ „ჯადოსნურ წყაროს“. ამით აიხსნება ისიც, რომ იგი შეეცადა ლენინისა თუ ჰიტლერის პიროვნებების ასახვას, მიუხედავად იმისა, რომ თვით გრიგოლ რობაქიძე არც ერთისა და არც მეორის მსოფლმხედველობა არ იზიარებდა. ამან კი გამოაწვია ის, რომ გრიგოლ რობაქიძე, მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ მივიწყებული იქნა დასავლეთ ევროპაში, ხოლო საქართველოში მისი ნაწარმოებები დღესაც არ ქვეყნდება.

გრიგოლ რობაქიძე უძველეს აღწერით ვკისხავს ლენინს:

„ლ. დ. ტროცკი სწერდა: მარქს რომ არ მოეღინა არც ერთი რევოლიუციური აქტი და დაეტეობა შენიშნობისათვის მარტო „კაპიტალი“. მაინც მარქსი იქნებოდა: დიდი ისტორიული პიროვნება. ლენინს, რომ ჰრ დაეწერა არც ერთი სტრიქონი და დაეტეობა კაცობრიობისათვის მარტო რევოლიუციური მოქმედება, მაინც ლენინი იქნებოდა: დიდი ისტორიული პიროვნება..“

როცა რადიომ ლენინის სიკვდილი მსოფლიოს აცნობა, ალბად ჰპერნა მისი ტალა სხვანაირად დაიკლავნა. მე არა მგონია არსებობდეს ისეთი ადამიანი, რომელიც ლენინის სიკვდილით არ შერზებულებოდა.“

სწინაწერი უკრანალ „კაცკასიონიდან“, თბილისი 1924 წ.)
 ანალოგიური სიტყვებით ასახავდა ის ადოლფ ჰიტლერის პიროვნებასაც, მაგრამ გრიგოლ რომაქიძე არ ყოფილა არც კომუნისტი - ბოლშევიკი და არც ნაცისტი - ფაშისტის, და მით უმეტეს „რასისტის“, რაც ქართველ ადამიანთათვის უტყნად მცნება ისეთი ფაგვებით, როგორც ეს შემოდით ნაცისტურ გერმანიაში. მაგრამ გრიგოლ რომაქიძე თავის შემოქმედების ცენტრში აყენებდა პიროვნების, ერის და ოჯახი: „ჯადოსნურ საწყისებს“.

უსაფუძვლოა შეგნებულა თუ შეუგნებელი ცდებ, რომ გრიგოლ რომაქიძის მიეცეროს ისეთი იდეოლოგიური ცილისწამება, რომელიც მის მსოფლმხედველობას სერთოდ არ ეგუება.

გრიგოლ რომაქიძის მსოფლმხედვის საილუტრაციოთი მიუყვანით ამონაწერი მისი „წინასიტყვიდან“, რომელიც გამოქვეყნებულია მის „ერთ ჯადოსნურ სურათთა რიგში“ სათაური: „დემონი და მითოსი“, რომელიც გამოსცა იგივე - დიდერიხის - ფერადები თუ შეუგნებელი ცდებ, ამ წინასიტყვაობაში,“ ვკითხულობთ:

„შეიძლება დედამიწა განიხილო უბრალოდ, როგორც გეოლოგიური სინამდვილე, მაგრამ როგორც კოსმოსური ცილა. ათასწლეულების განმავლობაში მრავალი განსწავლენი მასში ხედავდნენ „კოსმოსის სულს“. დღეს თუ ისეთი ცოდნით მიუღებები მას, თავს ვერ აარიდებ გრძნობას, რომ ის მიმიღდ არის დაავადებული. შეიძლება ითქვას, რომ ის ეთეროვანი საშუა, მსოფლიო ომიდან დაწყებული, მძიმე საშიშროებაშია.

ორი მიმართულება შეინიშნება მის შესახებ. პირველი: ეს არის ძალეები რომლებიც დედამიწას როგორც წინდა „მატერიალი“ ეპყრობიან. ნაცია და ტექნიკა არიან ამ დროის საშუალტბანი. დედამიწისაგან ჩამოშორებული ჯადოსნურობა და ლეთიურობა. ყველაფერი რაც დედამიწაზე ხდება, ყალიბდება მშობლოდ როგორც „ფაქტი“ საგნობრივი სამყაროს. მარადიული უფულებელოყოფილია და ინდივიდუალური გაუპატორებელი: ყველაფერი მოქცეულია ანონიმურ და უსახიერო ინტერნაციონალიში....

მეორე მიმართულება: ესაა ძალები, რომელთათვის დედამიწა არის არა მატერიალურ - საგნობრივი, არამედ „მაგნა - მატერ“ დიდი დედა. რაკისის სამაგიეროდ. აქ მინფესტაციია ინტუიციის, და ტექნიკა ყველაზე უფრო დიადლ ფასდება როგორც ჯადოსნურის შემოქმედელი. უფროსი მფლველა განხილვება კოსმოსური კავშირით სამყაროსთან და ამით მითოლოგიურად ხდება თავისთავში, შერულ ცხოვრების ერთობა (რასა, მიწა, ტომი და ასე შემდეგ) გააქტიურება და ამით ხდება მსოფლიოს მრავალფეროვნების შენარჩუნება. ცდილობენ მიწიერი ძალები გაიფურჩქნოს ერის სახეობაში. ეს ძალები მოქმედებენ ყველაფრს... აქ დედამიწის შექცევის მისგან გამოდინარეული გონის სახიერებით აქცევსში... ეს ორი მიმართულება არიან მფესტრალეები აქმყოსი. ყველა დანარჩენი, რაც დღეს ხდება, არის შეიღილი **ჩამი**“.

„მსოფლიოს მრავალ ფეროვნებათა შენარჩუნება“
 „თავისთავში შერული ცხოვრების ერთობა: რასა, მიწა, ტომი და ასე შემდეგ გააქტიურება“, „მიწიერი მსოფლიოს გაფურჩქნება ერის სახეობაში“ ეს ვახლავთ პირველი საწყისები გრიგოლ რომაქიძის მსოფლმხედვის, რომლის ამოსავალი საყრდენი მისთვის, როგორც ქართველისათვის, საქართველო და ქართველი ერია მისი ისტორიულ-მითოლოგიური რაობით.

და საელოლო არ არის, რომ ასეთი დიდი და ევროპაში აღიარებული შერლისა და მოაზროვნის შემოქმედება დღეს ხელმისაწვდომი არ არის მკითხველებისათვის საქართველოში?..

საელოლო არ არას აგრეთვე, რომ გრიგოლ რომაქიძის დრამატული ნაწარმოებები, „ლაშარა“ თუ „ლონდა“ უკვე ნახვარი საუკუნეა არ დგმება საქართველოს ოთატრებში?..

განა რუსთაველის თეატრის ტრიუმფი ედინბურგის თიატრალურ ფესტივალზე 1979 წელს შექსპირის „რიჩარდ მესამითა“ და ბრეტის „კავკასიური ცარცის წრით“ კიდევ უფრო შთამაგონებელი, კიდევ უფრო ტრიუმფალური არ იქნებოდა, რომ ამ ფესტივალზე ქართულ თეატრს ერთი ქართველი დრამატურგის ისეთი პიესა ეჩინებინა, როგორიცაა გრიგოლ რომაქიძის „ლაშარა“, რომლის დრმა ფილოსოფიური აზრი ადვოკატურადაა ჩამოსხმული ნოვატორიუზ - დრამატული თეატრალურ ფორმაში?....

პიროვნების, „თავისთავში შერული“ ერის, ამ შემთხვევაში ქართველი ერის თვითმოყოლობის გაფურჩქნისათვის მივლდება, ამ საწყისიდან **ერთაშორის ურთიერთგავების თმდევა** და ამით „მსოფლიოს მრავალ ფეროვნებათა შენარჩუნება“ ეს იყო გრიგოლ რომაქიძის მრწამსი, რომლითაც ის მოექცა არა მარტო ქართველი ერის დიად პიროვნებათა პანთეონში.

დასასრულს გრიგოლ რომაქიძის ანდრძი:
 „ჩემმა მკითხველმა იცის, თუ როგორ მესახვის მე მცხეთა. იგი წმინდა საშობა ჩვენი მიწისა. იქ ეგულებოდით ჩვენი ძველი საფლავი კარული. მცხეთის მიდამოში აირიებს ძველად მოგვებმა ერთი ადგილი: იქ ადიდებდნენ და თაყვანს სცემდნენ ისინი მშესა და ცეცხლს. მცხეთის უბეში მივლეთ ჩვენ ქრისტეს სჯული, აქ გამოსქარა ნინომ ჯვარის ვახის ნახსლევებისაგან და მოახვიე მას თავისი თმები. აქვე მტკიცდებდა ხელმწიდემა საქართველოსი იმ მცხეთა კამარმოვლებული „მოელი“, ერთი დაუწერელი პოემა ლეოთარისა და ადამიანურის ურთიერთ ზიარებისა. „სვეტი ცხოველი“ ამ ზიარების ქვით ნაშენი ტანია. შედისარ ტაძარში და ამწვევ კუთხეში მარჯვნივ პაწა სალოცავს ძველის ძველად აშენებულს. ტაძარი შემოებულეს იგი არ დაუფარგვიათ.

თუ უნებლად ხსენებულ ამებში ქართული გენიის მადლის ნაწერუკლებია. ეს სალოცავი ამ მადლის განხატებათ თვითონ, იგი თითქო აყვანია იმ პირველი ლოცვისა, რომ

მელიც აქ აღმოხდათ ღეთის ძის მიმართ მღვივან გულგანს.
ჩვენს ძველებს ხელი არ უხლიათ მისთვის, რათა არ წაშლიყო პირველი ლოცვის ნეტარ მატკონებელი კვალი.
რა სინაზეა აქ, რა სისათლეთ ნივთიერებისაში, რომელშია
აღამიანში შობილ ღეთურ ნაქანს ვაუთვლია.

ჩემი ნატკრაა: როცა მე ამ სოფელად უკვე აღარ ვიქნები,
მოდიოდეს ვინმე ქართველი დედა ყოველწელს მცხე-

შპარო ხარ უკვდავი

(გურამიშვილს)

ნეტაე ლამისყანას კიდევ წამყვანა
წყარო უკვდავების შეგვსა სასეთ სურით...

გულმა ეს ფიქრები თინევე წარიტანა:
იქნებ სადმე დარაა შენი ნაფეხური!

წლებმა ამ ნაფეხურს თავზე გაღურაა
და თვითონ ლექაია შენი ნაკვალევი,
ხალხი უსიმღეროთ რა არის, თუ არა
უწყლოდ გადამხმარი მიწა ნავალევი.

წყარო ხარ სიბრძნისა, არასდროს დაშრები
შენ სიტყვას ეს სიბრძნე აღარ უთავდება,
ლექსები დაზარდე, ვით ღვიძლი ბავშვები,
მზითვად გაატანე ხალხში უკვდავება!

ციე ქობში ანთუ გული გადაშქნარი,
ნადღლიან სიმღერებს ჩაბნათ დაეხურე...
თვითონ ლექსი არის შენი გზა და კვალი
მაშ რაღად დაეძებე მე შენს ნაფეხურებს!

უცნობი ავტორი.

პირღია ხეხსური

მთელს ოჯახს, გვიყვარდა და პატვის ვეცმდით ბე-
სურს ბერღია ბურღავდს. იგი წელიწადში სახეჯერ მაინც
სტუმარი იყო ჩვენს ოჯახის. უკვე ყარვა ხნის ჩამოსახლე
ხული იყო თავის ამყასა და სალი ღვინოანი მთიდგან.
ცხოვრობდა სოფელ ახმეტის - 20 ვერსის მოშორებით
თუმცე თავის შშობილურ შატლის მთას არ შეედრებოდა
მისი სოფელი მაგრამ მაინც დიდმალღობზე იყო იგი ვა-
შენებელი. ამ სოფელს ერქვა ბორბალო, და იქვე იწყე-
ბოდა კახეთის დედა ალაზნის სათავე. მეც ვივარენბდი ამ
სოფელს, მაღლობზე წამოსკუბულს, პატარა ბილიკებით
საცალფებო ზტებით მიკლაკუნულ — მოკლაკუნულს. ფეხო-
სანთა და ცხენოსანთა ვიწრო სავალთ, ურმით ან ეტლით
მიუღდგომელს. უნდა მოგახსენოთ, რომ ჩვენი სოფელი
ეტლოვოდა, მაშინ თიანეთის მახზას და ითვლებოდა უკა-
ნასკანელ ბარის სოფლად, და მის შემდეგ კი იწყებოდა
მთოფლეთი. და აი ერთს მშვენიერ დღეს ჩვეულებრივად
გვეწვია ბეგსური ბერღია. ოჯახის მოქაივილი და შეე-
რილს მამა — პაპურ ტანისამოსში გამოწყობილი. ტანზე

თას, მწითოზის, ჩემი დაბადების თვეში. ხანთელს ანარქს
დეს ამ პაწა სალოცავის წინ და ლოცვით: **სხვეტხეხსური**
სახელს.

მეტს არას ვთხოვ საქართველოს.

ქარლო ინხარაძე. ლეველი 1980 წ.

ორი დედა!

შენი სამშობლო!

ჩემი სამშობლო!

ღედის ტკიველით წარმონაშობო.

შენი ფიქრები!

ჩემი ფიქრები!

ერთ ღროს ვეყავით — აღარვიქნებოთ.

ღედა მოსკოვი!

ღედა თბილისი!

ღედა ქალაქი? მითხარ რომელი?!

ღამისახელე

ქაკუნად ცხოველი,

რომ ორი ღედა ჰყავდეს მშობელი!

გ. კიფანი. პარიზი 1979 წ.

მოკითხა ოჯახი. ზურჯინი მზრიდან მოიხსნა, კოტეში
 აღა, თვითონაც მის გვერდზე იატაკზე მოკცა. ყალი-
 ბის წიკო დაუმტა, ტალ - კვეის დააკვესა, აბუღის სასი-
 ლონი სუნი დატრიალდა, ანთიბული აბელით ყალიონს
 ჰატიდა, გვერივლად წააბადა, ბუზისკენ ზეცურულად
 წაიქცა და მხოლოდ შემდეგ ზმა ამოიღო, საითათად
 წავა ზელმორედ მოიკითხა, ზურჯინიღვას, ყვითელი
 ჰბო და მსუქანი ყველი ამოაღავა. წაბლით ზისვე გუ-
 ლე მოაყოლა. „ერბო და ყველ ეს შენთვის გივარავი
 გივარავი სუ დამემდურ, ეს წაბლი კი ჩემს პატარაი ძმო-
 ხელ ელიბ. ისთვის, ვიცი რომ არ სძულს მისა გემოი“ და
 სწვეს ველა მოსწიყა „მადლობთ ჩემო ბერლიავ, მად-
 ლობ“ მივაძახე ბერლიას. გულდნ ერთი თუქა წაბლი
 შემკრითვე და გვერივლად შეუღდექი მის ჰეას. „რატომ
 რეგობდი ჩემო ბერლიავ?! მადლობელი ვარ ჩემო ბერ-
 ლიავ, მადლობელი, წარმოსტევა მამამ. „რაიზე ვირჯები?
 რაზე უბნობ გივარავი ბატონო, ერბოს არ აკლის, არც
 არაჟ. არც ყველ არც ლეინო შენს ოჯახს, მაგარამ ახა
 აივარი შემოვალ შენს სახლით ზელ - ცარიხლ ევ არ
 მწის ჩვენში მთაი“ უპასუხა ბერლიამ. კვლავ ბაის
 აბა. სადილობის დროც მოვიდა, ბერლია თავისთავად
 გადა ჩვენი სტუმარი იყო. მამას გვერდზე ამაჟდ იჯდა,
 მას მარცხნივ მე ვიჯექი, სამკელ — სასმელს გულუხვად
 და მორცხვად გეთავაზობდა, ეს ჩემ მძად ნაფიცს ელიბიის
 ზოგარიც თვით შეძახდა იგი.მის გვერდზე დაწყობილი
 ახა ჩანგალი გვერდზე გააკურა - „ეს ზუსტად მოზონი
 ანაი - ჩანგლის არაფერი მესმის, მუდამ ეუბნობ რაცა
 აქ ვარ თქვენთან საპურადით. მაინც კი მიწყობ გვერდს“
 სანჯლის შვილი ბულიდან ამოაძრო, პირჯვარი გადი-
 სხა და დინჯად გემრიელ ჰამა - სმას შეუღდა, თვითოეულ
 ჰეზეზე ილოცებოდა. თავის ზეცსურული კილოთი. მომ-
 წინდა და მიყვარდა ბერლიას ლაპარაკი, ძველი და დინჯი
 ქართული ენით გამოთქმული, მუსიკალური პანგენიტი
 მოსმალა იგი. მისი ლაპარაკი იყო დინჯი, მკვაზე ვადა-
 მკვეტრელებით და ვეჯაკური ხმით. ბერლია 40 წელს
 ვადაცილებული იყო, რომ იტყვიან წარმოსადგენი ვაჟ
 ყიცი, მკაცრი და ზეცსურეთის მთასავით, გაეკრებოდა
 სახით, მაგარად საქმარის იყო ვაგელო მის პირი და დაეწყო
 დინჯი ხმით ბაასი, მის ვაქვავებულ სახეს თითქოს შუქი
 ეფინებოდა, მისი მკაცრი თვალები იცვლებოდნენ მშვი-
 ლობანი და ლმობიერი გამოხედვით, და მისი მშენეული
 და მყურებელი თვალიდანუნებლით მოჯადოებელი
 ჩხებობა მისგან. არაჩვეულებრივი ტიპი იყო, ყველასაგან
 სუვერელი და პატივცემული ზეცსური ბერლია ბურდული.
 შეინახობრივ იყო მშვენივრად კითხულობდა და სწორად
 აცხილდა, იცნობდა ჩვენს ძველს და ახალს მწერლობას.
 ჰაყინის სცემდა დიდს შოთას და მის ვეფხვის ტყაოსანს.
 ბერი მისი ტაეპებიც იცოდა ზეპირად. იცნობდა და უქვა-
 რდა, აკაკი, ილია,, და განსაკუთრებით ვაჟა. წერა-კითხვა

ბერლიასთვის ესწავლებინა, ვილაც დიდს ნაწაულ კაცს
 როგორც თვით ბერლია ამბობდა, და რომლის გვერდზე
 მასსეს, არა სასწავლებელში, ვაგიკვირდებოდა ზეცსურული
 რა უნდადა ბერლიას ციხეში, თვით დაუღვევო ყური:
 ...აკი მოვალ მოხისსიღვი, პირიქითვე ქისტი, რუსთ კანო
 ნმა არ იცი, ჩვენ მამა - პაპათ ჩვეულება, არვის აპატივებს
 რვა წელს გამწირეს ცხრა - კლიტულს, ღმერთმა აცხინოს
 მიხაკოი (არ ვიცი ვინ მიხაკოი) იქ მასწავლა წერა-კითხვი
 და შემიყვანა მწიგნობრობაც.“ ბერლიას ერთი მთავარი
 მიზეზი ჩვენთან სტუმრობისა სწორად საკითხავი წიგნების
 მომარაგების მიზნით იყო. ვაგესებდა ზეცსურულ ჰერელ
 ზურჯინის ერთ თვალს წიგნებით, დარჩებოდა სტუმრად
 ორ სამ დღე - დამეს და შემდეგში კი შეუღდეგობდა „თავის
 მთის გავსა. წიგნებს დაქიზად და სუფთად მიბრუნებდა
 განსაკუთრებით შეყვარებული იყო ძველ მწერლებზე:
 ჩახრუხაძე, შავთელი, მოსე თმოგველი და სხვა. რომლის
 კითხვა გამოგატყდებოდა მე ძალიან მიმძიმდა, და ზეპირად
 ბერი რამ, არც მშობლა. „აი ნამდვილი ქართული ენის
 ყალიდაზე არის ნაწერი ეგენი!“ —ამბობდა ბერლია, ჩვეულებ-
 რივად სადილის შემდეგ, მე და ბერლიამ ჩვენს ბიბლიოთე-
 კას მივანუბრეთ მართლაც ჩემ ოჯახში ჩემი მშობლის და
 განსაკუთრებით კი დედი - ჩემი მეგობრით, მშვენიერი
 ბიბლიოთეკა იმყოფებოდა ძველი და ახალი ქართული
 და ყველა უცხოეთის გამოჩენილი მწერლების თხზულებე-
 ბი ბერლიამ ქართულ წიგნებს უწყყო გულმოღვივებ შინ-
 ჯვა, შევატყვი რომ რაღაცას ეძებდა, რას ეძებ ბერლიად
 შევეცივით მას. „რაისა ეძებ ჩემო ელიბოი, წინად გქონ-
 დის აქ შეხებდი ქილილა და დამანა და ბილითა ჰქმის წიგნი
 აი აქ იღვის.ერთხელ კი მაქვს ნაკითხი ბიავრად კვლავ მსურს
 ვადაცივთა.“ მე ზეპირად ვიცილი თითოეულ წიგნის
 ალაგი, მოუნახე და გადავეცი ბერლიას. ბერლია კარგად
 ერეკვი, რომ კითხულობ ამ ძველი ენით დაწერილ წიგნს.“
 „რაის უბნობ ელიბო?“ ვაიკვირა ბერლიამ. „რაი არ
 მესმის! ნამდვილი ქართული ენა მაგასა ჰქვინა, ვენაცვალე
 მაგის დაწერილის ყალიდას ნამდვილ ჩვენს ზეცსურულ ენაზე
 არის დაწერილი.“ მამ, შენის ახრით, შოთა, შავთელი, ჩახ-
 რუხაძე, და ყველა ძველი მწერლები სულ ზეცსურული ყოფი-
 ლან? შევეცივითა.“ მე ზეპირად ვიცილი არ ყოფილან ზეც-
 სურნი, მაგარი ენა წმინდა ქართული ჰქონიათ წმინდაი,
 და სუფთაი, და არა არეულ - დარეულთ. მიპასუხა ბერლიამ:
 „ელიბო, მომაქევი ყური. ერთ რამ დიდ საიდუმლოებში
 შეხატალ დრო არის, ვერ ვნებდი ვერვის შენს მუტს, ვიდრე
 ცოცხალ ვარ ნუ გაანდობ ჩემს ნამშობს ნურ ვის, როის
 ჩაკვედები, მერე თუ გინდ უამებ სხეებსაც.“ ვანა , ივეთი
 რა საიდუმლოება : არის ჩემო ბერლიავ, რომ არავის არ
 ანდობთ და როგორი მოხდა რომ მე მენდობთ მხოლოდ?
 შევეცივით მას. მართლაც მიკვირდა, რატომ მენდობდა
 ზეცსური მხოლოდ მე. 13 თუ 14 წლის ბავშუს. და თანაც
 ცნობის მოყვარობა ცხოველდებოდა ჩემში. „რაიზა გენ-

დობი ბაღს? ამა, რაი ვიცი გენდობი და ეგრე არს, მე კი გენდობ, ჩემი გული გენდობს, და როცა კაცის გული გენდობის ყველაფერი უნდა ანდო, რასაც ვითხრობ შენ გეცოდინების მხოლოდ, და ვიდრე რუსთა პარპარეზობნდ საქართველოში არ გაანდო არაივის ჩემ ნაბიზობ, და საქართველოს თუ ელირის თავისუფლება, მაშინ კი შეგიძლის ამ ამბის სხებთან, ნამდვილ ქართველებთან გახმობლება“ ცნობის მოყვარეობით გატაცებული უკრი ბერდიასკენ მივაპყარ.

„შენ აღზად არ გეცოდინების, რომ მე გიგია ზურდაგლის შტამომაველი ვარ“. გიგიასი? ირაკლის მეფის საყვარელი მეომარი და თითქმის მისი მარჯვენა ხელისი?

„ჰაი, ჰაი, რომ მართლაც მარჯვენა მკლავ იყვის ერეკლეც, სწორად მაგ გიგიასი, გიგიას მამა იყვის პაპირემი თორღიასი, და თორღი კი მამა იყვის მამიჩემს მტელიკასი აი ხომ ხედ ელიბი, რომ მე პირში ჩამონავალ ვარ გიგიასი, ჩემი სისხლი სჩქევს ჩემს ძარღვებში, ჰო დე მბოროტე, მის წინაპარ გიგია დიდხანს ემსახურა ერეკლე ბატონის და იბრძოდა მის გვერდში, თავად ერეკლე მეფეც უხე პატის სცემდის თურმე გიგიას, აცხროს მეფემ გაგინილ მრავალჯერ მაქე ჩემს ცხონებულს მამიჩემს მამის თავის მამისგან ჰქონდის ნაბიზობ. მე ჩემო ცხოლო ჯალაბ არ მყავის და არც შეილ. ვის უნდა უბნო ეს ამბავი ჩემს მხრივად“ ამიტომაც, გაეფიქრ შენ მოგანდო და მოგიფიქრო ყველაყაი. ჰო და იმას მოგახსენებდითაო, რომ მეფე ერეკლეს დიდ სიყვარულ ჰქონების გიგიასი მეფის ნარტყამ ქამარ ხანჯალ მიძღვნილი გიგიასადმი, ეხლაღ იპოვნების ჩემს ჭიხში? მეფე ირაკლის ნარტყამი ხანჯალი? შენს სახლში ბერდიავ, გიგიასადმი ნარტყარი? მეერ რატომ აქამდის არაფერი ვითქვამს, ეგ ხომ ისტორიული და უმეორფასესი ვანძი არის საქართველოს მუზეუმისათვის. „საქართველოსი! რომელ საქართველოსი? აღბათი რუსების თქმა ესუსრს, არა ჩემო ნორჩო ძმობილავ რუსების ხელში არ ჩავადლებ ერეკლეს და მის დიდებულ ტანზე ნაკრავ ხანჯალს. არც უნდა იცოდეს რუსის მთავრობამ მისი ამბავ. ერთ ხანს გაივც და შოქლ სახლ გადაანგრეის, მის ძეხანში, ვალახების კიდვეც დამატყვევებს ვერ მოიძის, ვერც რაი მათქმევივინს, დროზე შეჩონდა ვადამალემა. ამიტომაც ვიჭირებ, ამ საიდუმლოებებს, და თუ მე ვერ მოვეწერა, საქართველოს რუსთ ხელადგან დაძრომანის და თავისუფლებას, შენ მოეწერობი ჩემო ელიბო, და გეცოდინების როგორ უნდა მოიქცე.“ მე მართლაც ვამოკრა, და ვამაყვირა ბერდიას ამბავმა. ჩემო ბერდი, მიამძე როდის, როგორ ან რა შემთხვევაში უსახსოვრა მეფე ერეკლემ გიგიას თავის ქამარ - ხანჯალი. შევეკითებ ბერდიას. ბერდიამ ყალიონს ჩვეულებრივად დინჯად, ცეცხლი წაუკიდა. ჩიბუხიდან ბოლო გაუშვა, გვერდზე გააწიჭა და ლაპარაკი განაგრძო.

„მოთმინებას იქონიებდე ელიბო, ერეკლეს, კი უძევნია თვით დიდ პაპა გიგიასთვის ხანჯარს. მე უნდა ჩემს თავთ ერეკლემ აჩუქნის მეტიქი ქვეყნის მისი წყნაკრავ ხანჯარ არის მეთქი, რუქნით მან კი არა მისმა ძე აღუქსანდრე ბატონიშვილმა უბოძა, გიგიას მამისგულ ხანჯარი, თავის ტრანდ კრულ თავის ხელთი შემოიხმნან და უბოძია პაპაი გიგიასთვის.“ და მომიყვა ბერდიამ დიკრილებით შემდეგი ამბავი:

მეფე ირაკლის გარდაცვალების და საქართველოს რუსი მიერ დაკავების შემდეგ აღუქსანდრე ბატონიშვილი როგორც ცნობილია განაგრძობდა ბრძოლას დამპყრობელ წინააღმდეგ, უკვე ხანში შესულ გიგიას მეთაურობით მიეღი ხესურთი მისდგომი აღუქსანდრე ბატონიშვილ ბრძოლაში რუსთ წინააღმდეგ და ერთ სასტიკო ბრძოლას, ალყაში მოყოლილი აღუქსანდრე თავის ერთგულებით, დიდი ბრძოლით გზა გაუპია ხესურტებს, მოხუცებული გიგიას მეთაურობით, უხსნით აღუქსანდრე სიცილოლისაგან და გაუყვანათ სამშვიდობოს, და სადაც რახოც ერთ მრავალი რუსთა და ყაზახთა ლაშქარი, როგორც სჩანს გიგია ხესურთი იმ ხანებში დიდად მოხუცებულყოფილა, და გიგიას თავდადებულ ბრძოლას დასაყვანად, და მადლობის ნიშნად უბოძებია გიგიასათვის მამისეული ქამარი ხანჯალი, და ვითომც კიდვე სიტყვიერად დაუმატებია, დაახლოებით შემდეგი სიტყვებით:

„გიგია, ამაზე კარგს სასუქარს ვერ ვიძღვნი. შენი ერთგულების და მტერთან სასტიკი ბრძოლის ნიშნად, ჩემთვის და საქართველოსთვის თავის დადებისთვის. დღე... ეს გმირი მამა მეფის ირაკლის ქამარ ხანჯალი იმყოფებოდეს შენს ხელში“. და დღესაც იგი ვადიდო შევილიდან შეილზე და ინახებოდა ბერდიას ჩამომავალთა ბინაზედ.

ბერდიას ნაბიზობმა ძალიან დამაინტერესო, და თანაც ვამბოცა, არც შეშარავია იქი მის სინამდვილეში. ბერდიას ვიცნობდი ძალიან კარგად, და განა მარტო მე! იგი ცნობილი იყო მთელი, იქუთარი მიდამოს ნახშიში, და მისგან ამ ამბის მოგონება შეუძლებელი იყო, მის ნაბიზობი აღუქსანდრე ბატონიშვილის ბრძოლების შესახებ, ისე ფაქიზად და სწორი თარიღებით იყო მოყოლილი, რომ ეჭვის შეტანა მის სინამდვილეში შეუძლებელი იყო. ბერდი დაბრუნდა მთსიკედ, იმ პირობით რომ, მეორე ჩამოსვლაზე, უსათუოდ წამოყვანდა თან და მათევენდა ირაკლი მეფის და აღუქსანდრე ბატონიშვილის ნარტყავ ქამარ ხანჯალს. საუბედურით ბერდი აღარ დაბრუნებულა. ამ ამბის შედეგ მოკლ ხანში, რუსეთის რევოლუციას, მოჰყვა საქართველის დამოუკიდებლობა. ბერდი აღარ გამოჩენილა ვერეინ გამოვანზე მისი წაცნობი და მისი ამბის მთხრობელი. მე ეს ამბავი უამბე ჩემს მშობლებს, ჩემს დას და განსაკუთრებით კი დედა ძალიან დააინტერესა ამ ამბავმა ყველა მოსურვა ბერდიას ამბის გაგება. ამ ხანებში კიდვე

აქედგან იყო ჩვენს არე - მარეში. ჩვენ იძულებულნი ვიყავით წავსულიყავით ქ. თელავში, სწავლის გასაგრძელებლათ, ჩვენს შრომობთან ერთად. დაახლოებით ორი წლის შემდეგ ჩემის თხოვნით, კვლე შეუდგინე ჩემი შრომობები ბერდიას ძებნას. მიმართეს, ერთ რ ერთს მაიმჩემის კარგ მეგობარს, დიდათ განათლებულს, თვით ჩამამოვლოებით ხეცსურთა და ხეცსურთა შორის ნდობით მოხვეჭილს დამიანს ბ - ნ მინა შამანაურს, რომელიც ასრულებდა ამ ხანად გამომძიებლის როლს. კიდევ გავიდა ხანი ომის რუსეთის საბჭოებთან, ჩვენი დამარცხება, წითელი რუსეთის შემოსევა. და ერთს დღეს თელავის საპატრიოტო საკავშირე, შეგებელი ჩემსათვის პატრიოტის ბ - ნ მინას და შევეკითხე ვაიგო რამე თუ არა, ამ ძვირფას ისტორიულ ხანჯლის შესახებ. ბ - მ მინამ, გადმომეცა შემდეგ. სპეციალურად წავსულიყო იგი, ამ საქმის გამოსარკვევლად, ბერდიას საცხოვრებელ ბინაზედ. თვით ბერდია ქარ - ბუქს დაეღუპნა, საღაჯ დიდ ხეცსურთისკენ მიმავალი, მისი ქარ-ბუქისგან დაზარალები გვამი ეპოვნათ დიდი ხნის, მხოლოდ თოვლის

განდობის შემდეგ. ოჯახიდან ჩრენი დარჩომოდა, გარდა ერთი გარე სახლის კაცისა, ისიც ენახულა ბ - ნ მინას. და მისგან ვერაფერი ვერ გავგო. „ნეტავ თუ გომეფილნი ვიყავით მინა, რომ საწყალმა ბერდიამ, სინამდვილეუ გადმოგვცა ამ ხანჯლის შესახებ? შევეკითხე მე „სინამდვილეში გვეიცო არ მეპარება ჩემო შვილო ელიზბარ. ბერდია ნამდვილი ხეცსური იყო და ტყუილის მოგონება, ხეცსურის მამაკაცისათვის, საშინელ ცოდვათ და სიმახინჯეთ ითვლება, და მერე ამ ნაირი რამის! ეს დაწერილებით მოგონება შეუძლებელი არის, არა ელიზბარ, არ ტყუილად ბერდია და დარწმუნებული ვარ, რომ ალექსანდრეს ნაბიძგარი ხანჯალი არსებობდა, ეს კი გამოვარკვევ რომ, ბერდია მართლაც პირდაპირი ჩამომავალი იყო მისი ხეცსურის, ირაკლი მეფის ნებთერი მეგრძობის, ვიგო მესიადომლეც, და მეფის მცველ 60 ხეცსურის მეათური“

ელიზბარ მაყაშვილი.

21 - 9 - 69 — ქ. მონღელი.

ფიქრები ქართული ენის შესახებ

„ენა აკენის ჰომინი და სამარის ცრემლია.“

შოდგელოში 3000 - მდე ენას ითვლის საფრანგეთის აკადემიის მიერ 1928 წ. გამოქვეყნებული ცნობარი, თვით ანანი კი 14 - ს არ აღმატება.

ქართული ანბანის შემოღება ფარნაოზ მეფეს აწერენ (ქრისტული დაბადებამდე მე - 3 მე საუკუნეში მეფობდა) და ლეონტი მროველის სიტყვებით: „ეს ფარნაოზ იყო პირველი მეფე ქართლსა შინა ქართლოსისა ნათესავთგანი ამან განავარცო ენა ქართული და არაღარა იზრახებოდა სხვა ენა ქართლსა შინა თვინიერ ქართულსა და ამან შექმნა მწიგნობრობა ქართული“.

„ენა ქართული შესრულებული და გარაკვეული ფარნაგავ ქართულითა პირველისა მეფისა მიერ ბრძნისა და ვინიერისა“ ამოწმებს სულხან საბა ორბელიანი.

მროველისა და საბას აზრს საქართველოში თითქმის ყველანი იზიარებდნენ მეოცე საუკუნის 50 - იან წლებამდე. 1953 წელს იტალიის არქეოლოგიური ექსპედიციის, ე. კობახის მეთაურობით აღმოჩენილმა ბეთლეემის ქართული მონასტრის წარწერებმა (430 წ.) ქართველი ტომების მკვიდრო ურთიერთობა ძველ ფინიციელებთან, სირიელებთან, ბაბილონელებთან, გვიპატლებთან და სპარსელებთან; და ბოლოს, თვით ქართველების მონაწილეობა ბერძნული კულტურისა და მწერლობის განვითარებაში, აფიქრებინებს დეწულ მოსილ დიდ ქართველ ისტორიკოს ივანე ჯავახიშვილის ქართულ ანბანის დადგენას ჩვენს წელთაღრიცხვამდე. და თუ ივანე ჯავახიშვილის მეცნიერულ სიფრთ-

ხილეს თუ გავითვალისწინებთ მისი ვარაუდობა სიმარტლის დაშვებად უნდა მივიღოთ.

ქართულ ანბანის დაბადების თარიღად დღეს ქართველოლოგები ასახელებენ მე -VII საუკუნეს ქრისტეს დაბადებამდე, და იაკობ ცურტაველამდე, რომ ქართული მწერლობა არსებულა, ამას ხომ თვით „შუშანიკის“ ავტორიც არაერთხელ გვიმარწმებს და „ძველი“ და „ახალი აღთქმის“ წიგნების ქართულ თარგმნებზე მიგვითითებს.

აქ უნდა მოვიხსენიოთ პროფესორ სარგი კაკაბაძის მტკიცებაც, რომელიც დაბეჯითებით „მოქცევა ქართლოსის მატინანს“ (უძველეს ქართველ მეფეებზე მოგვითხრობს) არც თუ იეს პატარა ნაწილს ძველი წელთაღრიცხვის მე - II - ირ საუკუნის დროისად აცხადებს, და „ნინოს ცხოვრებას“ მხოლოდ საუკუნეში ნინოს მოღვაწეობის დროს დაწერილად აღიარებს.

ყველა ამას თუ დაუმტკებთ, რომ თვით ჩვენამდე მოღწეული ქართული ლიტერატურის ძველი „შუშანიკის წამება“, თავისი მაღალმატერული თხრობის კულტურით, დახვეწილი აზროვნებით დაწერილი, და მეტად გამართული ქართული უპირველესა არგუმენტია, რომ ქართულ მწერლობას გრძელი გზა უნდა გაველო ვიდრე იაკობ ცურტაველი ლიტერატურის ასეთ; შედევრს შექმნიდა, და თვით ქართული ენის ბუნების სიმდიდრემ არ ათქმევინა პლატონ იოსელიანს, და არა მარტო მას, რომ ბიბლიის ქართულ თარგმანს ვერ შეედრება სლავიანური, ლათინური, ფრანგული, იტალიური და თვით მარტონ ლუტერის გერმანული

თარგმანიც (1534) თავისი მხატვრული კულტურისა და სტილის მხრივ განსაკუთრებით რომ გამოირჩევა! ესოდენ მაღალ დონეს ეს ორი უძველესი ლიტერატურის ძეგლი ხომ ამკარად დასატრეებს ცნობილ სოციოლოგის მორვანის შრომს, რომელიც ქართულ ენას, ბასკურ ენასთან ერთად ასოფლიოს უძველეს ოთხ ენათა შორის ასახელებს. და ახალგაზრდა ბასკოლოგი მეცნიერი პროფესორი მაშვიერ კინტანა კიდევაც გვარწმუნებს, რომ ქართული და ბასკური ენა ერთ წყაროდან პოულობს გამოსავლას. ჯერ კიდევ არ არის დადასტურებული ქართულისა და მცირე აზიის დღეს უკვე აღარარსებულ ენათა შორის გენეტიკური ნათესაობა. ინდოევროპოულ, თურანული, სემიტურ და ბასკურ ენებთანაც ვერ გამოძებნეს საერთო სათვე. საგრანგეთის ბასკებთან ქართველების გარდგნული დამკვირვება და მათი გვარების მსგავსება ბევრ რამეს აფიქტირებდას ქართველ მკვლევარს. რაც ჩვენი წერილის საგანს დღეს არ შეადგენს და რასაც შეიძლება მომავალში კიდევაც დადებულდეთ ამ ეპოქა ქართული ენის უზადგნო მდგომარეობა ვკაწუხებს და ამაზე გვინდა მკითხველის ყურადღება შევიპრობოთ.

ქართული ანბანი, რომელსაც მკაფიოდ და ზუსტად გამოთქმის თვალსაზრისით ვერცერთი სხვა ანბანი ვერ შეედრება, ერთერთ ულამაზესი და უმდიდრესი, ვერაუღობით 2-საუკუნისა და ჩვენამდე მოღწეულ უძველეს ლიტერატურულ ძეგლების განვითარების წერტილს იმდენად მოუწყვიათ, რომ საშუალო სკოლის დამთარებელი დღესაც ადვილად კითხულობს მას, მაშინ როცა დღევანდელ ფრანგს გერმანელს და ინგლისელს არ ძალუძთ მძელი დროის მშობლიური ენის კითხვა, რაც მათი ენების თავისებურებაში უნდა ვეძიოთ.

ვ. ტაყოსნის მთარგმნელი, კეთრინ ვივიანი მოუხიბლია ტუბით ქართულ ენას და დასძენს: „ამ ენას აქვს არა მხოლოდ მშვენიერი ბგერები არამედ, იგი საუკეთესოდ მორთული ინსტრუმენტიცაა, და ჩინებულად გადმოსცემს ადამიანის აზრის ახვეწილ ნიუანსებს. ქართული ენა ამავე დროს არის ისტორიის იდეებისა და მოვლენების საგაფრიაო“, და ქართულ ანბანს ქართული ენის ბგერათა სიუხვისა და მრავალფეროვნების სრულად და ზუსტად გამოხატავს, ინგლისელი მეცნიერის უილიამ ედუარდ დევიდ ბლენის აზრით ვერც ერთი სხვა ანბანი ვერ შეედრება. და მართლაც ქართული ენის წერილობითი ფორმის დიდი უპირატესობა სხვა ენებთან შედარებით ხომ იმაში გამოიხატება რომ ყოველ სამწვეველო ბგერას თავისი ასო - ნიშანი აქვს მიჩენილი, აქედან კი ქართული ორტიგრაფიის იდეალურობა წარმოთქმისა და დაწერილობის შორის.

ქართულ ენას თავის კეთილ ხმოვნებით, რითმული ელერალობით, მუსიკალურ ენათა შორის პირველ ადგილზე თუ არა, სასესხებელი არაფერი აქვს სხვა ენებისაგან.

ურ. მიულერი ნიკო მარის აზრისაა როცა ამბობს, რომ აზრის გამოთქმა, განსაკუთრებით ლიტერატურული ხასი-

ათისას, ქართულ ენას დედამიწაზე ვერც ერთი ენა ვერ შეადრება, და სიტყვათა მრავლათა, რომელიც წინააღმდეგობას ონზე მეტს შეადგენს, ამა რომელი ენა ამოწმუნებს მსგევრდით, და იგივე ნიკო მარის სიტყვით „ქართული ენა იმდენად მდიდარია, რომ იგი თავის შინაგანი თვისებებში მსოფლიო მნიშვნელობის ენას წარმოადგენს.

— : —

ქართულ ეროვნულ პოტენციას ჩვენში წინაპრებმ თავიდანვე მკვიერი საფუძველი ჩაუყარეს. ქართული კულტურის შინაგან ძალას დიდი რეზერვი შეუქმნეს და მოხედავად მასზედ თავდამტყდარი ქარიშხლებისა დაუზანებლად შეუღნახათ. ცასრხმის „შავრაზმელი რუსილიკატორები ქართულ ენას სიტყვად დღევინდენ, შავრაზ ვერ შესძენს მისი მოსაზობა, მას ერთხელ დარჯჯობათ უღწვენ ილია, აკაკი, ევაჟ. იაკობ გოგებაშვილი და მრავალი სხვა ერთგულნი. ქართული ენა გაუძლეებს კომუნისტურ, შოიერ კულტურ რუსეთის დღვასაც და მის ხასიათის საფუძველს ვერც დღევანდელი მდგომარეობა შეარყევს, მძაფრი სიოცხლით დაჯილდოებული ენა არა მარტო საუკეთესო ინსტრუმენტიცაა, არამედ გონების ნამდვილი ორგანოც და ქართული ენა ისეთივე მრავალფეროვანია, როგორც ჩვენი არის ისტორია, წყარული ცხოვრების“ ამბობს იაკობ გოგებაშვილი.

საქართველოში სამჭოთა ხელისუფლების გაბატონების პირველ წლებში უნივერსიტეტში ჩარკიქვის გამოკითხვას საშუალო სკოლის პროფესორმა ვათავისწინებული საგნების ჩაბარებით ხელმძღვანელობდნენ და ამრიგად ქართულ ენასაც ანგარიშს უწევდნენ, თორემ მცირე ეროვნებათა ენების მოსაზობის დიდი სურვილი თავიდანვე მეფობა კრემლის ბატონებში, სტალინის სიციქოლეში ვერ ზედაუნდენ ქართული ენის შეხებას, და მისი სიკვდილის შემდეგ, ხრუშჩოვი ხელისუფლებაში მოსვლისთანავე, მოსკოვის ლიტერატურული პარტის ვაცხარებელი პროპაგანდის დამმარებელი, ჯერ კიდევ 1956 წელს მოითხოვს ქართული ენის რუსული ენით შეცვლას.

რუსეთის კომუნისტური პარტიის რიგებში ორმა მიმართულებამ იჩინა თავი: პირველი, რომელიც ლიტერატურაში და საერთოდ ხელოვნებაში ეროვნული ფორმის გამოხატულების ემბოზა და ეს ირაკლი ანაშიძის მხატვრულ ფორმებში ჩინებულად გამოთქმული აქვს: „აღმოჩნდნენ ისეთი ვაი — პარტიული მუშაკები, რომლებმაც პირდაპირ განაცხადეს საჭირო არ არის სამჭოთა ვაცხარებში შევადიო ყველა ერთი თვისი სამეცნიეროდ რეკავდეთ... და გამაზოთ კიდევ, ჩვენდა სამარცხვინოდ, პრესაში კამათი ეროვნული ენების ყოფნა - არყოფნის საკითხებზე“.

მივეყენ საქართველოს იმ დროინდელ მწერალთა კავშირის განვითარებას თანმჯდომარის სიტყვას. საქართველოში კომუნისტური პარტიის მე - XXIII - ე ყრილობაზე, რო-

გლშიდაც იმის დადასტურებას ეპოველობთ, რაც უცხო-
ეთში ქართულ ემიგრაციის სულს თავიდანვე აფორიაქე-
სდა და საკონტრებლოში ავტედბდა: „აგერ სულ ახლანა, სულ
მ ჩამოდინიმი თვის წინად ვასულ წელს (გულისხმობს
1965 წელს), ყველა იფეთქა კამათმა ეროვნული ფორმის
გარშემო მოსკოვის ლიტერატურულ პრესაში ... და ცდი-
ლობენ ერთხელ და სამუდამოდ მოსპონ“. წაშლიონ ერო-
ვნული თავისებურებანი, ეროვნული ფორმები და გააერ-
თანონ იგი ერთ საერთო ინტერნაციონალურ კულტურ-
ში“. პატრიცემულ მწერალს არ სურს გაგვანდოს ამ
წამართლებებში მოქცეულ პირებს, მაგრამ კითხუ-
ლობს „სად არიან ჩვენი საბჭოთა მწერლობისა და ხელო-
ვნების გამოჩენილი ისტატები: შოლოხოვი, ფედინი, პა-
ნიან, შოსტაკოვიჩი, კონენკოვი, ახლოკოვი, ტიხნოვი,
კლდე ბერი სხვაც, რატომ არ ჩაერევიან ამ მერტაც სა-
პარპორტო კამათში! ისინი არ ერევიან ამ კამათში იმი-
ტომ, რომ მათთვის, როგორც შრავალ ჩვენთავანისათვის
თავიდანვე ნათელი იყო ეს საკითხი და ყოველივე ნათე-
ლი დარჩება“ - ო.

ასე რომ ცნობილი მწერლები არ ჩარეულან, ამ მეტად
მნიშვნელოვან საკიბობორტო საკითხზე თავისი აზრი
საჯაროდ არ გამოთქყამთ მაშინ როცა მათ შეხედულე-
ბას დიდი მნიშვნელობა ექნებოდა და მაზინჯი აზ-
რის მომწიფებას ხელს შეუშლიდნენ. არა მგონია აბაში-
ძე იმდენად გულმბრყვილი იყოს, ამ ღუმლის შესახებ
პრთულ ბრძმულ ანდაზას არ იცნობდეს: „ღუმლი თან-
სმობის ნიშანია და პოლიტიკურ სახის ღუმელზე დემო-
კრატიულ სახელმწიფოებში (ეს შეიძლება მართლაც არ
იკლდეს) თითის არ აწევაში, რომ გამოიხატება „თავი
შეიკავა“ ამბობენ.

„ლიტერატურნაია ვაზეტმა“ იმ დღებშივე გვამცნო
ფეისი შეხედულება ერთერთი თავისი წერილის სახით
სადაც, ჩვენი აზრით, სასეებით სწორად შეაჯამა ეს კ-
მათი და ვაკეთა სწორი დასყვნა: „ჩვენი საუკუნის დასა-
წყისში კარლ კაუცკიმ წამოაყენა მოსაზრება ყველა ერის
ერთ ერთ შერწყმის, ყველა ერის ერთ ენად შერწყმის შე-
სახებ, ჩვენი ქვეყნის კულტურული მშენობლობის ორ-
მოკლდათი წლის გამოცდილება არ ადასტურებს ამ პრო-
გნოსს. „მე ხაზგასმით ვამბობ ამ სიტყვებს“ მაგრამ შეც-
დომას სჩადის და ნათქვამს ეწინააღმდეგება, როცა განა-
გმობს: „როგორც გვიჩვენებს საბჭოთა მწერლობის ის-
ტორია, იგი არ კარგავს ეროვნულ თავისებურებას, არა-
მედ განამტკიცებს და ანეთარებს მათ ხარისხობრივად
ახალ, ინტერნაციონალურ საფუძველზე. ეროვნული,
ნაციონალური ისტორიაში პირველად ხდება წინაპირობა
კაპობობის მაღალი ინტერნაციონალური ერთიანობი-
სა“.

მაშ ყველაფერი კარგად გათავებულა და ყველაფერი
კარგია, რაც კარგად თავდება და ეს ასეც იჩენებოდა
ტრატურნაია ვაზეტს“ ფორმალური ლოლიკას მსჯელო-
ბის თეორია რომ სწამდეს, მაგრამ აქ ხომ დიალექტიურ
აზროვნებასთან გვაქვს საქმე, სადაც „აი“ და „არა“ ორი-
ვე მართალია, და განა მითხველი არ ატყობს ვაზეტის
დასყვნის შეუსაბამობს წინადადებაზე მოყვანილი არგუ-
მენტთან? ვანა ყველასათვის ცხადი არ არის, რომ ეს
კომპრომისული შერიგება ორი მიმართულებისა იგივეა,
რაც კაუცკის მიერ მარქს - ენგელსის კლასთა ბრძოლის
კონპრომიტური უგნებრებამედ განვიტარება, სადაც ის
ენათა შერწყმას და ერთა გათქვებმასაც ჰქადავებს? პირ-
ველი მიმართულება, რომელიც ერთი ხელის დაცვით,
რევილიუციური ვით ამ მიზნის განხორციელებას აი-
რებს და მეორე მას თანდათანობით, ევოლუციური,
ფარისკველურ გულშემატკივარი საშუალებით ამჯობი-
ნებს.

და თვით ჩვენი ცნობილი მგოსანი ირაკლი აბაშიძეც
ხომ ქართული ერის სიკოცხლეს სახლვრავს, როცა თ-
ვის ემოციურ სიტყვის პირველ ნაწილს მისთვის ხრსაკა-
დრისი წინადადებით ამთარებს; ჩვენ თვით სრულ კო-
მუნისზმად შეუნახავთ ჩვენ შთამომავლობას ჩვენი ხალ-
ხის ეროვნულ ფორმებს. კომუნისზმის ნათელ მომავალ-
ში ვი ჩვენმა შთამომავლებმა თავად გადაწყვიტონ, დაქი-
რდებთ თუ არა მათ ეს ფორმებიო“.

ბრძმულად ნათქვამია თქვენის ეს სიტყვები ბატონო
ირაკლი, საბჭოთა კავშირში „სოციალიზმის დაწყებამა-
დ“ აბა რომელ შემამულეს ან ინდუსტრიელს დაურვიგე-
ბია ხალხისათვის წინდაწინვე თავიანთი მამულეები და ქო-
ნება, რომ თქვენ ახლა უკვე ჯერ არგანხორციელებულ
კომუნისზმის საკურთხეველზე ძდენად ქართული ენა მია-
რთებთ!? მე აქ ცნობილი საფრანგეთის საზოგადო მოღვა-
წის ბრიანის სიტყვები მინდა მოგახსენოთ, რომელსაც
სოციალიზმზე აქვს ნათქვამი და თქვენ ეს კომუნისზმე
გადიქნათ. ბრიანი ამბობს: „ვიცქ - 18 წლის ასაკში
სოციალისტი არ არის, არა აქვს ვული, მაგრამ ვინც 40
წლის ასაკში კიდევ სოციალისტობს მას გონება აკლიო“
როგორც სჩანს ირაკლი აბაშიძე ორივეს მოკლებულია —
კომუნისზმის განხორციელებას ნათელი მომავალი არ
უწერია და ის მხოლოდ დადავებულად დადავებული ადამიანის
გონების ფანტაზიაა, და ამას რომ თავი დაენებოთ მშო-
ბლიური ენა ვანა ვისმეს ოდესმე უარჰყვია? დამისახლ-
ებთ მსოფლიო ისტორიაში თუნდ ერთ მაგალითს, რომ
მწერალი და პოეტს თავისი ერის ენის ბერი მომავალი
შთამომავლობისათვის დაეთმოს გადასაწყვეტად და მისი
საქიროება მახზავლიების სტრუქტურასთან დაეკავში-
რებომა? ენა, ისე როგორც საშობლო ყველა იდეოლო-
გიაზედ უფრო ძლიერი, მუდმივი და უკვდავი რამაა და
მათი დაცვისათვის რამდენ თობამს სიკოცხლე გაუწი-

რავს , და თუ საქართველოს ისტორია საუკუნოების განმავლობაში უმოთვრესად ქრისტიანობის დაცვის ბრძოლებზე მოგვიხატობს, მე XIX საუკუნიდან დაწყებული ქართველთა, განსაკუთრებით ქართული ენის შენარჩუნებისათვის იბრძვის, რაც თავისთავად საქართველოს სუვერენობისათვის ბრძოლა ნიშნავს.

ქარსიტული რუსეთის შტრაზმული რუსიფიკაციის პოლიტიკის წინააღმდეგ გააფრთხილებული ბრძოლა დღესაც გრძელდება იმ განსხვავებით, რომ დღეს რუსეთის უფრო თვალთმაქცურ და უსინდისო მეთოდებთან გვაქვს საქმე.

1956 წლიდან დაწყებული პერიოდულად თავს იჩენს ხოლმე ეროვნული ნიპილიზმის ვულგარიზატორული იდეოლოგიები, რომლებიც საბჭოთა ხალხების ეროვნულ ერთობა და კულტურათა გათქევის ჰქადაგებენ. დაიგზავნენ ერების უმრავლესობას ჯერ კიდევ იმდენად არ ესმოდათ რუსული ენა, რომ მასზე მათი კომუნისტური აღზრდა შესაძლებელი ყოფილიყო. ამიტომ შინაარსით კომუნისტური, ფორმით ეროვნული - ამ დათმობაზე მიდიან და ე. წ. „ბილინგვისტურ“ თვალსაზრის აყენებენ. უჩრეველ მწერლებს ორ ენაზე ერთდროულად წერას, მშობლიურ და რუსულ ენაზე, მშობლიური როგორც შინაური, ოჯახური მომხარებისათვის და რუსული კი ფართო სარბიელისათვის. 1968 წელს ტაშკენტში გამართული აზიისა და აფრიკის მწერალთა საერთაშორისო სიმპოზიუმზე გამოჩენილ ყირგიზელ მწერალს ჩინგიზ აიტმატოვის წამოყენებულ ორენოვან მწერლობის კონცეპტაში რუსული ენის მთელ საბჭოთა მწერლობაში დამკვიდრებისა და გავატრინების ტენდენციას აშკარა უპირატესობა ეძლეოდა. მის შემდეგ ეს მოძრაობა უფრო ვითარდება და ქართველ მოსწავლე ახალგაზრდებში დღითი - დღე კლებულობს მშობლიური ენის ცოდნა. უბრალოდაც რომ გადავხედოთ რესპუბლიკის უმაღლეს სასწავლებლებში მისაღებ გამოცდებზე ამითორიანთა აკადემიურ სტატისტიკას, დაინახავთ, რომ ყველაზე მეტი უარყოფითი შეფასება ქართული ენის წერილი გამოცდაზე მოიღოს! ამბობს სულხან ქეთულევი „ლიტერატურულ საქართველოს“ 1970 წლის 13 მარტის ნომერში.

ქართველებს, როგორც სხანს, იგივე მოუხდება რაც ინგლისელებს დასავლეთ აფრიკის ტომებში. მათ ორენოვნების მეთოდმა ნივრანების ვერ შესწავლა ინგლისური და მშობლიური ენა კი დაუმხანჯვა. ამასვე ვვრძნობთ როცა ახალგაზრდა ქართველი მწერლების ნაწარმოები ხელთ გვიყვარდება, მათ არ ძალუძთ წინდა ქართულ ენაზე წერა, მათ მეტყველებაში ბევრი რუსული სიტყვების უშუალო თარგმანა გვხვდება, რაც ქართულ სმენას ეხამება. ქართული ენა იტალიურისა და ფრანგულის მსგავსად შესიკარული საამო ვერცხადობის, ყურისათვის სასიამოვნო. იესება პორსიკიდან მოიგბით არაფერისმთქმელი რეველუციური ფრანკოლოგი და ქართულ მდიდარ

ენას აღარიბებს და პრიმიტიულად ხდის. ქართველ ენის სიწმინდის დაცვის შეეწირა თავის უფუხვდ მტხელ უკავახიშვილი, რომელიც ერთ მშვენიერ დღეს უზრუნველად გააქცევს, კონსტანტინე გამსახურდიაც ალბა გეყავს და მარტოდ დარჩენილ ღრმა მოხუცებულ ღმწმ შენგელოაიდან აღარაფერი გვესმის.

„ბილინგვიზმი“ ლიტერატურის ისტორიის პროცესისთვის უტყნობა, და ლიტერატურის, დღდაბოძი და საფუველი. არც ერთ ეროვნულ ენას და ლიტერატურას არ გაუწყვეტია კავშირი მშობლიურ ენასთან.

1978 წლის 11-12 თებერვლის „კომუნისტში“ პროფესორ გ. ვანმელაძეს განზოგანი ვანზოთარების ვაგეშე შეკლებლად მიახნია როგორც ეკონომიური და პოლიტურერი, ისე კულტურული და საერთოდ სოციალური პროგრესი და, ბოლოს გამოიდის რა საბჭოთა ხალხის ერთანობის პრინციპიდან, მოითხოვს საერთო ენის დამკვიდრებას რუსული ენის სახით.

ახლა საბჭოთა კონსტრუქციას მიახნია რა სოციალიზმი უმაღლესი ფორმით უკვე განზორცილებულია, და გადადის რა კომუნისტის განზორცილების სტადიაში, უკვე ლაპარაკობენ ერთიანი, საერთო ენის შემოღებაზედ მთელ საბჭოთა კავშირისათვის, და სანამ ეს „ბენდიერი“ დღე არ მოსულა პროფესორი ვანმელაძე ითმენს მშობლიურ ენათა დროებით შენარჩუნებას, მაგრამ ცდილობს საბჭოთა ფარგლებში მოქცეულ ერების მომავალ ბედზე აქედანვე შეგვაჭვიოს. რასაც სპეციალურად იკვლევს თუმცა მეცენიერული კომუნიზმის თეორია.

ყოველ არაა ყინავხელი და გადავარებული ვაიკუის პროფესორი ვანმელაძე ბჭობდა ქართული ენის ბედილალზე! მაგრამ უფრო ეროვნული პრიციპების მომავრელია, რომ თვით საქართველოს განათლების სამინისტრო ამ პოლიტიკის განზორცილებას დიდხანია ხელსაც ეი უწყობს. ჯერ ყველგან ვერ გაუბედია, მაგრამ საქართველოდან ტერიტორიულად გამოყოფილ ერთეულებში: აჭარა - აფხაზეთ და სამხრეთ ისეთში, თაუდანვე ავსებულ რუსული სკოლა - ინტერნატებში ქართული ენა დაასამარებს. კერძოდ აფხაზეთში არსებული ქართული შრიფტი ჯერ კიდევ ხრუშჩევის ბრძანებით მოსპეს და დღეს ისეთი მდგომარეობა შექმნილა, რომ ქართველს იქ აღარც ეი ეცხოვრება.

„ლიტერატურული საქართველო“-ს 1971 წლის 26 მარტის ნომერში მწერალი ვლადიმერ მაჭავარიანი უსაყვედურებდა ამერიკის შეერთებულ შტატების რადიოსადგურების ქართული გადაცემების დიტერებებს ქართული ენის „ჩიკოპოლიტობას“, მაგრამ ის მაინც არაფერად შედარებით იმ ბარბაროსულ ეარგონთან, საქთველოში ბევრი რომ მეტყველებს. ხომ იგივე მაჭავარიანი ვეიშგებს რომ მას სწორად სმენას: „პაპალუსტა, წაილე ბატონებო, საპოყნიანი დასაპაჩინებლად.“ რას აყეთებს თვით

სპეკიანი მშობლიური ენის სისხეტაკე - სიწმინდის დაცვისთვის? რა ზომებია მიიღო მან, როგორც მწერალმა სრული ენის წერითი კულტურის შენარჩუნებისათვის? სასც ხომ არ გულსიმშობა მიხეილ ჯავახიშვილი როცა მბახბა: „ზოგმა მწერალმა, ბელეტრისტმა და მეცნიერ-სც სხვა ენათა ბუნება შემოიტანა ქართულში, მისი ხასი-თის დაბახნივჯა, სახალხო სალიტერატურო ენები ერთ-ნენთვის დააშორა.“ სწორედ, რომ მხატვრობის სიტყვა მბახბა ენას და მისი სიწმინდით იწერება ქეშმარტი ის-ქარია და გრიგოლ ორუელიანიც ხომ გულსაკლავად მო-ქვამდა: „რა ენა წახედეს, ერიც დაეცეს, წააცტოს ჩირქი აქანას წმინდა“

თავის დროზე ქართველი მწერლები თავს ესხმოდნენ ინსტანტინე გამსახურდიას და მას უყიენებდნენ ილიასა და აკაკის ენისაგან ვამიჯენას. (დღეს კი უფრნალ „სამშო-ლოს“ რედატორი გ. კარბელაშვილი კიდევაც უკადრი-მენს ილიასა და აკაკის ენაზე წერას, და თავის მუდმიუ და ბურუსში გახვეული მაღალ სართულიან დაზებირე-სელ ფრაზეოლოგიებით მკითხველს თავის წერილების წიხთხის ყოველ სთამოინებას უკარგავა.). მხოლოდ დენა შენგელაია უმაგრებს ზურგს გამსახურდიას და საქართველოს მწერალთა კავშირის პრეზიდენტის ვაფარ-თებუღე ლია სხვიამაზე, სადაც უფრნალ „ციციკარის“ 1969 წლის მე 10 ე, მე 11 ე და მე 12 ნომრებს ვანიხი-ლდნენ, აშკარად აცხადებს, რომ „გამსახურდია უპი-სიამირდება ენობრივ ნატურალიზმს, რომელიც ილიასა და აკაკის შემდეგ მოქცალა ჩვენს ლიტერატურას ე. წ. ენის გამართლების პრინციპით. გამსახურდია, სააკვი-რებელია მართალია, საერთოდ რე ერთიანი სალიტერა-ტურო ენის პოზიციისთვის ბრძოლა თანაბრად უნდა გუ-ლისმობდეს ენობრივ ნატურალიზმისა და არქაიზმების მოკარბების წინააღმდეგ ბრძოლასა“ („ლიტერატურუ-ლი საქართველო“ 1970წ. 13 მარტი)

ქართული ლიტერატურა მუდამ მაღალი ტრიბუნა ყფილა და ასედაც უნდა დარჩენილიყო, საიდანაც უნდა ესმებოდით, როგორც აკაკი ამბობდა „გასაქტაკებულ განმტკიცებულ ქართულ ენს და არა ჩიქორთულიასა“ და დიხაც თვალსმინივით უნდა ეფფრთხილდებოდეთ მას, ენიიდან თვით ოჯახში, საზოგადოება, ერიც კი ცო-ხობის სანამ ენა არ მოკვდება და ენა კი ცოცხლობს მანამ ეროვნული მწერლობა ჯახსალია.

ენის დამართლება, ენობრივი ნატურალიზმი მოკყვა სბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას: საქართველოში, და არა მარტო საქართველოში, არამედ ყველგან, სადაც სოციალისტური და კომუნისტური ძალაუფლება ვაბა-ჩონდა ენის ცვალებადობა აშკარად შემჩნეულია და მისი დიდი გავლენაც საზოგადოებრივ, პოლიტიკურ (ქორეგნაზე, მაკალითად, აღმოსავლეთ გერმანიასი (გერმ. დემოკრ/რესპუბლიკაში) გერმანულ ენას ბერი-

საერთო აქვს ტოტალიტარულ ენის სტილთან. ე. ვერე-სული ენის ინსტიტუტის პრეზიდენტის, ბონის უნდერ-ტეტის რეტორიკის, პროფესორ ჰუგო მოზერ - ის ეს სტი-ლი ვადმოლებულია საბჭოთა რუსეთისაგან, სადაც უცხო სიტყვების ხმარების უპირატესობა მუდმივი, მებრძოლი პოლიტიკური ხასიათის სიტყვების განმეორებაში გამო-იხატება.

ქართული ენაც დამახინჯეს ტოტალიტარული ენის სტილით, უცხო სიტყვებით, ხშირ შემთხვევაში ვაუგუ-ბარი უცხო სიტყვებით და დაუბოლავებული ბრძოლის სტილით, პათეტიური ხასიათის, პოლემეციური რუსე-თის ენის სტილით, მაშინ როცა ქართული ენის ბუნების სიმდიდრეს ეს სრულებდ არ ესაკვირება.

რ. ჯავახიძედან ცეყობილობთ, რომ ბევრ საწარმო და-წესებულებებს და ორგანიზაციებს საქართველოში თუ-რამე ქართულად საქმის წარმოება და მიმოქერა „არ ეხე-რებებად“. მოიღ და ნამდვილ, ქეშმარტი ქართველს გუ-ლი არ აუტკივდეს მაღაზიის ფანჯრების წარწერას რომ მხედავს: ძებვის ნაცვლად „კალბასი“ პერანგის მაგიერ „საროქა“, მატყლის ქსოვილს „შერსტანას“ წარ-წერა რომ აქვთ. სწორედ ამ მდგომარეობით შეწუხებუ-ლია ა.შანიძე როცა გულსაკლავად მოთქვამს: „ენა მიგ-დებულია თავის დინება, მიდის და მიდის და აიგუსა, ვა-იქება უცხო ენების შემოტანილი ფორმებითა და გამო-თქმებით“, და გულ დათუთქული დასძენს „რალა ვაგა-ასწორებსო“.

საშუალო სკოლის დამთავრებულს საქართველოში არც კი ვაუგონია რომ „ქართლის ცხოვრების“ წიგნზე და თვით ისტორიული დარგის მასწავლებლებიც მხო-ლოდ ცალკეული ეპიზოდების ცნობით კმაყოფილდე-ბიან. ამ მეტად მტკივნეულ საკითხს 1968 წლის 18 მარ-ტის „ლიტერატურულ საქართველოში“ შეეხო რევაზ ბარამიძე, რომელსაც გვერდში ამოუდგნენ ა. შანიძე, დემნა შენგელაია, მიმონ ყაუხჩიშვილი, გიორგი ჯიბლა-ძე, შოთა მესხი, რევაზ ჯავახიძე, ანა კალანდაძე ციქ-ტორ კუპარაძე, სახელმძღვანელო მასწავლებელი ნინო ძიძიგური, ალექსი ჯავახიძე, კონსტანტინე გრიგოლა-და ჯანსულ ჩარკვიანი — როგორც ხედავთ ყველა ცნო-ბილი და დამსახურებული პირები. მაგრამ საქართველოს განათლების სამინისტროს მათთვის ყურადღება არ მოუ-ქცევია. და მოსკოვის დირექტივის უსიტრებოდ ემორჩი-ლება.

პროფესორი შ. რადიანი და რ. მიმინოშვილი გვაუწყე-ბენ, რომ უმაღლეს განათლების დამთავრებულ ექიმს, ინჟინერს, აგრონომს და თვით იურისტების უმრავლესობას უჭირთ მშობლიურ ენაზე წესიერად აზრის გამო-თქმა. და ქართული ენა ცნობილი ფილოლოგის რიპარდ მეკელიანის აზრით (ქართული ენის ჩინებული მკვლენე) ხომ ქეშმარტიად „მეტყველების საშუალებებით უმდი-

დრეტი ენა მოფლიოში, და სიტყვათა მარავით ყველაზე უფრო განვითარებულ ენებს არ ჩამოუვარდება“, და არაინ არ დაიჯერებს, რომ თვით პედაგოგიური ინსტიტუტების ფაკულტეტებზეც არ არის შემოღებული ქართული ენის ელემენტარული კურსი.

ყველაფერი ეს ჩვენგან გამოვიჩინო ამბები არ გვეონთა, მხოლოდ ქართული პრესიდან ამოკრეფილი „მარგალიტები“ და გულშემბატკიართა ცნობებით ესარგებლობთ და მათგანვე ვტყობილობთ, რომ „სპეციალურ უმაღლეს სასწავლებელსა და პედაგოგიურ ინსტიტუტების ფილოლოგიური სპეციალობის გარდა. ქართული ენაში გამოცდები არ ტარდება.

ეს ცნობები ძველ ამბებად, რომ არ მიიღოთ „ლიტერატურული საქართველოს“ 1979 წლის 25 იანვრის ნომერი ი. ინანიშვილი, კ. ეკუპაძე, ზ. სარჯველაძე და ალ. ლლონტი საერთო წერილში იმავეს იმეორებენ, და იმავე ნომერში აკადემიკოსი ავაკი შანიძე „სად, თუ არა სკოლაში?“ ძველ საყვედურს უბრუნდება როცა ამბობს: „უნივერსიტეტი და პედაგოგიური ინსტიტუტების ბევრ ფაკულტეტზე ქართული ენა არ ისწავლება. არ ისწავლება ქართული ენა არც სხვა უმაღლეს სასწავლებლებში (მაგალითად, პოლიტეკონ ინსტიტუტში, სამედიცინო ინსტიტუტში, სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტში და სხვა.) და ამა ერთი მიზრძანეთ. სად უნდა ისწავლის კაცმა ლიტერატურულად გამართული ქართული, თუ არა საშუალო სკოლაში?“

შეტყბე და მეთვე კლასის მოსწავლე თავს არ იწუხებს ქართული ენის საფუძვლიანი ცოდნით რადგან მან კარგად იცს, რომ ამით მას ხელი არ შეეშლება უმაღლეს სასწავლებელში ჩარიცხვის დროს. და ასეთი მოსწავლეთა რაოდენობა სკოლაში თურმე 80 პროცენტს აღემატება.

აქ შლიახერის სიტყვები გვაგონდება, რომელიც სამართლიანად აღნიშნავს „ისე კარგად არავითარ იცნობება ერთ, როგორც ერთი, ენაში იხატება მიეული ერთ და მისი სამშობლო.“ მასვე ეკუთვნის: „გაპჭრა ენა? გაპჭრა თვითონ ერთი.“ და ასურებლები, სპარსელები, ბერძნები და რომაელები ძველ ეგვიპტელებს ენას რომ უსაზოდნენ ხომ კარგად იცოდნენ, რომ მას ძველი ეგვიპტელების ვადაშენება მოჰყვებოდა. „ქვეყანაზე იმაზედ აუტანელი ძალდატანება არ მოიძებნება, როდესაც ჰსურთ წართვან მემკვიდროებითი საუნჯე, შექმნილი და შექმნილი მისი წინაპართა ურიცხვ თაობათა ღვაწლით“ და ილია სამართლიანად შენიშნავდა, რომ „მტრობა ენისა არის მტრობა ქვეყნისა.“

და ქართული ერის მტრებსა და ახალგაზრდების, მათ შორის კომუნისტების, ერთიანი მასობური დემონსტრაცია ამარცხებს შევარდნაძის (მოსკოვის ერთგულობით სამჭეთათა კავშირის კომუნისტური პარტიის პრეზიდენტის კა-

ნდიდატობა დამისახურა.) განზრახვის საქართველოს ახალ კონსტიტუციაში სასტუმროდ ენად ქართული ენა შეეებანა, მაგრამ იქვე რუსული ენის თანხლები სხარება და ამავე დროს ყოველგვარი პრივილეგიის აკრძალვა ან შეზღუდვა ამა თუ იმ ენის ხმაზედაში, ხომ ერთი მეორის მხარისპირებული კანონია და დილაქტის საშუათო დაივიწყების სხვადასხვა ინტერპრეტაციით შესაძლებელი.

და ავი შოთა ძიძიგური აღნიშნავს სამართლიანად: „უწიგნურობას ვებრძობთ და ქართული ენისათვის განუყოფელი პრაქტიკულ საათებს კი ყოველ წლიურად — მეთოდურად — ვამკირებთ“ („ლიტ. საქ.“ 15. 12. 78. „ვიმსჯელობთ შშობლიური ენის სწავლებაზე“) და ამავე დროს საშუალო სკოლის კლასებში ქართული ენისათვის დათმობილი საათები ვაძეკვეთულია, როგორც სწერს პროფესორი დ. ლორთქიფანიძე თავის წერილში. „შშობლიური ენის და ლიტერატურის სწავლების შემდგომი სრულყოფისათვის“ ამბობს „ფაქტობრივად ძირითადად გრამატიკის გაკვეთილებად, გამართულად წესების ზეპირობის გაკვეთილებად“ („კომუნისტი“ ნომერი: 237. 8. X. 1978), და ენის ლიტერატურისათან დაუყავიზიგებლად, რომლის მნიშვნელობა ენის შესწავლისათვის აუცილებელია და მხოლოდ მისი წესების შორად და სქოლასტიკურ დაზვიზრებამ. არ უნდა ვაგვიყარდეს, მიუწადევს შშობლიური ენის შესწავლაზედ თუ გული აუცრუდებდათ. ამით აძლებდნენ ქართულ მოსწავლეებს შშობლიურ ენის შესწავლას.

არც ერთი პირობა ქართული ენისა და ლიტერატურის ხარისხისათვის არ არის დღეს საქართველოში განზოცილებული, არც ქართულ ენისათვის საჭირო საათების დადენობა სკოლაში. არც მასწავლებლების მომზადების დონე და არც პროგრამების და სახელმძღვანელოების ხარისხი, რაც მწერალთა კავშირის პლენუმის სხდომაზედ გამოირკვა, რომელიც ორი დღე გრძელდებოდა და რიგეზზედად მწერლების გარდა მეტყველები, განათლების დარგის მუშაკები და პედაგოგებიც ესწრებოდნენ მათ შორის ისეთი ცნობილი, როგორც არიან არნოლდ ჩიქობავა, ნიკო კეცხოველი, ალექსანდრე ლლონტი, ელგუჯა მალრავა და არჩილ ჩაჩიბია — მარტო ეს ხუთნი რომ მოვიხსენოთ.

და ვანა მარტო მათ აქეთ ფიცი დადებული ვალაქტიონთან, რომელიც ყველას ნოუწოდებდა: „შშობლიური ჩემი მიწა, შენს საყვარელ სახელს ვფიცავ, რომ დავიცავ შენს ტკბილ ენას, შენს მშვენიერ ჩანგს დავიცავ,“ და დიდი ილიას სიტყვებიც მუდამ გულში უნდა ჩავიშორხოთ, რომ „ენა სამშეთო რამ არის, სასოვადო საკუთრებაა, მაგას კაცი ცოდვილი ხელით არ უნდა შევსოს,“ და ვანა ყველა ქართველის მოვალეობას არ უნდა შეადგენდეს შშობლიური ენის შენარჩუნება — სიწმინდისათვის ბრძოლა.!

დავით ვაშაძე.

ლევინის მამულს

ეს ხედი ჩემთვის უფრო ნაზია!
ვიღრე სხვა ხედი ეზოთ მდებარე,
უფრო შეუტია - უფრო რთულია
ფერები გრძობით მუდამ მივლევარე.

ვუცქერი, ვისმენ, გული არ ძლება,
შორეულ ნიაფს მოაქვს ამბები
ძველზე, წარსულზე, წარსულზე - კიდევ
გარდასულ დროთა ნაამბები.

ვზივარ და გიკვებ ჩემო ლევილო
მე შენთან ყოფნით ვერ ვძლები - ვერა.
გიკვებ და მიკვირს რომ ბედისწერამ
შენ დიდ წარსულში მეც ჩამაყვრა.

მადლობელი ვარ ხანდაზმულობის
ცხრა ათეული განვლილი მძლეობს,
ჩემი ფიქრია გულის სამოსი
ლევლის მიწა და საქართველო.

ნ ა მ ე ტ ა ა .

ლევლი. 11—8—1990.

მამყვალს

„ოხ! ნეტავ, ნეტავ არ იყოს“ დარდი.
გადიშლებოდეს ია და ვარდი;
სიხმრად განახადე შეილო მაყვალა,
ბედმა, უბედომ არ დაგაცალა:
ჯერ გაუმოული დაგაქვნი ვარდი:
და დავიტოვა მწუხრი და დარდი.
ჩენს გულში სუფევს ოხერა და გმინვა.
მზე ჩაესვენა, სული გაყინა...
ჩენთვის არ სუფევს აქ სიხარული.
შენზე ფიქრებში გაჰქრა ყოველი.
დავრჩით უშენოდ თვალებ - სოველი.
აგრ ყოფილა წუთისიყოფილი,
იხადება და ქრება ყოველი!
მაგრამ შენ იყავ ჯერ კიდევ ნორჩი,
ჩისთვის მოგწყვიტა განგებამ ყლორტში?
რად დაგიბნელა დღე ხვედრმა მწვარემ?
ჩრდილი მოგფინა მზემმა და მთვარემ —
არ სჯობდა ბედს, რომ გავეკარ ჯვარზე.
ოღონდ შენ ვეველო სიციხის გზაზე!

ლეონიდ კეიშვილი.

ბუენოს - აირესი, 1. 4. - 1977.

სამშობლო

ჩემო სამშობლო უწყალო მტერი
სტეპება, დაგხარის მის მიერ ძლეულს,
ავი და მკაცრი, მშრალი და მწერალი
განაგეს, სჯიჯგენს შენს ლამაზს სხეულს.
წითელი ფერი მოსწონს და უყვარს,
შენი შეილები სისხლით ჰქმნის ამ ფერს,
უნდა წაგწყმინდოს, მონად ვაგხადოს,
ამისთვის ზრუნავს, აწყობს ყველაფერს.
სამოთხის დარი ციხეთ ვაგხადოს

და შენი ხალხი შენში ტყევი არი,
გასალებს იცავს ვით ძუნწი ოქროს,
არ შეგიძლია გაალო კარი.

ქალარა საუკუნეთა სვლაში
ბერი გქონია შევ - ბნელი დრონი,
ისე უძლებდი შენ ეკლის გვირგვინს,
თითქოს თილისმის იყავ პატრონი:

სად არს ქვეყანა, რომელსაც უნდოთ
შენებრ მრავალჯერ მტერი დასხმოდეს
და ბრძოლის ველად გამხდარს, განწირულს

ზედ შენოდენი სისხლი დასხმოდეს?
სად არს ქვეყანა, რომ ათას წლობით
შენებრ სამსხვერპლოდ გამხდებულეთ,
რისხვას შეჰბმოდეს და ბევრჯერ ეხსნას

ტურთა სამშობლო, ენა და სჯული?
სად არს ქვეყანა, რომელსაც შენებრ
თვლით და წინდაწინ შედგენილ სიით,
უკლავდენ გმირებს, უყეთესს შეილებს

ქურდულად ზურგში ნასროლი ტყვიით?
ჩემო სამშობლო არა ხარ დიდი,
მაგრამ ხარ მხენ და ჭირში მგარი,
შენ ბევრჯერ ჰკავდი ბიბლიურ დავითს

გოლიათი რომ ძირს დასცა მკვდარი!
ვათავდა შენი მწვარე ობლობა,
შენს დღეში ბერი ხალხი ჩაეარდა,
და ამ ხალხების რისხვა და წყრომა

გაერთიანდა და გაიზარდა!
ხალხს ევრეინ მოჰკლავს, ის უყვადავია,
თუ გინდ დაეცეს, ისევ აღგება.

ადრე თუ გვიან თავისუფლება
რომ არ დაიხსნას არ შეიძლება!
ჩემო სამშობლო უნდა იარა, გაიარა,
რჩება პირლია შენი დროა,

ლამაზად მოდის შენი დიდება
და გამარჯვების მხის ბრწყინვალება.

რალფი.

ლევლი - 1965 წ.

წამებული მწერალი.

მესრულდა ქართული მხატვრული სიტყვის ნოვატორის მიხეილ ჯავახიშვილის დაბადების 100 წლისთავი.

ჩვენი უხუცესი მწერალი, დრამატურგი და დიდი თეატრალური მოღვაწე შალვა დადიანი მიხეილ ჯავახიშვილს უწოდებს მკითხველთა საყვარელ მწერალს; და ამას საესებით მართალია შალვა დადიანი.

„მისი წიგნი ხელიდან ხელში გადადიოდა და როგორც ქართულ ნოველების იმეოთ ისტატს ზადალი არ ჰყავდა ქართული მხატვრულ მწერლობაში“ - ო.

ამბობენ, რომ ნოველები აბა რა მოსატანია, მაგრამ ასეთი გავება საკითხისა შემცდარია. ნოველა თავისი ჟანრით მეტად რთული მოვლენია. მწერალმა ნოველაში საკონიურ სიტყვებით უნდა გაშალოს ადამიანის სულიერი სიმდიდრე და სიმბინჯე. ცნობილ ამერიკელ მწერალს ჰემუნგუის არ დაუწერია სქელ ტანიანი რომანი, მაგრამ მისი სახელი შარავანდელით შეიმოსა სწორედ ნოველებით.

შალვა დადიანი ამბობს: „როდესაც ნახავთ წიგნს კარგად გათულიოს, იქა - აქ ფურცლებს შექუქმულს... მაშინვე იმას გაიფიქრებთ, რომ მკითხველი წიგნს ვერ ეპყრობა წესიერად, მაგრამ ყოველთვის ასე როდია. სჩანს რომ წიგნს ბევრი მკითხველი ჰყოლია. ბევრის თითებს ვადაუფურცლავს ეს და ეტყობა გულდასმით ვადაუკითხავს. მაშასადამე წიგნი პოპულარული ყოფილა... პოპულარობა კი, ჩემის აზრით, უკვდავებასთან ახლოს დგას“.

ჰოდა, ეს სახესებით ენება მიხეილ ჯავახიშვილსაც. ჩვენი საყვარელი მწერალი მარადღაში დიდად ბორჩალოლი გუგუხის ადამაშვილის იჯახში. ადრეულ სიკბუტეში მიხეილ ჯავახიშვილი წინამძღვარანათა სასოფლო სამეურნეო სკოლაში სწავლობდა. მიხეილი მამინ უკვე

სწერდა ლექსებსა და პატარა მოთხრობებს. ამას ყურადღება მიაქცეს ამოზრდილმა მასწავლებლებმა. იგი გაუცნეს ჩვენი ერის მამას ილია ჭავჭავაძეს. დიდ ილიას მწიგნობი და შეუქია ჭახუკის სამწერლო მიდრეკილეს და გზა დაულოცია სამწერლო ასპარეზზე.

მიხეილის მამა უნარიანი და მოპირნე მეურნე იყო. მას განზრახული ჰქონდა შვილი ავრონომად გამოეზარდა. ამ მიზნით მიხეილი წინამძღვარანათა - კარის სკოლის დამაარებების შემდეგ ყირიმს გაუგზავნია და მემბლობის მეცენახობის სასწავლებელში შეუყვანია.

მიხეილ ჯავახიშვილს მოუხდა ემიგრაციაში ცხოვრება. რადგან მას დევნიდა კარისტული მიხეობა. ამის გამო იგი ზანგრძლივად ჩამოშორდა მშობლიურ ლიტერატურის სარბიელს. საზღვარგარედ ყოფნისას მიხეილი ერთხანს ლექსებს ისმენდა სორბონის უნივერსიტეტში. შემდეგ მან იტალიაში, შვეიცარიაში, გერმანიაში, ინგლისში და დასავლეთ ევროპის სხვა ქვეყნებში იმოგზაურა. სამშობლოში დაბრუნდა არალეგალურად. მან სკდა ლიტერატურული მოღვაწეობის განახლება, მაგრამ ამაოდ. დააპატიმრეს და მეტეხის კახში დაამწყვდევს. პატიმრობის ვადის გასვლის შემდეგ ხუთი წლით სამშობლოდან ვადასახლეს. პირველი მსოფლიო ომის წლებში მიხეილ ჯავახიშვილი წითელი ჯარის საზოგადოების რწმუნებულად მუშაობდა. ეს წლები მან გაატარა უმთავრესად სპარსეთსა და ოსმალეთში. ხშირმა დაპატიმრებამ და საზღვარგარედ ყოფნამ მიხეილ ჯავახიშვილი დიდი ხნით ჩამოაშორა სამწერლო მოღვაწეობას.

ქართული მწერლობის ასპარეზზე მიხეილ ჯავახიშვილი პირველად ჩვენი საუკუნის დამდეგს 1903 - 1904 წლებში გამოჩნდა. 23 - 24 წლის ახალგაზრდა მწერლის მოთხრობები: „ჩანჩორი“, „მეჩქემე გიბო“, „უპატრონი“, „ურკას ქორწილი“. ამ მოთხრობებმა მას მწერლის სახელი მოუტევექეს. ხანგრძლივი დამაშინებელი შემდეგ იგი სამწერლო ასპარეზს კვლავ დაუბრუნდა 1923 წელს. ამ წელს გამოაქვეყნა „ტყის კაცი“.

მკითხველთა ფართო წრე და ლიტერატურული კრიტიკა, აღფრთოვანებით და ერთსულოვანი მოწინაებით შეცვდა მას. ფართედ გაიზარდა მწერლის შემოქმედება და ამ შემოქმედების მოცულობა. მკირე ფორმის მოთხრობებს და ნოველებს მოჰყვა სქელტანიანი რომანების მთელი ცოკლი.

მიხეილ ჯავახიშვილის მიერ შექმნილ პირველ მხატვრულ სათავგადასავლო მხატვრულ ტილოს დედექტიური ეანრის

რომანი „კეპეჯანტრაძე“ წარმოადგენდა. მეორე სახელოვან რომანი წარმოადგენდა „ჯაყოს ხიზნება“, რომელიც საბჭოთა საქართველოს სინამდვილეს შეეხებოდა, თუ რა საზოგადოებრივი წინააღმდეგობები წარმოიშვა წიფელ არმიის მიერ დაპყრობილ საქართველოში. კომუნისტთან მიტმასნებული ელემენტები არღვევდნენ რა ქართულ ეროვნულ სულს, ეუფლებოდნენ მას, ღრღინდნენ მას და კვლავიდებურად დღესაც.

„ჯაყოს ხიზნება“ ერთაშად მოუხვეჭა მიხეილ ჯავახიშვილს პოპულარობა. ჯაყოს ტიპებს მთელი თავისი სიმძლავრით და უარყოფითი თვისებებით ვხვდებით სწორედ საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ. ვასაბუბოვებულ საქართველოში მცირე როლს როდი თამაშობდნენ ჯაყოები.

ამ რომანს მოჰყვა „თეთრი საყვლო“, ხეცურების ყოფაცხოვრებიდან აღებული. შედეგი „გივი შადლი“ და სხვა. სხვებზე რომანებთან ერთად მწერალი ჰქმნიდა და აქვეყნებდა ქართული მხატვრული სიტყვის ისეთ შედეგებს როგორცაა „დამბაღი და ყაშა“. „მართალი აბღღა“ „ყბაში დაიგვიანა“, „ორი განაჩენი“, „პაპა დიძო“ „მუსსი“ და სხვა...

ქართული მხატვრული სიტყვის განუმეორებელ შედეგად უნდა ჩაითვალოს მისი ისტორიული რომანი „არსენა-მარაბდელი“. მიხეილ ჯავახიშვილის „არსენა მარაბდელი“ არის დიდი მხატვრული ისტორიული ტილო. მწერალი გასაუცარი ოსტატებით აღწერს ქართველი გლეხობის თავგანწირულ ბრძოლას პიროვნული და ეროვნული თავისუფლებისათვის.

„არსენა მარაბდელის“ დამახასიათებელია ის, რომ ისინი ცალკეული შემთხვევის გამო ვაბოროტებულ ადამიანები როდი არიან, არამედ ერთობლივად მებრძოლნი სწამოლოსათვის, უცხო დამპყრობლების წინააღმდეგ. ჭიბი მებრძოლი მამულიშვილები არიან, როცნელთა საგანი ბრძოლა პიროვნებისა და ერის, ქართველი ხალხის თავისუფლებისათვის. აქედან გამომდინარე მიხეილ ჯავახიშვილი დიდი ეროვნული მწერალია ქართული ეროვნული მეობსათვის დაუღალავი მებრძოლი.

ჩვენი სახელოვანი მწერლის კალამი შეგხო აგრეთვე 1905 წლის რევოლუციას. მწერალი ალფრთიჯანებული იყო 1905 წლის რევოლუციით, რადგან ამ რევოლუციის გამარჯვებით მიხეილ ჯავახიშვილი მიელოდა არა მარტო სოციალური საკითხების ვადაჭრას, არამედ მთავარი იყო ქართველი ინტელიგენციისათვის, როგორც ერის შეთავსებათვის ეროვნული საკითხის ვადაჭრა.

დიდი ილიას უკვდავი ლოზუნგი „ჩვენი თავი ჩვენვე უნდა ვკეუდნენს“ იყო მთავარი გამოსავალი წერტილი მიხეილ ჯავახიშვილისათვის. ეს იყო საბრძოლო ლოზუნგი იმ თაობა, რომელიც მე - 19 საუკუნის სამოცნიერ

წლებში გამოვიდა სამოქმედო ასპარეზზე დიდი ილია ჯავახიშვილის მეთაურობით. ამ თაობის იდეალიზტიკური კლასებად და წოდებად დაყოფილი საქართველოს მხატვრული საქართველო ეროვნულად გაერთიანებული, როგორც ერთი ოცობილი და შემომქმედი ორგანიზმი.

მიხეილ ჯავახიშვილმა, როგორც სხვა ქართველ მწერლებმა და პოეტებმა ვაგროლ ნარეკლით მოსილი გზა. მან ბევრჯერ იწენია „რაპსო“, პატრიოტ ქიქობებისა და ბუაჩიძეების ვესლიანი სიტყვები და უფრო მეტიც, მამინე. ი. ოცდაათიან წლებში მიზანში ამოიღეს ქართველ მწერალთა და პოეტთა გაერთიანება „არიფონის“ სახელობით. რომელშიც მიხეილ ჯავახიშვილის ერთად მონაწილეობდა შალვა დადიანი, ვალაქტიონ ტაბიძე, ვერონტი ქიქობე, ლეო ქიქელი, კოსტანტინე ჭიჭინაძე, ვასო გორგაძე, კონსტანტინე კაპანელი, დათო სულაშვილი, პეტრე ქავთრაძე, სიმონ მონშიაშვილი, ლავან მეტრეველი და ილია მოსაშვილი. ამ მწერალთა გაერთიანების, სასტიკად დაესხა თავს საქართველოს კომპარტიის ერთერთი ყრილობაზე ლაერენტი ბერი, და ბურჯუაზიული ნაციონალიზტური დაჯგუფება უწოდა რასაკვირველია ლაერენტი ბერი არ ჩამოიხრა ბენეფი ბუაჩიძე, რომელსაც ერთერთმა უპარტიო ძველმა მწერალმა „ლიტერატურული ჩეკა“ უწოდა.

1930 წელს „ზაკენივას“ გამომცემლობით გამოვიდა ბენიკო ბუაჩიძის წიგნი სახელწოდებით: „თანამედროვე ქართული ლიტერატურის გზები“ ქართულ და რუსულ ენაზე. ეს წიგნი არის არა ქართული ლიტერატურის ობიექტური განხილვა, არამედ დაბეზუბდა ხელისუფლების წინაშე ამა თუ იმ გამოჩენილი მწერლისა; პოეტისა და ხელოვანისა. არ იქნება ინტერესს მოკლებული ჩვენი მკითხველისათვის მოვიყვანოთ ზოგიერთი „თვალმარჯავიტიები“ ბუაჩიძის „ლექსიკონიდან“: გრიშაშვილის პოეზია არის „ბულვარშინი“ თავისი მოტივებით. ვალაქტიონ ტაბიძე წარმოადგენს დეკლასირებულ ინტელიგენციის პოეტს. ვალაქტიონ ტაბიძე გამოსულია წარად - ბურჯუაზიული დეკლასირი ინტელიგენციის წინააღმდეგ. კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედება რაიქიონურია და სასენებით მტრულად არის განწყობილი საბჭოთა ხელისუფლებით წინააღმდეგ. ტიტან ტაბიძე დაჯარვული სულის პოეტი, ხილო პაოლი იაშვილი სიმკერისათვის პოეტი, მას უნდა საქართველოს საზღვრების გაფართოება და ტრაპიზონზე ოცნებობს. ვიგოვოლ რომაქიძე მიდის ულტრა მემარჯველული გზით და მისი შემოქმედება მტრულია. რომაქიძის „გველი პურანგის“ გამოცემის დიდი აღტაცებით შეგხდა ბურჯუაზიული პრესა. პოეტი რაქვიენ გვეტაძე „იმპერიალისტური იდეოლოგიის პოეტი“ და მოჰყავს ვეტაძის შემდეგი სტრიქონები: „მთარეზე რომ

ეს ხომ პოეტური ფანტაზია და ფანტაზიის ვაგონზე პოეზია არ არსებობს, რადგან პოეზია გრძნობაა ხალასი.

ლექსი პოეტის მიერ შექმნილი გარკვეული ოსტატობაა.

„მიხეილ ჯავახიშვილი თავისი შემოქმედებით კულა-კური მწერალია“ ო. ამას სწერს ბაგონი ბენიტო ბუაჩიძე, იმ დროს, როცა სოფლად მამდინარეობდა ძალდატანებითი მთლიანი კოლექტივისაცაი, რომლის ცხოვრებაში ვატარებებს ეწირებოდა ქართული მშრომელი გლეხობის დღედი უმწველესობა. ამას როგორ ჯერდებდა ეს გარეყარი და განაგრძობს: „მიხეილ ჯავახიშვილი „თეთრ საყელოში“ ხეცურული ყოფაცხოვრება გააიდილაო“. განა ამისთვის უნდა მოეღოს ბოლო დამაინანის სიცოცხლეს?

ვან - ვაქ რუსო ცივილიზაციას უარპოვებდა და ბუნების კულტს აღმოფრებდა, მაგრამ არავის აუყვანია იგი ეშა-ფოტზე. განა პოეტი ჰაინრიხ ჰაინეს „ლორეალია“, გაი-დილაღებული ბუნების შვილითა აღმაფრენა არ არის? ამბო-ტომ ჰაინეც ეშაფოტზე უნდა აეყვანათ?

ბოლშევიკებს ყოველთვის და ყველაფერში ჩვევით „ექსპერიმენტები“, და სწორით ასეთი ექსპერიმენტთა-განია ცუკას დაღვენილება მწერლების მუშათ გაწვევის შესახებ, ე. ი. მწერლობის „გაფუშურება“. ამ მიზნით ამა თო იმ წარმოებას, ფაბრიკას თუ ქარხანას პირდაპირ ეძლეოდა ვგებმა თუ რამდენი მუშა უნდა გაეწვია მწერლო-ბაში. ამ მხრივ ყველაზე „ბედნიერება“ ხელა წოლად გა-ხეთ „კომუნისტის“ სტამბას. აქ დრამატურგად „გაიწვი-ეს“ ვილც მუშა იაშვილი, რომელმაც ჩვენს დრამატურ-გის „შესქმნა“ პიესა „მოხუცი ნერვუზისტი“. ეს პიესა დაჰადგმულად გადასცეს კოტე ვარჯანიშვილის თეატრს. პიესა თეატრმა „დიდი სიამოვნებით“ მიიღო, მაგრამ რა მოხდა? ორი თვის შემდეგ ხსენებული პიესა ჩამოვიდა სცენიდან. ასეთ გაწვევას ებრძოდა მთელი თავისა კოლ-ნოთა და ენერგიით მიხეილ ჯავახიშვილი. მოვიყვანოთ ამის შესახებ მწერალი არჩილ ჩაჩიბაიას მოგონებებიდან შემდეგი სიტყვები: „პირველად მომიხდა მასთან (მიხეილ ჯავახიშვილთან) საქმიანი საუბარი. ეს იმ წლებში იყო, როდესაც მწერლების ქარხნებზე მიმარება და მუშათა როგვებიდან მწერლობაში დამწყები მწერლების გაწვევა ერთ - ერთ მთავარ ღონისძიებად იყო მიჩნეული. მაშინ თბილისის 26 კომუნარის სახელობის ქარხანაში მიმარე-ბული ვიყავით მიხეილ ჯავახიშვილს, ნიკო ლორთქიფა-ნიძე, გიორგი ნატროშვილი და მე.

მიხეილ ჯავახიშვილმა მიიხრა: „ისე კი უნდა გითხრა ამ გაწვევიდან არაფერი გამოვა. გაწვევა ჯარში გამოგო-ნია, მაგრამ მწერლობაში გეთაყვა, კი არა!

მიხეილ ჯავახიშვილი როგორც ჭეშმარიტი ქართველი მწერალი, ქართული სიტყვის დიდი ოსტატი, ყოველთვის სადარაჯოზე ედვა ქართული ენის სიმწინდის საქმეს და

არავის მისცემდა ნებას დაემახინჯებია ერის გროველ მეობის სავანძური.

მწერალი არჩილ ჩაჩიბაია განაგრძობს: „სახეობის მი-ვიყავით ქართული ცხარე ლაპარაკი შემოგვეცმა: ორი პწ-წვილი კედელთან დამდგარნი ერთმანეთს სიტყვას არ უ-მოზღნდნ. მის სახეზე გაოცება და წყენა შევნიშნე.

— შენმა მზემ, ინსტრუმენტი ვე გაგირჩევია და უდარნი-და მსტერი გინდა ვახსო? სტანოზე ვინტე ვერ მოგო-რია და მაღალი რაზორები გინდა მიიღო?..

მიხეილი მთაყენ მტრიალდა. ყმაწვილები თავისკე-მოიხმო. ვინაობა გამოკითხა და მერე გულსისმიერ-განუშარტა ქართული ენის დაუმახინჯებლად თუ როგო-უნდა ელაპარაკად. ისინი დარცხვენდონი სწრაფად მო-ეშორებოდნ... შემდეგ ქარხნის ადმინისტრაციასთან წავე-დიოთ...

— გეთაყვა, კარგი იქნება, ქარხანაში ქართული ენის სწ-მინდის დაცვა - უთხრა ქარხნის ხელმძღვანელობას, მიხე-ილ ჯავახიშვილმა.“ (იხილეთ არჩილ ჩაჩიბაიას „წერილ-ბი სამხასოვროდ“. ლიტერატურული გახთვის 1962 წლის იანვრის მე - 4 ნომერში, ტფილისი).

მიხეილ ჯავახიშვილის დაბადების 100 წლისთავთან დაკავშირებით მასალების ძებნის დროს, ჟურნალ „კავკას-სიონის“ 1978 წლის მე - 18 ნომერში წრავიკითხე ჩვენს დიდი მწერლისა და მოახლოენის გრიგოლ რობაქიძის სტატია: მიხეილ ჯავახიშვილი. ამ სტატიათს დართულ აქვს მიხეილ ქავთარაძის მისწრებული შენიშვნა.

გრიგოლ რობაქიძის წერილი მიხეილ ჯავახიშვილის შესახებ, რომელიც ამ ნომერში იბეჭდებდა, აღმოჩნდა ვიქ-ტორ ნოზაძის არქივში - „კავკასიონის“ მასალებში. წე-რილი რამდენიმე წლის წინად არის დაწერილი და ვიქ-ტორ ნოზაძეს ტყუობა გვერდზე გადაუღვია - მისი დაბე-ჭვდა სპოკუნებად მიიჩნეოდა, ბრძანებს მიხეილ ქავთარაძე.

ალბად პატეცემულ მიხეილ ქავთარაძეს გამოჩრა მხე-დველობიდან ის, რომ ეს „აღმოჩენილი“ სტატია გრიგოლ რობაქიძისა დაბეჭდილია ჟურნალ „ბედი ქართლისა“ 1953 წლის მე - 15 ნომერში, რედაქციის მიერ ყოველ-გვარი შენიშვნის გარეშე.

იქ საქართველოში ყურები გამოგვიჭედეს იმით, რომ ქართველი მწერლები ვანიცილიან მაქსიმ გორკის ვავლ-ნასო. ლიტერატურის კრიტიკოსი ვლადიმერ ჯიბუტე დამაჯერებლად სწერს: მაქსიმ გორკის უყვდავმა ქმნილ-ებებმა მისმა იდეურ - ესთეტიკურმა კონცეფციამ დიდი ვავლენა მოახდინა ქართულ ლიტერატურულ აზროვნება-ზეო.

საწყალ ქართველ მწერალს თუ პოეტს არც წარსულში არც ეხლა ისე არ ვადაუღვამს ნაბიჯი, რომ არ ყოფილი-ყოს მაქსიმ გორკის და მიაიკოსკის ვავლენის ქვეშ. მოსჩინდა მამაცი მხედრობა ქართული“ - ო.

იქ საქართველოში ცენტრისა და „მშობლიურ“ პარტიის სრძანებით უნდა სწერონ ისე, თორემ იდეოლოგიურად საფრინასა და ნაციონალიზმ - შოვინიზმს მოგაწერენ, მაგრამ აქ, საფრანგეთში, თავისუფალ ქვეყანაში, რად დასჭირდა ისიც გრაგოლ რობაქიძის მიხილ ჯავახიშვილისათვის დაეხშო საუთარი სავალი გზა და მაქსიმ გორკის გავლენის ქვეშ მოექცა. ხსენებულ სტატიაში გრიკოლ რობაქიძე სამჯერ მაინც ახსენებს მაქსიმ გორკის ჯეღენას, მაგრამ არ ამბობს და არც სწერს თუ მიხილ ჯავახიშვილის რომელ ნაწარმოებზე არის გორკის გავლენა. ამას ვერც დაწერდა, რადგან მიხილ ჯავახიშვილს არავითარი გავლენა არ ჰქონდა მაქსიმ გორკისა.

ცამდის მართალია მიხილ ქავთარაძე, როცა წერს: „გორკის გავლენა ჯავახიშვილზე! საიდან - სადამ? გორკი იწება დიდი მწერალია, მაგრამ ჯავახიშვილის მასთან არავითარი აქვს საერთო. თუ გავლენაზე სიტყვა ჩამოვარდება, მაშინ ისეც, ფრანგული გავლენა უნდა ვიგულისხმო“.

ლიტერატურის კრიტიკოსი ბესო ელენტი „დადასტურებს“, რომ რუსული მწერლობა ჩვენს ეროვნულ მწერლობათა შორის ყველაზე მძლავრი და ყველაზე მდიდარი მწერლობა - უაღრესად ნაყოფიერსა და მრავალმხრივ ზემოქმედებას ახდენს ყოველ სამკოთხე ეროვნულ მწერლობაზე“.

არ გვეგონა ამაზე მეტი მლიქვნელობა თუ შეიძლება და არც ის ეგვეგონა, რომ ამგვარი ყალბი გამოთქმა ვაიხიზაროს რომელიმე ობიექტიურად მოაზროვნე რუსმა მწერალმა თუ კრიტიკოსმა. თუ სიმდიდრეზე ლაპარაკი მაშინ ქართული მწერლობა უძველესია და მდიდარია ამ შემთხვევაში. ამას არ უარპყოდდა რეველეტივად რუსეთის

მეცნიერებთა აკადემიაც კი. ამ ქეშმარიტებას უარპყოდს მხოლოდ ქართველი კრიტიკოსი ბესო ელენტი. **საქართველოს მწერთა კავშირი**
ჩვენ ვიტყვილთ ქართული მწერლობა მოკიდებულია მე - 5 საუკუნიდან დღემდე ეროვნული დამოუკიდებელი გზით ვითარდებოდა. მისი არსებობის მრავალსაუკუნოვანი ხნის განმავლობაში გზად ის ხედებოდა ბერძნულსა სპარსულს, არაბულს, შემდეგ ევროპულ მწერლობას და რუსულსაც, მაგრამ ის იყო მაინც ყოველთვის ეროვნული: და არ ყოფილა იგი არც სპარსული, არც ბერძნული, არც გერმანული, არც ფრანგული, არც ინგლისური და მით უფრო არ ყოფილა იგი არც რუსული. იგი ყოველთვის ქართული იყო.

მიხილ ჯავახიშვილმა თავისი ნაწარმოებთ დიდი განხი შეიტანა ქართულ მხატვრულ ლიტერატურაში. მიხილ ჯავახიშვილი, ქართული მიწის მწერალია. დიას, ამ მიწამ შემოგვიანხა ჩვენი ეროვნული მეობა, ქართული სული.

მიხილ ჯავახიშვილის მოთხრობები ნოველები, რომანები მკითხველს აჯადოებს თავის ფერების სიუხვით. შეიძლება მიხილ ჯავახიშვილი სიკვდილში უფრო ამაღლდა, როგორც დიდი ილია.

„უა, სოფელო, რაშიგან ხარ, რას გვაბრუნებ, რა ზენე ჭკინისა“.

მართალია მიხილ ჯავახიშვილი ფიზიკურად განადგურებული, წამებული მწერალია, მაგრამ ისიც ბედნიერებაა, რომ მისი სახელის ხსენება შეიძლება და მისი უკვდავი შემოქმედების დაბეჭდვა და გამოქვეყნება ნებადართულია.

მინდია ლაშაური.

იანვარი, 1980 წ. მიუნხენი.

რედაქციის შენიშვნა: ბატონ ლაშაურის მითითება მართალია. „ბედი ქართლისა“ - ში დაბეჭდილი გ. რობაქიძის წერილი არავის მოპოვნებია - ყველას დავიწყებული ჰქონია. მაგრამ ახლა როცა ორ წერილს ერთმანეთს შეადარებთ მიხედვით, რომ ასლებთან არა გავტე საქმე: მეორე

წერილი პირველის შეცვლილი ვარიანტია. ტექსტია აქა - იქ შესწორებულია და რაც მოხვარია მეორე წერილს ოცი ახალი სტრიქონი აქვს დამატებული. ამ წერილის დედანი თვით გრიგოლ რობაქიძის ხელით დაწერილი ეურჩულ „კავკასიონი“ - ს არქივში ინახება.

მზვარის წურბელნი სრიალებენ ლალის პეშვებით.
ყარამფილს აბნევეს მზის ტვეერების ნელი კალმასი.
ყვითელ აღმურში იღეწება თეთრი აღმასი.
მიწის მკერდები აღებს სეამენ აზარფეშებით.

ცხელ ნირვანაში მოთენთალი მძიმედ ვეშვებით:
ვით მდინარეში შეძირული ნელი კალასი,
ხელები ეინი აღესილი ქარვის კალასი!
დიდი შუაღლის ავხორცობით დავიგეშებით.

მწიფე მარცვლები ცვივა ხეატის გამსკდარ ბროწულს.
თვლემის ბადეში აზმორბენ ყველა რიტმები.
ნათელი ჩქური ერთვის ვენებით სიერცის ძოწულს.

ღვთის სიახლოვით მეწამულნი: ვიწვით: ვითრებით.
რახსებ—შემბული ტყდება პანის სპილენძის კევირი
და სიყვარულის ბნენდას გეყარის მზის ავი ტვერი.

გრიგოლ რობაქიძე

შპოსანი

შეღარება

როგორც პოეზიის სხეული.

როგორც რითმების კონცერტი.

როგორც სიტყვა სტრიქონების ძარღვებში მომღელევარე.

როგორც გულის საყრობილეში მიტრეებულ სიყვარული.

როგორც სარკეში დამსხვრეული ქალის სხეული და

თეთრ ზეწარში გახვეული სულის მკვლელობა,

ისე მიტქერის ატომისა და ნოტრონის შიშით

ისერმოგრეხილი კაცობრიობა.

პარიზი 1981 წ.

საბსალწლო

შობას ვილოცავ ჩემო სამშობლო,
გულში მიზიხარ ვით საღმრთო რჯული,
შენი მხნეობა - შენი მზეობა
ჩემი სიციხების არის მსაჯული.

გთხოვ მაპატიო თუ რამ შეგცოდე,
როგორც მშობელო ქართლის დედისა,
დედათ - დედავო! ქართველ დედათა!
შენთან სიყვილი თუ არ მეღირსა.

პარიზი 1980

ღრუბლები გადაიხვეტა
მზიური სხივთა ცოცხით,
ჩამიცვამს ლურჯი ფარაჯა,
ღმერთს ვევეღრები ლოცვით.

ვდგავარ სიციხის დარაჯად
კისა და მიწის კაცი,
ღმერთო მომეცი მზეგრძელი
და ფერთაწერის ცარცი.

გულში ჩავიდვა მთები და
თავზე ვახურო ზეცა,
მწვანე და ლურჯი ფერები
გარეულებიღნენ მზესა.

ვარდ - ყვავილების ტილოზე
ლექსთა სიტყვების დაცვით,
ვხატო სულისა ხატებად,
თესვა - ხარება მარცვლის.

გონის და გულის ნაყოფი,
ნაყოფი ღვთიურ განცდის,
წმინდანთა სულის სამყარო -
ჩვენება პირველ ჯვარცმის.

თეთრის და შავის თმაში,
კალამი ყალმის მსგავსი,
გული ფერების საუნჯე
მლეღვარე სისხლის თასი.

გ. უიფიანი

ვეფხისტყაოსნის ღვაწლქები

1. ზოგადი მიმოხილვა

ალექსანდრე მანველიშვილი

ვეფხისტყაოსნის ენობრივი შესწავლა უცხოეთში. ადგილი საქმე არ არის, რადგან ის მოიძიოვს უამრავი მასალის წინასწარ გათვალისწინებით. რასაც აქ მოკლებულნი ვართ, მიუხედავად ამისა დამკმაყოფილებით ჩვენს ხელში ჩაიჭრა მცირე მასალით და გადასწავლიტეთ ჩვენი დაკვირვებით გაგვიზარბადა ქართული მეთოდებისათვის.

ამ მხრივ დიდი მასშტაბური გავივიწია შოთა ძიძგურის შრომამ: „ძიძგბანი ქართული დიალექტოლოგიიდან“ და ვერეთე იმ მასალებმა რომელიც გამოაქვეყნეს. ვ. თოდუაძემ, ი. გვიგინიშვილმა და ი. ქავთაძემ „ქართული დიალექტოლოგიის“ პირველი ტომის სახით. ან და კიდევ სხვა მასალებით ემხელძღვანელობდით დიალექტთა შესწავლისათვის ვეფხისტყაოსნისათვის დაპირისპირებაში.

ჩვენი დაკვირვებები უკვე ვადატანებ ვეგონდა ქალაქებზე, როდესაც გამოვიდა მიხ. წერეთლის მიერ აღდგენილი ტექსტი ვეფხისტყაოსნისა. მიხ. წერეთელმა რუსთაველისად არ სცნო სულ 442 სტროფი, 1669 სტროფიდან. ს. ინგოროყვანს 1953წ. გამოცემის მიხედვით.) ამან მღვრილი საფუძვლი გავევირთლა იმით რომ, ის ტექსტი, რომელიც იყო ჩვენი დაკვირვების საგანი, ჰკარგავს ერთ მეოთხედს, (სუ. რასაკვირვებელია მ. წერეთლის მტკიცება სწორი აღმოჩნდა). რა კი ვ. წერეთლის მტკიცებით ამ ჩამატებაში მთავარი ნაწილის ავტორი ყოფილა „ვინმე მესხი“, როგორც თვითონ უწოდებს თავს ავტორი უნდა ვივულის სხვით რომ მესხის ნაწერებში ადვილად დადასტურდებოდა მესხური დიალექტის ნიშნები.

და მაშინადაც შეიძლება ის ჩვენ მიგვეწერა რუსთაველისათვის. მაგრამ სულ მალე დაიწყო უნდით რომ ამ მოვლენამ არა მარტო არ შევიკვირა ხელი, პირიქით დავეუბნა ვინმე მესხისად ცნობილ ადგილებს „შედადებაში“ რუსთაველის ძირითად ტექსტთან. რაც ერთხანით ენობრივი მოვლენებით ხასიათდება.

როგორც ცნობილია, ვეფხისტყაოსნის მკვლევართა ურალდება თვითდაცნვე რამოდენიმე საკითხმა მიიპყრო. აქედან ზოგი, მთავარ ხაზებში გადაწვევტილად უნდა ჩაითვალოს, როგორც მავალითი ვეფხისტყაოსნის: ორიგინალობა და მისი დაწერის დრო. ერთი ასეთი საკითხთაგანი იყო ავტორის ენობა, რომლის გამოსაყვევად დიდი შრომა იყო გაწეული და საკითხი მაინც საბოლოოდ გადაუწყვეტელი დარჩა. რადგან აქამდე ვეფხისტყაოსნის ავტორის ენობაზე არავითარი პირდაპირი ცნობა არ აღმოჩნდა.

ერთად ერთი რაც ჩვენ დღეს ვიცით და ამაზე არცინ დაკვობ, ეს არის ის, რომ ავტორი ატარებდა „რუსთაველის“ შერქმულ გვარს, როგორც მჩვენებელს მისი საფლობელის. მის სახელად კი შოთას ასახელებენ. აღორძინების ხანის მწერლები და ხალხური ტრადიციაც მას შოთა რუსთაველს უწოდებს.

რაკი „რუსთაველი“ რალც რეზიდანციის მჩვენებელია, აქედანვე დაიწყო ძიება მისი სადაურობის საკითხისა. დასახლებულია უმთავრესად ორი რუსთაველი: მესხეთისა და ჰერეთის. (თუ კუხეთისა!) როგორც აღვნიშნე ისტორიული საბუთები არ მოგვეპოვება. არსებობს მხოლოდ გადმოცემები მთელი რიგი და ტრადიცია, მხოლოდ რუსთაველის მესხობაზე.

ზოგმა მკვლევარმა უარჰყო ეს ტრადიცია, რომელიც მათის ზრით დამყარებულა ვეფხისტყაოსნისა ერთი ადგილის ყალბ წყაივებაზე.

ვეფხისტყაოსნის ბოლოში ვკითხულობთ:

„წერ ვინმე მესხი მელექსე მე რუსთაველისა დაბისა“.

ეს ადგილი არ მიანიათ რუსთაველისად, რომ ის მესხე პირის მიერ არის მიწერილი და რომ „დაბისას“ მაგიერ უნდა იყოს „რუსთაველისა ამისა“ და სხვა. ზღნაწერებშიც ეს ბოლო სხვა და სხვანაირად არის გამოთქმული: დაბისა, თემისა, ამისად და ამას კიდევ ს. კავაძემ დაუმატა: „დამისა“ რაც თურქულად ნიშნავს აგრეთვე „თემისა“ და სხ. ყველა ამ საქმეში ჩვენთვის ის არის საინტერესო, რომ რუსთაველს არ მესხობის მომხრენი აცხადებენ, რომ აღნიშნული ვინმე მესხის ადგილის ყალბად წყაივებზე შექმნა რუსთაველის მესხობის ტრადიცია.

ეს დებულება რომ სწორი იყოს, მაშინ გადმოცემებს და ტრადიციას რუსთაველის მესხობის შესახებ ძალა ეკარგებათ. მაგრამ რა შემთხვევაში იყო შესაძლებელი მომხდარიყო ასეთი რამ და თუ ეს საზოგადოდ შესაძლებელი იყო! ავტორები ვინმე მესხის დროს თავსებენ მე 14 და მე - 16 - ე საუკუნეთა შორის. ზემოდ აღნიშნული თეორიის მიხედვით ვივულისსხვით, რომ ვინმე მესხის მოვლენამდ საქართველოში აღარ არსებობდა არც ისტორიული ცნობები რუსთაველზე, და არც რაიმე ტრადიცია. ხოლო როდესაც გარდა ვინმე მესხის ჩანართი, ხალხმა ის უცხად გააყალბა და რუსთაველის მესხობის ტრადიციაც ამაზე აშენდა!

ამევე დროს რუსთაველის ჰერეთელობის ავტორებმა ვერ შესძლეს სერიოზული საბუთების წარმოდგენა და

უფრო ზომიერმა მკვლევარებმა არჩიეს საკითხის ღიად დატოვება.

ამ საკითხებზე ჩვენ არ შეეჩერდებით, ეს მკითხველისათვის ცნობილია, ხოლო მოკლედ ჩვენს მოსაზრებას გამოვსთქვათ.

ჯერ შევაფასოთ ის დებულება, თითქოს რუსთაველის მესხობის ტრადიცია წარმოიშვა ვინმე მესხის ადგილის ყალბი წყაითვისაგან.

შეიძლება თუ არა „ვინმე მესხის“ ჩამატების (თუ რა საკვირველია ეს დამტკიცდა) ნიადაგზე შექმნილიყო რუსთაველის მესხობის ტრადიცია და ყველა ის გადმოცემები, რომელსაც დღეს ჩვენ ვიცნობთ და რატომ უშთაურესად მესტყვი? ამ საკითხზე სწორი პასუხი ბევრ რამეს გამოარჩევს.

ორი პირობა იყო საჭირო რომ იონმე მესხის ჩამატება გამბთარიყო ბაზად რუსთაველის მესხობის ტრადიციისა. პირველი ის, რომ ვინმე მესხის ჩამატება პირველი დღიდანვე უნდა გაეცალბებიათ ვადამწერებს და ასე მიეწოდებინათ მკითხველისათვის. ამ საუქნოებში ჩვენი მკითხველი საზოგადოება იყო ვიწრო მწიგნობართა წრე და ვანა შესაძლებელია ვერ შეენიშნათ ასეთი გაყალბება მის თანამედროვე თუ შემდეგ მწერლებს, როგორც იყვნენ: საბაშვილი, არჩილი, თეიმურაზი და მრავალი სხვანი? გაყალბებას ასეთი ვასაქანი ვერ მიეცემოდა, რადგან მაშინ ალბად კიდევ არსებობდა ნამდვილი ცნობა რუსთაველზე.

თუ ეს გაყალბება გულისხმობდა რუსთაველის „გამეხსიებას“ ხოლო ამაზე ხმა არავის ამოუღია, ეს მხოლოდ იმას ნიშნავს, რომ რუსთაველის მესხობის ტრადიცია უკვე არსებობდა და შედაგება ზედმეტი იქნებოდა.

მეორე, ვანა დასაშვებია რომ ვინმე მესხის მოვლენამდე საქართველოში ასე პირფინდად ვამქრალიყო კვალი რუსთაველის ვინაობის შესახებ? ჩვენ ვფიქრობთ რომ ამის დაშვება შეუძლებელია, ვანსაკუთრებით ისეთი პირობის მიმართ როგორც მავალითად დავგინებთ პ. ინგორაცვამ. მაშ ვინმე მესხის ჩამატება უნდა ვაყალბებულოყო არსებულ ტრადიციასთან დაპირისპირებაში. ე. ი. თუ არსებული ტრადიცია შოთას მესხობის წინააღმდეგი იყო, ვინმე მესხის ჩამატებას ვერ ეს ტრადიცია უნდა ვაყალბებინა და მერე შეექმნა ახალი, მესხობის ტრადიცია. მაგრამ რანაირად შეიძლება ასეთ მნიშვნელოვან მოვლენას მე - 16 - 17 საუკუნის მწერლობაში ასე ჩუმად ჩაეკეთ. ხოლო ეს ჩინოვე შესაძლებელი იყო მხოლოდ იმ შემთხვევაში. თუ ვინმე მესხამდე არსებული ტრადიცია იყო შოთას მესხობის სასარგებლოდ და ამითვე ადვილდება იმის ვაგება, ვინმე მესხის ადგილის ვაყალბება მოხდა და ვამატებდა ხალხის რწმენაში და მას არც არავინ შეებრძოლებოდა, რადგან ის მხოლოდ ადასტურებდა არსებულ ტრადიციას.

ამგვარად სრულიად ლოლიკურია, რომ რუსთაველ მესხობის ტრადიცია ვინმე მესხის ჩამატებით ვაყალბებეს კი არ აშენდა, არამედ თვით რუსთაველის მესხობის ტრადიცია მოითხოვა ვინმე მესხის ყალბად წყაითვისა და ის ვაქტია, რომ ამგვარ წყაითვისას ხალხი ადვილად შეტრგა.

რომ რუსთაველის მესხობის ტრადიცია წინ უსწრებ ვინმე მესხის მოვლენას, ამას ის ვარემოებაც ამტკიცებ რომ ვინმე მესხის დროიდანვე თუ კოტა ვეიან, ეს ტრადიცია ვამოკლებული იყო ქართულ მწერლობაში. მაგ: სურპოპინ საბაშვილის „ვაბასტავაში“ უკვე მოხსენებულია ი და კეკელიძის ანგარიშით ეს მწერალი ეკუთვნის მე - 16 საუკუნის დასაწყისს, და ამაზე ი. მეგრელიძეც დასტურებს: „როგორც არ უნდა იყოს, ხალხური ვადმოკციის ზემოხსენებულმა ცნობამ ჰპოვა თვისი ვამოხსენებულება 500 400 წლის შემდეგ ლიტერატურაში“ („რუსთაველი და ფოლკლორი“).

რუსთაველის და თეიმურაზის შედარების დროს არჩილიც ხალხურ ვადმოკციებს ვეყარებოდა. ისე როგორც ნანურა ციციშვილი, ი. სააკაძე და სხვანი. ეს ტრადიცია ვრძელდებოდა ბოლომდე, როგორც მწერლობაში ისე მოწინავე საზოგადოებაში და თვით სამეფო ოჯახშიც. ვ. არბელიანი აღნიშნავს რომ თვალე ბატონიშვილიც ვა ხშირად ვაუგია, რომ მეფის სასახლოში ვაბატონებული ყოფილა ძველი ვადმოკცვა შოთას მესხობის შესახებ (იხ. მეგრელიძის ცნობა). ერთად ერთ ვაუვებრობას ვინმე თეიმურაზ ბატონიშვილის ვადმოკცვა, რის წამინავლება ვაქამდე უტნობად რჩება.

ყველა ამ ამბების ვათვალისწინების შემდეგ, დაუჯერებელია, რომ მიიღეს ჩვენ კულტურულ საზოგადოებას ან სკოლანაირ ან ვინმე მესხის სიყალბე ან მიითუნტეს მისი ყალბად წყაითვისა. ეს ხალხი უდავოდ ვეყარებოდა თუ არა ჩვენამდე მოუღწეველ რაიმე საბუთს, ხალხში ვენახულ ვადმოკცვათ მაინც.

ან ის ვარემოება რომ აიხსენება, რომ რუსთაველზე ვადმოკციების დიდი ნაწილი მოდის სწორედ მესხეთზე? ამავე დროს არც ერთი შენახულა რუსთაველის ჰერეთოლობის სასარგებლოდ. ნუ თუ ჰერეთის მოსახლეობაში ასე ვაქრა კვალი მისი დიდებული შვილის შესახებ, მაგრამ ერთი თქმულებაც არ შეიქმნა?!

ვადმოკცმას, ტრადიციას მუდამ აქვს რალაც ცოცხალი ძირი. რომ რუსთაველის მესხობის ტრადიცია აღმოცენებული ყოფილიყო ყალბ ნიადაგზე. შეუძლებელია მას საქართველოს რომელიმე კუთხეში მაინც არ დაპირისპირებოდა საწინააღმდეგო ვადმოკცვა. რასაც ჩვენ არ ვიცნობთ. და რატომ არ შეიძლება პირველი ასეთი რომ მომბთარიყო სწორედ ჰერეთში. ვანა ვინმე მესხის მოვლენამდე თვით რუსთაველის სამომბლოში ამ დიდ ადამიანსეც ერთი თქმულებაც არ შეითხზა! სალი ვონებისათვის ესეც დაუჯერებელია.

ჩვენ ვფიქრობთ რომ რუსთაველის შესახებ გადმოცემები ძველი წარმოსახვისა და მათ დიდი ანგარიში უნდა გავიროს და ამაზე ი. მეგრელიძემ ერთი მეტად საინტერესო შრომა გამოაქვეყნა.

თანამედროვე კვლევებიმ სრულიად უარაპყობს პ. ინგოროვას დებულებებს, რუსთაველის პერეთის რუსთაველიან წარმოსახვების შესახებ.

ასეთ მდგომარეობაში, განსაკუთრებულ ისტორიულ წყაროებს მოკლებულნი, ვფიქრობთ, რომ საკითხის გამოსარკვევად გვჩნება ერთი ნაღდი საბუთი: ეს არის იგივე ვეფხისტყაოსნის ენა. იქნებ ტექსტში მოიხსენიოს ავტორის დიალექტური მოვლენები, სწორედ მისთვის დახასიათებელი.

სანამ ეს დამტკიცებენ შექსავალი არ იყო. საქმე ძნელი იყო და ამიტომაც ძველი მკვლევარები მიიღეს რიგ ბოლოებში ვერ ერკვიოდნენ, დღეს ეს შესაძლებელია და ამ გვარი ცდა უნაყოფო არ იქნებოდა.

ენა, ამ შემთხვევაში ვეფხისტყაოსნისა, არის ცოცხალი ფაქტი. მაგრამ დაბრკოლებები აქაც გვხვდება. პირველი ის არის რომ ვეფხისტყაოსნის ტექსტმა ჩვენამდე ისე არ ჰაღწია, როგორც ის გამოვიდა ავტორის ხელიდან. მან ატუნტუნა განმარტობაში განაცადა ცვლილებები, ტექსტში უთუოდ ბევრი ადგილია დამახინჯებული. ზოგი ისწორებული, ზოგი ჩამატებული და შეიძლება გამოკლებულიც. ამ დაბრკოლებების გადალახვა შეიძლება. ვეფხისტყაოსნის ტექსტი დიდად და მასში ძირითად ფუნქციონალურ ნაწილებში უნდა შესწავლა. ფორხილი მიდრეკილი აღნიშნული მიზეზების გამო მოსალოდნელი შეცდომების თავიდან აცილება შეიძლება.

შემდეგი დაბრკოლება ის უნდა იყოს, რომ რუსთაველის ტექსტშიც შესაძლებლად საჭირო იქნებოდა ისტორიული დიალექტის ცოდნა. მე ვფიქრობ, რომ ამ დაბრკოლების გადალახვაც შეიძლება ნაწილობრივ ძველი ტექსტებით და ამავე დროს ვფიქრობ რომ რუსთაველის შემდეგ მოსალოდნელი არ არის დიალექტთა ძირეული გარდაქმნა.

და ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ისეთ ვრცელ ნაწერებში, როგორც ვეფხისტყაოსნისა და რომელიც შეიცავს ენის ყველა მოვლენას, შეუძლებელია არ აღმოჩნდეს ჩვენთვის საინტერესო რამ.

როგორც ყოველი ადამიანი, რუსთაველიც ერთ მხარეში დაბნა და ერთ რომელიმე ენობრივ ნიადაგზე აღიზარდა. მას უთუოდ სიყრმიდანვე შეთვისებული ექნებოდა თავისი აღმზრდელი მხარის დიალექტი. შემდეგ ის ვაივსო ასაკითა და განათლებით და უთუოდ დაეუფლა თავისი დროის ლიტერატურულ ანუ სამწერლო ენას. ძველი წარმოსადგენია იმ დროინდელ ლიტერატურულ ენის ისეთი ჩამოყალიბება რომ წერაღას, თუნდაც რუსთაველიონსა გენიოსს შესძლებოდა დიალექტის გავლენისაგან თავის დაღწევა?

ამ ეთიხაზე პასუხის გაცემამდე უნდა გავიხსენოთ არ ჩიქობავას ერთი შრომა, როგორც ბიბლიოგრაფიული მასალისათვის შევიტყობ, 1938 წელს „ენისმიც“ მაშინვე არ, ჩიქობავას გამოუქვეყნებია შრომა: „დიალექტიზმის საკითხისათვის ვეფხისტყაოსანში“. ეს არის ერთად ერთი შრომა აღნიშნულ საკითხზე, რომლის შესახებ ცნობამ ჩვენამდე მოაღწია, ეს შრომა სამშუხაროდ დღემდე ვერ გავიციანთ და აქ გვინდა დავეყაროთ გაიზო იმედაშვილის „რუსთაველილოგიური ლიტერატურა“ - ში მოყვანილ მოკლე შენარსს, იმ იმედით, რომ გადმოცემა ერთ გულად არის შესრულებული.

არ, ჩიქობავა ვეფხისტყაოსანში ხედავს, როგორც აღმოსავლურ ისე დასავლურ დიალექტურ მოვლენებს. ამ დებულებას ჩვენ არა მარტო ვიზიარებთ, ეს არის გამოსავალი წერტილი ჩვენი დებულებისა.

არ, ჩიქობავას მეორე დებულება: რუსთაველის დიალექტიზმები არ ეკუთვნიან ვეფხისტყაოსანს და მის ავტორს, არამედ ისინი არიან ძველი ქართლის სალიტერატურო ნორმები. თუ არაა სწორად არის გადმოცემული, ჩვენ ის ასე ვაგვიტყვ: ის რაც ვეფხისტყაოსანში დღეს დიალექტიზმებით გვეჩვენება, ყოფილა ნორმებად მეთორმეტე საუკუნის ლიტერატურულ ენისა. ამ დებულებას ეჭრ გავიხსენებთ. ამას ეწინააღმდეგება იმავე ჩიქობავას განცხადება. როდესაც ამბობს რომ რუსთაველისათვის უფრო დამახასიათებელია აღმოსავლური დიალექტიზმები. ან და მისივე აზრი, რომ „რუსთაველი სწერს იმ დროინდელი ენით და თავისი კუთხის მეტყველების გავლენისაგან თავისუფალი“ (იმედაშვილის გადმოცემა).

აქ ჩვენ ერთგვარ წინააღმდეგობას ვხედავთ. რადგან თუ რუსთაველი საზოგადოდ თავისუფალი იყო კუთხურ მეტყველების გავლენისაგან, მაშინ რანაირად შეიძლება ლაპარაკი ვეფხისტყაოსნის დიალექტიზმებზე საზოგადოდ, და კერძოდ მასში აღმოსავლურ და დასავლურ მოვლენათა შემჩნევაზე?

ვეფხისტყაოსნის ენის ასეთი დაფასება სწორი არ უნდა იყოს. შეუძლებელია ვფიქროთ რომ ვეფხისტყაოსანში არ იყოს თუნდაც გაპარული ნამდვილი დიალექტიზმები. სწორედ რუსთაველის დროსა, რუსთაველის ლიტერატურული ფორმების პარალელურად, ვეფხისტყაოსანზე დაკვირვება ადასტურებს ამ დებულებას. რუსთაველი ხშირად ხმარობს ერთ და იგივე მოვლენის ორივე ფორმას, ლიტერატურულს და დიალექტურს. თუ დავა შეიძლება ისეთ მოვლენებზე. რომელნიც ერთი ფორმით იხმარებიან. გაუგებარა იქნებოდა მათი ორი ფორმით ხმარება დიალექტიზმების არსებობის აღიარების გარეშე.

ასე რომ რუსთაველი სრულიად არ არის თავისუფალი კუთხურ მეტყველების გავლენისაგან. მაგ: რუსთაველის ლიტერატურულ ფორმად მიღებულია თანდებუ-

ლის „თვის“ ხმარება, ისე როგორც თანამედროვე ქართულში. მაშასადამე ამ ფორმის მიმართ რუსთაველის შემდეგ ჩვენ დრომდე ცვლილება არ მომხდარა. აი რამდენიმე მაგალითი ვეფხისტყაოსანში შემთხვევით წაკითხულში:

„მო დაესხნეთ ტარიელისთვის ცრემლი გვედის შეუშრობელი“

„დაეჯექ რუსთველმა გავლექსე მისთვის გულ - ლახვარსობილი“

„ვის მორჩილებს ჯარი სპათჱ, მისთვის, ეხელობ მისთვის მკვდარი“

და სხვა...

მაშასადამე თუ რუსთაველისთვის ეს არის ლიტერატურული ფორმა სხვას აღარ უნდა ხმარობდეს! სინამდვილე კი სხვას გვეუბნება. რუსთაველი ხშირად ხმარობს „და“ თანდებულსაც, რაც ჩვენ მიგვჩანია დიალექტურ მოვლენად. მაგალითები:

„ველი შევენი მიპოვნია, მისი შენდა, შენი მისდა“. (250)
„თვარა მე ჩემდა, იგ მისდა. დია სჯობს კიდის - კიდესა“ (1511) და სხვა.

წარმოუდგენელია რომ ეს ორივე ფორმა ერთად ლიტერატურული ყოფილიყო. და უფრო მეტად წარმოუდგენელია რომ მეთორმეტე საუკუნის „ლიტერატურული“ და თანდებული გამჭარალყო სწორედ იმ დიალექტებში (აღმოსავლური), რომელსაც ჩიქობავას სიტყვით უფრო უახლოვდება ვეფხისტყაოსანი, და დარჩენილიყო ის დასავლურ დიალექტებში!

და თანდებული შეგვეძლო რასაკვირველია მიგვეჩნია ძველი ქართლის გადმონაშთად, რითაც ვეფხისტყაოსანი საკმაოდ არის დატვირთული. მაგრამ როგორც ქვემოთ ვნახავთ, თვით ძველი ქართლისათვის აღნიშნული ორი პარალელური თანდებული უნდა მომდინარეობდეს ორი სხვა და სხვა დიალექტიდან, და რუსთაველი ორივეს იყენებს.

ამგვარად ჩვენ ვფიქრობთ რომ რუსთაველის ენა ლიტერატურულია, მაგრამ ის უხვად იყენებს როგორც არაქალ ფორმებს ისე დიალექტურს, სულ ერთია რომელ დიალექტსაც არ ეკუთვნოდნენ ისინი. ეს შეუძლებელიც არის სხვანიარად ყოფილიყო. ყველა თანახმა იმაში, რომ რუსთაველი იყო ერთი რეფორმატორთაგანი ლიტერატურული ენისა. მოსე ხონელიან და სხვებთან ერთად ის გადალახა ხალხურ მეტყველებასე. და როდესაც ხალხურობაზე ვლაპარაკობთ, კონკრეტულად ეს ხომ იმას ნიშნავს რომ ის ემყარებოდა ხალხის სასაუბრო ენას. ცხადია ის ყველაფერი ვერ მიიღებდა ხალხურ ენიდან, მაგრამ იღებდა იმას რაც მას საჭიროდ მიაჩნდა ლიტერატურულში სახმარებლად. და ეს ხალხური რომელი უნდა ყოფილიყო თუ არა მისთვის ახლოს ცნობილი. ძნელია იმის დაშვება რომ მეთორმეტე საუკუნის ავტორს ზედ-

მიყენით სკოდნოდა ყველა დიალექტები და ყველა მათგან ეკრება მისთვის საჭირო მასალა. ის უდავოდ ვეფხისტყაოსანშია მისთვის უფრო ჩვეულ დიალექტს ან ლიტერატურულს ვიდრე დიალექტთა. ამ თვალსაზრისითაც ლოლიკურ იქნებოდა რომ ვეფხისტყაოსანში შერჩენილი იყოს კვალად ამა თუ იმ დიალექტისა.

იქნება უსაფუძვლო არ იყოს გახსენება ჩვენი დროის ანალოგიისა. მეთორმეტე საუკუნის საქართველო დიმიწა პოლიტიკურად, დაირღვა ძველი წყობა და კულტურულადც დაეცა. დაეცა განიცადა ლიტერატურულ ენამაც. ლიტერატურულ ენაში კვლავ შემოიჭრა ძველი ფორმები, უფოოდ ძველი მწერლობის გავლენით. ანტონ კათალიკოზის ენა აღარ იყო ენა რუსთაველისა. ქართული სამეფოებო ენა კიდევ ერთხელ დასცილდა ხალხურს და მხოლოდ მეცხრამეტე საუკუნეში გახდა შესაძლებელი ხალხური ენა შემოჭრილიყო ლიტერატურულ ენაში და ამ დროიდან კი ჩამოყალიბდა თანამედროვე ლიტერატურული ქართული. ამ ენაზე სწერდნენ ილია და აკაკი, ნინოწვილი და ლომპური, გოგებაშვილი და ნიკოლაძე, და არაგის მოუვა აზრად სიქვას, რომ მათგან ერთნი აღმოსავლურად სწერდნენ და მეორენი დასავლურად.

მაგრამ სინამდვილე აქაც სხვას ამბობს. როგორც მეცხრამეტე საუკუნეში იმ დღესაც, ჩვენ საუკეთესო მწერალთა ნაწერებშიც მუდამ შეინიშნება პრივინციალური მეტყველების ნიშნები, როგორც ლექსის ისე შორფოლოგიური და სინტაქსური თვალსაზრისით. მაშასადამე დღესაც იშვიათად ისეთი მწერალი რომ მისი ენობრივი აღზრდის ნიადაგი ვერ შეინიშნოთ. და ეს მაშინ როდესაც თანამედროვე ლიტერატურული ენა იქამდე ჩამოყალიბებულია რომ სწერლის შეუძლია თავიდან აიცილოს პრივინციალიზმები. და თუ ეს ასეა დღესაც, შეიძლება სრული ლიტერატურული სიწმინდე მოვსთხოვოთ მეთორმეტე საუკუნის მწერალს?!

ამ მოსაზრებათა გამოც შეუძლებლად მიგვჩანია ვეფხისტყაოსანში არ შეინიშნებოდეს კვალი იმ დიალექტისა რომლის ნიადაგზე ავტორი იყო აღზრდილი.

ამ რწმენამ გადაგვაწყვეტინა ვეფხისტყაოსანი გაგვესინჯა აღნიშნული თვალსაზრისით.

აღნიშნული მიზეზებისავე გამო, ლოლიკურად, ჩვენს დაკვირვებას თვითდავე უნდა დაჰყოლოდა ერთგვარი ტენდენცია: რა კი რუსთაველზე ორი მთავარი აზრის გამოთქმული მისი საღატურობის შესახებ, ბუნებრივად ვეფხისტყაოსანში უნდა გვეძია ენობრივი თავისებურებანი მესხურისა და ჰერეთული კილოებისა. ჩვენს მოკლე მიმოხილვაში მეთორმეტე იმასაც შეინიშნავდა რომ შოთის ჰერეთულობის თეორია უფრო მეტ დაბრკოლებებს აწყდებდა ვიდრე მისი მესხურობისა. და ამ ფაქტითაც ჩვენს დაკვირვებაში „მესხურობის“ ტენდენცია წინ უნდა გამოეწეულიყო.

დაკვირვების პროცესში კი გამოირკვა რომ ეს მიმართულება უნდა შეგვეცვალა და საკითხის გარკვევას უფრო ზოგადი თვალსაზრისით მივსვდეთ. ტექსტის დაკვირვება დაღვარაყმუნა რომ ერთი რომელიმე დიალექტის სიტყვა ეფხვისტაყოსანში იქნებოდა ამაო. აბაღად ეს იყო მიზნი, რომ ვინც იმ დროგობით სცადა ეფხვისტაყოსანის ენის ამოხსნა, ვერაფერ შედეგს ვერ მიადწია.

თანამედროვე კოდნის მიხედვით, ქართულ დიალექტთა მრავალფეროიანება ორ მთავარ ჯგუფში თავსდება: აღმოსავლური და დასავლური დიალექტებისა. ეს ჯგუფები ამოიყოფიან ერთი მეორისაგან გარკვეული დამახასიათებელი ნიშნებით. მესხურს მიაკუთვნებენ უფრო აღმოსავლეთურ ჯგუფს. თუ ეს დანაწილება სწორია, იმ შემთხვევით, შოთა მესხი იქნებოდა თუ პირველი, ვეფხისტყაოსანში საძიებელი იყო მხოლოდ აღმოსავლური დიალექტების ნიშნები.

მაგრამ როგორც სხვათა ისე ჩვენმა დაკვირვებამ გვაჩვენა, რომ ეფხვისტაყოსანი შეიცავს როგორც აღმოსავლური ისე დასავლური დიალექტების დამახასიათებელ ნიშნებს. და ეს შერევა იქამდე საგრძობა რომ იმის დამტკიცებაც კი შეუძლებელია რომ რომელი ჯგუფის ელემენტები სჭარბობს. მაშინადაც ირკვევა რომ ეფხვისტაყოსანი არ არის დაწერილი არც სუფთა აღმოსავლური დიალექტებისა და არც დასავლურის საფუძველზე. ის არის დაწერილი შერეული სახის დიალექტზედ. ვფიქრობ ეს შეიქმნა მიზეზი იმისა რომ ეფხვისტაყოსანი ერთნაირად პოპულარული იყო მთელ საქართველოში. (ეს აზრი პირველად მგონი მარმა გამოთქვა).

ამის გამო ვასაგებებ სიტყვას იმ მკვლევართა მდგომარეობაც. ვინც საკითხს ცალკე დიალექტის თვალსაზრისით უღებდა. რადგან როდესაც ეფხვისტაყოსანში ნახულობდნენ მესხურ ფორმებს, მაღე იგივე დასტურდებოდა სხვა დიალექტებში. სანიმუშოდ მინდა გავიხსენო ერთი პატარა მაგალითი: მოსე ჯანაშიამ ერთხელ აღნიშნა რომ ეფხვისტაყოსანში სიტყვა „რათა“ იხმარება ერთი განსაკუთრებული მნიშვნელობით (ნიშნავს: რამდნი, რა ბეგრი, გაკვირვებისა და გაზვიადების მნიშვნელობით). და ასეთი მნიშვნელობით ის ეკუთვნის მხოლოდ ინგილოურსო, ზგარამ ჩვენ ვიცით რომ იმვე მნიშვნელობით ის გავრცელებული ფორმა მესხურში და საერთოდ აღმოსავლურ დიალექტებშიცაა. მაგრამ მის ხმარობს ვაჟა ფშაველაც. მაშინადაც ჯანაშვილმა არ იცოდა რომ ეს სიტყვა აღნიშნული მნიშვნელობით განსაკუთრებით გავრცელებული იყო მესხურში. თუმცა ისიც უნდა შევნიშნო რომ რუსთაველი ამ სიტყვას იმ მნიშვნელობით არ ხმარობს, რიგორც ეს ჯანაშვილს ვგონა

ამგვარად ჩვენთვის გამოირკვა ეფხვისტაყოსანის ენობრივი ხასიათი. ამის შემდეგ საძიებელია რომელ დიალექტთან ან ჯგუფთან რა მიმართებაში იმყოფება ეფხვისტაყოსანი, ან თუ არსებობს ისეთი დიალექტი, რომელიც სწორედ შერეულ ხასიათს ატარებს.

ქართულ დიალექტთა თანამედროვე კოდნის დიდი საშუალებას გვაძლევს ვანგაზღვროთ ერთეს მხარე დასავლური და მეორეს მხრით აღმოსავლური ჯგუფები. გვჩვენებს მესხური დიალექტი, რომლის სუსტი ადგილი და მიმართება სხვა დიალექტებთან, აუცილებელია ვიცოდეთ, სანამ კონკრეტულ შედარებაზე გადავიდეთ.

ჩვენ კარგა ხანია ვეწარმოებთ დაკვირვებას მესხურ დიალექტზე. ამას გვიადილეებს ის გარემოება რომ ეს დიალექტი ჩვენ სიყრმიდანვე გვეჩონდა შეთვისებული, ისევე როგორც დასავლეთ მესხური ანუ შავშეთ-აჭარული. სხვა დიალექტებზე უფრო ცოტა მასალები გვეჩონდა და მხრე დიდი მასმასხური გავეჩინა შოთა ძიძიგურის შრომამ. სადაც ავტორი იხილავს მესხურ და დასავლურ დიალექტებს და ზოგ საერთო საკითხებს ყველა დიალექტებისა. ამ შრომის გაცნობამ ჩვენმა საკუთარი დაკვირვებები გავვიდასტურა.

მესხური მეტყველება განისაზღვრა მისი ისტორიითა და გეოგრაფიით, აგრეთვე ეთნოურ - პოლიტიკური პირობებითაც.

ძველს დროში მესხეთი იყო შემადგენელი ნაწილი იბერიის სამეფოსი და მესხობაც ქართულის ჯგუფს ეკუთვნოდა.

გეოგრაფიული მესხეთი მუდამ არ ხედებოდა პოლიტიკურ დანაწილებას. აქ ის უფრო მესამე ელემენტად უნდა მივიღოთ აღმოსავლეთ - დასავლეთ შორის. ის არის გამაერთიანებელი ორი საქართველოსი და მან თავისი ასეთი როლი ისტორიაში აღნიშნა კიდევ. მტკვრის ხეობით ის უერთდება აღმოსავლეთ საქართველოს ხოლო ქორხის ხეობით დასავლეთ საქართველოს. ძველ დროიდანვე მესხეთის მხარეებში ეთნოური სიჭრელეც არის საგულისხმო. ამნაირად ამ გეოგრაფიულ ფაქტორის თავიდანვე უნდა განესაზღვრა მესხეთის მეტყველების დამოკიდებულება დასავლეთის მეტყველებასთან. ჩვენ არ შეგერდებით ისტორიულ დეტალების გადმოცემაზე. ეს ცნობილია. ფაქტი კი ის არის რომ მესხეთი თავიდანვე დაკავშირებული ენობრივად აღმოსავლურ მეტყველებასთან, ასევე დაკავშირებული იყო დასავლურთან. ამიტომ მესხური თარ წარმოადგენს ერთ მონოლიტურ ენობრივ ერთეულს. გარდა პატარა განზრებისა, აქაც შეინიშნება ორი მთავარი დიალექტური დანაწილება რომელთა დამოკიდებულება ანალოგიურია აღმოსავლეთ-დასავლეთის ჯგუფებისა.

ეს დაყოფა ემთხვევა გეოგრაფიულ ხაზებს. მირევილი მოქცეულია არსიანის და იმერეთ - ახალციხის მთების რკალში, დღევანდელი სამცხე და ჯავახეთი და დიდი ალბან კილა არსიანის წაწილი. ხოლო მეორე ენება ქორხის ხეობას დასავლეთით აჭარით, რომელიც გურულის

მეშვეობით უშუალოდ უკავშირდება დასავლეთის ენათა სამყაროს, ისე როგორც კერძოდ მესხური ბორჯომის ხეობათა და თრიალეთით აღმოსავლურ ენათა სამყაროს. ამავე გზებით განისაზღვრა მესხეთის მეტყველების დამოკიდებულება ქართულ კილითა აღნიშნულ ორ დიდ ჯგუფთან.

სამოწმებით უნდა აღნიშნო რომ ჩვენი განსაზღვრა ემთხვევა შოთა ძიძგურის განსაზღვრას და ამას თავისი მნიშვნელობა აქვს. ჩვენ ვიღებთ მის მიერ შემოღებულ ტერმინებს მესხურ დიალექტთა: მესხური საკუთრივ და ჩერხელული. პირველში იგულისხმება სამცხე ჯავახური და მეორეში შვეშეთ - აჭარა და ქვემოდაც ამ სახელწოდებით ვიხმედებინებელი.

იმერხელული დიალექტი უახლოვდება დასავლურ ჯგუფს ხოლო მესხური აღმოსავლურ ჯგუფს. მესხურის ცენტრალურ ელემენტს ვამჩნევთ სამცხის დასავლეთით. მიუხედავად აწეტი დანაწილებისა მესხური კილოები შიდაცავე უფრო საერთო მოვლენებს და ეს ამართლებს მესხური ჯგუფის გამოყოფას.

შოთა ძიძგურმა მესხური დიალექტი გამოიყო შემდეგი ფაქტორთა დადგენის ნიადაგზე: ა) თავისუფალი შეხამება აღმოსავლურ და დასავლურ დიალექტურ ფორმათა. ბ) ზოგიერთი სპეციფიური ხიშანი, გ) უტოლური ელემენტები ლექსიკაში. ყველა ამ ნიშანთა ერთობლიობა საქართველოში პირობაა, რათა მესხური ცალკე ერთულად მივიჩნიოთ. სწერს ძიძგური.

მესხური ჯგუფის ამ საერთო გამოყოფის შემდეგ, რომელთაგან ერთი ნაწილა უახლოვდება დასავლურს, ხოლო მეორე აღმოსავლურს. თვით ეს უკანასკნელი შეიცავს მრავალ ელემენტებს დასავლურისა.

ამაზე ძიძგური წერს: „მესხურის თავისებურებათა გათვალისწინება იმ დასკვნამდე მიყვავათ, რომ იგი ძირითადად აღმოსავლურ ჯგუფს მიეკუთვნება, ყველაზედ ახლოს ქართულთან სდგას. ვამბობ ძირითადად, რადგან მის შემადგენლობაში გამოიყოფა დიდი ფენა. ნიშანდობლივი დასავლურ კილითა სინამდვილისათვის“ და სხვ. ხოლო ამავე დიალექტის განხილვის დასკვნაში ის წერს: „მესხურის დადგენაში გამოიყოფა რამდენიმე ძირითადი მნიშვნელობის ნიშანი, რომლებითაც ეს დიალექტი მჭიდროდ უკავშირდება დასავლეთ კილოებს. ეს სპეციფიკური შეხამება წმინდა „ქართველურის ტიპის“ ფორმების „ტრიალურ დასავლურ“ ნიშნებთან საგულისხმობა ჩვენი დიალექტის საბოლოო კლასიფიკაციისათვის.“ (იხილეთ მისი წიგნი: ძიძგანი ქართულ დიალექტოლოგიად გვ. 145.)

ჩვენ მთლიანად ვიღებთ აღნიშნულ დასკვნებს მესხური დიალექტის შესახებ. ამ გვარად მესხური ენის საკითხის გარკვევით ადვილდება შემდეგი შედარებების წარმოება.

არსებობს სხვა დაბრკოლებებიც, რადგან ეფფხისტყაოსნის დადგენილი ტექსტი არ მოგვეპოვებინა სწორედ არა ერთი აქამდე გამოცემული ტექსტი არ შიგვჩანია), შეძლება ხშირად მკვლევარი დამყაროს სწორედ ისეთ ადგილებს, რომლებს რუსთაველს არ ეკუთვნის. ან და ხშირად ზოგი ნიშნები რაც შეიძლება მიჩნეულ იყოს მესხურად, გვეხდება აგრეთვე ნაწილობრივ სხვა კილოებშიც როგორც შედეგი საქართველოს მოსახლეობის მუდმივი გადასახლებისა. ასეთ შემთხვევაში ჩვენ ვიყენებთ სტრუქტურულ მეთოდს. მაგალითად ავიღოთ კავშირის სიტყვა „რომ“. ეფფხისტყაოსანში (პაველ ინგოროვისაგან) ჩვენ ის დავითვალეთ 63 - ჯერ. აქედან 61 - ჯერ იხმარება „რომეს“ ფორმით და მხოლოდ ორჯერ „რომ“-ის ფორმით. შეუძლებელია რომ იმერულ გადაშქრის 63-ჯერ გადაკეთებინა „რომ“ სიტყვა. მაშასადამე ამ რიტმს ვერ ჩავსვლით შესწორებულად. თუმცა არც ის არის ამოურჩეული რომ „რომ“-იც რუსთაველს ეკუთვნოდეს, როგორც ეს სხვა შემთხვევაშიაც არის დადასტურებული და ის საერთოდ დაახასიათებს რუსთაველის შერეულ კოლოს. მსგავსად მესხურისა. ამგვარად ეს მოვლენა პირდაპირ ლაპარაკობს რომ „რომე“ ფორმა უნდა ყოფილიყო რუსთაველის ჩვეულებრივი სახმარი ფორმა.

შედეგობაშია ში არის კიდევ მისილები ის „ყალები ადგილები“ რომელიც ეკუთვნის უკვე არა გადაშქრებს, არამედ ჩვენს მკვლევარს. ტექსტის დადგენის მიზნით ხშირად ვამჩნევთ ზოგიერთ თვითნებურ შესწორებათ. თვითნებური სპეციალისტი თავისი კუთხიდან უტყვის საკითხს და ასწორებს იმის და მიხედვით თუ რა უფრო მიუღდება მის მოსაზრებებს. ქვემოდ გვექნება ასეთი ნიმუშები დასახელებული. ყველა ამ დაბრკოლებათა გათვალისწინებით შემდეგ მაინც შესაძლებელი ხდება რუსთაველის ტექსტზე დამყარება.

2. ზოგიერთი კავშირი

ეფფხისტყაოსნის ტექსტს დეტალურად არ განვიხილავთ, შევხებით მხოლოდ ნაწილობრივ. ყველა იმ ფაქტებს, რომელიც უფრო დამახასიათებელია და ცხად შთაბეჭდილებას სტოვებენ. ვიწყებთ კავშირის შედარებით. შევხებით არა ყველას. არც მათ ფუნქციებს ვხეებით, ყველა ეს სიტყვა სხვა და სხვა ფუნქციის შესრულების დროს ფორმას არ იცვლის.

1- რომ. როგორია ამ კავშირის ფორმები და მათი გავრცელება ერთი მხრივ ქართულ დიალექტებში და მეორეს მხრივ ეფფხისტყაოსანში. რასაკვირველია ყურადღების გარეშე ვტოვებთ გამოწაკის შემთხვევებს და მხედველობაში ვიღებთ მხოლოდ მისი გავრცელების მასიურ ხასიათს

ამ სიტყვის ფორმად ყველა აღმოსავლური დიალექტებითავე დამახასიათებელია: რომა, რი. ამასვე ვხედავთ ღღეს მესხურში.

დასავლური დიპლმატიკისათვის დამახასიათებელია ფორმა **რომე**, იგივე ახასიათებს იმერხეულ მესხურს. მაშასადამე მთლიანად აღებული მესხური ჯგუფებისათვის დამახასიათებელი ყოფილა როგორც აღმოსავლური ისე დასავლური ფორმები.

როგორც ამ მხრივ მდგომარეობა ევფხისტყაოსანში აქ ეს სიტყვა დაითვალა 63-ჯერ. აქედან 61-ჯერ იხმარება **რომე-ს** ფორმით და ორჯერ **რომე-ის** ფორმითა... სიტყვები ამტკიცებენ რომ რუსთაველისათვის დამახასიათებელი ყოფილა ფორმა **რომე**. მაშასადამე რუსთაველი მისდევს დასავლურ ფორმას. სხვათა შორის ახალ საუკუნოებში რუსთაველის გავლენით აღნიშნული ფორმა შეიქრა ლიტერატურაშიც.

1. რომელიც, ვინც, სადაც, როდესაც და სხვა.
დასავლური კილოებისათვის დამახასიათებელია **ხა** და **ღ** ნაწილაკების დამატება: რომელიცა, რომელიცღა, ისე როგორც; სადაც - საცა ან საცღა, ვინც - ვინცღა და სხვა.

აღმოსავლურისთვის დამახასიათებელია: **როცა, როიცა და სხვა.**
მესხური ხმარობს როგორც დასავლურს ისე აღმოსავლურ ფორმებს და იგივე დაახასიათებს ევფხისტყაოსანს.

2. მაგრამ. ეს ფორმა დამახასიათებელია აღმოსავლური კილოებისათვის. დასავლურისათვის კი: **მარამ, მარა.** მესხურ ჯგუფში გვხვდება ეს ორივე ფორმა. ე. ი. შერეული ევფხისტყაოსანში ყოველივე გამოჩაგლის გარეშე იხმარება ფორმა, **მაგრა** (სულ 24 - ჯერ). ამ მხრივ ევფხისტყაოსანი იცავს უფრო აღმოსავლურ ფორმას, ხოლო სიმონის შექვეყით რაც მიღებულია აღმოსავლურში.
3-ვიდრე. აღმოსავლეთში გაერკელებულია ფორმები: **მანამ, მინამ,** ხოლო დასავლურისათვის დამახასიათებელია **სანამ, სანამღი.** თანამედროვე მესხურისათვის დამახასიათებელია: **სარამ, სარამღი, ვინამ, ვირე, ვირემღი.** ევფხისტყაოსანში გამოჩაგლისის გარეშე იხმარება ფორმა **ვირე** (სულ 9-ჯერ). მაშასადამე ამ შემთხვევაში ევფხისტყაოსანი მისდევს მესხურ ფორმას.

4-თორემ, თვარა. აღმოსავლური კილოებისათვის დამახასიათებელია ფორმები: **თორემ(ს), თორე.** დასავლურისათვის დამახასიათებელია: **თვარა.**

თანამედროვე მესხურში კი იხმარება ყველა ეს ფორმები: **თორემ(ს), თორე, თვარა.** აქაც მესხური იცავს აღმოსავლურ - დასავლურ შერეულ ფორმას. რუსთაველი ხმარობს **თვარა-ს** და ამით ის განსაკუთრებით უახლოვდება მესხურსა და გურულს.

3. რუსთაველის ლექსების შესახებ.

ბერძენი იყო ცდა რუსთაველის ლექსების დაკავშირებისა ამა თუ იმ დიალექტთან, მაგრამ ასეთი ცდის დროს უგულვებული იყო ის გარემოება რომ ყველა დიალექტებზე ზედმიწევნით ცოდნა არ გვაქონდა და იმას რასაც მხოლოდ ერთ დიალექტში ვამჩნევდით, ვპოვებდით

სხვაგანაც. ამავე დროს რა კი მტკიცება რომ ევფხისტყაოსანი დაწერილია უფრო შერეული ფორმებით, რო იყო სხვა მიდგომა. აი რამდენიმე მაგალითი:
გაიოზ იმედაშვილი სწერს ნ. ნათნასის წერილზე, „შოთა რუსთაველის ენობა - საღაურობის შესახებ“ („მნათობა“ 1937წ. ნ: 8-9): „ავტორს მოჰყავს სამი ჯგუფი სიტყვებისა, რომელნიც ცოცხალ მეტყველებაში (მესხურში) შემონახული ჩანან პოემისათვის შეფარდებული მნიშვნელობით“. სამწუხაროდ ამ წერილზე მეტს არაფერს ამბობს ავტორი და შინაარსს ამწარად ვადმოკვამს ფასი ეყარება. (ამ სიტყვების ჩამოთვლა დიდ ადგილს არ წაიღებდა.)

ნიკო მარამც მთელი რიგი სიტყვების ევფხისტყაოსანში გამოაცხადა მესხიზმებად: მაგ. მარგული, უსაპირო, ლიზი, მიფერე, მიგუნე, კეისრობა, პაშტაი, სოსანი და სხვა. აქედან ჩვენ ვიღებთ მხოლოდ ორ უქანსკენლს. სხვები სადავოა და გამოსარკვევი.

რაც შეეხება ინგოლოური სიტყვების შემწინვას ევფხისტყაოსანში მისე ჯანაშვილის მიერ ეს სრული გაუგებრობაა. მაგ. ის ასახელებს ასეთ სიტყვებს: ლამი, ვაზირობა, ბინა, ბაღა, რბული და სხ. ეს სიტყვები კი თითქმის ყველა დიალექტებში იხმარება. ზოგი რამ კიდევ უზრალოდ ვერ გაუგია რუსთაველიდან. ზემოდ უკვე ვახსენეთ ერთი სიტყვა:

„ხმედელა ჩემო, სოფელი რათა საქმეთა მქმნლია!“ (1294), აქ სიტყვა **რათა** გაუგია ჯანაშვილის როგორც სომხურის მაჩვენებელი და ფიქრობს რომ ის ინგოლოური. სინამდვილეში ასეთი გაგება ფართოდ არის ცნობილი მესხურშიც და სხვა კილოებშიც. მასვე ხმარობს ვაჟა ფშაველა: „მოგწყყინდა ამდენი თმენა, ვაჟაყვლენთ რათა ხანია“ (იხილეთ მისი „ბაჟაყოს აჯანყება“). მაგრამ ყველა ეს საინტერესო იქნებოდა ჩვენთვის რომ რუსთაველი ამ ხალხური გაგებით ხმარობდა აღნიშნულ სიტყვას. რუსთაველი იღებს **რას** და უმატებს მრავლობითის მაჩვენებელს სუფიქს **თა-ს**, რომელიც შეთანხმებულია მრავლობით „საქმეთა“ -სთან. რაც ნიშნავს: „სოფელი რა და რა ნაირ საქმეთა მქმნლია“.

დავიკრებამ დაგვანახა რომ ევფხისტყაოსანში მოიპოვება ისეთი სიტყვები, რომელიც გავრცელების უმოთარეხი არე არის დასავლური კილოები, ხოლო ზოგისათვის აღმოსავლური. ხოლო პარალელურად მესხურში შეიმჩნევა ხან ერთი მხრის მონათესავე სიტყვები და ხან მეორისა, აი რატომ ფიქრობთ რომ ამ შემთხვევებში რუსთაველთან სიხლოვის უპირატესობა რჩება მესხურს.

მაგ. ევფხისტყაოსანში ხშირად ვხვდებით ასეთ ფორმებს: დარჩომოდა (589), ანათობთ (955), ჰვანდ (231), უწყოდა, დიდროვანი და სხ. ამთ და კიდევ სხვა მრავალი ჩვენ ვუწოდებთ დიალექტურ ფორმებს, არა თანამედროვე ლიტერატურული თვალსაზრისით, რაც ყველა-

სათვის ცხადია, არამედ რუსთაველის დროსა. რადგან მათ გვერდით მსგავს გამოთქმებში ხშირობს ლიტერატურულ ფორმებსაც. მაგ. მესამე პირის ნამყო უსრულში ის ხშირობს დიალექტურ ფორმას: **მიჰყავდა**, ხოლო აწმყოში კი ხშირობს ლიტერატურულ ფორმას: **მიჰყავს** (45) და არა **მიჰყავს**, როგორც მოსალოდნელი დიალექტური ფორმის ხმარების შემთხვევაში. ამგვარად ეს წყება სიტყვები, რომელთაც რუსთაველი ხმარობს დიალექტური ფორმებით დახასიათებთ ერთის მხრივ აღმოსავლურ კილოებს და მეორეს მხრით მესხურს.

რუსთაველს მოეპოება აგრეთვე მთელი რიგი სიტყვები და სპეციალური გამოთქმები, რაც უმთავრესად დამახასიათებელია ერთის მხრივ დასავლური კილოებისათვის და მეორე მხრით მესხურ-სათვის. აქაც მხოლოდ მესხური მისდევს რუსთაველს კვალდაკვალ.

რუსთაველს ახასიათებ: ზოგ ზმნისზედას ბოლოში ე-ს დამატება: **ჯერ-ჯერე**, **ზევალ-ზევალ** და სხვა. აგრეთვე ზოგ ზმნებში ბოლო კიდურის შეკვეცა. მაგ. წაველ, წავე; ჩაველ-ჩავე, შეველ-შევე და სხ. უკანასკნელი შემთხვევა დამახასიათებელია აღმოსავლური კილოებისათვის და მესხურისათვის, ხოლო პირველი დასავლური კილოებისათვის.

მისხ, ჩემსახ. რუსთაველი ხშირობს ასეთ ფორმებს: მისას, მისლა, მისათან და სხ. მაგ. „ფრიდონისას“ (990), „ფრიდონისოთ“ (1493), „ზოგჯერ უმნის ფატმან მისხა, ზოგჯერი იყვის ფატმანისა“ (1080) და სხ. იმპირატივი ამ ფორმას ათავსებს ორმაგ ბუნებრივი ბრუნვის სისტემაში, ჩვენთვის აქ ის არის სანტერესო რომ ეს ფორმა ნაზმარი ვეფხისტყაოსანში. თანამედროვე დიალექტებშიდან შერჩენილია მხოლოდ დასავლურ კილოებში და მესხურში. მესხურში განსაკუთრებით ხშირია მისი ხმარება მრავლობითში: **თქვენსა, ჩვენსა**. მართალია ის იხმარებოდა ძველ ქართულშიც, მაგრამ უთუოდ მომდინარეობდა ერთი დიალექტიდან ან ერთი რეგულიდან. რაკი ბოლომდე ის ყველამ არ შეინახა.

ხშირობს **დავებხას და ჯის**, რაც დამახასიათებელია დასავლურ კილოებისათვის.

დავებხა - ჩქარობა, ჯის - ზის. აქედან რუსთაველი **გავიდა-ავიდა-**

„ავიბნდილ ცენესა გარდახდა, მონახა ღიღინ ხენია, „მას ზედა ჰქრეტად გავიდა, ძირსა დაბაა ცენია“ (220) „ქებაზედ ნახნა, გაუხარდეს. ზე გავიდა ქებათა კარსა“

ესეც დიალექტური ფორმაა და დამახასიათებელი დასავლური კილოებისათვის, ამ გვარად საკითხის ასეთი მიდგომა გვეყენებს ერთ გარკვეულ დებულებას წინაშე: რომ ვეფხისტყაოსანის ენობრივი ხასიათი გამოირჩევა ცალკე როგორც აღმოსავლურ ისე დასავლურ კილოთა საფუძვლად დებას და გვაახლოების მესხურთან. როგორც აგრეთვე შერეული ტიპის კილოსთან, მსგავსად ვეფხისტყაოსანის ენისა.

3 - ვეფხისტყაოსნის ლექსიკა

ვეფხისტყაოსნის ლექსიკიდან ჩვენ გამოვიყენებთ მხოლოდ ისეთი სიტყვები, რომელთა ხმარება გარდა მესხურის სხვა დიალექტებში ან სულ არ გვხვდება ან იშვიათია აგრეთვე ისეთი სიტყვებიც რომელიც იხმარა და სხვა კილოებში სხვა და სხვა მნიშვნელობით იხმარებოდა ხოლო რუსთაველი იმეორებს ესეხურ მნიშვნელობას.

1. - **ერღო.** ამ სიტყვას ხშირობს რუსთაველი. მისი ჩვეულებრივი მნიშვნელობა ცნობილია. საბა სულხან ორბელიანი ასეთ განმარტებას იძლევა: „სახლის ზედა კარში ბანი“ ე. ი. სახლის მიწიანი ზედაპირი, რომელსაც ვეცხებით ავრედვე **ბანს** და მას რუსთაველიც ხშირობს ერღოს ამავე მნიშვნელობით ხმარობს მარკოზის სახსარება: „და რომელ ერღოსა ზედა იყოს, ნუ უკუნ იქცევიან აღებად სამოსლისა“ (13-15). მაშასადამე ბანს ერღოსაც ეცხებინ. ნესხურში ერღოა გავრცელებული. საბა მსხვა მნიშვნელობაზე არაფერს ამბობს. საბას მნიშვნელობით იხმარება ის მთა რაჭულში. მაგრამ ერღოს ნამდვილი მნიშვნელობა, ისე როგორც ეს იხმარება ვეფხისტყაოსანში, გავრცელებულია მესხურსა და ქართულშიც. ის ეწოდება ბანიდან გაქცეულ ფანჯარას რაც ყველაზე მეტად დაახასიათებს დარბაზის ტიპის ბანს და ისე ხომ ცნობილია რომ დარბაზის ტიპის მთავარი გავრცელების არეც ცნობილია მესხურსა და ქართლში. ეტყობა რუსთაველისთვის ეს გაგება სწორი და ჩვეული ყოფილა ამხათი უმუნება ტარიელა:

„სინძიძიძისი **ერღო** დაბაჲ, სიხარულის კარი აღი“ (397) ეს ხოვბა იმ დროს, როდესაც ნესტანმა იხმო გამოიფურებული ტარიელი და თავისი თანაგრძნობა გამოუცხადა აქედან აშკარაა რუსთაველის ერღოს მნიშვნელობა, რაკი ია კარებთან არის დეკავშირებული. სხვა კილოებში ასეთი ფანჯარას უფრო საკვამურს ეცხებინ. ერღოს ეს გაგება დადასტურებულია ახალი ქართულ განმარტებით ლექსიკონში. სხვათაშორის თურქულ ლექსიკონში (იბრაჰიმ ალიათი; ტბაშბოლი 1930წ.) ანალოგიურ განმარტებას ენახულობთ.

მაშასადამე ვეფხისტყაოსანი ამ სიტყვის მიხედვით მსდევს მესხურს და ქართულს.

2. **კოკა.** რუსთაველი ერთ ადგილას ანდაზის ფორმით ამბობს:

„კოკას შიგან რაც სდვას იგივე წარმოსდინდებს“ (397) დაუკვირდით ამ მოვლენას. რა აზრია ჩიდებულ ამ სიტყვაში **კოკა** გავრცელებული სიტყვაა საქართველოში. და ის არის საწყისის სახელი. საბაც ასე განმარტებს მას: „საწყაი კოკის არს ათი ახალი ლიტრა“. ლიტრა არის კოკის მეთაფი. უფრო პატარა. აღბად ამის გამოა შექმნილი მეორე ანდაზა: „კოკას ეუნებოდენ და ლიტრავ შეენ ვესმოდესო“. ან და ანალოგიურად: ძაღლსა სცემდნენ, რძალს ასმენდნენო“. თუ კოკის მნიშვნელობას

მ ანდაზაში დაუბრისპირებთ რუსთაველის კოყის მნიშვნელობას, განსხვავება ნათელია. რუსთაველი ლაპარაკობს თვისებაზე, ანდაზა კი ხაზს უსვამს ოდენობას. კოყა რუსთაველისათვის არის ჭურჭელი რომელშიც ასხამენ სიბესს. ასეთი ჭურჭელი, უმთავრესად ხისგან გამოთლილი, გავრცელებულია საქართველოში და განსაკუთრებით მესხეთში და ქართლში. თანამედროვე მესხურში კოყა საწყაყის მნიშვნელობით აღარ გვხვდება, თუმცა შეიძლება ის ყოფილიყო. იქ იხმარება მხოლოდ ჭურჭლის მნიშვნელობით ისე როგორც ხმარობს ამას რუსთაველი.

„**მ. კაპანი.** როდესაც ტარიელმა მოახდინა ლაშქართა წყევლა: „ერთობ ლაშქრითა აივსო მინდორი კლდე, კაპანისა“ (402). ეს სიტყვა იშვიათია და მას უფრო ეფხვისტყაოს სიზან ვიკნობთ. რას ნიშნავს ეს სიტყვა? საბა სულხან აბაგოიანის განმარტებით კაპანი ნიშნავს **ქვა - ლოჯი**. სჯობს მის მიერვე **ლოჯის** განმარტება კი ასეთია: „დიდი სილოსა და მისთანათა დიდთა კბილთა ეწოდებიან **ლოჯი**, ამ განმარტებას ცოტა დაზუსტება სჭირია, რადგან ის ვერ აღწის კაპანის რაობას. აღმაიანის კბილუნდაც იტყვიან „ლოჯი კბილი“ ე. ი. ჯვანა ძირის კბილი. აქ ლოჯი ხაზს უსვამს **ძირს**, და თანამედროვე მესხურში ფესვის მაგიერ ხმარობენ ლოჯს, ე. ი. ის რაც მიწაშია დაფლული. ფესვი ლოჯის მნიშვნელობით ინახება აგრედვე თრიალეთში.

კაპანი ისეთი კლდეა, რომლის დიდი ნაწილი მიწაშია დაფლული. ასეთი კლდეები უფრო სხირად გვხვდება მთელ წყევლად და მისი სახელიც შენახულია მრავლობითის ფორმით „კაპანები“. რუსთაველი მას მხოლოდით ფორმით ხმარობს? თუ არა რითმულად შეზღუდული, ცხადია მას შეეძლო მრავლობითშიც ეხმარა.

არსებობს სამცხეში რიტი მოზრდილი კლიდან სივრცე კლდეებისა, მეტ ნაწილად მიწაში დაფლული, რომელსაც ეძახიან „კაპანებს“; ეს სიტყვები თითქოს ამ ადგილის სახელიად იქცა. ის მდებარეობს ქაქაქ ახალციხის დასავლეთით სამ - ოთხ კილომეტრის მანძილზე, ახალციხისა და სოფელ სხვილის შორის. უფრო კი სოფელ სხვილისთან ახლოს. ისიც საგულისხმოა რომ ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის რედაქტორებმა ამა სიტყვის დასაბუთებლად ქართულ ენაში, მოიყვანეს ცნობა რუსთაველიდან და ერთი ადგილი ხაზლხრიდან, რომელიც სწორედ ზემოდ აღნიშნულ სოფელს ენება და დასტურებს მის ადგილობრივ ხასიათს. რედაქტორებს მოჰყავთ შემდეგი ადგილი: „ამოდოდ, აი იქ დამმარჩეთ, სხვილისს კლდის კაპანის გზასა“. რა „ო რუსთაველი ამ სიტყვას ისე ხმარობს როგორც სხვა ჩვეულ სიტყვებს, ცხადია, მის დიქტონში ის უნდა ყოფილიყო ჩვეულებრივ ხმარებელი. და ბოლოს უნდა დავსძინო რომ სიტყვა კაპანი იხმარება აგრედვე თამარის ცხოვრებაში („ისტორიანი და აზმანი“),

რომლის დაწერასაც დღეს ქართული მეცნიერება აგრედვე რუსთაველის კალამს მიაწერენ. იქ ნათქვამია: „მეცნიერი და რაზნი მისი მიზეზითა ბაღთა და კაპანთა დაფლულ ბულ იყვნან“.

მაშასადამე ის ფაქტი რომ ეს სიტყვა დღეს მხოლოდ მესხურშია ცნობილი და ამავე დროს რუსთაველი მას ხმარობს მისთვის ჩვეული ფორმით, მიგვითითებს რუსთაველის ახლო დამოკიდებ მესხურ კილოსთან.

4. - **კლიტენ.** ეს სიტყვა საბას ასე აქვს განმარტებული: „კლიტენ არს გასაღებელი, ხოლო მოქლონი გასაღებელი კართა“. დღეს აღმოსავლეთ საქართველოში და მესხურში **კლიტენ** იხმარება საბას „მოქლონის“ მნიშვნელობით, ხოლო მიგრებულში და დასავლურ კილოებში კი გასაღების მნიშვნელობით. ფიქრობენ რომ ეს სიტყვა ინდო-ევროპიულიდან არის შემოსული (ის უღებდა ფრანგულს, ინგლისურს და სხ.). მაშასადამე პირველადი მნიშვნელობა მას დასავლურში შეუნახავს.

ეფხვისტყაოსანში ის იხმარება შემდეგ შემთხვევებში: „**კლიტენი** საჭურჭლეთანი მომართვეს დაუძალადეს“ (459)

„მომართვეს ასნი **კლიტენი**, ასთავე საჭურჭლეთანი“ (483)

„კარნი გაახვენს, გამოჩნდეს, მოიხვენს მათ **კლიტენი**“ (1627)

„მისცა **კლიტენ** საჭურჭელთა, თავთა მითთა მიანდოდეს“ (1638)

ამ ოთხ შემთხვევაში კლიტენ იხმარება გასაღებლის მნიშვნელობით, რითაც აღენებს. ისე როგორც ის მიღებულია დასავლურ კილოებში. მაგრამ ერთხელის ნახპარია მეორე მნიშვნელობითაც. აეთანდლი ამბობს ქაჯეთის ციხის შენახებ:

„კლიტეთა დღლევ, გაახვამ, დამიდგამს ვერ ქეთიჯიროსა“ (1401).

ნათლად სჩანს რომ აქ საქმე გვაქვს საბას „მოქლონთან“ ზორემ გასაღებელს რაღა დაღეწვა უნდოდა. ლაპარაკია იმაზე, რითაც იყო დატყვევებული. ამ სიტყვის ორივე ფორმის ხმარების მაგალითად კლდე ერთხელ მიგვიითითებს რუსთაველის შერეულ ენობრივ ხასიათზე.

5. **შამათი** ეს სიტყვა რუსთაველში იხმარება **აურზაურის** მნიშვნელობით.

„ღმერთმა მოსრნა მტერი ჩვენნი, ვერ დაგვემენ ყოლ **შამათა**“ (1632)

ეს სიტყვა თურქული წარმოშობისაა. თანამედროვე მესხურშიც გავრცელებული. რაკი მას რუსთაველიც ხმარობს. ფიქრობ, ის სულჯუკური დიალექტიდან უნდა იყოს შემოსული (როგორც სხვა მრავალი თურქიზმები ეფხვისტყაოსანში). საბას ასე აქვს მოხსენებული ეს სიტყვა. მაშასადამე აღმოსავლურ დიალექტებში ის იშვიათია და თუ სადმე მიღწია, მნიშვნელობა შეცვალა. მაგალითად მითულ კილოებზე მან მიიღო „წყევლის“ მნიშვნელობა

მაგრამ ვიმეორებ, მის ნამდვილ მნიშვნელობას რუსთაველთან ერთად ინახავს მხოლოდ მესხური.

6. ღია. საბას განმარტებით ეს სიტყვა ნიშნავს ღიალ. (ღია-მც). ის იხმარება სხვა და სხვა ზნისწილების მნიშვნელობით. რუსთაველს უყვარს ეს სიტყვა? ეფეხისტკაოსანში ის ვგვხვდება 35 - ჯერ, საბაც ხმარობს მას „სიბრძნე - სიტყვისა“ - ში. მაგრამ ყველაზე მეტად ის არის გავრცელებული თანამედროვე მესხურში.

7. აწ. ეს სიტყვა მომავალ, დღეს დასავლეთ კილოებში გავრცელებული აწი - სიან შესადარებლად. მაგრამ საჩოთიორის მიხედვის ეს გავრეობება რომ, ერთხელ როგორც მახსოვს, აჯავი შანიმე განაცხადა რომ ეს ორი სხვა და სხვა მოვლენააო. ამის განმარტებას კი სამწუხაროდ არ ვიცნობთ და ჩვენი აზრი მიხედვით უნდა გამოვთქვათ. ეფეხისტკაოსანში აწ ნახმარება 180 - ჯერ. მამასადამე ეს მისი მეთყვევებისათვის ფრიალ დამახასიათებელია და არ მიხდება გვერდი აუარო. რუსთაველი მას ნაწილად დამატებითაც ხმარობს: აწლა, აწვეცა და სხვა. საბას განმარტებით აწი „ჰასავით“ უნდა გავგვით, ან და მეორე მნიშვნელობით: „აჯივე და მეტი“. რუსთაველი კი აწ - ხ ხმარობს „ახლას“ მნიშვნელობით ყოველივე გამოჩაქლისის გარეშე მაგალითად:

„აწ ავრე გაყრა ძნელია, ვით მაშინ შეყრა დაცამდის“ (952)

„აწ იგი აქა არ არის, რას მარგებს მისი ხსენება“ (1070)

მე ვფიქრობ რომ ეს ზე ოგევე ბოლომდეცეცილი აწი არ არის რაც ასე გავრცელებულია დასავლეთის კილოებში და იშვიათად შემონახული ზოგ გამოთქმის კლიტურატურული ქართლისა, როგორც მაგ. „აწ და მარადის“ ან და სიტყვა „აწმყო“ - ში. ყველა ეს მადიქებინებს რომ რუსთაველის ეს ფორმაც დიალექტური მოვლენა უნდა იყოს.

8. წახხმა. თანამედროვე ქართულში მკვეთრად არის გამოყოფილი სულიერი და უსულო საგნები, ავრდღე დადამინის ცხოვრებისაგან. მაგ. სულიერზე ვიტყვით მოვიყვანებ, ძროხაზე - წავახხი და სხ. ეფეხისტკაოსანში არეულია ეს წესი. რუსთაველი სულიერ არსებებს და კერძოდ ადამიანზე ხმარობს იმ ზნებს რაც გარჩევის შემთხვევაში უსულო საგნებზე უნდა იხმარებოდეს. აი რამდენიმე მაგალითი:

„მუნ შეიტანენ ხათუნნი, იგი ჩემთან ხლებულნი“ (1126)

„მე შერამიან დამიგდია, ჩემად კერძად ჰპატრონობდეს“ (168)

„ოღენ ძღვნად თქვენი ავთანდილ, მე თქვენთვის მომიტანია“ (1506)

ამის გვერდით ის ხმარობს მიღებულ სწორ ფორმასაც: „მინდორთავე წაიყვანა, ტანი მქვერი აძერევიან“ (892)

და სხვა.

ძნელი დასაჯერებელია რომ რუსთაველის დროს ქართული ენა განვითარების ამ საფეხურზე ყოფილიყო, რად-

გან რუსთაველზე ადრე ზიბლიერ ტექსტებში უკვე დასულია გარჩევა სულიერ და უსულო საგნთა მხარით. ზნების ხმარება. და სადიქებელია რომ ქართველთა მესხურში უსული გარჩევა ძალიან შორეულ წარსულში უნდა მომხდარიყო. რუსთაველში მის ძველის გადმონახვად მივიღებთ. ისე როგორც ეს თქმის მის ზოგ აჩუქებისზე აქ ჩვენ მასიურ მოვლენასთან გვაქვს საქმე და უდავოდ უნდა ვივლისხმობთ რომ მისთვის ცნობილი და ჩვეულებრივად უნდა ჰქონდეს ეს შენახული ამ ფაქტმა ხდინა რუსთაველზე გავლენა.

აქ ჩვენ სანიშნოდ სიტყვა „წახხმა“ დავახსენებთ. რადგან მისი ხმარება უფრო ხშირია. აი ზოგი მაგალითი: „თვიც ორნივე ბიძა - ძენი დამპყრობილი წამოახხნა“ (615)

„მათია ცოლა მე წავახხამ, მაწვეველი არა მინდა“ (1122)

„მოახხნეს იგი ეკუარნი და მათი უხუცესია“ (158)

„დღეფაღმან გერე ბრძანა: „ობოლ - ქერიენი მოახხნის“ (1641)

მაგარი ხმარებას თუმცა ყველა დიალექტებში შეგვხვდებით, მაგრამ ის უფრო დასულია თანამედროვე მესხურში.

9. ეგების. ამ სიტყვას ქართულში მრავალი მნიშვნელობით ხმარობენ: ძირიდან - გება. აგება - აწენება, მოგება - შეხვდა, წამოგება - მოკიდება, ეგება, ეგების, აწენება, შესაძლებელია, ვაგება, დაგება და სხ. განმარტება ალექსიკონი ყველა მნიშვნელობას ითვალისწინებს. რუსთაველი უფრო ხშირად დაგება - ვარკობის მნიშვნელობით ხმარობს. ამის მაგალითები ეფეხისტკაოსანში ბევრია და აქ აღარ ვახსენებ. ხოლო ამ სიტყვის ასეთ ვაგება დღეს უფრო დასულია მესხურსა და აღმოსავლურ კილოებში. მამასადამე ამ მხრივ ეფეხისტკაოსან ალმოსავლურ კილოებს მისდევს.

10. ხამს. საბას ეს სიტყვა არა აქვს. რუსთაველი მას ხმარობს „საქიროების“ მნიშვნელობით:

„ბრძენი ხამს. მისად მაქებრად და ენა ბევრად ასული“ (33) და სხვა

ეს სიტყვა თანამედროვე დიალექტკაში იშვიათად იხმარება და ის დარჩენილია ოსმალეთის მესხებში.

11. გაშეშება. ამ სიტყვას ქართულ ენაში ხმარობენ ისეთი მდგომარეობის აღსანიშნავად, როდესაც რაიმე ფიზიკური მოვლენის გამო ადამიანი უმოძრაო მდგომარეობაში ვარდება.

მესხურში მას სხვა ნიუანსითაც ხმარობენ, მაგალითად იტყვიან: პირდაპირ **გასაშეშებელი** ამბავია! რაც ნიშნავს გაოცებას, მამასადამე სიმძიმე გადატანილია ფსიქოლოგიურ მდგომარეობაზე. განმარტებითი ლექსიკონის ცნობით **გაშეშება** ის ექსტერი მნიშვნელობა კახურში გამოიხატება **გაშეშებინება**, რუსთაველი ხმარობს მას მესხური ფორმით იმავე მნიშვნელობის გამოხატავად.

12. - უკუნი. ეს სიტყვა ეფეხისტკაოსანში იხმარება ღრმა სბნელის აღსანიშნავად. თინათინზე:

„გი უებრო ქუშად ჯდა, ელვისა მსგავსად შენენდო მუარესა მისთა შექდავან უკუნი გარდაჟენოდა“ (122)

ტირელი ამბობს რომ ის ერთი წელი მგლოვიარობდა მამის გარდაცვალებას და მხოლოდ ერთი წლის შემდეგ გახადს შვიები:

„ქე წელიწადსა ბნელსა ცკვი. საწუთრო გაცულებული“ (335)

„უკუნით გამოიყენანს ხასთა მათ წინამდგომელთა“ (337)

ამ სიტყვის ასეთი მნიშვნელობაც მიღებულია თანამე-
როვე მესხურში.

13. - სოსანი. „დილასა აღრე მოვიდა იგი ნახარდი სოსა-
ნი“. სოსანი იგივე შროშანი. მარის ახრით ის სომხური-
დან არის შემოსული და ის მესხიზმად მიიჩნია. მართლაც
დღესაც მესხეთში შროშანის მაფერ სოსანი ხმარებაში.

14. - დაკლა. რუსთაველი ადამიანზე ხმარობს მოკვლასაც
და დაკვლასაც, ესეც ხომ ანალოგიური მოვლენა არ არის
ქაშხისში? რაც თანამედროვე მესხურსაც ახასიათებს.

15. - პაშუა. ეფეხისტკაოსანში ნათქვამია:

„დავადე მზღვარი ინდოთ, ძველი პაშუა ხანი“ ე. ი.
კრვა ხანი მეგლო. ეფეხისტკაოსანის შემდეგ ეს სიტყვა
აღმოჩენილია მხოლოდ მესხურში და აპარულში (იმერ-
ტულში). იგივე სიტყვა მოხსენებელია ვისრამიანში, რო-
ლის თარგმანს სარგის თმოგველს მიაწერენ.

16. ტანა - ჯორი. ამ სიტყვას ჩვეულებრივ განმარტავ-
დნენ როგორც ერთი შვირის სახელს. მაგრამ რუსთავე-
ლის შედარებას ეს რატომღაც არ უღვება:

„კაცი ჩემგან განატყორცი, ბრუნავს ვითა ტანა - ჯორი“

შეერთან ასეთი შედარება შეუძლებელია. და გამოირ-
ყვა რომ ჯავახეთში ახლაც არის დარჩენილი ერთგვარი
თამაშობა პატარა მრგვალი ქვით თუ ბურთით, რომელ-
საც ტანა - ჯორას ეძახიან. და ბურთის თუ მრგვალი ქვის
ბრუნვასთან შედარებას აზრი ეძლევა: რუსთაველს შეი-
ძლება სწორად ეს თამაში ჰქონდა მხედველობაში, რის
ცოდნაც მას შეეძლო მესხეთში.

17. - ჰერი. დღეს ჰერს ეძახიან სახურავის ქვეშ ოთახის
ხდა პირს. მესხეთში მას თურქულ თავანს ეძახიან. ჰერი
წოდება წერილ ხეებს, საშენ მასალას. სახლის დახურვის
ღრის ხევიდან აწყობენ ღირებულად. მერე მას აყრან
ფიხის, მერე მოატალახებენ და მიწას დააყრიან. ამ მნი-
შნელობით იხმარება ის მესხურსა და აღმოსავლურ კი-
ლოებში. განსაკუთრებით მიითვლებოდა. მაგრამ მესხეთში
მას საშენი მასალა თუ არა, ყოველ წერილ ხეს ჰერი ეწ-
ოდება. შედარებისათვის იგივე მნიშვნელობისა როგო-
რც სარი, ოღონდ ჰერი უფრო დიდია როგორც სიმსხოთი
ისე სიგრძით. არსებობს აგრეთვე წერილი და დიდი ჰე-

რიც. რუსთაველიც შედარებაში აღნიშნულ ვაგება
იყენებს:

„აეთანდოლ მკერეტთა აშენენებს, ტურფითა აფრეხობდა
მელნისა ტბათს მიჯარვით ბურავს ვიშრითა ჰერითა“ (1009)

აქ ჰერთან წამწამებია შედარებული, ისე როგორც სხვა-
გან ადარებს სარს და სახეს (იგივე სარი).

„აეთანდოლ დაჯდა ტირილად, ტირს ხმითა შენენიერთა,
ყორანსა გაპკლუჯს ხშირ - ხშირად, აფრთხობს ბროლისა
ჰერითა“ (1342)

18. - ხარი. საყე.
„სადა ინდონი ბროლ ვარდას სარვენ ვიშრდას ხარითა“ (889)

„ქბილთავან შუქი შეუღდა ზედან ვიშრისა სარებას“ (1228)

„ბროლისა ველსა სტურფობდეს ვიშრისა მუნ საყენისა“ (193)

ე.ბერიძის გამოკვლევით რუსთაველის საყენი (მრავლო-
ბითში), არის იგივე გურული საყე, რაც იგივე ხარია,
საყეს გვერდზე უსოზენ სუსტ ლეროვან მცენარეს, რომ
ის ფესზე დააყენოს (იხ. „მნათობი“. 1960 წ. 6).

სარი სხვა კოლოებშიც გვხვდება, მაგრამ გვხვდება უფ-
რო სხვა სახეებით. მხოლოდ სარი გვხვდება მესხურში,
ნაწილობრივ კი ქათულულსა და რაქულში. გურულში სა-
ყე, ქართლ - კახურში უიგო, ქართლში კიდევ იხმარება
მარგილი, იმერთში ჭიღვა და სხვა.

ეფეხისტკაოსანი უფრო იმეორებს მესხურ - გურულ
ფორმებს.

19. დარი. ამ სიტყვის ჩვეულებრივი მნიშვნელობაა: ამი-
ნდი, ტაროსი. იტყვიან: კარგი დარია, ცუდი ტაროსია და
სხვა. მისი მეორე მნიშვნელობა: თანასწორო, მსგავსი. იხ-
მარება წინანდებულთ: შესადარია, დისადარია. შედარება.
რუსთაველით:

„მიჯნურობა სხვა რამეა არ სიძვისა დასადარი“
„თანა ჰყევა კაცი ათასი, ყველაი გმირთა დარები“

მიუხედავად ამისა რომ მოყვანილ ადგილებში სიტყვის
აზრი ნათელია, ერთ ადგილას მკვლევართ ეს სიტყვა ვერ
გაიგეს და ის თავისებურად გადააკეთეს. ვერ გაიგეს რუს
თაველური ნიუანსი ამ სიტყვისა. რუსთაველი სწერს:

„მე რუსთველი ხელობითა ვიქმ საქმესა ამა დარი“.
პაუელ ინგოლიცამ ეს სიტყვა უაზროდ გაიგო და ასე
გადააკეთა:

„მე რუსთველი ხელობითა ვიქმ საქმესა აღამადარი“
გამოდის რომ რუსთაველი ხელობით ყოფილა აღამადარი
ე. ი. მედროში. მკვლევარმა აქ „ხელობა“ პროფესიოდ
გაიგო, მაშინ როდესაც ის უბრალოდ გიქს ნიშნავს. ამ
უცნაურობას მიხილ წერეთელმაც დაუშტატა. სიტყვა
ამა დარი უაზროდ აღიარა და სტიქიონი ასე გადაკეთა:

„მე რუსთველი ხელობითა ვიქმ საქმესა ამას **მცდარი**“
და მას ის ასე სთარგმნის: მე რუსთველი, გონება დეჭარს
გულებით მცდარი ვიქმ ამა საქმესა“ (იხ. გ. ტყ. მისი გა-
მოცემის წინასიტყვაობა.)

ამ სიტყვას იმითგან შეეწირდით, რომ რა კი ორი მეც-
ნიერსავე ის გაუგებნის აღმოჩნდა, სჩანს რუსთველუ-
რი გაგება აღნიშნული სიტყვისა ყველგან არ უნდა იყოს
ცნობილი; და მომაგონდა სიტყვადარის მესხურში გავრცე-
ლებული მნიშვნელობა. მასსოვს, ბავშობისას, როდესაც
ბუტოს ვთამაშობდით ორი პირი გამოვიდოდა და ირჩე-
ვდა თავის მომხრე მოთამაშეებს. ამას დარებს ვეძახდით.
ამბობდენ: ბავლე შენი დარია, პეტრე შენი დარია და
სხვა. ვეფხისტყაოსანშიც სწორედ ასეთი მნიშვნელობით
იხმარება. აზრი სრულიად მარტივია და ყოველივე ჭაბან-
წყვეტა ზედმეტია.

„მე რუსთველი ხელობითა, ვიქმ საქმესა ამა **დარი**
ვის მორჩილებს ჯარი სპათა, მისთვის ცხელობ, მისთვის
მკეცარი“

უბრალოდ ნიშნავს: მე რუსთველი **ამგვარ** საქმეს ვა-
კეთებ სივითით, ვკვიდები და ვკვდები მისთვის, ვისაც
ჯარი სპათა ემორჩილებოდა, და აქ გაუგებარი და უცნაუ-
რი არაფერია!

20. - ფერი.

„მოეხვია და ატირდა ცრემლითა სისხლთა **ფერითა**“
(508)

„რა ვაზირი შემობრუნდა, **ფერი** ჰკრთა და ჰქონდა რიდი“
აქ და სხვაგან **ფერი** იხმარება ჩვეულობრივი მნიშვნელო-
ბით.

„თუღა მოჰნახავ, მონახე, ჰქმენ რაცა შენი **ფერი**“ (854)
„კვლავ ეუბნების ავთანდილ სიტყვითა **მრავალფერითა**“
(887)

ამნაირად რუსთველი ამ სიტყვას ხშირად ხმარობს მსგავს-
ისს, ნაირობის მნიშვნელობით. იშვიათად გვხვდება ის
ლიტერატურულშიც, მაგ. **არაფერი**. ხოლო ვეფხისტყაოსნის
შემდეგ **ფერის** ეს მნიშვნელობა ფართოდ აქვს დაუცული
ჭურულს. ეს მოვლენა ნიშანდობლივია იმისთვის რომ გუ-
რული ყველაზე მეტად ინახავს მესხურ ფორმებს და იმე-
ორებს რუსთველისებურ მნიშვნელობათ.

21. - თვისი. ამ სიტყვას გარდა კუთვნილებითი ნაკვალ-
სახელის მნიშვნელობისა, ვეფხისტყაოსანში აქვს აგრეთ-
ვე თავისიანის, ნათესავის მნიშვნელობა, რაც მიღებულ-
ია თანამედროვე მესხურში, მას ხმარობს გ. მთაწმინ-
დელიც.

22. გასათხოველი. თხოველი. ლიტერატურულში ვიტყვი:
გასათხოვარი, მთხოვარი. ვეფხისტყაოსანშიც: **გასათხო-
ველი**, იგივე მესხური **გასათხოველი**, ეს იხმარება აგრე-
დევ ქართულში. ამაზე იგივე უნდა ვაგიგოროთ რაც
გურულის შემთხვევაში. რადგან თუ დასაცემოთ უმთა-
კრესად გურული იმეორებს ვეფხისტყაოსნის და მესხუ-

რის ფორმებს, აღმოსავლეთში იმეორებს ქართულში მე-
სხურის მზგავსად აწარმოებს **მათხოვრიდან თხოველი**.
23. - გავლენა. ამ სიტყვას რუსთველი **დღევანდელ შემე-
შენელობით** არ ხმარობს. ვეფხისტყაოსანში ის ნიშნავს:
ხათის ვისმისადილი, პატეისცემის, დახმარებას, სამსახურს.
ნესტანი მიმართავს ტარიელს:

„იგი მე მომეტ **რადენი**, რომელნი ძიოდან გშეგნოდეს,
ესე სამკლავე შეიბი, თუ ჩემი **გადაგვლენოდეს**“ (496)
გაპარვის წინ ავთანდილი არიგებს შერმადინს:

„სახლი ჩემი შეინახე, სპათა ჩემთა ერთავადე,
სამსახური აქანამდის კვლა **გავლენა გააკვლადე**“ (778)
შემდეგ: ავთანდილი უამბობს ტარიელს თუ როგორ დას-
ცავდა ის თინათისს, რომ თინათისს უთხოვია მისთვის
ტარიელისადმი დახმარება.

„მან მიბრძანა: მადლითა ვარ, კარგად ხარ; და მამაკურად,
შენგან მისსა **გავლენასა** მე დაეიგნევე სამსახურად“ (933).

კიდევ რამდენიმე ადგილს არის მოხსენებული ეს სიტ-
ყვა, ყველგან ერთნაირი მნიშვნელობით. ეს მნიშვნელობ
კი ვეფხისტყაოსნის შემდეგ მხოლოდ სამცხეში მშენია.
მაგონოდება ერთი ამბავი: ერთი ხანში შესული დედაკაცი
ახალგაზრდა ქალს გხვეწებოდა: შენი ქორიბე, თუ ჩემი
გავლენა გაქვს ეს საქმე გამოიკეთო! მე მაშინ ახალგაზრდა
ვიყავი და ვიფიქრე რომ ამ დედაკაცს ეტყობა არ ესმახ
ამ სიტყვის მნიშვნელობა და უდაგიოდ ხმარობს.. ძალ-
ის გვიან როდესაც ეს სიტყვა ვეფხისტყაოსანში ამოვი-
კითხე, მივხვდი, რომ ას დედაკაცი მართალი იყო და მე
არ მესმოდა სიტყვის ძელი მნიშვნელობა.

24. სახლი. თანამედროვე მესხურში სახლს ეძახიან აგ-
რეთვე ცალკე ოთახს. ამავე ვხედავთ ვეფხისტყაოსანში.
როდესაც ტარიელმა გახსნა დევევის სახლი:

დაღმევეს კარი ორმოცი, მათგან არ ზედა ომია:“ (1365)

„იგი სახლი ორმოცივე შივან იყო გატენილი“ (1367)

25. ხევა. ამ სიტყვასევე სავალალორად უნდა შევხედოდით,
რადგან მისმა მცდარ ახსნამ მრავალი გაუგებრობა გამო-
იწვია. დადამინჯავ ავტორის მადვილი აზრი და რაც მოა-
ვარია ასეთი დამახინჯებით ითარგმნება ხშირად ის უტო-
რენებდაც. ეს სიტყვა ნიშნელობა ვეფხისტყაოსნის
შესავალში, რომელსაც უფრო მააწერენ სხვა პირს და
არა რუსთაველს. ასეთად კი ახახელებენ **ვინმე მუხს.** თუ
ეს მართალი გამოდგა საკითხი მარტივად იხსნება. მესხი-
სთვის მესხიზმის ხმარება ბუნებრივ იქნებოდა! მაგრამ
ამ სიტყვის მნიშვნელობა მიიტე უნდა გამოირკვეს, რაკ
მან ასეთი გაუგებრობა გამოიწვია.

საზოგადოდ ამ სიტყვის ორ მნიშვნელობას ვიცნობთ:
დახვეა: დახვეა ქალადისა ან და უკან დახვეა. მაგრამ ამ
სიტყვას აქვს ერთი მესამე მნიშვნელობა, რასაც გულისხ-
მობს რუსთველი და რაც მხოლოდ მესხურში უნდა იყოს
დაცული. ექვი ჰქონდა რომ ის არსებობდა ქართულშიც
და ზოგიერთი ავტორიტეტული პირების გამოკითხვამ ეს
არ დაკვიდასტურა.

მესტურ კილოში ხევა იხმარება დენის მნიშვნელობით. მესტურში ეს გავება ვაგრცლებულია. როდესაც ვლხი ყანაზე წყალს მიუშვებს, ამაზე აგრედლე იტყვიან: ყანას წყალი დავაპარი ან მიავაპარიო. ეს იმ შეთხვევისათვის როცა წყალი პატარა და დინების პროცესი ნაო. ხოლო როდესაც წყალი დიდი და დინება სწრაფი, იტყვიან: ყანას წყალი დავახე ან მიაახეო. რუსთაველი ხევას სწორედ ამ მნიშვნელობით ხმარობს:

„მარ აგრედლე მელექსეთა, ლექსთა გრძელთა თქმა და ხევა“
 „როდესაც ავლ. ბარამიძე ლაპარაკობს რუსთაველის პოეტაზე და მოყვის შედარება პოეტის მებრძოლთან, სწეხს: ბრძოლის დროს მნიშვნელოვანი მომენტია სტრატეგიისა და ტაქტიკის შეხამება, ხან თავდასხმა, შეტევა არის სპორი, ხან გონივრული ფანდის გამოყენება, უკან დახევა („ლიტერატურული ძიებანი“ 7. გვ. 188) — ამ სტრატეგიებს რომ კითხულობთ, გვეგონებათ ავტორი დავით აღმაშენებელსა და დიდ გიორის ომზე ლაპარაკობს! მაგრამ თავი დავკვირებთ ბარამიძის „სამხედრო ხელოვნებას“ რად გან რუსთაველს არც ომი აინტერესებს აქ და არც მისი ტაქტიკა — სტრატეგია. ავტორი უბრალოდ ადასტურებს შალვა ნუცუბიძის მცდარ გავებას სიტყვა ხევისა. ნუცუბიძემ ეს ხევა ვაგო უკან დახევა, რაც სწორი და უზრუნველი რუსთაველის ნუცუბიძის და ეწინააღმდეგება ავტორის ნამდვილ აზრს. რუსთაველი სწერს:
 „ეთა ცხენას შარა გრძელი და გამოსცეთის დიდი რბევა, მობურთალსა — მოენდი, მართლად ცემა, მარჯვედ ქნევა, მათ აგრედლე მელექსეთა — ლექსთა გრძელთა თქმა და ხევა რა მისკირდეს საუბარი და დაუწყოს ლექსმან ლევა.“ (13)

ნუცუბიძემ მას ასე სთარგმნის: როგორც ცხენს გამოსცეთის გრძელი შარა და დიდი რბევა, ან მობურთალს მოენდი და სწორად ცემა, მარჯვედ ქნევა, ასევე ნამდვილ პოეტს გამოსცეთის ლექსთა გრძელთა თქმა, ხოლო: თუ გაუქირდა და სიტყვა შემოაკლდა, შან უნდა დაიხიოს და ძალა შემოიკრიბოს...“

შედარების ლოღია მოითხოვს, რომ პოეტის შესახებ აზრი ვაეკარცლებოდ ცხენზედაც. სხვანაირად რუსთაველი ასეთ შედარებას არ მიმართავდა. და აქედან ასე უნდა ვავიეთ რომ ცხენსაც, როდესაც დაბრკოლება შეხვდება, მან უკან უნდა დაიხიოს, თევა — ქერი მიირთვას, ძალა შემოიკრიბოს და მერე განაგრძოს თავისი რბევა: ცხადია ეს ბარამიძის სტრადეგიასაც უღდება!

რუსთაველის აზრის ასეთი გავება კი სრული აბსურდია; ჯერ ერთი რუსთაველი სრულობით არ გულისხმობს ცხენის უკან დახევის აუცილებლობას. პირიქით აზრი ისეთია რომ კარგ ცხენს უკან დახევა არ უნდა დასკირდეს, მაშინ ის კარგი ცხენი ვერ იქნება. გამოსაცდელად დიდი მანძილი ვაჭერნული, რადგან პატარა მან ძილს ცუდი ცხენიც გაიჭრის. იგივე აზრი უნდა ამოვიკითხოთ პოეტის შედარებაშიც. შოთასათვის ნამდვილი პოეტი ის არის რო-

მელსაც შეუძლია ვრცელი ეპოპეის შესრულება; „მოწინააღმდეგარე არა ჰქვია, ვერას იტყვის ვინცა გრძელად“ — რუსთაველის კრეო: (ყოველ შემთხვევაში, მისი „დასტურების“) რუსთაველი სწორედ რომ არ ცხნობს ისეთ პოეტს, რომელსაც სიტყვა შემოილევა და საქმე უკან დასახევადა ვაგებხვდა. ამას ადასტურებს მომდევნო სტროფიც, სადაც ავტორი ირონიით დასძენს:

„მაშინდა ნახე მელექსე და მისი მოზიარობა რა ვეღარ მიხვდეს ქართულსა დაუწყოს ლექსმან ძვირობა“ (14)

რუსთაველი ასე დასკინის ისეთ მელექსეს, რომელსაც სიტყვა გამოილევა და მასადასმე იძულებულია შეჩერდეს ის ასევე დასკინება ისეთ ცხენს, რომელიც დაბრკოლებას ვერ გადალახავს და უკან დაბრუნდება. ეს არის რუსთაველის ნამდვილი აზრი და არც გაუგებარი. რუსთაველი პირდაპირ გვეუბნება, რომ ნამდვილი მელექსე უნდა იყოს ისეთი, რომ

„არ შეამოკლოს ქართული, არა ქმნას სიტყვა — მცირობა, ხელმარჯვედ სცემდეს ჩოვანსა, იხმაროს დიდი გმირობა“ (14)

მაშინ როდესაც ნუცუბიძის გავება სრულიად ეწინააღმდეგება ამას. ასე მეთარად სთარგმნა ეს რუსულად და სამწუხაროდ მერე ყველა რუსულად მთარგმნელები ამას იმეორებენ და რუსთაველს ნამდვილ აზრს უკარგვენ.

შ. ნუცუბიძის ასეთი დიდი შეტობა იმიტომ მოუვიდა რომ მან ვერ ვაგო სიტყვა ხევის რუსთაველისებური გავება. ხოლო ბევრმა სხვა მკვლევარმაც თუმცა ეს სიტყვა ვერ ვაგო, რუსთაველს აზრი მაინც სწორად ვაგო. ნუცუბიძის ყალბ წყითხეას, უთურად ხელი შეუწყო მომდევნო სტრიქონის ერთმა პატარა შეცდომამ; „რა მისკირდეს საუბარი და დაუწყოს ლექსმან ლევა“ ესრა შეიძლება იყოს ვადამწერთა უნებლიეთი შეცდომა; მის ადვოლას კი უნდა ყფოდა იყო არ და მაშინ ყველავერი კალაპოტში დევა. მაშინ ვამოვა:

„მართ აგრედლე მელექსეთა, ლექსთა გრძელთა თქმა და ხევა არ მისკირდეს საუბარი და დაუწყოს ლექსმან ლევა“

მაშინდავე რუსთაველი კატეგორიულია: რომ ნამდვილ მელექსეს არ უნდა მისკირდეს საუბარი და არ უნდა დაუწყოს ლექსმან ლევა.

ვინც კარგად იცნობს რუსთაველის ლექსის ბუნებას, დავგვთანხმება რომ აღნიშნული შესწორებით სწორედ რუსთაველის ხასიათთან ვეაქვს საქმე. ამ აზრს რუსთაველი მომდევნო სტროფშიც იმეორებს და სწორედ ჩვენს მიერ შესწორებული ფორმით:

„არ შეამოკლოს ქართული, არ ქმნას სიტყვათა მცირობა“ ეს აზრი უკვე დამუშავებული გეჭონდა როდესაც იმედაშვილის ბიბლიოგრაფიით ვავიციანი ვ. ბერიძის აზრი „ვეფხისტყაოსნის პროლოგის ერთი ნაწილის შედგენილობისათვის“. მისი აზრით რუსთაველის სტროფებს ახასიათებს ლოღიკური კავშირი და სინტაქსურიც; ; და აღნიშნულ

შემთხვევაში სწორედ ასეთ მოვლენასთან გვაქვს საქმე.

ეს მოვლენა შემინვევა ძირითად ტექსტშიც და რუსთაველის თხრობის ასეთი ფორმა უნდა მოდიოდეს ხალხური ფოლკლორიდან; ამ შემთხვევაში ჩვენ ერთგვარ განმეორებასთან გვაქვს საქმე. რუსთაველი ერთ სტროფში, ან მის ბოლოში უბრალოდ გადმოსვრის აზრის დასვენას, ხოლო შემდგომი სტროფში ამასვე იმეორებს, ხშირად ერთნაირი ფრაზითაც; უფრო მეტი განმარტებითა და დამაჯერებლობით; ეს არის რუსთაველის თხრობის წესი და ამის მაგალითების დასახელებაზე აღარ შევჩერდებით.

როგორც ავლინა სიტყვა **ხევა** ვერ გაიგო და აზრი დაამახინჯა მისი მცდარი წყაიბებით. ზოგმა კი აზრი ვაი გო და სიტყვა **ხევა** ვერ გაიგო, ამიტომ საჭირო იყო ამ სიტყვის ისეთი ახსნა რაც რუსთაველის აზრს არ დაამახინჯებდა.

მიხეილ წერეთელთან ერთ კერძო საუბარში პირველად მოვისმინე **ხევის** ახალი განმარტება, ვერ შევთანხმდით და მერე მან ეს პატარა "შენიშვნის" სახით დაბეჭდა „ბედიქარძოლისას“ 39 — 40 ნომერში, და აქ ამ დაბეჭდილ მასალა გამოვიყენებთ.

მიხ. წერეთელი განმარტავს რა სიტყვა „მესხურის“ მნიშვნელობას, ანალოგიასთვის ასახელებს **ხევასაც**. მისი აზრი ეფუძნებას ნიშნებს **ხევა** უნდა წყაიკითხოთ როგორც **ხევა**. **ხევა**, „ნიშნავს თქმას, რეცტაქსის, დეკლამაციას.“ ე. ი. გამოდის რომ რუსთაველის სტრიქონი:

„მართ აგრევე მეღვქესა ლექსთა გრძელთა თქმა და ხევა“ წერეთლისებურად ნიშნავს: ნამდიღლ მეღვქეს უნდა შეეძლოს გრძელი ლექსის თქმა და დეკლამაცია, ე. ი. მისი შესაფერისი წამოთქმაც.

ახლა გავსინჯოთ რამდენად უდგება ეს რუსთაველის აზრს ჯერ ფორმალური მხარე. **ხევა** რომ **ხევა** ყოფილიყო, საკვარაუდლო რომ ბგერა **ჰ** ამოვარდნილია. რა კი ეს ბგერა რითმულ ნაწილს არ ეკუთვნის, შეიძლება მასზე დავა; ვფიქრობთ, რომ თანხმონების **ხე** გამოთქმა მეტად მძიმეა, მიუთმეტეს რომ მას წინ უძღვის და კავშირის წინ **თქ** თანხმონების კრებული და მათი ერთად გამოთქმა არღვევს რუსთაველისებურ მუსიკალობას.

რაც უქმნება შინაარს აქ კი შემდეგი უნდა ითქვას: თუ **ხევა**ც თქმას ნიშნავს, მაშინ შეიძლება ეს გამოერება არ უდგებოდეს რუსთაველის განმეორების წესს. უფრო კი დეკლამაციის უნარი, ანუ წარმოთქმისა რუსთაველი ვერ გამოიყენებდა კარგი პოეტის დამახასიათებლად. რადგან აქ ჩვენ ერთ ისეთ ბუნებრივ მოვლენასთან გვაქვს საქმე, რომ რუსთაველს მის გაუგებრობას ვერ ვკადრებდით. მაგალითად: პოეტს შეიძლება იყოს დიდი ნიჭის და გენიალური რამეც დაგვიყვაროს, მაგრამ მას არ შეეძლოს მისი რიგადი წარმოთქმა. ან და პირიქით, ხშირად ყოვლად უნიჭო პოეტს შეიძლება ძალიან კარგი დეკლამაცია შეეძლოს.

რუსთაველსაც ამ მოვლენისათვის რომ თითქმის კარგ პოეტს კარგი წარმოთქმაც უნდა შეეძლოს არცაა სწორი არ გაუესკია. და ამ ფაქტით მიხეილ წერეთელის განმარტებაც არ უდგება რუსთაველის აზრს. გვჩვენებ ერთი ახსნა: როგორც კარგ ტენს გამოსცდის დიდი რბევა და ისიც დიდ მანძილზე. ასევე დიდ პოეტს ლექსის გრძელად თქმა, მის შეტყუებლად, და ის უნდა დიდოდეს დაუბრალოებლად, როგორც მინდარი. ესაც დეკლამაციის უნარი შემოქმედებისა არა აქვს რუსთაველს ის არ მიაჩნია პოეტად, მიუთმეტეს დიდად.

ყველა ამას დასატურებს ისიც, რომ როგორც სწორად რუსთაველის შედარება ყოფილა ძველი, კლასიკური და შეიძლება გავრცელებულიც იგი ჰქონია ტატიკის თავის დიალოგებში. გამოაქვეყნა მიხეილ წერეთელმა და მიმართა მისგან. (თარგმანი მიხეილ წერეთლისა):

; (რათვან) რავგარადაც კითილი ჯიშის ცენებს რბევა და მანძილი გამოსცდის, აგრედვე მჭემრტყველთათვის (ორატორთათვის) არის ერთგვარი მოედანი, რომელიც მათ თავისუფლად და შეუბორკავად უნდა გაიბრინოს. (რათვან) რავგარადაც კითილი ჯიშის ცენებს რბევა რომ არ შესუსტდეს და არ დაბრკოლდეს მჭემრტყველებს“.

შეცვალეთ აქ **მჭემრტყველი პოეტი** და მიიღებთ რუსთაველის შედარებას. აქ ყველაფერი ზედმიწევნით ერთი მეორეს ხვდება, აზრიც და ფორმაც და აქედან ისიც სჩანს რომ ყოველგვარი „უკან დახევის“ შესაძლებლობა გამოირცხლება. პირიქით სწორედ ეს უკანდაუხეველობის აუცილებლობა არის მთავარი სიბრძნე რუსთაველური პოეტისა და ტატიკის ორატორისა.

აღბად ტატიკის შედარების ფორმამ შთაგონა მიხეილ წერეთელს როდესაც აღნიშნული სტროფის ბოლო სტრიქონში რა შეცვალა არ-ით (ჩვენგან დამოუკიდებლად). მასასადამე მისითაც.

„რა მისჭირდეს საუბარი და დაუწყოს ლექსმან ლევა“

უნდა იკითხებოდეს:

„არ მისჭირდეს საუბარი და დაუწყოს ლექსმან ლევა“.

გამოდის ანალოგიური ტატიკისა:

(რომ) არ შესუსტდეს და არ დაბრკოლდეს მჭემრტყველებს და სხვა...

შთაბეჭდილება რჩება თითქმის რუსთაველს (თუ ვინმე შეესხს) პირდაპირ უსუსხის ეს ადგილი და ტატიკის ორატორის ადგილას პოეტი ჩაუსვამს.

ამის დასამტკიცებლად რომ სიტყვა **ხევა** - ს ჩვენს მიერ ახსნილი მნიშვნელობა სწორია და ზომიდანარეობს ამდვილი ქართული მეტყველების ძირებიდან, კიდევ მოვიჩინებ მასზე შეჩერება.

აქ სამი შესაძლებლობა შეიძლება დაუშვათ: ის უნდა ნიშნავდეს ან დახევის (მავალითად ქალღისი), ან შეხებას (ახლოს ხლებას), ან და დენას, დინებას. აქედან პირ-

ველი და მეორე შესაძლებლობა ადვილად გამოირიცხება. დავგრძელებ მესამე და ეს უნდა იყოს სწორი.

მეორე სტრიქონის დასაწყისი „ანუ“ მიგვიბრუნებს პირველის აზრის განმეორებაზედ სხვა სიტყვებით, თანახმად რუსთაველის წესისა. ვამოდის რომ მეორე სტრიქონის „ჩუყვა“ იმეორებს პირველის „ხევს“.

„ხევის დენის მნიშვნელობა რომ ქართული მეტყველების მოდის, ამის საუკეთესო საბუთი გვაძლევს საბა - სულს ორბელიანის ქართული ლექსიკონი. ავიღოთ მისი ამბარტება „ხევი“ - სა:

„რა წყალნი შევრთდებიან და ჩავლიან, ხევი ეწოდების და სხეები რა შევრთდებიან მდინარე ეწოდების“ და სხ. ალა ენახათ მეორე სიტყვა „აღლდა“... „ღელდა ითქმის ხევი მცირე... ბოლო ხევი უდიდეს და უღრმეს და წყალი-ნიშნითაჲც მეტი ღელეთასა“... აქედან ძიანს რომ საბა ხევა და ღელეს პირდაპირ წყალს ეძახის და არა იმ სივრცეს სადაც ისინი მიმდინარეობენ, როგორც ღელს ეძახით; ხოლო არსებითი სახელისაგან ზნის მიღება უკუღმა ჩვეულებრივი ამბავია. ვნა ფშაველა სწერს: „კლდეს შეზღუდა მდინარე, სადაც ხეობა დიოდა“; მაშასადამე ვამოდის: ხევი - ხევა, მდინარე - მდინარება ანუ ღემა. ვეფხისტყაოსანში დენის ნიუანსადგვა გამოყენებული იგივე ძირის გავხე.

„ხანი დავყავ, გავყყავ, მაგრა გავხე ვითა ხელი“; ამ სტრიქონში გავხე არ შეიძლება გავებული იყოს როგორც ხელი - ს შემოკლება. მაშინ გამოვიღოდა გავგიჟდი ვითა ვიგოი; აქ ლაპარაკია გავცევაზე, გავაქნაზე; ამბოხენ გიჟივით გავარდაო! სიტყვა ვარდნაც არის გამოყენებული წყლის დენის ზოგიერთ მომენტზე. მაგ: წყალ-გაღნდიო.

ამგვარად ჩვენ დავრწმუნდით, რომ სიტყვა ხევა - ს ვეფხისტყაოსანი ხმარობს იმ მნიშვნელობით, რომელიც შემოუნახავს მესხურს და ამავე დროს ის მოდის საერთოდ ქართული მეტყველების საუნჯედან.

რუსთაველის მიმართ საერთო დასკვნა იქნება: რომ ნამდვილი მელოქსე ის არის რომელსაც ძალა შესწევს კრძელ ლექსთა თქმა. შეუჩერებლად, ისე რომ ის უნდა დიდდეს როგორც მდინარე.

რუსთაველამდე სწორად ანალიზიურ აზრს გამოსთქვამს გიორგი ხუცესმონაზონი. ის სწერს გიორგი მთაწმინდელის შერმეტყველებაზე:

„რამეთუ, ვითარცა მდინარე დაუწყუთეულად, ისრითილოდეს სიტყვანი სწოდთა წყრილთანი პირით მისიო“ და ბოლოს მზგავსავე გამოთქმას ხმარობს ილია ჭავჭავაძე ვთქა - ფშაველას შესახებ: „გზა - კვალი პოეზიისა, სიგრძ - სივანე და სიღრმე მისთა აზრთა დენისა მეტად ღრსწესანიშნავია“....

4. - ვეფხისტყაოსნის მორფოლოგიადან.

1. გნით, ამ თანდებულს ხმარობს რუსთაველი:

„სხვაგნით, ყოველგნით უღონო ვარ, შენგნით არის ჩემი ღონე“ (347) 1911

დღევანდელ ქართულში ეს თანდებული უღრის სხვა-სხრივ, სენარიად. რუსთაველის ხმარებული ფორმა რომ დიალექტურია ეს იქნადი ხანს რომ ის თანამედროვე ფორმებსაც ხმარობს. (მაგალითები!)

ეს ფორმა კი უმთავრესად დამახასიათებელია მესხურისადა გურულისათვის.

2. თვის. ვეფხისტყაოსანში ეს თანდებული იხმარება ისე როგორც თანამედროვე ქართულში; მაგ: „მისთვის ჭირი ლხინად უჩნდეს, მისთვის ცეცხლსა მოიდებდეს“ (228) და სხვა. მაგრამ რუსთაველი მას გვერდით ხმარად ხმარობს მეორე ფორმასაც, რაც დიალექტურად უნდა მივიჩნიოთ. ეს ფორმა არის და (ხან კიდევ აღ), რომელიც ღელს შერჩერულია აქვს დასავლურ დიალექტებს შემდეგი ფორმით: ჩემდა - ჩემიზდა - ჩემიზა. აი რამდენიმე მაგალითი რუსთაველიდან:

„გული თქვენი მიპოვნია, მისი შენდა შენი მისდა“ (250) „თუ მოყვარა გულისაჲ,ქმანს ჩემყენ მონაზილობა, თვარა მე ჩემდა, იგ მისდა, დია სჯობს კიდის კილობა“ (1488)

თანამედროვე დიალექტიკიდან კი ეს ფორმა ყველაზე მეტად გავრცელებულია გურულში, რომელიც დასავლურითაგან ყველაზე ახლოს სდგას მესხურთან. (მაგ. „თქვენდაც კარგი იქნება და ჩემდაც.“ ნინოწიფი); თანამედროვე თქვენთვის ვი ვადაღის უ - ში, თქვენითვის - თქვენთვის, თქვებოუნ და სხ. და ეს მოვლენა, შოთა ძიძიგურის სამარტილიანად წმინდა მესხურად მიანჩნა. და მგონია ის ანალოგიური უნდა იყოს მესხურის მეორე საეციფიური მოვლენის, ორდესაც მიმდევობაში ილ ვადაღის ულ - ში. ამაზე კი ქვემოლ.

ფორმა და შეიძლება მიგვეჩინა ძველი ქართლისა ვადიმონაშთად. მაგრამ ის ფაქტი რომ მეორე ფორმა ძველადაც იყო გავრცელებული და და ფორმად დღეს მხოლოდ დასავლეთის დიალექტებმა შემოინახეს, ის უნდა აღვიპროთ დიალექტურ ფორმად რომელიც იხმარებოდა მეორე დიალექტურ თვის ფორმისთან ერთად და რომელიც შეინაჩუნდა თანამედროვე ლიტერატურულში მაშასადამე ეს ორი ფორმა მოდის ორი სხვა და სხვა დიალექტური ჯგუფიდან. რა კი თვის ფორმა დამკვიდრდა ლიტერატურულში და და ფორმა დარჩა როგორც დიალექტური დასავლურ კილოებში. აქედანვე ცხადი ხდება რომ თვის თანდებული დამახასიათებელი ყოფილა აღნოსავლური დიალექტებისათვის. და რა კი ეს უკანასკნელი დაედო საფუძვლად თანამედროვე ლიტერატურულს, ცხადია თვის შევიდა ლიტერატურულში და და კი დარჩა დიალექტურ ფორმად.

მაშასადამე ამ თანდებულის მიმართაც რუსთაველი შერეულ ენობრივ ნიადაგზე დგას და იმეორებს აგრედვე შერეული ტიპის მესხურ დიალექტს.

3. ი. - როგორც ვეფხისტყაოსანში, მესხურისათვისაც დამახასიათებელია ხმოვან - ფუძიან სახელებში სახელობითის დაბოლოება **ი** - ს დამატებამ პატარა - მატარაი, დედა - დედაი და სხ. ჩვენ საერთო დებულებას ამართლებს ეს პატარა მოვლენაც. ამ გვარ მოვლენას მესხურის შემდეგ ადგილი აქვს აღმოსავლეთში უშთაერესად ქართულში და დასავლურთაგან უშთაერესად გურულში. სწორედ იმ კილოებში ორივე გვევლინება, რომელიც ვეფხისტყაოსანის და მესხურისათვის საზიარო ფორმებს იმეორებენ. **4. შიგან, ზეგან.** ეს თანდებულები კი ახასიათებს ერთის მხრივ ვეფხისტყაოსანს და მესხურს და მეორეს მხრივ აღმოსავლურ კილოებს.

აქვე უნდა შევხებით ერთ მოვლენას ვეფხისტყაოსანში რაც საკმარისად ხშირად გვხვდება. ეს არის ბრუნვების შენაცვლება. ხშირად ესა თუ ის სახელი ან სხვა ნაწილი სიტყვისა ერთი ბრუნვით მაგირ იხმარება მეორე ბრუნვაში, ხშირად კიდევ ბრუნვის მარჯვენა ბოლოსართი მოკვეთილია და ის სტოვებს სხვა ბრუნვის შთაბეჭდილებას. მიუხედავად რუსთაველი ასრებულ წესებს ბრუნვებისა ძალიან კარგად იცნობს და რასაკვირველია, უშთაერესად საერთო წესებს მისდევს. და ჩვენ ვფიქრობთ რომ ამ შემთხვევაშიც, როდესაც ის ბრუნვათა არა სწორ ფორმებს მიმართავს, საქმე უნდა გვექონდეს დიალექტურ გავლენასთან. თუმცა ასეთი მოვლენები გაცილებით ცოტაა სწორ ფორმებთან შეფარებით.

1. რუსთაველი ჰკვირს მიკემითი ბრუნვის დაბოლოებას და ვიღებთ სახელობითს, „საღამო - უამ დაიძახა ქედილ მათქან დარაჯამა,“ (449) ხაზგასმულ სიტყვას თუ კომოზიტად მივიღებთ, ვაშს მოკვეცილი აქვს მიკემითის დაბოლოება. ხოლო თუ ამ სიტყვას ცალ ცალკე ავიღებთ მაშინ ორივეს აქვს მოკვეცილი. ეს მოვლენა დამახასიათებელია მესხურისა და მით უახლოვდება აღმოსავლურ კილოებს.

2. „მით **ორთავე** აშენებდა ფიჭქსა თოვან, ვარდა ნამა“ (686)
„მივიდით. გვექონდა **ორთავე** კრძალა მისისა კრძალისა“ (1153)

აქ ორივე შემთხვევაში **ორთავე** სახელობით ფორმაშია, მაშინ როდესაც გამოხატავენ მიკემითს. მაგრამ შესაძლებელია ფორმა, სწორედ, სახელობითი მნიშვნელობითაც იხმარება: „მოასხნეს კანერი, გაგზანეს **ოთხოთავე** ცისა კიდეთა“ (115)

ვეფხისტყაოსანის ეს მოვლენაც საზიაროა მესხურისა და აღმოსავლური კილოებისათვის.

3. „შემოვიდა მას წინაშე, თინათინის მონა ზანგი“ (120).
„ღლისით ვიყვი მას წინაშე, გამიშვებდის არცა ძილსა“ (332).

აქაც აღნიშნული ნაცვალ სახელი ნათესაობითის **მის** მაგი-

ერ გვაქვს მიკემითი. ამ მოვლენას იცავს მესხური და მანარად შედგენილი სიტყვა: **მას უჩან ვეფხისტყაოსანში** მესხურში იღებს **მასუჩან** - ის სახეს (ერთი ასის ვადას ცვლებით). სხვა დიალექტებიდან კი ის გავრცელებულ გურულში.

4. „ავთანდილ **ცხენა** ვარდახა, მონახა დიდნი ხენი“ (220 და სს.)
აქაც **ცხენა** მიკემითშია და იხმარება მოქმედებით მაგიერ.
„თუარა მე ჩემდა, ივი მისდა, დია სჯობს **კიღის** - კიღობს“ (1483)

აქაც **კიღის** ნათესაობითი იხმარება მოქმედებითის მაგიერ და კიდევ სხვა მრავალი მაგალითების მოყვანა შეიძლება მსგავსად და ანოლოგიური შემთხვევების შესახებ დროა მიგვანია ავრედევ დიალექტურ მოვლენებზე.

5. ზოგი ნაცვალსახელი, ნაწილია და ზმნისზედ ვეფხისტყაოსანში.

დღევანდელ ქართულ კალოებში ვამჩნევთ ზოგიერთი ანტიკურული ნაცვალსახელია, ნაწილია და ზმნის ზედათა ხმარებისა: ბუნებრივი იქნებოდა რომ ვეფხისტყაოსანსაც შერჩენოდა ამისი კვალი. დაკვირვებამ შემდეგ დასკვნად მივიყვანა: **1.** ვეფხისტყაოსანში ცოტა შეხვდებით ისეთ ფორმებს, რომელიც ტიპობრივ მესხურში მაგრამ მაინც არის. იმდენადვე რამდენადც თვით მესხური მკვეთრად არ გამოიყოფა სხვა კილოებისაგან. **2.** ვეფხისტყაოსანის საერთო ფორმებს მესხურთან უფრო ხშირად მიყვავართ ან დასაკლებს ან აღმოსავლურ კილოებთან. **3.** ვეფხისტყაოსანისა და მესხურის საზიარო ფორმებს უფრო ხშირად ვხვდებით მესხურის მოსაზღვრე კილოებში, აღმოსავლეთით ქართულში და დასავლეთით გურულში. ამ საერთო წესს ემორჩილება ვეფხისტყაოსანში ზოგ ნაცვალსახელია და ზმნისზედათა ხმარებაც.

1. ისი, ჩი ჩვენებითი ნაცვალსახელი ვეფხისტყაოსანში იხმარება **იგი** - ს ფორმითაც. იხმარება ეს ორივე ფორმა. ი. იმნიშვლიის დამოწმებით (იხ. მისი: „სახელთა ბრუნება და ბრუნვათა ფუნქციები ძველ ქართულში“ 1957)

„ისი ძველ ქართულში იმითადა იხმარება. სადაც გვხვდება, იმსვე აღნიშნავს, რასაც ძველ ქართულში გამბატონებული **იგი**. **იგი** და **ისი** ერთი მეორის ბადალი სიტყვებია, (დამოწმებულიც აქ. შანიძე). ამ ფაქტთან გამოდინარობს დასკვნა, რომ ერთისა და იმავე მნიშვნელობის გამოხატულება ეს ორი სიტყვა სხვა და სხვა დიალექტური ფენის კუთვნილება უნდა იყოს“ (დამოწმებულია ა. ჩიჭობავა). ამ ნაცვალ სახელზე ჩვენი დასკვნაც ასეთია; ხოლო უნდა შევიხსინო რომ თუ ძველ ქართულში საერთოდ ის ნაცვლებად იხმარებოდა, ვეფხისტყაოსანში ის ხშირად იხმარება. ეს იმის მარჯვენაა რომ რუსთაველი ამ შემთხვევაში უფრო იმ კილოს გავლენის ქვეშ არის რომელსაც ეს ფორმა ეკუთვნოდა. თანამედროვე დიალექტიკაში

კი ისი გავრცელებულია დასავლურში და იგი აღმოვა-
ლურში. მაშასადამე თუმცა რუსთაველი აქაც კილათი
როივე გგუფს მისდევს, უპირატესობა მინც დასავლ-
ისკენ იხრება.

2. **გაბ - ვაი.** ამ ჩვენებით ნაცვალსახელს ხშირად
რადიხმარობს რუსთაველი. ეს მისთვის დამახასიათებელია.
აქიდანვე ნაწარმოებია ზმნისართი **ვეთი**. ან და **ვარე**.
ეს ფორმები კი უფრო მესხურისა და აღმოსავლური კილო-
ხასათის არის დაამახასიათებელი.

3. **ეხე.** ეს სიტყვა ვეფხისტყაოსანში დავითვალეთ
100 -ჯერ. აქედან რვაჯერ ის იხმარება როგორც ზმნისა-
ხითი 92 - ჯერ როგორც ჩვენებითი ნაცვალსახელი. ხოლო
ახე - ისე ვეფხისტყაოსანში იხმარება **რ - ის** სუბსტიტუ-
ციით: **ახრე** 33 - ჯერ და **იხრე** 8 - ჯერ. ვეფხისტყაოსნის
ეს ფორმები საზიარო მესხურისა და აღმოსავლური კილო-
ხასა და მათ დასავლურ კვლოებში უპირისპირდება:

მ - ხ სუბსტიტუციით: **იხაე, ახთე.**

აქვე უნდა მოვიხსენიოთ სამი ნაწილაკი, რომლიც იხ-
მარებიან ვეფხისტყაოსანში და შერჩენილი აქვთ ზოგ
კილოებს.

1. **ქაი.** საბას განმარტებით **ქაე** - ქვევით კერძი. ე. ი. მიმა-
თოლებს მაჩვენებელი. ის მას აძლევს ნაწილაკის მნიშ-
ვნელობასაც: კი, მი, ყე. იმერნი ამის ნაცვალად **ქე - ხ** ხმა-
რობენო, და მათ უწუნებს. ვეფხისტყაოსანში ის იხმარება
როგორც ზმნისართის მნიშვნელობით ისე ნაწილაკისა,
როგორც ეს მიღებულია დასავლეთ კილოებში. მაგალი-
თები:

„მე თუ ზეპირ მიცინია, **ქვე - ქვე** მითქვამს იღმალ ვა“
(412)

„მეფე **ქვე** ჯდა შეკაზმული, შვენებითა მსგავსი **მზისა**“
(474).

აქ ყველგან **ქვე** არის ზმნისზედა, მიღებული აღმოსავლურ
კილოებშიც.

„**ქვე** დაუწინდავს საცოლედ როსან ცოტასა ყმისადა“
(1239)

აქ უკვე ნაწილაკის მნიშვნელობით იხმარება. ასეთსავე
შობატქილებას სტოვებს შემდეგ სტრიქონში:

„ყმა ნავის თავსა უწიშრად **ქვე** დგა არ თურე კოთობოდა“
(1042)

აუთანდელი ფეხზე იდგა და ისიც ნავის თავში და **ქვემო**
დგომა გამოირცხვლია.

2. **ყე.** ეს ნაწილაკი იხმარება ლეჩხუმურში დისტურის
მნიშვნელობით, ისე როგორც რაჭაში **ქვე** და იმერეთში
ქე. ვეფხისტყაოსანში ვხვდებით მას.

„რა ისარი დალივის, მონაჩე მითრთმოდეს“ (76).

„მკურნალი და დასტქარნი წამალსავე მოგიტანდეს“ (526)

მაშასადამე ვეფხისტყაოსანში ამ წმინდა დასავლური
ფორმების ხმარებაც მივიჩნით რუსთაველის დიალექ-
ტის შერეულ ხასიათზე.

3. **კაი.** ეს ნაწილაკი ძალიან უყვარს რუსთაველს. ემატება
ყველა - ხ. იხმარება ყველაფრის, ყველანის მნიშვნელო-
ბით. და ეს სწოედ ასეთივე ფორმით არის დაცული
სხურში და უფრო მეტად გურულში, რადგან რუსთავე-
ლში მისი ხმავერდ მასობრია და ჩვეულებრივი, მითვე ის
უფრო დასავლურს უკავშირდება. ხოლო რადგან დასა-
ვლეთში მისი გავრცელების უმთავრესი არე არის გურია-
სავულისხმა რომ ჩვენ ტიპიურ მესხიზმთან უნდა გვექნ-
დეს საკმე.

6. ზენათა ხმარების ფორმები ვეფხისტყაოსანში.

1. **ეე - ევი.** თანამედროვე მესხური გავრცელებულია
ე ზე დამოლოებულ ზმნასთან **ეე** - ეს ან **ეე** - ლ დამატება:

ენახე - ენახე, მოიტანე - მოიტანე, დაეწყე-
დაეწყე და სხ. ამ ფორმით მესხური უახლოვდება აღმო-
სავლურ კილოებს, ხოლო (ძიძიგურის აზრით) მესხურის
გავლენით ის შესულია ნაწილობრივ დასავლურ კილოე-
ბშიც. ვეფხისტყაოსანი ფართოდ იცავს ამ მოვლენას:

„წიგნა შევატყე ლამობდა შეყრასა მოსწრაფებას“ (364)

„თვალთა დავიდე უსტარი, მე მისვა მონაწერია“ (381)

„რაცა შეკცოდეთ შევიწინდე, თვით ჩვენე შეგეინანია“
(423)

„რძხმი დაეწყე მიემართე, წაველ დიდითა სწრაფითა“
(441)

„არვის გავანდე სულდგმულსა, დავმალე ვითა ჭირია“
(437)

კვლავ დავიდევი ნადიმთა დავსხელით ამაღ შებუღნი“
(1126)

2. **ვა - ვი.** იმფინტივში ვა - ზე დამოლოებულ ზმნებში
ვეფხისტყაოსანში იმარტებენ (აწყმისა და ყმობაღში) ვი-ს:

გაპარე - გავიპარე;

„არ გამიშევის გავიპარე, წაველ მითან შეუგებლად“
(750) (769)

ამევე მოვლენას აქვს ადგილი სხვა შემთხვევაშიც: შიში-
ვიში რა სხ.

აქაც რუსთაველი მისდევს მესხურთან ერთად დასავლურ
კილოებს განსაკუთრებით გურულს. ნინოშვილი ხმარობს:

გვიპარე, შემეღვი და სხ.

3. **ავ.** ერთ წყება ზმნებში რუსთაველს ახასიათებს ბოლო-
კიდურის შეკვეცა. მაგ. **შევუცავ** (შევეცავებ) (330),
ვასხოე (289); დალწევა (344), ვაქმეცე (ვათქმევიცე)
310), მწევე (მწევეს 1092), მიძიმე (მიძიმოს 433) და სხ.

ესეც დიალექტური მოვლენაა და დაახასიათებს დღევან-
დელ მესხურსა და აღმოსავლურ კილოებს. სხვა ანალო-
გიურ შემთხვევებში რუსთაველი ზმნას შეუკვეცავდაც
ხმარობს. მაგ. მახლავს (822), მიწახავს (848), ვიწახავს
(849) და სხ. ბოლოკიდურის მოკვეცის მაგალითები იხ.

ავრედვე სტროფები: 286, 284, 317, 344 და სხ.

4. **ჩავე;** თანამედროვე მესხურში ზოგი გარდამავალი ზმნი-
სათვის დამახასიათებელია ბოლოკიდური მარცვლის შე-

კეცა: ჩაველი - ჩავე, წაველი - წავე და სხ. ვეფხისტყაოსანი ზუტად მისდევ მესხურს, თუმცა მისი ნაწილობრივი ხმარება სხვა დიალექტებშიც შეინიშნება.

5. **მივა, მიდის.** როგორც სხვა ენებში, ქართულშიც ცნობილი ერთი და იგივე მნიშვნელობის ორძირიანი ზმნები, რომელნიც თავს იჩენენ უტელიების დროს. მაგ. ძირი ვალ (ვალს), და ღ - ის (მიდის). სხვა და სხვა დროში სხვა და სხვა ძირია გამოუყენებელი. მაგ. დღეს აწმყოსა და ნამყო წყვეტლში გამოყენებულია მეორე ძირი: მიდის, მიდილია. მუხაბადში პირველი: მივა, დღევანდელ ლიტერატურაში უკე ერთგვარი წესია დამყარებული. რუსთაველში ეს ცოტა არუტლია.

ჩვენ თავს შევიკავებთ ორი ძირის გაჩენის გენეზისის გამოკვლავაზე. ეს სპეციალური საკითხია, ჩვენ მხოლოდ ფაქტი გვინტერესებს. ყოველ შემთხვევაში, შეიძლება ძალიან შორეული წარსულიდან მის ორი სხვა და სხვა დიალექტური გზიდან მომდინარეობა დაუშვათ.

ძველ ქართულში უფრო გავრცელებული მოჩანს პირველი ძირი. იტყვიდნენ: მივაღს და არა მიდის. ახალ ქართულში კი გაბატონებულია მეორე ფორმა: მიდის. მაგრამ ზოგი დრო იკავს პირველ ძირს. ეს ძირები სხვა და ვიღა და მიდის. თითქოს ორივე ძირი აწმყოშია მოითხოვენ მი თავსართს. რუსთაველში აქაც ერთგვარ აღრევასთან გვაქვს საქმე. იქ სადაც საჭიროა მი თავსართი რუსთაველი ხმარობს წა - ს, ხანდღან შემოკლებული ფორმითა: მაგალითად:

„ფრიდონ მონა გამოგზავნა: წა ნახეო ისი სპანი;
რა ქმნეს, ალყა რად მოშალეს, საღწაღიან ვითა ბრმანი“ (983)

რუსთაველს ნამდვილად აქ შეცდომა არ მოსვლია, არამედ ის იმყოფებოდა იმ კილოს გავლენის ქვეშ, სადაც ვალ ძირი იყო გავრცელებული, რადგან ის მეორე ფორმასაც ხშირად ხმარობს.

რუსთაველი აწმყო დროში მესამე პირის მხოლოდობის ხმარობს მივაღს, ფორმას ბოლო შეკვეთით: მივა, დღევანდელ ქართულში გამოდის მუხაბადი. რუსთაველს არც აქ შესვლია, ის ძველ ფორმას ხმარობს, ვიტყვიდი დიალექტურს. მაგალითები:

„ხელთა ჰქონდა მშვილდისარი, მათენ მივა მხიარული“ (197)

„ავერ მივა ნახეო, იგი მზეგერ და მთვარებლად“ (210)
„მუნთინ უქვრეტდა იგი ყმა, მივა ცრემლ მონადენითა“ (220)

„ავთანდილ მარტო ზღვის პირსა. მივა ოთხითა მონითა“ (1027)

იგივე ფორმა რუსთაველს გამოყენებული აქვს მუხაბდის მნიშვნელობითაც:

„აწვე მივა, არა ვიცი, თუ დაჰყოენის დიდსა ხანსა“ (261)

და საინტერესოა რომ დღევანდელ კილოებში ეს ფორმა გავრცელებულია გურულ კილოში და ანალოგიურად ვაწმყო და მუხაბადში მესხურშიც. აქაც უნდა დავსვათ რომ რუსთაველზე სხანს გურულ - მესხურის გავლენა.

6. **გიობრე, ვოქენე** და სხ. აქ მოვიყენებ წყვილ ფორმას, სადაც ერთი მხარეა ძველი ფორმა და მეორეში ახალი. „ვოქენე ხელობანი ქვენანი, რომელნი ხორკთა ხედებიან“ (21)

„ვოქევი: არ იცის აშვიკობა, თუმც იცოდა წყნარად ზისმცა“ (372)

„მოიქულნი დავაყენენ ხარგი დავდგი არ მაზრები“ (431)

„მაგრა სპათავან ვავგზავნე ცაიცი, გზა თუცა შორია“ (561)

„ვნახენ სამინ დიდებულნი, მეფისაგან მოგზავნილად“ (561)

„ივი ვნახე, დავებნივე, გონებანი გამიშვანა“ (569)

საკითხავია: რა კი რუსთაველი იცნობს ახალ ფორმებს რატომ უშვებს და ისიც ასე ფართოდ ძველ ფორმებს? ეს ხომ არ ახასიათებდა მისთვის ცნობილ კილოებს? საგული-სხმა ის გარემოება რომ მსგავსი ფორმები დღეს შემოღწნაზე დასავლურ კილოებს, და ამ მხრივ რუსთაველი შეიძლება მისდევს დასავლურ კილოებს.

7. ავს. (დასთვლავს, მიჭირავს, დაიჭირავს).

„ავთანდილ და ფრიდონისთვის საძოვარსა ვინ დასთვლავს“ (1646, 1391)

დასთვლავს არ არის ლიტერატურული ის არ იყო ლიტერატურული რუსთაველისთვისაც. ეს არის სხვა ფორმის ზმნებთან ანალოგიით მიღებული დიალექტური ფორმა, დამახასიათებელი მესხური კილოსი. რომ ეს დიალექტური მოვლენა იქიდანაც სხანს რომ ანალოგიურ შემთხვევაში რუსთაველი ლიტერატურულ ფორმებსაც ხმარობს, ისე როგორც დღეს ვხმარობთ. მაგალითად:

„ტარიელ ვარდას დაუტულევს მეფე ხეყენით და კოცობით“ (1575)

„იხოჰს და იგლეჯს: ზახილით სტრის | იტყვა ხაფი უარე“ (1591)

ეს სიტყვებიც რომ დიალექტური ფორმით ვხმარა უნდა ეთქვა „დაუტულევას“. „იხოჰავს“ და „იგლეჯავს“. სხვაგან კიდევ ხმარობს ლიტერატურულ ფორმებს: ვას-ტახს (5). უქვრეტს (1341, 686), ვუქვრეტ (751) და სხვა.

ასეთივე ფორმებია: მიჭირავს, დაიჭირავს: „ეკლავ გზასა მიკრავს, მიჭირავს, მითქს ზადე დანაბაღია“ (304)

აქაც იგივე მოვლენასთან გვაქვს საქმე. ჰვარა ქართულს რამდენიმე მნიშვნელობით იხმარება. რუსთაველის შემთხვევაში ის ნიშნავს, დაქვრას, დაკავებას. ამ სიტყვის რუსთაველი თვით ინფინიტეში დიალექტური ფორმით ხმარობს:

„ალარ გავუშვი, დაჭირვა ვკადრეთ ხელითა ჩენითა“ (1229, 778)

მ ინფინტივიდან აწარმოებს შიკრიავს, დაიპირავს. უკანასკნელი ნიმუში მოცემულია რუსთაველის ცნობილ სტოფში:

ვერ დაიპირავს სიკვდილსა, გზა ვიწრო ვერცა კლდოვანი“ (800)

8. დამპერა.
 პოდი ნახიზო უწყალოდ, დამპერა ლახერითა შენითა“
 და: ავიტრა (490), ჩაჰკერ (559), გაივიტრა (653). გარდ-
 უტრა (511) და სხ. აქ ყველგან არ - ს ენაცვლება ერ, და
 და: დალიქტურია და დამახსიათებელი დასავლური
 დალიქტებისათვის: უკანასკნელ ხანებში კი დასავლეთის
 შერელების გავლენით ის შემოქრულია ლიტერატურულ
 სტრუქტურაშიც.

9. ილ ულ. ძველ ქართულში გვხვდება ილ და ულ დაბო-
 ლოებიანი მიმოღობები. უფრო ხშირია ულ დაბოლოე-
 ხანი (ი. იმნაიშვილი). მესხურში, როგორც ეს სამართლი-
 ნად შეუნინშავს შ. ძიძიგურს, მიმოღობაში ხშირად ილ
 გადაის ულ - ში. და ეს მესხურის დამახსიათებელია.
 მაგ. მოყვანილი - მოყვანული, გაღესილი - გაღესული და
 სხვა. ამ მოვლენას ვხედავთ ევფხისტყაოსანშიც:
 „გაია მზრდელი ყოვლისა, დანერგულ დათესულისა“
 (929)

მერმე ზრდა სიყვარულისა გაქქს ჩემგან დანერგულისა“ (704)

სრამლი ჩემი მოღესული შენს ტანზედა დავაბლაგო“ (1604)

მის მაგალითები ევფხისტყაოსანში კიდევ არის და არა
 მარტო ბოლო რითმულ სიტყვებში, როდესაც შეიძლება
 კაცმა იფიქროს რომ ის გამოწვეულია რითმის მოთხოვნი-
 ლებით. ამგვარად ეს ტიპური მესხური მოვლენა დაახ-
 სათებეს რუსთაველსაც.

10. მითხრობა. „თქმის“ ეს ფორმა ძალიან მიღებულია
 ევფხისტყაოსანში:
 „მის მეტსა ვერას ვითხრობ, მე სიტყვასა ამისთანას“
 (261)

ეს ფორმაც დაახსიათებეს მესხურსა და დასავლურ კილო-
 ვებს.

ამგვარად, აღნიშნული ფორმების განხილვით კიდევ
 ერთხელ დავრწმუნდით რომ სხვა და სხვა ფორმებით
 ევფხისტყაოსანი მიღვეს მესხური მეტყველების ფორმებს.

დასკვნები

ქართული სამწერლო - ლიტერატურული ენის ჩამოყა-
 ლბება შორეულ წარსულში უნდა დაწყებულიყო. შეი-
 ძლება იბერიის სამეფოს წარმოქმნის ხანაში. ამაზე მეტი-
 თიბენ ძველი ისტორიკოსები. ლაპარაკია ფარხავაზის
 მიერ დიდ ენობრივ რეფორმაზე. ასეთი კულტურული
 და ლიტერატურული ენის განვითარება აპროკლებს დაი-
 ალექტური „ენის“ განხრით განვითარებას. მაგალითად,
 მოსალოდნელი აღარ აქის რომ დღევანდელი დაილექტ-

ბიდან ცალკე ენები განვითარდებდა, როგორც ეს მოხდა
 შორეულ წარსულში სვანურისა და ლაზურ - მეგრული
 შემთხვევაში.

ამიტომ ქართულ მწერლობაში ფართო დაილექტური
 სხვაობანი არ უნდა ვეძოთ. მით უმეტეს რომ მწერლობა
 მუდამ სცილდება დამყაროს და განამტყიცოს უფრო
 საერთო ფორმები.

და როდესაც გვინდა ამა თუ იმ ნაწარმოების დაილექ-
 ტური საფუძვლის დადგენა, დიდ განხილვებითა აღმოჩე-
 ნას არ უნდა მოველოდით. მაგრამ ამ განსხვავების ფაქტი
 მაინც არის და ჩვენც მას უნდა დავუყაროთ.

ასევე ისტორიული პირობების წყალობით, ხშირი
 გადასახლება - განმოსახლების შედეგად, დაილექტური
 მოვლენებიც შერეულ იქმნა და საჭირო ხდება სხვა და
 სხვა მეთოდების გამოყენება რომ ამა თუ იმ დაილექტის
 ძირითადი ფენა დადგინდეს.

ყველა აღნიშნული მოვლენათა გათვალისწინებითა და
 ევფხისტყაოსნისა და დაილექტა დაკვირვებით, შემდეგ
 დასკვნამდე მივიღოთ:

1. თანამედროვე მესხური კილო არის ნარევი ხასიათისა.
 ის შეიცავს ისეთ ფორმებს, რაც დამახსიათებელია მხო-
 ლოდ დასავლური კილოებისათვის, და აგრედვე ისეთებ-
 საც რაც დამახსიათებელია აღმოსავლური კილოებისათ-
 ვის.
2. ევფხისტყაოსანი დაწერილია შერეულ დაილექტურ
 ნიადაგზე. საერთოდ აღებული, მისი ენა აჩის ლიტერატურ-
 რული. იცავს არქაიზმებს და უხვად დაილექტრზმებს.
 ის იმეორებს ერთი ამომსავლური კილოებისათვის
 დამახსიათებელ ფორმებს და მეორეს დასავლურს.
3. ყველა დაილექტური ფორმები, აღმოსავლური თუ
 დასავლური, დამახსიათებელი ევფხისტყაოსნისათვის,
 დიდ ნაწილად საზიაროა მესხურისათვის. ე. ი. მესხური
 ევფხისტყაოსანთან ერთად იმეორებს აღმოსავლურ და
 დასავლურ ფორმებს.
4. ევფხისტყაოსნის ასეთი შერეული ხასიათი, ხმარება
 ცალ - ცალკე დასავლურ და აღმოსავლურ ფორმებისა,
 გამოიქცხავს მის ამ დაილექტურ ნიადაგზე წარმოშვებას.
5. მიუხედავად ქართული დაილექტა შერევისა, და სია-
 ხლოვისა, ვაგრძელება შერეული ხასიათი ერთის მხრივ
 ევფხისტყაოსნისა და მეორეს მხრივ მესხური კილოსი.
 მაშასადამე მესხური რჩება ერთად ერთ კილოდ, რომელიც
 საფუძვლად უნდა დადებოდეს ევფხისტყაოსანს.
6. ევფხისტყაოსნის მესხურ ენობრივ საფუძველს მიუთო-
 თებს ის გარემოება, რომ იქ შერჩენილია სპეციფიური
 მესხიზმებიც.
7. ჰმავე მოვლენას მიუთითებს ევფხისტყაოსანში თურქი-
 ზმებისა და ნაწილობრივ არგენტზმების გამოყენება. რო-
 მელთა გავლენა, როგორც მათ მეზობელ მხარეში, ადრი-
 დანვე იყო შემწნული.
8. საბოლოოდ ჩვენი დასკვნა ასეთია: რუსთაველი თუშცა

ჰვლობდა მთელ ქართულ ენობრივ საუნჯეს, ის იყო აღზრდილი მესხურ კილოს ნიადაგზე და ვეფხისტყაოსანი მთელი თავისი დეტალებში ამას გვაგრძობინებს.

დასასრულ, ჩვენს პირობებში, კარგად ვგრძობთ რომ ამ საქმის ლირიკული შესრულება ძნელია. მაგრამ ამას ვაკეთებთ იმ რწმენით, რომ ყოველი ახალი ცდა და ძიება ამ მიმართულებით, უფრო ნათესს და დამაჯერებელს გახდის ჩვენს დებულებებს.

აღბად, ამ მიმართულებით ძიებას გამოუჩნდებიან უფრო ბედნიერნი, ახალგაზრდა მეცნიერნი, თვით საქართველოში, რომელნიც უხვ მასალასთან, საშუალებასთან გამოთავსი გონებით ღირსეულად დაავიერგვინებენ ამ საქმეს.

აღ. მანველიშვილი.

ვაშინგტონი. 19. 6 წ.

306 იხ3666 წანარები

წანართა სახელი რიგითი მკითხველთა უმეტესობისათვის საერთოდ უცნობიც კი არის. ამიტომ უპირველესად საჭიროა ქართული ისტორიიდან ამოწერილი ადგილების მოყვანა, რომ მკითხველს ის აუცილებელი წარმოდგენა ჰქონდეს ამ საკითხზე, რომლის უმისიდაც თვით წერილის გაგება ძლიერ გაძნელებოდა. (ეს ცნობები შემოკლებულად ამოწერილია საქართველოს ისტორიის ნარკვევების მეორე ტომიდან).

წანარებს ისტორიკოსები დარიალის მიდამოებში, ახლანდელ „ხევში“ მცხოვრებ ერთ - ერთ კახურ ტომად მიიჩნევენ.

მერვე საუკუნის ოცდაათიან წლებში ჩნდებიან არაბულ წყაროებში სანარები, (წანარები), რომელთადაც არაბებს ბრძოლა უხდებოდა. ამ წყაროებში მოხსენებულ სანარის პოლიტიკური მნიშვნელობა კახეთს გულისხმობს.

არაბ ისტორიკოსის ბალაძორს აქვს ცნობა, მერვე საუკუნის შუა წლებში იაზიდ იბნ - უსეიდი იმორჩილებს და ხარკავს წანარებს.

როგორც ვხედავთ არაბები კვლავ იბრძვიან აღმ. საქართველოს მთიანეთის დასამორჩილებლად. ეტყობა სწორედ ამ დროიდან იწყება წანართა ტომის აქტივობა, გაძლიერება. ამვე საუკუნის სამოცდაათიან წლებში წანარები ისევ აჯანყებულნი არიან, მათ წინააღმდეგ იბრძვის ჰუსეინ იბნ - კაჰტაბა. როგორც არაბული წყაროებიდან ჩანს წანარები ამ დროს საკმაოდ დიდ ძალას წარმოადგენენ. წანარებთან ბრძოლა არაბებს უძნელებდათ და ჰუსეინი ჰაღფისაგან დამხმარე ძალას მოითხოვს. მას ოცი ათას კაცს უგზავნიან. ბრძოლა რამდენიმე დღე გრძელდება. არაბები იმარჯვებენ, წანარებმა 16000 კაცი დაკარგეს (იაკუბი).

ვინაიდან ქართული წყაროები კახეთის გამოყოფას დამოუკიდებელ სამთავროდ მერვე საუკუნის ოთხმოციან წლებს ათაროლებენ, შეიძლება გვეტყუა, რომ სამოციან-სამოცდაათიან წლების ამ ამბებში წანარები ცალკე მოქ-

მეღებენ კახეთის სხვა ოლქებისაგან დამოუკიდებლად, მაგრამ ამაში მათი სიძლიერე ვეკუჭვებს. არაბები წანართა დამარცხებას მხოლოდ 20 ათასიანი მშველი ჯარის მიღების შემდეგ ახერხებენ. დამარცხებულ წანარებს 16 ათასი მეომარი მოუკლეს. საუკუთა რომ ამოდენა ძალა მარტო წანარებს ჰყოლოდათ. ამიტომ შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ წანარების მოთავეობით საერთო ბრძოლა წინააღმდეგ უკვე არსებობს კახეთის მოსახლეობის კავშირი, რომელიც თანდათან პოლიტიკურ ორგანიზმით - სამთავროდ იქცა.

არაბთა წინააღმდეგ ბრძოლის პარალელურად წანარები მეზობელი მხარეების შემომტკიცება - გაერთიანებას ახერხებენ. არაბები უშედეგოდ ცდილობენ ამ მოკლენის ხელი შეუშალონ და წანარები თანდათან დამოუკიდებლობას იპოვებენ. ნიშანდობლივია, რომ არაბები მერვე საუკუნის დასასრულისა და მეცხრე საუკუნის დასაწყისის ამბებში, ერთმანეთს უბირისპირებენ ჯურჯანსა (ე. ი. ქართლს) და სანარაის (ე. ი. კახეთს). „სანარია“ უკვე ქართლიდან გამოყოფილი კახეთის სამთავროა, რომელშიც წანარები წამყვენ ტომს წარმოადგენენ და პირველი მთავრებიც მათგანვე ირჩევიან. მეცხრე საუკუნის დასაწყისში კახეთის გაერთიანება წანართა მეოხებით მომხდარი ფაქტია. ბიზანტიის ოფიციალური ხელისუფლება კახეთის მმართველს წანართა არხონტს უწოდებს. ამგვარად ფართოვდება ცნება „წანართის“ მნიშვნელობა, — ის ჯერ მთელ კახეთზე და ზოგ შემთხვევაში კახეთთან შემოერთებულ - გაერთიანებულ ქვეყნებზედაც ვრცელდება. აღნიშნულ მოკლენის გამომძახილი უნდა იყოს ზოგ წყაროებში წანართის ზოგადი, კახეთისა და ზოგჯერ კახეთ-კახეთის მნიშვნელობითაც ხმარება. ამ მხრივ საყურადღებოა, მეთერთმეტე საუკუნის ოციან წლებში მეფე გიორგი პირველსა და ბასილ კეისარს შორის წარმოებულ ომის დროს „მატიანე ქართლისას“ ავტორის ცნობით გიორ-

ვი მეფის მხარეზე იბრძოდა „ძალი კახეთია და ჰერე-
სისა“ ხოლო სუმბადა დავითის ძის თანხმად „გიორგი მე-
ფემ დამხმარე მოიყვანა“ წყნარნი და შაქნი“. როგორც
ხედავთ აქ „წყნარნი“ და „კახნი“ იდენტურ ცნებებს
წარმოადგენენ. მერვე საუკუნის დასასრულს კახეთ - კუ-
ხეთი გავრთიანებულია გრიგოლ მთავრის ხელში და გარ-
დაბანძვ მის მეორ არის დაპყრობილი. ხოლო ძესი სკიდი-
ლის შემდეგ ხელისუფლება გარდაბნელთა ხელში ექცევა.
შემტკბანე ამბობს: „მას ეამსა შეიქუქუნეს გარდაბანელნი
და განაჩინეს ქორეპისკოპოსად დაჩი ძე იოანე ქვაბულის-
ხასა“. ხოლო მის შემდეგ... იყო გაბრიელ დონაური, ძმა
საბუქლისა. ამ ხნის განმავლობაში (827 - 881) ქართველ
მეტოქიანეს თხოვლუბაში კახეთ - კუხეთი გარდაბანი ერთი
სახელით გარდაბანით აღინიშნება ხოლო არაბულ წყარო-
ებში „სანარიალ“.

სეთი წყაროთა მთელი მეცხრე საუკუნის მანძილზე ქა-
თული წყაროები კახეთის მთავრებზე და კახეთზე, ხოლო
არაბული წყაროები სანარებს და სანარიას ასხენებენ.
არაბების მსგავსად კახეთის სამთავროს წყნარეთს უწოდებ-
ნენ ზოგიერთი სომეხი და ბიზანტიელი ისტორიკოსები.
აღსანიშნავია რომ „წყნართა მეფეს“ ჯეღმუხის კა-
ხის გარეგნებაც ასხენებს, მაგრამ ამასთან გვერდით — კახ-
თ მეფესაც და ალყანთა მეფესაც.

წყნართა სახელის ასეთი გავრცობის მიზეზად მათი ტო-
პოლოგიური ვაერკლების ვარაუდი მეტ საუბუთაონობას
მოითხოვს, ხოლო მათი პოლიტიკური ჰეგემონობა. თით-
ქის დავს არ უნდა იწვევდეს. ამ პოლიტიკურ ჰეგემონო-
ბის შედეგად მიხდა საკუთრივ წყნართა ხელისუფალის
ქორეპისკოპოსის ტიტულის მთელი კახეთის მმართვე-
ლის ტიტულად ქცევა.“

ასეთია ცნობები - რომელთაც უახლესი ხანის ქართული
ისტორიოგრაფია გვაწვდის. ყოველივე ეს ამ სახით არ იყო
წარმოადგენლი საქართველოს ისტორიის ძველ გამოცემე-
ში და ამიტომ წყნარების ამგვარი გაყენება სიახლედ.

როდესაც კაცი ვაივებს თუ რა დიდი როლი უთამაშა
ქამელ თითქმის უცნობ ტომს, აღმოსავლეთ საქართვე-
ლის და ეგრძოდ კახეთის პოლიტიკურ ისტორიაში, ძლი-
ერ გასაკვირად ჩანს ის მოვლენა, რომ ასეთ ტომის სახეზე
მეოცე კი ვამქრალა—იმდენად რომ წერილობით ცნობე-
ბის გარდა არა დარჩენილა რა, თუ არა სოფელ სტეფან-
წმლის ოსური სახელი შანა (დ. მუსხელიშვილი). არ-
სებობს სხვა ამგვარი მაგალითი?

გამკრეპე ჯიქები, აფშილები, დვალეები, საინივები. მაგ-
რამ არსებობენ: ჯიქიები, აფშილავები, დვალეებ, სანი-
კიები, გითუბები, ალანიები, ჭიმერძიებიც კი - მიუხედა-
ვად იმისა, რომ უძველეს დროსთან გვაქვს საქმე. წყნარე-
ბის წერილობით მოხსენება კი მეთერთმეტე საუკუნის
ამბებს შეეხება. თუ ამგვარი ტომი არსებობდა როგორ

დაიფიქვს მოხვედრება თავიანთი ვინაობა, ან მათმა მუხ-
ბლებმა — მათი სახელწოდება. იყო კი „წყნარნი“ ტომები
ეთნიური სახელი თუ მხოლოდ პოლიტიკური მხარე
გამო შეერქვა ამ მხარეს წყნარეთი? ამ კითხვებზე პასუხის
დაცემის მსურველს, უპირველესად თვით ამ სახელის ამ
ადგილებში არსებობს უცნაურობა ეცემა თვალში, რი -თ
დაბრუნებული სადარბოისი მაჩვენებელი ფორმა დასავ-
ლეთ და სამხრეთ დასავლეთ საქართველოსათვის არის და-
მხასიათებელი ცხემარ, ოდიშარი, აპარი, კოლარი, ხო-
ტევაირი, ოპიზარი, სამიფარი, როგორ ვაჩნდა ასეთი ფო-
რმა ხევეში? ხომ არ მიყავართ ამ სიტყვის ეტიმოლოგიას
დასავლეთ საქართველოში? იმდროინდელი დასავლურ
ქართულის ეტიმოლოგიას მეგრულთან მივყავართ, და აღ-
მოჩნდება რომ კანონზომიერ შესატყვისობის გზით ძირი
სიტყვისა „წან“, მეგრულში გამოითქმის „ქან“; წითელი—
ქითა, წვიმა - ქვიმა, წყნალი - ქინუ, წყვირი - ქუორი, ნაწ-
რი ნაჭარი, წყველა - ქუულა, გაწყვიტილი - გოჰყვიდილი
და სხვა) ასე რომ სიტყვა წყნარი გვევლინება როგორც გა-
ქართულებული ქანარი ე. ი. კაცი ქანეთიდან. დასავლურ
ქართული ფორმით გამოითქმის სადაურობა ქ:ნარი, ნაც-
ვლად აღმოსავლურ ქართულის ქანეთელი ან ქანელისა.
რა შეგვიძლია ვიფიქროთ ამის გამო - რომ მოხვედრები
ქანები იყვნენ? რა თქმა უნდა არა. მაგრამ ძალიან ადვი-
ლად დასაშვებია სხვა მიზეზის არსებობა, რომლის გამო ამ
მხარეს ქანების სახელი დაერქვა. ამისათვის საკმარისია,
რომ რამე მანქანებით ამ მხარის ვამგებლად ვინმე ქანი
ვახმდარიყო. არსებობს კი სამისო რაიმე მითითება? ასეთ
მითითებას არ წარმოადგენს, მაგრამ არც ეწინააღმდეგება
მის „მოქცევაი ქართლისა“ - ში მოყვანილი ერთი ცნობა:
„ეთთა მეფობაი დაერსულა, ქართლსა შინა სპარსნი ვამ-
ლიერდეს და ერეთი და სომხითი დაიპყრეს,
ხოლო ქართლი უმეტესად დაიპყრეს და კავკასიანთა შევი-
დეს და კარნი უესეთისანი აიგნეს, და ერთი დიდი
კარი უესეთისევე და ორნი დვალეთს, და ერთიც
პარჰუნან დორძოკეთისა და იგი მთიულნი მომარდათ და-
ადგინეს, და სხვაი ვინმე კაცი დადიგინეს მთარად წყნა-
რეთისა ხესეს; და მორჩილებად დასქეს მისი“ ამ ციტატა-
ში მხოლოდ ერთი სიტყვაა ასახსნელი ეს არის „მომარ-
დალ“ და ეს სიტყვა, ზოგჯერ დაბეჭდილია როგორც
„გომარდალ“. არც განმარტებით ლექსიკონში არც აბულა-
ძესთან ეს სიტყვა განმარტებული არ არის. მხოლოდ სება-
სთან მოიპოვება სიტყვა „მარდა“ რომელსაც მოწერილი

აქვს: ესე არს არა დლითი - დღელი ფსი, არამედ ვარა-
კეთითი მუშაკობა - მარდალ დაქერა; და ვარიანტი: მარ-
და არს რომელმან მუშათა არა დლიური ფსი მისცეს
არამედ ვარდაკეთით.

როგორც ვხედავთ ეს, დღევანდელ ცნებას „იჯარას“ შეესაბამება და ჩვენს ტექსტში აღნიშნავდეს იმას, რომ ხსენებული „კარების“ ე. ი. უღელტეხილების დამცველებს თავიანთი სამსახურის გასამარჯვლოდ, სარგებლობის მომტანი რაღაც პრივილეგია - უფლება მიენიჭა. და რა უნდა ყოფილიყო „გარდაკვეთით“ მინიჭებული სარგო, თუ არა ფლობა მიმდგომი ადგილებისა.

ამასთანვე ტექსტში გარკვევით ნათქვამია, რომ წანარეითი ხევის მმართველად ვილაც უცხოელი დაუყენებიათ — არა ადგილობრივი. „და სხვა ვინმე კაცი დაიდგინეს მთავრად წანარეთისა ხევისა და მორჩილებანი დაღვეს მისი.“

თუ როგორ შეიძლება რომ სპარსელებისაგან დაუგენილი ეს მართველი ჭანი ყოფილიყო, ამის წარმოდგენას არავითარი სიძნელე არ ეღობება. ცნობილია რომ აღწერილ ამბის ხანებში ირანი ძლიერ აქტიურად იყო ჩაბმული დასავლეთ საქართველოს პოლიტიკურ და სამხედრო საქმეებში და არაფერი განსაზღვრებული გარემოება არ იყო საჭირო რომ ვინმე ჭანი დიდებული ან მხედართმთავარი ირანელების სამსახურში შესულიყო.

ამასთან დაკავშირებით შეგვიძლია გავიხსენოთ თუნდაც 549 წელს პეტრასთან (ციხისძირთან) მომხდარი ამბავი; მიზანტელმა სარდალმა დაგისთმე სპარსელთა მიერ პურობილ პეტრას ალყა რომ მოხსნა და გაიქცა, ხოლო მისი მოკავშირე 1000 კაცისგან შემდგარი ჭანების რაზმი რომ მას ეი არ გაჰყვა არამედ ბიზანტიელთა მიერ მიტოვებულ ბანაკს, რომ დაუწყვი ძარცვა — რომლის დროსაც ციხიდან გამოსულ სპარსელებთან ნადავლის გამო ზრძოლა გაჩაღდა. პროკოპი კესარიელი თუმცა ამბობს ამის შემდეგ ჭანები თავიანთ ქვეყანაში დაბრუნდნენ, მაგრამ ვინა ყველას ჰქონდა დასაბრუნებელი პირი? მგალითად მეთაურებს?

თუ ბიზანტიელების წინაშე პირგატეხილი ვინმე ჭანი დიდებული სპარსელთაგან მიღებულ უფლებით დარიალსა და მის მიდამოებს დეპარტიონა, სრულიად ბუნებრივად აიხსნება ყოველივე რაც ამას მოჰყვა. მაშინ წანარეთი ეთნიკურ სახელს კი არ ნიშნავს არამედ პოლიტიკური შინაარსის ტერმინია, და ქვეყანას წანარეთი იმიტომ დარქმევია, რომ მისი მფლობელი ჭანი იყო. ასეთი შემთხვევა მრავალია: სასპარტიანო, საპართიანო, სამურხაყანო და სხვა. ასევე ვსაგებში იქნება ის მოვლენა, რომ ეს სახელწოდება ისე გაქრა რომ კვალი არ დაუტოვებია, რაც ძალიან ძნელია რომ ეთნიკურ სახელს მოსვლოდა.

სახელი ჭანი და წანი - ს დიდებულობა, და სახელი წანარი - ს დაბოლოების დასავლურ ქართული ფორმა დამაფიქრებელია, მაგრამ ცხადია მარტო ეს არ კმარა დასამ-

ტყიცებლად იმისა რომ სახელწოდება წანარი ვინმე ჭანი მთავარისაგან მიეცა ქვეყანას.

ყოველი კვალი ასეთი მოვლენის გამჭრალად ვერ იქნება და უადგილო არ იქნებოდა ამ მიმართულებით მეცნიერული კვლევა რომ ჩატარებულიყო. თუ „სხვაი კაცი“ ჭანი იყო, საფიქრებელია რომ იგი მარტოდმარტო არ იქნებოდა, პირუტყვ სავარაუდოა რომ მას კარგა მრავალრიცხოვანი ჯგუფები მოჰყვებოდა ჭანებისა. ამიტომ უნდა გაისინჯოს ადგილობრივ ხეში ხომ არ დარჩენილა გვარებსა და სახელებს შორის რაიმე კვალი ჭანურისა.

უკვე ის ორი მიზეზური გვარი რომელთაც ყველა იცნობს აჩენს შოგიერთ „მეგრულობას“. ეს გვარები ალუღ-შაური და კიშაური. შა - ზე დაბოლოებული ეს გვარები ძალიან მოგვაგონებენ გურიაში გავრცელებულ ლაზურ გვარებს: ჯაში, ტულუში, ხალვაში, ნაკაში (ძე), ურუშა (ძე) და ამასთანვე პირველი გვარის ძირი „ლულუ“ ძლიერ გავრცელებული ზედასახელია დღევანდელ სამეგრელოშიც. საინტერესოა აგრეთვე ყაზბეგის პერსონაჟთა სახელები. არ ვიცი ეს სახელები ყაზბეგმა აირჩია თუ არა როგორც ხეში გავრცელებულნი, მაგრამ ნორმალურად ასე უნდა ეფიქტოთ რაღვან მწერლები ასე იქცევიან. და თუ ეს ასეა, მაშინ ნიშანდობილია, გონა, ირისივე და იაგორა სწორედ ის სახელებია რომელთაც სამეგრელოში ყოველ სოფელში რამდენიმე კაცი ატარებს. და არა მგონია ქართლში ან კახეთში ასევე იყოს. ეს მოვლენა ძლიერ საყურადღებოა, რადგან სახელთა გავრცელების ერთ-ერთი მიქანიზმი, მაღალი წრის ძლიერ და გავლენიან პირთა სახელების ბავშვთათვის დარქმევაა. რაც შეეხება სახელს ელგუჯა - ს, ასეთი ფორმით იგი მართალია სამეგრელოში არ არსებობს, მაგრამ გუჯი, გუჯუ და გუჯუჯი ძლიერ გავრცელებული სახელებია.

რაც შეეხება ტოპონიმებს, ნავარაუდევ პირობებში ასეთების პოვნას არც უნდა მოველოდეთ, მაგრამ ცალკეული შემთხვევა მაინც გამოიჩნებოდა არ არის. ამ შხრეც ურადსაღიბოა სახელწოდება ფსანაური, რაც ფსანაინების სახელს მოგვაგონებს. ასევე საინტერესოა ტოპონიმი მღეთი - იმიტომ რომ მეღე მეგრულად ვაღმას ნიშნავს. ამ სოფელს ისეთი მდებარეობა ხომ არა აქვს, რომ „ვალმეთი“ დარქმეოდა? ვახუშტისთან ვეითხულობთ: „ხოლო ხევის მილოს არს ლაზური, მას ქვეით ჯარბებს მოგრეთის ხევის არაგვს ქისტ - ძურძუქის წყალი“. როგორ გაჩნდა ამ მხარეში სახელწოდება „ლაზური“? ვახუშტივე ასახელებს საგურამოს ზეით არაგვის ხეობაში მთას „იალიონი“ ეს სიტყვა ქართული ალიონის მეგრული ფორმაა.

რაკი ისტორიული ცნობები გვეუბნებიან, რომ კახეთის სამთავროს ჩამოყალიბება წანართა მეთაურობით მომხდარა, აქედან ცხადია ისიც გამოიმდინარეობს, რომ წანართა ადგილობრივ ზედაფენას ეს საქმიანობა „შეისრულ-

ტელა“ ე. ი. მაშინ პოლიტიკურად გაბატონებულ ცალკეულ წინართა შორისმავლობა დღეს კახეთში უნდა ცხოვრობდეს და უპირველესად კახეთშიაც მალე ფენაში უნდა ვეძიოთ ისინი. ამისათვის კახეთის წარჩინებული გეგანები უნდა გადაისინჯოს - რომ ენახათ არიან თუ არა ამ გეგანებში ისეთები რომელთაც რამე კვალი ეტყობათ ქსნურ მგერულ წარმომავლობას. ვახუშტის ჩამოთვლილი ჰყავს შემდეგი გეგანები: ჭავჭავაძე, ჩიჯავაძე, ჩოლოყაშვილი, ჯანდიერი, ავალიშვილი, მაყაშვილი, ვაჩაძე, ვახუშტიშვილი, ჯორჯაძე, რუსიშვილი, ჩერქეზი და ანდრონიკაშვილი. სამი უკანასკნელი როგორც უტყობურ წარმომავლობის გეგანები ამ საკითხისათვის საინტერესო არ არის.

დავიწყეთ პირველიდან. ჭავჭავაძე ამ გეგანს თუ დაბოლოება ძე - ს მოეპოვით, წმინდა მგერული ტიპის გვარი ჭავჭავაძედაგერჩება და ეს არა მარტო იმიტომ, რომ ავა-ზე პოლოცდებიან, არამედ იმიტომაც რომ პირველი მგერული ჭე - ის ორჯერ უნდინედ გამოთქმაც ტიპითრად მგერული მოვლენაა: ჩაჩავა, ჭიქვინავა, ჯიჯიხია, ძაძამია, კეკელია, გეგელია, ბობოხია, ფიფი, დულუჩავა, წყურყურშია, ხიხია, ჯღანჯღადა და აუარებელი სხვა. ამ დასთანავეცემა მხედველობა მისაღებად, რომ ჭავჭავაძის ძირის მიხედვით, პარალელური მოეპოება ხონის რაიონში არსებულ გვართ - ჭავჭავაძე. ხოლო ჭავჭავაძეთა კახეთში მოხელის თობაზე ჭ. ინგოროყვა გვეუბნება მთიანეთიდან პოსტლინ არიანა.

მეორე: ჩიჯავაძე. ეს გვარიც „მგერულად“ გამოიყურება, თუ ძე - ს მივეყვავთ ჩიჯავა დაგერჩება, მაგრამ საქმე ამით არ ამოწურება. ეს გვარი დამოწმებულია სამცხეში (ციციშვილების ქართლში მოსვლასთან დაკავშირებით) და დასავლეთ საქართველოშიც საჩინოს მიღამოში. და გარდა ამისა როგორც ქალბატონმა სოფიო კედიამ, ჩიჯავაძის ასულმა გადმოშვა, ამ გვარში ტრადიცია არსებული მგერული ჩამომავლობისა და გვარის მგერულ ეტიმოლოგიაზე მიუთითებენ; ჩე ჯა მგერულად თეთრ ხესა ნიშნავს.

გავსინჯოთ მესამე გვარი: ჩოლოყაშვილი. ამ გვარის ეტიმოლოგიის დასადგენად განმარტებით ლექსიკონში ვერაფერს ვიპოვეთ. მაგრამ ნუთუ კურიოზული არ არის რომ სწორედ სამგერლოში არსებობს გვარი ჩოლოყაშვილი და მდინარე ჩოლოყიც ლაზების ყოფილ ქვეყანაშია?

მეთოხე: ავალიშვილი. ამ გვარს ტიპითრად მგერული არაფერი აქვს მაგრამ ავალიანები მიანც ცხოვრობენ ყოფილ ლაზიკაში - იმ მიდამოებში რომელსაც კახეთიდან ქართლიც და იმერეთიც ჰყოფს.

მესხეთე: ჯანდიერი. ეს გვარიც არავითარ „მგერულობას“ არ ამქლავნებს, მაგრამ ისიც მართალია, რომ ასეთი ფორმის გვარი მგერულ სამყაროში უფრო ბუნებრივად მოთავსდებოდა ვიდრე კახურში სადაც იგი სხვა მხრიდან მოსუ-

ლის შობამეკლებს ტოებს.

მეექვსე მაყაშვილი. არც ამ გვარს ეტყობა რამე მგერულად, მგერულ და კახურ გვარებ შორისაც აღიარება თავსდება. მაგრამ რამდენიმე შენიშვნა: თავსართი მა უფრო მგერულია ვიდრე ქართული (მგერულში ა შემონახულია ფუძე ქართულიდან, ქართულში კი ხშირად ამოვარდნილია) მაგ. მატახალი - მტეხელი, მაჭკირალი - მჭკელი, მახული - მხერეტელი, მაჭული - მჭელი, და სხვა. ალბათ ამავე მიზეზით მგერულში ხშირია მა - ზე დაწყებული გეგანები: მაქაქარია, მატახერია, მამფორია, მახსულია, მაკალათია, მანჭკავა, მამავე, მარხანია და სხვა.

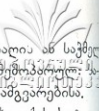
მეშვიდე გვარი ვაჩაძე. ამ გვარის წარმოშობის შესახებ მრავალი ვერსია არსებობს. ლაპარაკობენ ჩინურ წარმოშობაზეც: უფრო გავრცელებულია შეხედულობა რომ სახელწოდება ვაჩე-დან მოდის, რაც ვაისხა ნიშნავს. სიტყვა ვაისხა ვაჩეთ გამოთქმა უფრო მგერულია ვიდრე ქართული. ასო ჩ სწორედ მგერულში ენაცვლება ქათულ ც - ხ. კორი ვაიცა, მეჩამა - მიცემა, ჩილაშური - ცრემლი, ჩილი-ცოლი, ტი-ოცი და სხვა.

ამასთანავე უნდა გავისინჯოთ მგერული ოჩოკოჩი რაც ვაიკაიცის შესატყვისია და ამას უნდა დამატოს რომ ამ გვარს მოეპოვება პარალელი დასავლეთ საქართველოში ვაჩეიშვილის სახით. მაგრამ ამ გვარის ფორმაში სხვა მხრივაც მოიპოვება მგერული ელემენტები. თავსართი ფა მგერულში უარყოფით გამოიხატევილია - როგორც ქართულში არ: ვაუწუა არ უთხრა, ვილაოა არქა, ვამილუ არამაქვს და სხვა. ხოლო ჩინავა მგერულად ცნობას ნიშნავს: ვიჩინექ - ვიცნობ, ვეჩინექ - არ ვიცნობ. ამრიგად ვეჩინა არ იცნო - ს ნიშნავს, ხოლო ვაჩინა არ გააცნო იჩნება. აქვე ისიც უნდა ითქვას რომ, სახელი ვაჩე საქართველოს მრავალ მხარეშია დამოწმებული.

მეორე - ვახუშტიშვილი. ამ გვარსაც ახასიათებს მგერულ გვართა შორის გავრცელებული ფორმა პირველი ნაწილაკის განმეორებისა: ვახ - ვახ. აგრეთვე არსებობს მგერული გვარი ვახანია. და საერთოდ ძირი ვახვას ნორმალურად და „შინაურულად“ თავსდება გეგანებში: კობახია, კობახია, ხიხია, ჯავახია, სულუხია, ჯიჯიხია, ბობოხია, ვახანია და რატომ არა, ვახვანია.

მეცხრე - ჯორჯაძე. ამ გვარს მოეპოვება პარალელი: ჯორჯაძია დარჩა გვარი დონაური. დონ - ზე დაწყებული სიტყვა ქართულ ლექსიკონში ორიოდება. მგერულში კი უამრავია: დონწყელი - დონაუელი, დონჯირა - დაწოლა დონაქირა - დანაქერი, დონაკეთი - დანაკეთი, დონახუნა - დანახუნა, დონაქარა - დანაქერი და სხვა.

როგორც ვხედავთ დო მგერული თავსართია, რომელიც ქართულ და - ს შეესიტყვისება. გარდა ამისა ქართული გრამატიკის კავშირი და- ც მგერულად გამოითქმის როგორც დო. მაგალითად: მე და შენ - მა დისი, დღე და ღამე

დღა დო სერი და სხე. აქედან ჩანს, რომ მეგრულში ნაწილად „დო“ და „დოს“ იმდენადვე ხშირია როგორც ქართულში „და“ ან „დან“. ყოველივე ამის დამატებით სამეგრელოში არსებობს გვარი რომელიც სწორედ დონ - ით იწყება: დონდუა.

არსებობს ამ გვარის დაწერის ვარიანტი: დონაური, ამ შემთხვევაში ეს ძირი „დაო“ ქართულისათვის სრულიად უცხოა, მეგრულში კი „დოი“ ჯერ გავიყრების გამოშხატველი წამოძახილია, მერე ასე გამოითქმის მეგრულად ქართული „ჯერ“: ჯერ არა დიო ვარ; ჯერ ჭამე - დიო ჭამო და სხე. შემდგომ „დიოს“ - ს კვალი ჩანს ქართული თავსართის „დაა“ - სმეგრულ ფორმაში. მხოლოდ ასო „დ“ შეცვლილია ასოთი „გ“: დასმა - დობუმა, დასხი-გობი, დაქედ - დოქადი, დაწერე - დოჭარი. დაწერე-გოჭარი, დაჯდომა - დოხნა, დაჯინე - გიოხუნე, დაწებე - დოჭამბი დასხე. შესაძლებელია ქანურში არცა აქვს ადგილი ამ შეცვლას ასოში „დ“ ასოთი „გ“.

არის პარალელები აგრეთვე მეგრულ და კახურ სხვა მხარე. შორისაც: მაგალითად ჯანაშია - ჯანაშვილი, ჭურღლია - ჭურღლაშვილი, ფირცხალავა - ფირცხალაური, კაჭარავა - სოფელი კაჭრეთი.

აგრეთვე ყურადღებას იპყრობს რამდენიმე კახური ტოპონიმი: მაგ. ვეჯინი რაც მეგრულად ნიშნავს „ვერ გაიხედე“ (ბრძანებითი ვეჯინა); თინვანი ანუ თინვალი, ეს მეგრულად „მაღალს“ ნიშნავს, თინი - იმს რაც მაღლა ზემოთ არის. საინტერესოა არსებობს თუ არა თინვანის ახლოს სხვა დასახლება, რომლის მიმართაც შეიძლება ვაჩენილიყო სახელწოდება თინვანი ანუ ზემო ვანი. ყურადღებას იპყრობს სახელი ქალეთიც, რადგან იგი მოგვაგონებს მეგრულ სიტყვა ბუა - ს, რაც მზეს და რძესაც ნიშნავს.

როგორი დასკვნის გამოტანა შეიძლება ყოველი ზემოთქმულიდან? ცხადია ამით წერილში ჰიპოტეზების სახით გამოთქმული აზრი არ მტკიცდება, მაგრამ აქ მოყვანილი მითითებანი უთუოდ ავლენენ რალც დამაკავშირებელ ძალებს უფროს არსებობს მეგრულ და მთიულურ კახურ სამყაროთა შორის. დასახელებულ გვართა და ტოპონიმთა შორის ზოგიერთის მიმართ, ჩვენთვის საინტერესო ხანხელ უფროს ადრე ან გვიან წარმოშობა თუ დადგინდა, ცხადია ისინი საბუთად ვერ გამოვლენილა, მაგრამ ჯერ საჭიროა ყოველივე ეს გაისინჯოს - რადგან ამგვარი „კავშირის“ არსებობა, თუ ბუნებრივი იქნებოდა ვთქვათ, სამეგრელოში და არცერთს შორის, კახეთთან ასეთი კავშირის არსებობა, თუ იგი დადგინდა, ასწანს მოითხოვს.

ამ საკითხისათვის შექვის მოსაგონად საინტერესო იქნებოდა მოხურ დილაექტის გადასინჯვა, რადგან თუ წინარები ჭანები იყვნენ შესაძლებელია მათ ზოგი ჭანური ან ბერძნული ტერმინიც თან მოეტანათ - აღწინიშვნელი

ტანისამოსის, ცხენის მოკაშმულობის, იარაღი ან საკმელ კრძობისა — ანალოგიურად ქართულში შემკრძობისა: რიჩკა, კალბასი, ქალის სედლო და სხვა ამგვარებისა.

ერთი ასეთი „მოტანილი“ ტერმინის სახე აქვს სიტყვა ქორეპისკოპოსი. ამ სიტყვის გარშემო მრავალი აზრი გამოითქვა მაგრამ საკვირველია, რომ არავინ უტყნაურად არ მიიჩნია ამგვარი მიწარსის მქონე სიტყვის მოხვედრა მიერ გამოყენება თავიანთ ხელისუფლის სახელად. ხოც ცნობილია რომ მთიულნი და ისიც მეექვსე საუკუნის დასაწყისში არც მხურვალე ქრისტიანობით, არც „ბერძნულობით“ არ გამოირჩეოდნენ. ეს მოვლენაც ასწანს მოითხოვს, ხოლო წინართა ჭინობის შემთხვევაში ყოველივე თავისთავად აიხსნება. ჭანებმა ადგილობრივ არსებულ „ხევისბერი“ თავისებურად გადააკეთეს და არავითარ „უპირველად სასულიერო პირის მიერ საერთო ხელისუფლების მიტაცებასთან“ არა გვაქვს საქმე, როგორც ზოგმა ეს მოვლენა ასწანს.

ასევე უტყნაურად მოჩანს ჩამორჩენილი ტომის მიერ ისეთი პოლიტიკური როლის შესრულება როგორც წინარებმა შესრულეს. მაშინ როდესაც ბიზანტიურ პოლიტიკურ ხეანჯერებთან გავსაბურთებულ ავანტიურულ ჭანებისაგან ასეთი მოქმედება სწორედ რომ მოსალოდნელია.

კიდევ მეტი ეს მოვლენა სრულებით ბუნებრივად თაუდება საქართველოს ისტორიის ჩარჩოში - სხვა ანალოგიურ მოვლენათა გვერდით. გვიხსენით იბერიის მეფეთა მიერ დაბალ განვითარებულ კავკასიის მთიელთა გამოყენება თავიანთ პოლიტიკური მიზნებისათვის. ასევე ბერძნულ — ქართულ კულტურას ნაზიარებ აფხაზთა დინასტიის მიერ ჩამორჩენილ, და სწორედ ამიტომ მრავალრიცხოვან ჯარის გამოყენება აფხაზთა ტომის გამოყენება დიდ პოლიტიკურ წარმატების მისაღწევად და ცოტა სხვაგვარი ვარიანტი ყოფიანთა გამოყენებისა.

ყოველივე ზემოთქმული რომ შევაჯამოთ, წინართა ჭანებად მიჩნევა პასუსი იძლევა შემდეგ კითხვებზე: როგორ ვაჩნდა დას. ქართული დებოლოება „არჩი“ ხევისბერი რატომ ვაჭკრა წინართა სახელი; როგორ ითანაშა ჩამორჩენილმა კუთხემ ასეთი პოლიტიკური როლი; როგორ მიეცა მოხვეთა ხელისუფლის ტიტულს ბერძნულ - ევლსოური ფორმა; რით აიხსნება ხევისბ და კახეთის კრძო სახელთა, გვართა და ტოპონიმთა კავშირი დასავლურ ქართულ და მეგრულ სამყაროსთან; რატომ არ არიან მოხსენებული წინართი სხვა მთიელ ტომების გვერდით წმიდანის განმანათლებელ მიმოსვლის დროს იბერიის მთაწინეთში; რატომ არ არსებობს გამოთქმა „წინართა კარ“ თანაბრად ოვსთა, არაგვის და ალანთა კარისა; რატომ არ არსებობს არც სოფელი, არც მდინარე, არც ციხე, არც გვარი, სახელ „წარჩი“ - თან დაკავშირებული.

თუ წინარებს ტომის სახელად მივიჩნევთ ეს კითხვები კითხვებად რჩებიან.

ამ წერილს მეცნიერული ნარკვევის პრეტენზია არა ჰქვს. იგი იბეჭდება როგორც ისტორიის მოყვარულ კაცის გაბასება ჟურნალის მკითხველებთან, მაგრამ ავტორს სჯონია, რომ წერილში წამოჭრილი პრობლემა და მასთან დაკავშირებული საკითხები, არც იმდენად ზერედედ და

უსაფუძვლოდ არიან დასმულნი, რომ ღირსნი არ იყვნენ ავტორზე უფრო კომპეტენტურ სპეციალისტთა კულა დღებისა.

მიხეილ ქავთარაძე.

წინშენა: მცინეარის მიდამოებში არის ადგილი გაბარვინა, შეიძლება პალისტომიდან გამდინარე წყალის სახელი კაპარქინა; სახელი სოფლისა იყო, მეგრულად იგივეა რაც ქართულად - სახემო; ერწო - თიანეთის სარგოს

წიგნი სოფელ ქინვანს აშკარა მეგრული ფორმით - ქინოვანის სახელით მოიხსენიებს. შეიძლება ქინოსქუა - აზნაური - მაღალისშვილი.

ავტორს კლ. პტოლემეოსისიცი არ ავიწყდება, მაგრამ საბოლოო დასკვნას მხოლოდ კვლევა იძლევა. მ. ქ.

ვიქტორ ნოზაძე.

კაცი ვარ აღამიანი
ვეფხისტყაოსანის მიხედვით.

ამ სათაურში „კაცი“ ნიშნავს: „აღამიანი“. როგორც სველდებრივი არსება, წვერი საზოგადოებისა, და ეს ყარვალ სჩანს როსტევენის სიტყვით:

კაცი არა არის, სიტჯანცა საბრძანებელი ჩვენია, რომე მას ჩემგან ესწავლნეს სამამაკონი ზნენია. (62)
აქ კაცი მამაკაცია. ტარიელი ვადაიკარგა და უყვირდათ: აგრე კვალ-წმიდად წარხლომა კაცისა, ვითა დევისა (88). თავის მგზავრობისას აეთანდილი —
თვე ერთ კაცსა ვერა ნახავს, ვერას შვილსა ადამისას (183) და გულდაწყვეტილი აეთანდილი ამბობს ტარიელის შესახებ:

ეთანდილ მიდგა, ეუბნა მით კაცთა გულმდღღარეთა (196)
ხატელნი ტარიელს აეთანდილის შესახებ უამბობენ:
ჯერ მისი მსგავსი შევენება კაცთაგან უნახავია (204)
და განაგრძობს ერთი მათგანი:
მე უხუცესმა უმცროსთა კაცი დადესთხოვე ქენებით (206).
ანუ: მე უფროსმა (უხუცესმან) უმცროს ძმებს ვებეჭეუთ (ქენებით) დაანებეთ, დაეთხოვეთ მეც კაცსო:
ეთანდილ მსჯელობს, ტარიელი ახლოს არვის იკარებესო რომე კაცსა არ მიუშვებს საუბრად და მისად ჭერტბად. (216)

მაგრამ მაინც —
ეთანდილ ახლოს თან ნახა სახე მისივე კაცისა (227)
და შემდეგ იგი ამბობს —
ეტყობდა: სულე! რამე გიყავე? კაცი ვარ. აღამიანი (233)
და თავის შესანიშნავ თხრობაში ეთანდილ ამბობს —
ორნი კაცნი მოდიოდეს სადაურნი საღმე გზასა (255)
და ტარიელსაც ეუბნება —
აქნამდის მნახავიცა კაცი შენი არ მენახა (291)
და აეთანდილს ტარიელი განუმარტავს ისეთი ცხენი მყავს —

კაცმან ვერ ასწრას თვალისა დაფავხა, დაწამწამება (295)
რომ მე მივიმალეობო.

შემდეგ ტარიელი აეთანდილს თავგადასავალს მოუთხრობს —
ინდოეთს შვიდთა მეფეთა ყოვლი კაცი ზართ მცნობელი (311)

ტარიელი თავის თავზე ამბობს, მამა ჩემსო —
მას არა ვჭავე ასრე, ვითა მე სხვა კაცი არა მგავსა (317)
ტარიელი მოგვითხრობს, ნესტანის —
ბაღია შეველე, არა დამხვდა კაცი ჩემი მოუბარი (393).
შემდეგ შევევარებული ტარიელი ამბობს, დამეკარგა ნესტანი —
მეგრა მისი მნახავიცა სიზმრივე კაცი არ მეოცა (588)

ფრიდონი ამბობს, კიღობანსო —
წინა კაცი მოზიღვიდეს; თვლი ამაღ დაეცეცი (625)
ფრიდონისით წამოსული ტარიელი ნესტანის ჭენას განაგრძობს —
მეგრა მისსა მნახავსაცა კაცსა ვერას შევევარე (649)
ტარიელი ველად გავიდა —
მეგრა დავეყარენ არენი მე კაციეღთა თემთანი (653)
ესე ქვაბნი უკაცურნი ვპოვენ, დევთა შეეკაფნეს (654)
ამოწყვეტე ისინი და მას შემდეგ აქ ცეცხობრობო.

მერმე ზოგადად ნათქვამია —
რა სჯობს, რა კაცმან გიშერი ბროლ - ლალსა თანა ახიოს (711)

ვაზირი აეთანდილს ეუბნება —
მომკალ, კაცსა სიკოცხლისა სწორად რაცა მოეხმაროს (743)

როსტევენმა თავისი ვაზირი გალანძლა, მას სკამიც ესროლა. თუმცა დააცილა და ვაზირი ამბობს —

მე თვით კაცად აღარ ვარგ ვარ, აღარა მიც თავსა ცნობა (765)

მოქარავანე ვაჟარნი ამბობენ —
ჩვენ აქა ვპოეთ ზღვის პირსა კაცი უსულოდ მღებარე (1032)

აეთანდელმა მეკობრები დაამარცხა და —
არ დარჩა კაცი ცოცხალი მუნ მისგან დაუფრეწელი (1043)

და მებალე აეთანდილს სხვათა შორის, ეუბნება —
აქა მოსვლითა ვაყმდების, კაციმცა იყოს ბერები (1066)
აეთანდილი ფატმანის შესახებ ამბობს —
ისი დღიაცი აქა ზის, კაცთა მწახავი მრავალთა (1092)
ჭაწნავირმა —

ესე თქვა და კაცმან წვერთა მოიზინდა, ვაგუნა კარნი (1102)
ფატმანი დამმუქრებელ ჭაწნავირის შესახებ ეუბნება —
მოვითა - ჰკლავ იმა კაცსა, წადი, მოკალ მაღვით ღამით (1107)

და აეთანდილი ფატმანს ეკითხება, მითხარო —
რას გეჟაღდა ისი კაცი? მესწარაფების მეტის მეტად (1119)
ფრიღონ ყვება ამბავს —
ორთა კაცთა, ტანად შავთა, თვით პირიცა ეღვა შავი (1129)

კილობანი მოაკურესო...
უსენი ამბობს ნესტანის სილაშაზეზე —
ესე ლაწენი მზისად ხმანან, კაცთაგამცა ვით იკოცნეს (1161)

ფატმანი აეთანდილს ეუბნება —
აჲ უწინა ესე ვითხრა, რას მიჰქაღდა ისი კაცი (1204).
და აეთანდილი მას ამშვიდებს —
ნულარ იზიშვი იმისგან, აჲ იყო მკედართა ფერია (1211)
როშაქის მოლაშქრის ამბავი გზაერთ —
მათ კაცთა დიდდ იამა ესე ამბავი მონისა (1236)

ფატმანი აეთანდილს ვანუშარტავს: ჭაჯეთის მტეხოვრებნი არ ჭაჯნია, კაცინო, მინდობიან კლდესა სალსა (1246)
ისინი არიანო —

კაცნი, ვრძინების მკოდნენი, ზედა ვახელოვნებულნი
ყოველთა კაცთა მავნენი, იგი არვისგან ვნებულნი (1247)
ქებასიკენ გზაფრობისას მათ ვაგულეს —
შიგან მათ დიდთა მინდორთა, ყოველგნით კაც-მოუმხვდა-რეთა (1495)

იქ სადაც კაცი არ მოხვედრილიყო, არ ყოფილიყო —
როცა ტარიელმა როსტევენის წინ დაიჩოქა —
ვაუკვირდა ყოვლსა კაცსა, შორით ვერას მომსმენელსა (1523)

და მერმე, არაბთა მეფის —
მის ქორწილისა ნაქები კაცი ბრძენთაგან იქები (1551)
ინდოეთიდან მომავალი —

კაცები და სახედრები ერთიმ იყო შოასანი (1579)
ინდოეთის დედოფალმა ქერიე-ობოლნმ დასახელებს —
თვით უბოძა უსაზომო, რომ არ ითქმის კაცთა უნისი (1644)
და დაბოლოს, ეს სოფელი, არვისაგან მისანდომელი —
წამია კაცთა თვალისა და წამწამისა მსწრობელი. (1668)

კაცად ხორცისად

უცხო მოყმე — ტარიელი როსტევენი მეფეს თვალ წინ წაუვიდა, ვადეკარგა და მან იგი ვეღარ იპოვნა, ამიტომ ვაკვირებულნი ამბობს —

კაცად ხორცისად ვით ითქმის, ისრე თვალთაგან ფარულ! (111)

ანუ: როგორ შეიძლება ითქვას, იგი ხორციელი იყო როდესაც ისე თვალთაგან მიიფარა, დაიბოლაო, იგი ეწმაკი იქნებოდაო, თინათინ აეთანდილს ეფიქვება: ქმარად არავის შევირთავ, თუგინდ ხორციელი მომომხვდეს, რომელ კაცი იქნებოა ჩემად საქმაროდ —
მზეცა მომხვდეს ხორციელი, ჩემთვის კაცად შენაქმარ (113)

აეთანდილი ტარიელს ძებნაშია. ახლა არის ისეთ ადგალს, სადაც მას არაიენ უნახავს; მაგარამ მან კაცნი დაინახა და ვაუკვირა —

აქა კაცი ხორციელი, ვეჰჰ, ყოფილა არაოდეს! (196)
შემდეგ ფატმანი აეთანდილს ვააცნობს თუ ვინ არიან ჭაჯნი და ეუბნება —
თეფრა იგიცა კაცინა ჩვენებრვე ხორციელანი (1249)
აეთანდილ ამბობს —
შენიღობასა ხორციელი კაცი ვერა დამიფრევებს (1486)

უხორცო (1245 - 1246)

როდესაც რაიმე არსებზე არის ლაბარაკი და მასზე ითქმის „უხორცო“, მაშინ იგულისხმება უსხველო და არა ხორციელი, ჩვეულებრივად ფიქრობენ ამ შემთხვევაში მანენ სულზე, ბოროტ სულზე (ეშმაკი = ეშმა, ჭაჯი, ავი სული, სატანა და სხვა მისთანანი).

ფატმანი აეთანდილს მოუთხრობს ჭაჯთა ქალაქი მოუდგომელია, მტერთაგან უბრძოლელია, მას იცავს ათი ათასი ჭაბუკი ჭაჯი და იქ ჰყავიო ნესტანი ტყვედ. ბუნებრივია, აეთანდილმა ამ სახელზე „ჭაჯი“ წარმოიადგინა უხორცო არსება, უბრალოდ ავი სული და ამიტომ იგი ფატმანს ვაკვირებულნი ეკითხება —
მაგრა საქმე ჭაჯეთისა გამაგონე უფრა მრთილად, ჭაჯნი ყველა უხორცოა, რამან შექმნა: ხორციელი! (1245)

მაგრა ჭაჯნი უხორცონი რას აქნევენ, მიკვირს, ქალსაწი? (1246)

ანუ უხორცო არსებებს რად უნდათ ქალიო? ამაზე ფატმანი უპასუხებს —

ჭაჯნი სახელად მით ჰქვიან, არიან ერთად კრებულნი კაცნი, გრძობისად მკოდნულნი, ზედა ვახელოვნებულნი

და სხვა... (იხილეთ ჩემი „ვ. ტ. ღმრთისმეტყველება“ 1966 წ. გვ. 320).

სულდგმულსა კაცსა. (177)

როსტევენის მიერ უცხო მოყმის მოსაძებნად გაგზავნილი კაცნი მობრუნდნენ და მეფეს მოახსენეს —

მისსა მნახავსა სულდგმულსა კაცსა ვერ შევეყარენი (177) სულდგმული = სულის მქონე = ცოცხალი.

ტარიელის ძებნისას ავთანდილს —

უფსა ერთსა სულიერი კაცი არსად არ ენახა (194) ავთანდილი ამბობს —

ჩემად არაკად სულ - დგმული კაცი არ გაწვილებულა (1511)

ანუ: ჩემს მაგალითად, ჩემს მსგავსად სხვა სულიერი არ შერცხვენილია.

ჩემს კაცთა მოგვცა.

რომელმა შექმნა სამყარო და მთელი ქვეყანა მან, ღმერთ-მომო - ნათქვამია ეფესისტყაოსნის დასაწყისში, —

სვენ კაცთა მოგვცა ქვეყანა, გვაქვს უთვალავი ფერთა (1) აქ თანვიდანვე განსაზღვრულია ღმრთისა და კაცის ურთიერთობა: ღმერთი არის ის, რომელმა ყოველი შექმნა,

უფით კაციც, და მან ამ კაცს მის მიერ შექმნილი მრავალნაირი სახითა და ფერით, კაცთ მისცა სასარგებლოდ. ამი-რომაც პირველი ქება, პირველი შირი და ამ ქება - ში-რში გამოთქმული სიყვარული ღმერთის უნდა მიეკუთვნებოდეს, — „აქურთხედით უფალსა ყოველნი ძალნი მისნი, მსახურნი მისნი, რომელნი ჰყოფენ ნებასა მისსა. აქურთხედით უფალს ყოველნი ქმნულნი მისნი. ყოველსა ადგისა უფლებისა მისისა აქურთხევის ჰული ჩემი უფალსა“ (ფსალმუნნი 102, 21 - 22). ეს პირველი სცყვართლი-თი ქება კაცისა ღმრთისა მიმართ სიბრძნის ერთი დარგია და მსმენელთათვის დიდად სასარგებლო, ამიტომ —

კვლევ აქცა იამების, ვინცა ისმენს კაცი ვარგი (12)

კაცი დაბადა ღმერთმა, დაბადა მან პირველი კაცი ადამი და ბადას ყოველ კაცს კაცობამი შთანერგოლი უნარით, თავისი დანერგებისა და დალოცვის მეოხებით, რადგან ყოველი არსება მის ვაგრძელებას ღმრთისაგან ღებულობს

ტარიელს სურს შეგობარი, ამხანავი, თანამზღებელი

შემაქცევარი ჰყავდეს, მაგარმო —

ღმერთმან სხვაცა ეტლსა ჩემსა სადმცა კაცი რად დაბადა,

სიახლე და საუბარი თუმცა მისი მე მიწადა! (275)

ხოლო მეო —

კაცი ჩემად სამსახურად უღმრთოდ მემცა ვით დემალე! (277)

იმის მიუხედავად, რომ ტარიელი თავის თავს დაღუპულად სთვლის, ავთანდილ იგი მაინც ეუბნება —

წელია პოვნა კაცისა, ღმრთივე ზეცით განაწირის! (296)

და თავის აზრს, რომ ყოველი ღმრთისაგან არის დაბადებული, ტარიელი კვლავ იმეორებს, ოღონდ უაზრუროვნო სახით —

კაცმან ვით ჰპოოს, ღმრთისაგან, რაც არა დანაბადა! (304)

ესე იგი: ყველაფერი რაც არის დაბადებული, — ღმრთისაგან არისო და ამ ღმრთისაგან დაბადებულ კაცს ღმერთი არ გასწირავს, თუმცა იგი მისგან ანუ მედისაგან იყოს განაწირი —

კაცსა ღმერთი არ გასწირავს, ასრე მისგან განაწირა (589) ტარიელზე ავთანდილი ამბობს, მზეა იგი, ან მისი სახი-საო —

ვინ უნახავ - ქმნის გონება ყოველთა კაცთა მნახისა (688) ანუ: ღმერთი, რომელიც არის გონება, და ყოველთა კაცთა მნახია, მნახველი მას უნახავს ქმნისო.

ავთანდილი ტარიელს უკუას ამოიგებს —

არას ვარგებს შეპირებება, რამე ქმუნვიდე, რა ვერგების! არ თურ იცი, უგანგებოდ არა კაცი არ მოკვდების? (903) თავისთავად ცხადია, აქ გამოცხადებულია: ადამიანის სიკვდილი - სიციცხლე ღმრთის ხელში არისო, - და ეს დებულება თითქმის ყველა რელიგიის მთავარი დებუ-ლებაა, კერძოდ ქრისტიანობისაც. (იხილეთ ჩემი „ეფესისტყაოსნის ღმრთის მეტყველება“, პარიზი 1966 წ.)

ღმრთისა და კაცის ურთიერთობის მიხედვით, აქამდე ჩვენ ვეცნობოდიტ მხოლოდ ღმრთის დამოკიდებულებას კაცისადმი, აქ კი ასმათის სიტყვით, ღმერთთან კაცის დამოკიდებულებას ვავეცნობით —

ასმათ თქვა: ღმერთო, რომელი არ ითქმი კაცთა ენითა (917)

გაქო, ვით გაქო, რა გაქო, არ საქებელი სმენითა!

დიდება შენდა, არ მომკალ, ამითთვის ცრემლთა დენით (917)

მაშასადამე: აქ ასმათი ლაპარაკობს ღმრთის შესახებ;

მას იგი სთვლის ისეთ არსად, რომელიც კაცის ენით ვერ გამოითქმის, რომელიც არის უთქმელი; რომელს ვერც კი აქებ, ან როგორ უნდა აქო, როდესაც გონებით, სმენით მას ვერც კი მისწვდები! მაგრამ დიდება და მადლობა ეკუთვნის მას.

ტარიელი ამტკიცებს და ავთანდილს აჯერებს — „ვინ დაბადა, განკურნება ჩემი უჩანს მასცა ძნელად“ -ო და წამსვე ავთანდილი მას მიუტებს —

შენვე სოქვი გევ სიტყვაო კაცისა ბრძნად სწავლულისა: ღმრთისამცა ვით არ შეიძლო კვლავ განკურნება წყალსო?

იგი მზრდელი ყოველისა დანერგულ - დათესულისა! (929)

არა მარტო ეს: იგი აგრეთვე, რომელი კაცს არ გასწირავს, არ დაღუპავს, როცა ბედი = სოფლისაგან არის

მაგრამ ღმერთი არ გასწირავს კაცსა, შენგან განაწირისა! განწირული —

(951)

მეკობრებთან ომის აღწერის შემდეგ ნათქვამია —
კაცი ძალსა ნუ იქაძი, ნუცა მოჰკვეხს ვითა მითვალნი!
არას ვარგებს ძლიერება, თუ არ შეგწევს ღმრთისა ძალი (1046)

როდესაც ზღვათა მეფე მელიქსურხაზე პირველად ნეს-
ტანს იხილავს, დიდად გაკვირებული ამბობს —
ღმრთისაგან ვიდე ვინ იყო კაცი ამისად მსახველად! (1180)
ანუ: ვის სხვას, რა კაცს შეიძლო ამის დასახვა, მისთვის
სახის მიცემა, გარანა მხოლოდ ღმერთსაო.

ტარიელი ფრიდონს ეტყვის —
სხვა წამალი ჩემთვის სად არის, კაცი როგორ იპოვის ამ
ქვეყნად იმას, რაც ღმრთის მიერ, ღმრთის საქმე არ არისო,
ესე იგი, - ღმერთმა უნდა მოგანიჭოსო —
კაცმანმცა სოველს ვით პოვა, რაც არა საქმე ზენია! (1338)

და თვით ვ. ტ. - ის დამწერი გვეტყვის —
კაცსა ღმერთი არ გასწირავს, თუცა კაცი შეიგებდა (1362)
გაიგებს, მიხვდებაო.

რამაზია და მისი ლაშქარი ტარიელს ეხვეწება: ნუ დაგ-
ვხოცავო, - და მან წყალობა მისცა - და აქ ნათქვამია —
ღმერთი ალხენს მონაწულთა, არ შეუნდობს კაცი ვინა! (1612)

ანუ: ღმერთი სისარულს ანიჭებს, ალხენს მათ ვინც
თავის ცოდვას მოინანიებს და რომელია ის კაცი, რომე-
ლიც მერე კაცს არ შეუნდობს! მან ღმერთს უნდა მიბა-
ძოსო. რაღვან —

კაცი ცრემლითა შეინდობს, თუ ცოდვა მის თანაც არსა (1613)

და ტარიელმაც უწინდო მათ, აპატივა.
ასეთი არის ურთიერთობა და დამოკიდებულება ღმ-
რთისა კაცისადმი და კაცისა ღმერთისადმი.

კაცი = ჰომო.

თავისუფალი ადამიანის სამსახურებრივი ურთიერთობა
თავის პატრონთან, უფალთან (პატრონი = უფალი, ბერ-
ძნული „კიროსი“, „ლათხნური „პატრონუს“, = „სენიორ“) ^{სახე}
ბიზანტიაშიდაც არსებობდა და ასეთ ადამიანს ეწოდებ-
ოდა „დოლუსი“; ასათი პირი უმთავრესად დიდ კაცე-
ბთან და განსაკუთრებით ზიზანტიის იმპერატორებთან
იმყოფებოდნენ. ასეთი კაცები მათ მსლებლებს წარმო-
ადგენდნენ. ასეთ პირს ეწოდებოდა ივრეთეუ „ანთროპოსი“
ანუ „კაცი“.

ეს სახელი ადვილად მოგვაგონებს დასავლეთ - ევრო-
პულ სახელს „ჰომო“ = ომო, რაც ითარგმნება სიტყვით
„კაცი“. ამ კაცს დასავლეთი ევროპის ფეოდალურ კიბეზე

თავის საფეხური ჰქონდა, თავისი საკუთარი სოციალ-
ური მდგომარეობა ეჭირა. ბიზანტიურში „ანთროპოსი“ =
„ანთროპოს“, რასაკვირველია, არ იყო დასავლეთ-ევრო-
პულ „ჰომო“ = ომო, რადგან საერთოდ ბიზანტიაში
ფეოდალიზმი არ ყოფილა. ბიზანტიური „დოლუსი“ =
„ანთროპოსი“ იყო უფრო იმპერატორის, დიდი კაცის თან-
მესულფე, მეინახე, გამართბელი (თუმცა ეს „კაცები“
პოლიტიკურ როლსაც თამაშობდნენ სახელმწიფო გაღ-
ტრიალების დროს).

სხვათა შორის „ოიკეისი“ იყვნენ „ფამილიარესი“ ანუ
„დომესტიკუს“, ეფხისიტაკიანის „მოვალაბე“.
(ჰანს გეორგ ბეკ, ბიზანტინიზმს ფეოდალ-მეფეტესზე.
ბაიერიში აკადემიე დერ ვისენშაფტენ. იაპრაგანგ 1965.
ჰეფტ V. მიუნხენ 1965. ზაიტე - 8.

ფეოდალურ საქართველოში „მსახური“ ვიანაბრებს
ეროვნული ფეოდალიზმის „ჰომ დე სერვისი“, „ლოი“
და ვახტანგ სჯულმდებელის კანონის მიხედვით „მსახ-
რის სისხლი - ოცდაათი თუმანი“ ღირდა. „გლეხის სის-
ხლზე ერთი ორად მსახურისა არის, მსახურზე ერთი ორად
ცალმთელი აზნაურისა“ (მუხლი 32 - 33).

ქართველ ფეოდალურ = პატრიარქულ იერარქიაში
ექვსი საფეხური იყო (მეფის შემდეგ): 1. ერისთავი,
2. მთავარი, 3. აზნაური, 4. ვაჭარი, 5. მსხებური, 6.
გლეხი - ყმანი ანუ მუშაკი გლეხნი.

პროფესორი იოსებ კარსტ-სიტიკეა „მსახური“ ნათ-
რგმნი აქვს ფრანგულად ჰომმ-ლიეე, ვასო - მინისტრიელ
და ესენი არიან „კაცი“.
პროფესორი იოსებ კარსტ. მეფე ვახტანგ მეექვსეს კოდ-
ექსი. სტრასბურგი. წიგნი პირველი. გვერდები: 204 205.

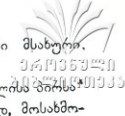
ეს მსახური - კაცი იყვნენ უმთავრესად გლეხის შვი-
ლები და ისინი მსახურებდნენ მეფესთან, მთავარ - თვა-
ლებთან და საერთოდ დიდ კაცებთან. ესენი იყვნენ „კაე-
ნი“ და მათ თავისი ხარისხი ჰქონდათ, როგორც სისხლის
ფასში, ისე სოციალურ ვითარებაში.

ჩემს ახალგაზრდობიდან მასსოვს ასეთი შემთხვევა:
საჩხერეში ამირანდო თუ ფრიდონ წერეთელი, თავად
ცხენით მიდიოდა და მას მისდევდა გვერდით და ფეხით
ერთი გლეხი, რომელიც მე შენახა. მამას ვეცითხე, რატომ
მისდევს იგი ფეხით - მეთქი. ეს გლეხი წერეთლის კაცი
არისო, და საერთოდ გამეოცონა ხშირად.

კაცი = ყმა.

რაფიელ ერისთავს აქვს ჩაწერილი ერთის მოსწრებუ-
ლი სიტყვა —

ერთმა გურულმა ჰკითხა ყაზახს — „ვისი კაცი ხარო“
მან უპასუხა: „ჩემის თავისაო.“ გურულმა მიუგო: „კი შენ
დაგემართა, კი ბატონი შენა გყოლიაო.“
„ლიტერატურული ძიებანი“ (შრომების კრებული) წიგნი

მე - 11. თბილისი, 1958, გვ. 220.)

ესა და ის გულენი ამა და ამ თავადის „კაცი“ არისო, მხოლოდ შემდეგ და გვიან გავიგე, რომ ეს კაცნი იყვნენ პატრონმეტრი = ფეოდალური ერაჯიკის არსებობის ხნიდან ვადმონაშთი, ისინი აღარ იყვნენ მსახურნი სასახლეში, თუ სხვა საქმეში, მაგრამ ჩამომავლობით ჰქონდათ შერჩევილი ეს სახელი „კაცი“ ამა და ამ თავადისა.

ქართული სამართლის მიხედვით მსახურთაშუალები იყო უფროსი კაცთა = მსახურთა ანუ „ომ — ლიე“ - ბისა და აღმინისტრაციულ სამსახურში მყოფთა, ვით მავალითადაც საქურველში, ლაშქარში, გარნიზონში, ციხის დაცვაში, თანხლებებში და სასახლის სხვა საქმეებში, მოსამსახურებაში.

დასავლეთ ევროპაში, პატრონმეტრი ურთიერთობაში პატრონსა და ყმას შორის პროვენს - ის ფეოდალურ ურთიერთობაში აატრონს ეწოდებოდა „სენიორ“ = უფალი, ხოლო ყმას „ჰომი“, - ომი, - კაცი = „ჰომ ლიტ“.

გერმანულად მასვე ერქმევა „მან“ = „კაცი“, რომელსაც კრებასაც უკვე კაიზერჰოფიკ - ებშიც ვეცნობით და პოეტურ ნაწარმოებებშიც. (მინეზანგს ფრუენლიგ) — „მე ყოველი შენი კაცი და შენს მსახურებაში“ ო, — ეუბნება პოეტი პინრის ფონ მირუნგენ (უკანასკნელად მისი სახელი იხსენება 1217 - 1218 წ. წ.), — ეუბნება თავის ქალბატონს, ეს იგივე არის, რაც პროვენსულ პოეზიაში: „კაჰცე და მსახურებ“ — „ჰომ ე სერვირ.“

ბონს დე კადულელ ის ლექსში (მისი სახელი მოხსენებული არის 1176 — 1218 წ. წ. საბუთებში).

უფრო ძველ პოეზიაში სიტყვა „კაცი“ გამოყენებულია ვითარცა მამაცი ანუ მამაკაცი (სქესობრივი მნიშვნელობით.)

დოქტორ ანნა ლედე რიტცი. დი ლიბერატორი დერ პროვენსკალენ ბაი დენ მინენზინგერნ დერ შუათუფერციტლიტერატურისტორიფე ფორბუნგენ. (რეველუ 29. ბერლინ-ლაიპციგ 1904. გვერდი 32.)

როდესაც შევიგობრითი ნადირობის საყითხი ვადაწყდა მეფემ — კვლა ბრძანა:

„მონა თორმეტი შევსხათ ჩვენთანა მარებელად“ (70) ამ თორმეტ მონას მარტო ერთი შერმაღინი უღრისო. შერმაღინი ავთანდილის ყმა არის. — კაცი მასთან ერთად გაზრდილი და მისი მსახური. დასახლებული თორმეტი მონაც კაცი არის, — მსახური კაცი მეფისა, რომელთაც ნადირობის ზელობა იციან. ეს თორმეტი მონა მათ ემსახურებოდა; მათთან ერთად ვილოდნენ, ისარს მიაწოდებდნენ, დაქრილ თუ მოკლულ ნადირებს თვლიდნენ და ნადირობის შედეგს როსტვენ — ავთანდილს აცნობებენ. (79, 80); მერმე დაისვენეს და მათ ახლო ჰყავს — ახლოს უთქს მონა თორმეტი, უზუნესი სხვათა მხნეთას (83)

ყველგან „მონა“ აქ მეფის კაცი არის, მისი მსახური. ევროპული „ომ ლიტე“.

როდესაც პირველად ტარიელი ნახეს „წყლისა ზონისა“ მჯღომარე, როსტვენს მეფემ მოსაწოდებლად, მოსახლობად მასთან კაცი ვაგზუნა —

წავიდა მონა საუბრად მის ყმისა გულმდღღარისად (86) ევერა ჰკადრა საუბარი, მონა მეტად შეუზარდა (87), მის მონისა არა ესმა სიტყვა, არცა ნაუბარი (88)

ესე მეფისა ბრძანება ერთელ კვლა ჰკადრა მონამან (89), ჯგზუნა მონა თორმეტი მისი წინაშე მდგომარე (91),

მონანი მიღვს, მოვიდეს, ვახდა აბჯრისა ჩხარია (92)

მონათა ხელი გამართეს მის ყმისა შესაყარებულად (94)

აქ დასახლებული მონანი, როგორც აქვე ვანმარტებულაია, არინ, კაცნი, რომელნიც მეფის წინაშე იმყოფებიან, მის სამსახურს ასრულებენ.

თინათინი მამას ურჩევს უცნობი ყმის (ტარიელის) მოსაძებნად —

ვაგზუნე კაცი ყოველგან მისთა ამავეთა მცნობელი (114) მოასხნეს კაცნი, ვაგზუნეს ოთხთვე ცისა კიდეთა (115) კაცნი წავიდე, იარეს მათ ერთი წელსწავიდა (116).

ყველგან აქ „კაცნი“ არიან სასახლეში მყოფნი, მეფის კარზე მსახურნი.

ავთანდილი შერმადანს უბარებს —

დარბაზს კაცსა ვაგზუნელი (156),

ეს კაცი არის ავთანდილის მსახური, შიკრიკი. ტარიელი როცა —

მე წამოვევ, მეფისაგან კაცი დია მოვიდოდა (355)

და იგი მეფეს ახარებდა. — ეს კაცი შინამოსამსახურე კაცი იყო, და ტარიელთან —

კაცი მოვიდა მეფისა (366)

ეს კაცი მეფის ახლობელია, მის დეალებათა შემსრულებელი, აქ — შიკრიკი.

რამაზ მეფესთან ამბობს ტარიელი —

ვაგზუნე კაცი ხატათს და წიგნი ჩემ - მაგიერი (387)

კაცნი ვაგზუნენ... (389)

ესენი არიან კაცნი მოციქულნი, დიპლომატიური წარმომაღდენლები.

გზაში ტარიელს —

რამაზის კაცი მემთხვია..... (421)

ეს კაცი არის რამაზ მეფის მოციქული, პარლამენტერი.

ტარიელს ურჩევს. დატოვებულ ლაშქართან კაცი ვაგზუნე ხოლმეო —

ლაშქარნი ახლოს გეკიდნენ, სცნობდენ ამავესა კაცითი (425)

სამ დღე ვიარე მემთხვია სხვა კაცი მისევე ზ. ნისა (428) და ეს კაცი არის მოციქული, დიპლომატიური შიკრიკი — კვლა მოციქულნი მოვიდეს..... (430).

ტარიელმა უკან დარჩენილ ლაშქართან —
მავრა საბაოკენ გავგზავნე კაცი, თუ გზაცა შორია (437)
და კიდევ რამაზის —

კაცი მოვიდა, მომთავა მოციქულობა (442).
შემდეგ ტარიელთან მივიდა მეფე ფარსადანის კაცი შიკ-
რიკად —

მოვიდა კაცი მეფისა... (473)
და სასიძოდ თხოვნის მიზეზით —
გავგზავნე კაცი ხვარაზმეს წინა შევილისა მთხოელი (514)
და ეს კაცი არის ფარსადან მეფის რწმუნებული, საგან-
გებო დაჯვლებით გავგზავნილი.

და ეს კაცი მობრუნდა —
კაცი მოვიდა... (515)

კვლა გავგზავნე სხვანი კაცნი სასიძოსა მოყვანებად (516)
აქ უკვე მთელი წარმომადგენლობაა წარმომადგენელი.

ცხადია, ყველგან აქ „კაცი“ არ არის გლების წოდების
არამედ სოციალურ საფეხურზე მაღლა მდგომი პირი.

მოვიდა კაცი: „სასიძო მოვაო“, მოსვლა გვახარა (548)
და ქორწილისათვის მზადების გამო ტარიელმა — მე გავ-
გზავნე ყოველგნითი კაცნისაჭურჭლეთა წარმომსენელი (550)

რასაკვირველია, ეს კაცნი მდაბიონი არ იყვნენ, არა მხო-
ფლიონი, არამედ მაღალი თანამდებობების პირნი.

ტარიელი მეფე ფარსადანს გადაუღდა, სასიძო მოკლა
და თავის სამფლობელოში გამაგრდა რა —
კაცნი გავგზავნე, ეაცნობე ყოველგან ლაშქრისა ყველასა (560)

მოლით მომეშველეთო.

ტარიელთან ფარსადანის კაცნი მოვიდნენ მოსალაპარა-
კებლად, მშვიდობის დასამყარებლად, რაც უშედეგოდ და-
სრულდა და ისინი დაბრუნდნენ —

ეს კაცნი გამეგზავნენეს ... (567).
ეს იყო დიპლომატიური წარმომადგენლობის კაცები, ფრი-
დონმა ნესტანის საქმენად —

კაცნი იხმნა მასვე წამსა ... (639)
იჩინა კაცნი ... (640)

ეს კაცნი იყვნენ მეზღვაურნი ავთანდილთან —
რა გათენდა, კაცი მოვა მომკითხავი, დარბაზს მსმობი (720)

ეს არის კაცი მაწვევარი, მათიური მეფისა.
ავთანდილმა ვაზირის საჩუქარი გაუგზავნა —
კაცი გავგზავნე ვაზირისასა, ესე ყველია მისთვის არა მან (771)

როსტევან მეფესთან —
რა ვაზირი არ შევიდა, კვლავ მეფემან კაცი გზავნის (818)
ეს არის სასახლის კაცი.

და სასახლეში —
ზარი გაისმა, შემოკრვა ჯარი მრავალი კაცისა (825)
და ეს კაცნი არიან სასახლის კაცნი, დიდებულნი, მეფის

ახლობელნი. ფატმანსაც ჰყავს თავისი „კაცი“ მებელს
ავთანდილს ეუბნება, ფატმანი —
წინა კაცსა მოვაგებებს, ქალაქს შეხვალს (825)

ავთანდილს ზღვის პირას მენავენი შეხედნენ; მან მოი-
ცადა და მათ ჰკითხა, ეინა ხართო? და ისინიც უპასუხე-
ბენ —

ჩვენცა მისნი ვართ, ვიამბობთ ... (970).
და ისენი იყვნენ მისნი ანუ ფრიდონის კაცნი და ვახარებუ-
ლმა —

ყმაშან უთხრა: „მძნო ჩემო, კარგთა კაცთა გარდგეკოდ
მე მეფესა თქვენსა ვეძებ ... (972)

და უკვე ფრიდონის სამეფოში ავთანდილს —
კაცი ემთხვა, მას ჰკითხა ამბავი მის ლაშქრისა (978).

ფრიდონი ნადირობდა და მან —
ლირსნი მას თანა სროლასა ირომოცი კაცი ჰხლებოდა (982)

და ასე „კაცი“ = ჰომო - ს ამბავი გრძელდება შემდეგ
შაირებშიც:

1062, 1063, 1064, 171, 1110, 1200, 1206, 1432, 1491
1499, 1502, 1504,

ამგვარად გამოირკვა, რომ ვეფხისტყაოსანში სიტყვა
„კაცი“ კიდევ თავისი განსაკუთრებული დანიშნულებს
აქვს: კაცი არის მეფის მსახური, დიდი კაცის მსახური,
მეფის, დიდი კაცის შიკრიცი, მაცნე, მოლაშქრე, ამბავთ
მცნებელი, სასახლეში მყოფი თანამდებობის პირნი

დიპლომატი — მოციქული, წარმომადგენელი, პარლამენ-
ტერი, მომკითხავი მეფისაგან, ლაშქარში მიწვევნი, სა-
სახლის კაცნი — დიდებულნი, მეფესთან ერთად მონადი-
რობენ და სხვა.

ეს კაცი რომელს ევროპაში ეწოდებოდა „ჰომო“, „ომო“
„მან.. არის ფეოდალური იერარქიის სოციალურად სხვა
და სხვა საფეხურზე მყოფი, მაგნას მეფის ან დიდკაცის
კაცი „ჰომოლიე“ „მინისტერიელი“

სრულსა — სრული. (729).

ბიბლიის თანახმად კაცი არის ერთი შთლიანისა, მთლია-
ნი არსება, იგი არის ხორცი და მაცხოველებელი სული,
ანუ სული, გონება და ხორცი = გვამი ცალ-ცალკე არ
არსებობენ, მათ ემატება კიდევ მეოთხე ნაწილი „გული“,
როგორც არსებითი შუა მყოფი; ეს არის თქმული მარტოზის
სახარებაში 12, 30 — და შეიყვარო უფალი ღმერთი შენი
ყოველითა გულითა შენითა და ყოველთა სულითა შენითა
და ყოველითა გონებითა შენითა = და ყოველითა ძალითა
შენითა. (აგრეთვე ლუკა; 10, 27).

სული. გული, გონება, ძალი, —მათი ერთობა ეს არის კაცი.
ამას გარდა ვეფხისტყაოსანში ლაპარაკი არის სრულ კაც-
ზე (შაირი 723).

სრული—გასრულებული, უნაკლო (საბა), წარმატებული.
წარმატებული.

თავი 5,48: იყენებით თქვენ სრულ, ვითარცა მამაი თქუენი ცუტათა სრულ არს.
(რუსულ სახარებაში: „სოვერშენნი“, „სოვერშენ“ მათე 19,21 რათა სრულ იყო, რუსულად: „ბიტ სოვერშენნი“).

ეს სიტყვა „სრული“ ადამიანის მიმართ მხოლოდ ერთ-ერთ არის ნახშირი და „სრული“ ვახლავს ავთანდილი.
როდესაც ავთანდილი ვაზრის ესტუმრა, სოვრატ — შეგება, თავყანის - სცა, ჰყადრა ქება.

სრულხა — სრულთა (729)

რომელს ეწოდება „სრული კაცი“? ეს საკითხი გამოასახნია და გამოასარკვევი. უნდა ვივლინსებოთ, რომ სრული კაცი უნდა იყოს ფიზიკურად უნაკლო, სულიერად, გონებრივად წარმატებული, ზნეობრივად სუფთა და გასრულებული; კაცს უნდა ახასიათებდეს სიღამაზე, გვირობა, მწირობა, ნებისყოფა, ატანა ჭირისა, თობა, სიბრძნე გონება - ცნობა, გულადობა, წონასწორობა და სცვა სათნობანი.

ძველ საბერძნეთში, ჰომიროსის „არეტე“ (სათნობა) ანუ „ექსელანს“ იგივე არის რაც „ანდრეია“ „მამაკობა“, გულადობა, „მწნეობა“ იყო. სრული მამაკაცი ნიშნავს იყო; გულადი, მამაცი, მხნე, ვაბეული, შემართებული, კარგი მეომარი, კარგი მებრძოლი. ეს არის უპირატესობა „ექსელანს“, როგორც ჰომეროსთან, ისე პინდართან; თვით სიტყვა „ანდრეია“ არა აქვს არც ჰომეროსს, არც პინდარს.

სიტყვა „არეტე“ პლატონის შეხედულებით არის თვისება საყვანა, არც მას აქცევს იმით, რაც უნდა იყოს იგი, რათა თავის დანიშნულება კარგად აღასრულოს, ეს შეიძლება იყოს ტანი = გეგამი, შევერობა, სახლი, ნავი დასხვა. როდესაც „არეტე“ ეხება ადამიანს, ეს „არეტე“ იქნება იმ კაცის თვისება, რომელს სურს თვითონ თავის თავს თავყანისცეს და ასევე თანამოქალაქებმა მას თავყანისცეს; იყოს ადამიანი, კაცი, როგორც „მართლა (ნამდვილი) კაცი“.

იგონ ბრეს, ლა ფსიქოლოგი დე პლატონ - პარი 1968. გვ. 33. „არეტეს“ - ის მიღწევა ნიშნავს: ვახდე კაცი ყველა ფისებით, ფიზიკური, ზნეობრივი, ინტელექტური ღირებულებით. (იქვე, გვერდი 193). არეტე = არეთე არის ვირტუს პოეტესტას დივიტაე ვირტულდ, ვალორ, პოდერ, რატეუბას „კაცი სრული“ სუფისტურ, მაკმადიანურ შეხედულებაში არის ღმერთის კაცი, წმიდანიანი; ადამი არის „კაცი სრული“, რომელში ღმრთიებერი დიდება არის გამოცხადებული; „კაცი სრული“ არის ასლი ღმერთისა, გამოხატულება მისი. „კაცი სრული“ არის წინასწარმეტყველი, პროვეტი. ვეგომორივი ბუნება „სრული კაცისა“ არის მხოლოდ ღმერთებრი თვისება და მოქმედება; იგი არის შუამავალი ღმერთის წინაშე, სულიერი მეფე და სხვა.

ქრისტიანული თეოლასზრისით, „ადამიანის ბუნება ულლისიდან სისრულეს აღწევს“ — ერთ ღროს კაცის ბუნება „სრული“, მაგრამ „ცოდვის გამო კაცობრიობის სრულყოფის ბუნება „დაებრკოლა მადლისა მისგან სულისა“ — „ხოლო ამის შემდეგ მარტო თანდათანობითი განვითარებითა და მოღვაწეობით ღვთაების შეწყვეთი ადამიანმა კვლავ სულიერის სისრულეს მიაღწია“ — „ო, — ფიქრობდა გრიგოლ ნასელი, (ივანე ჯავახიშვილი, - ქართული სამართლის ისტორია.) თბილისი 1928წ. წიგნი პირველი, გვ. 132). მაქსიმე აღმსარებელის (580 - 662 წ. წ.) აზროვნებაში მთავარი ადგილი სულის სათნის უჭირავს. იმ ბუნებას, რომელიც სულსა აქვს იგი მიჰყავს ერთი მხრით ასკეტოზმისაკენ და მეორე მხრივ, შემიცნების განსაზღვრულ თეორიამდე, ინტელექტამდე, ღმერთამდე კაცის ამაღლები-საკენ.

ბაზილიო ტატაკის, ვილოსოფია ბიზანტინა. ბუნენოს აირეს 1951. გვ. 82.

მაშინ როცა კაცის გონება მისწვდება იმას, რომელიც არის ყოველივეს მიზეზი; მაშინ როდესაც კაცი მთელ თავის სიოცულებში გასდევს მზიდა და ღმრთულ გზას, მიიღებს იგი ჯილდოდ თავის განღმრთობას, რამეთუ ღმერთის წყალობა მიენიჭება მას (იქვე, გვ. 85).

მაქსიმე აღმსარებელის თანამედროვე უმცროსი თაობიდან განღმრთობის = თეოსის = ლივიეკაციოს შესახებ ნათქვამია: უნდა ვავიგოთ, რომ ღმრთობა იმანი კი არ არის, რომ შემეცირდეს და შეიცვალოს კაცის ბუნება, არამედ ამ ბუნების ამაღლებაში; განღმრთობით კაცი ისევე კაცი რჩება, ოღონდ ეს კაცი არის „სრული“, „სრულყოფილი“. „პერფექტუს“ (იქვე, გვ.84)

იოანე დამასკელის (674 - 749 წ. წ.) შეხედულებით, კაცის განვითარების ობჰანი = მოლო, მის სრულობაში არის; სრულკაცად ყოფნისათვის არის მისი ვალმერთება, რაც არის ღმერთისადმი კაცის მისწრაფების შედეგი; და ამას კაცი აღწევს ღმერთის მადლით. სული = სპირიტუს არის კაცის არსება, სახე, რომელი ღმრთული ენერგია ანუ წყალობა მასში ღებულობს; ამის შედეგად თუ სული ღმერთის შეიგებს და შეითვისებს, მხოლოდ ეს კმარა, რათა მოხდეს ვალმერთება გონებრივი ცხოველისა, რომელს ეწოდება „კაცი“ (იქვე, გვერდი 120 - 121).

ამგვარად ვავიციანთ შეხედულებანი „სრული კაცის“ შესახებ, როგორც ქრისტიანული, ისე მაკმადიანური რწმენით: კაცის სრულადობა, კაცი რომ სრული იქნეს, ამისათვის საჭირო არის განღმერთობა, „კაცი სრული“ არის მაკმადიანურ მისტიკოსთა, სუფისტთა მწერლობაში „ასლი ღმერთისა“. „გამოხატულება მისა“, ხოლო ქრისტიანულში — განღმრთობა, ღმერთამდე კაცის ამაღლება „იყენებით თქვენ სრულ“.

ვაზირი სტუმარ ავთანდილს მიეგება, თაყვანის - სცა —
 „ჰკადრა ქება სრულსა სრული“ (729)
 ანუ ავთანდილს, რომელიც არის სრული მოახსენებ ქება
 სრული..

რათ არის ავთანდილი „სრული“; არც მამპლიანური,
 არც ქრისტიანული თვალსაზრისით ავთანდილი არ არის
 სრული; იგი არც არის ასლი „აღლაპისა, არც განმობრთო-
 ბელი, არც გაღმერთებული, გონებრივი ცხოველი. მაშ
 რატომ უწოდებს სოგრატი ავთანდილს სრულს და რა უწ-
 და ბრძანოს მან ამ დახასიათებით? რა სახასიათებს ავთან-
 დილს? პირველად ყოვლისა ფიზიკური შვენიერება, სი-
 ლამაზე, სრული შვენება, მეორედ ავთანდილი არის გონე-
 ბრივად მაღალი, ბრძენი, დიდად განათლებული; მესამედ,
 ავთანდილი არის გმირი, მხნე, გულგვიანი, მამაცო.

მეოთხედ, ავთანდილი არის ზნეობრივად, ყოველი სათ-
 ნოებით შემკული; სახიჯი = კეთილი, კარგი, ქველი,
 მადლცხებული, მეგობრობაში მტკიცე, ძმისა და მოყვა-
 რისათვის თავდადებული და სხვა სიკეთით შეწყვლი.

მაშასადამე ვაზირმა იცის ავთანდილის ფიზიკური, გო-
 ნებრივი მამაცობითი, ზნეობრივი ღირსება და ამიტომ
 უწოდებს იგი ავთანდილს: სრულს, და ამიტომ მას სრულ
 ქებასაც ეუბნება, ღირსეულად და სათანადოდ.

კაცი კაცობნ

როსტევან მეფე იმას წუხს; უცხო მოყმე მოვიხმე,
 არ მოვიდოა. სპანი დამარცხდა და ვითა ეშმა დამეკარგა.
 არ კაცურად გადამოკნა (110). აქედან ჩანს: იმ შემთხვე-
 ვაში თუ, ტარიელი მას ეახლებოდა, ისინი ერთმანეთს გარ-
 დაკაციონდნენ, როგორც ჰკოცნიან, პირველ შეხვედრისას,
 ტარიელი და ავთანდილი ქ ფრიდონი და ავთანდილი.

ავთანდილი შერმაინის ეტყვის —
 „კაცი ცრუ და მოლაღატ, ხამს ლახვრითჱ დასაქრელად“
 (162)

ტარიელი ასმათს მოუთხრობს: დავბრუნდი, რადგან
 მონადირე მეფეს შეეყვარეო და —
 „სევდად შეცა კაცთა ნახვა, ცეცხლი უფრო გავიალე“
 (271)

ასმათი მაინც ეკითხება ტარიელს —
 „ერთი კაცი შემაქცევრად შენად ვითა დავგელა? (273)
 ამაზე მას ტარიელი მიუგებს —
 ვის ძალ აქვს პოვნა კაცისა, თვით სოფლად არ მოსულისა?
 (274)

მაშასადამე ტარიელი წინააღმდეგი არ არის მას თანხლები
 და შემაქცევარი კაცი ჰყავდეს, არც ისე განადირებულია,
 მაგრამ ფიქრობს, ასეთი კაცი სოფლად არ მოსულაო.
 მაგრამ თუ კაცი მოგვგვარო, მოგვეყვას თავისა ნებითა (278)
 ტელს ნუ შეამთხვევო, - ეუბნება მას ასმათი.

კაცთა თუ ვინმე დაიმობილა, ან დალიტვიდეს, ასეთი
 წმიდა ქმედობაა, რომელიც მოითხოვს, მსესფის [არც] უწეს-
 დარღილს და არც სიკვდილსო, — ასე გვასწავლის ტარ-
 ელი —

კმასა უთხრა: „ვიცნა კაცმან ძმა იმმოს, თუ დაცა იღოს,
 ხამს, თუ მისთვის სიკვდილსა და ჭირსა თავი არ: დარიღოს“
 (306)

თუ კაცს კარგს უზნაო, - ამბობს ტარიელი, - იგიც კარ-
 ვით მოვიზღავსო —

კარგი საქმე კაცსა ზედა ზომო თურე არ წახდების (432)
 და რა მოხდა აქ? ტარიელს ხატაელი ღალატს უშმაღებენ;
 უნდათ იგი მიიტყუნონ, და მერმე თავისი ღამქარის უც-
 ბელი შევიკეთა და სიმაკვლით დაამარცხონ. ერთმა ხატა-
 ელმა, რომელიც მოციქულია შორის წყვირი იყო, და ძვე-
 ლად თურმე ტარიელს მამის, სარიდანის განაზარდი იყო,
 როცა ვაიგო ტარიელის საღალატო საქმე, მან ეს მას აც-
 ნობა, - ესე იგი ხატაელთა მიმართ ღალატი ჩაიდნა,
 იოლნდ ტარიელს მამა-მისის მიერ განაზარდობის აზვი
 გადაუხადა. აქ ზნეობის საკითხი ორად იკვეთება: 1) საზ-
 გიეროს კეთილისათვის კეთილად და 2) ღალატი თავისი
 მეფის წინაშე —

ერთი კაცი უქმო - რე - სწყდა, მოდგა, მალვით მეუბნების:
 „ლიდი მაცო თქვენი ველი, ჩემგან ძნელად გარდხიხდების.
 განწირვა და დავიწყება ჩემგან თქვენი არ იქმნების (432),
 რომე უტლად არ მოიღორდე, ისე კაცნი გღალატობენ (434)
 რასაკვირველია ტარიელი ამ კაცს მოეფერა, სამაგიეროდ
 პატევი დაჰპარდა —

მას კაცსა ამოდ ეუბუნენ და მადლსა გარდხიხდია (436)
 ტარიელმა ეს ამბავი არავის გაანდო. როდესაც ხატაელი
 მიუახლოვდა —
 ეთქვი, თუ: ქმანო, ისი კაცნი ჩვენ ღალატსა გვიღებენ
 (440)

და აქ ოში გამარჯვებული ტარიელი ამბობს —
 ერთსა კაცსა ეყოფოდეს, დიდებანი რომე მჭირდეს (454)

ნესტანი ტარიელს სასიძოს მოკვლის ვეგმას აცნობს და
 ეუბნება, მხოლოდ სასიძო მოჰკალი და სპას ზელს ნუ ახ-
 ლებ, უზრალი კაცის სისხლი არ უნდა იტვირთო! —
 სისხლი კაცისა უზრალი კაცმანცა ვით იტვირთაო? (543)
 ტარიელი ველად არის გავრლი, და ცხადია, —
 არ მაიამის კაცთა ნახვა, მიღლივდეს გულსა დაღინ (591)
 ფრიდონის შესახებ ტარიელი ამბობს —

კაცი ხნდა მათად მაქებრად, ღონემცა ეაჯა რისა! (613)
 როდესაც ფრიდონმა გავგო, ტარიელი ინდოთ მეფეაო.
 (თუმცა იგი ჯერ მეფე მაინც არ იყო), მას უთხრა —
 ვინ არის კაცი, რომელმან თავი არ დაგამონსა? (641).
 ავთანდილი ტარიელზე ამბობს, მასო —
 საწუთრო და სოფელს ყოვნა, კაცი უჩნსო, ვით ნადირსა
 (698)

სუ: ბედი, სოფელი = ქვეყანა და კაცი მიჩნია, ვით ნა-
ლისაო.

თინათინს აეთანდლიო —
ეს ეტყვის: ვისა აქვს მინდობა კაცისა მომცაფავისა?
(702)

ანუ: ვინ მიენდობა ისეთ კაცს, რომელიც მოუფიქრებლად
დაპარაკობს ან მოქმედობს? და —

იმცა სადა გაუმარჯვდა კაცსა, ფიცთა გამტეხელსა (736)
და —

ველთა კაცთა საუბარი კაცსა მეტად დააჰმუნვებს (747)
ეთანდლიო ვაზირს ეუბნება —

ჯობს წაიფიღე, არ გავტეხნე, კაცსა ფიცი გამოსცილიან
(748)

ბრინ მისგან უნახავნი, კაცსა ვისმცა ვაღუხდიან (748)
მეფე ვაზირს უწყობდა აეთანდლის წესლის ამავეი
ად მითხარო —

ვისა კაცსა ურჩენია, ავსამცა რას ადრე სცნობდა (756)
სამსა, კაცმან პატრონისა საწყნარსა არ დახედნეს (758)

დღნ სიტყვა უმეტრული უალაგოდ დაიფიქნეს?! (758)
შაბაშ სიტყვა, შაბაშ კაცი, შაბაშ საქმე, მისგან ქმნილი!
(759)

ბერი მტერსა ვერას ავინებს, რომელ კაცსა თავსა ივინებს
(761)

ვინცა კაცმან კანდიერად პატრონსა რა მოახსენოს,
სემი დღენი მასმცა ადგარ, რაძი ვითა ვაისვენოს! (762).

მგრამ აეთანდლიო ტარიელს უსაყოფოდ უნდა მიუბრუნ-
დეს, თავისი დანაპირები შეუსრულოს, ფიცი არ გაუტე-
ხოს, თორემ —

სჯობს უყოლობა კაცისა, მომდურავისა ყოლისა. (768).
და აეთანდლის შესახებ ნათქვამია —

კაცი იყო საქმისა შესაფერი, შესატყვისი. . .
ოდეს კაცსა დაეჭიროს, მაშინ უნდა ძმა და თვისი (773).
ეთანდლიო ტარიელზე ამბობს —

არს კაცსა არ იახლებს, ერიდების, კრთების ქსოვს (776)
კაცი პრძენი ვერ გამჭირავს მოყვარესა მოყვარულსა (789).
ამბობს აეთანდლიო ტარიელთან ურთიერთობის გამო და
განაგრძობს წერას მეფის მიმართ —

„სიყვარული ავგამალდებს“, ვით ეყვანნი ამას ელერენ,
შენ არ სჯერხარ, უსწველენი კაცნი ვითმცა შეევაჯერნ.
(791)

და კიდევ —
ვემბო კაცსა აუგიანსა, ცრუსა და ლალატანსა! (798)
კაცი ჯაბანი რითა სჯობს დიაცსა ქალისა მემეველსა?
(799)

და ზოგადად ნათქვამია —
კაცი კაცსა მოელოდეს, მოსვლა დია ეამბის (843)
აქ კი ჩვენ ვეცნობით ასმათის ფილოსოფიას კაცის შესა-
ხებ —

უფულო კაცი ვერ კაცობს, კაცთაგან განაკილია (848)
ანუ: კაცი რომელს გული აღარა აქვს, ვეღარც კაცობს.
იგი კაცთაგან მოშორებულია, მათ შორის აღარ ჩაითვლება.
ლებათ.

ასმათი ფიქრობს: ტარიელისთანა სასჯელი არავის გაუ-
გონარია —

არა თუ კაცთა, სასჯელი ქვათაცა შესაძრწენია (850)
ეთანდლიო ტარიელს არივებს, რატომ ივლავ თავს —
ვის უქნია შენი მსგავსი სხვისა კაცთა ნათესავსა? (874)

კაცთა შიამაშელობიდან სხვის არავის არ უქნია შენი
მსგავსით, მაგრამ თუ კაცი კაცს სასიამოვნოს, საამოს ელა-
პარაკება, მაშინ იმ ცეცხლს, რაზომ დიდიც იყოს, დაუე-
სებს —

ამოა, რომე კაცი კაცს ამოსა ეუბნებოდეს (924)
ეთანდლიო, სხვათა შორის ამბობს, —

კაცი არ ყველა სწორია, დიდი ძეს კაცით კაცამდის (952)
ანუ ყველა კაცი არ არის სწორი, მათ შორის დიდი მან-
ძილი არისო.

ქართული ანდაზაც ამას ადისტურებს — ზოგსა კაცსა
კაცი ჰქვია; ზოგსა კაცსა კაცუნაო; ზოგ დედაკაცს — დე-
დაკაცი; ზოგ — დედაკაცუნაო! და თვლი საზოგადოების
წიგნში „ქართული ხატოვანი სიტყვა - თქმანი“, თბლისი
(1950წ. გვ. 199.) ნათქვამი აქვს — კაციც არის და კაციც.

პირდაპირი მხიშველობით — ერთი კაციც არსებობს და
მოეროეცა. მხატვრულად — კაცსა და კაცს შორის განსხვავ-
ებაა, ყველა კაცი ეთნაირი არ არისო.

აბუ ლ, ატაპია არაბი პოეტი პესიმისტი, ცხოვრობდა
პარუნ არ - რაშიდ - ის დროს. უგალობდა სოფლის ცვა-
ლებადობას, სიკვდილსა და სუფლავს; აფრიხილგდა კაცთ,
ფეიქრათ სიყვდილზე და უკვდავებაზე. სხვათა შორის მას
აქვს ასეთი გამოთქმა —

ჩემს გარშემო რამდენი ხალხია, გარნა ცოტაა, ვინც ნამ-
დილი კაცი!

ფრიდონს ტარიელის ამბავს მოუთხრობს აეთანდლიო
და განუმარტავს იგი ასმათთან ქებაში ცხოვრობს მარტოდ
და კაცთა ტომს ახლო არავის იკარებსო —

მისთან კიდევ (ასმათის გარდა) სანახავდ არა უნდ კაცთა
ტომი (999).

არას ნახავს პირ - მეტყველსა, ვით ნადირი კაცთა ჰკრთებოს
(1001)

ეთანდლიო ფატმანს სთხოვს, ვუშველოთ ნესტანსა და
ტარიელსო —

ვინცა სცნობს კაცი, ყველაი ჩვენსა დაიწყებს ჭიბასა (1266)
ფრიდონს აეთანდლიო სწერს —

არ თურე კაცმან დავიდანას, ევეჯ, კლდეცა გავიციოდლები
ანუ: არამც თუ კაცი დავიდგეს, დაგეწინაღმდეგება, არა-
მედ ვფიქრობ, კლდეც კი ცეკლად გადაიქცევაო. (1321)

სწავლა (სწავლა)
წილი (წილი)
წილი (წილი)
წილი (წილი)

თუ როსტევენთან და თინათინთან განწყობილება გავა-
ფუჭებთ, მაშინ, - ამბობს ავთანდილი, —

შენდობას ხორციელი კაცი ვერა დამიურვებს (1486).
ანუ: ვერც ერთი ხორციელი კაცი ვერ იმოქმედებს ჩემი
სულისათვის; შენდობას, პატივებს: ცოდვისა ვერ მომიას-
ვებს ვერ დამიურვებსო.

როსტევენი ტარიელს ეუბნება —
ვით ეგების, რაცა გწადდეს, რომე კაცი არ მოგთმინდეს,
(1525)

ანუ: როგორ იქნეს, როგორ შეიძლება ის რაც გწადდეს,
კაცმა არ დაგიტოვოს, არ მოგთმინოსო.

ამგვარად არის დახსიათებული კაცისა კაცთან ურთი-
ერთობა.

1 — თავი კაცსა

ეგებისტყაოსანში თავიდანვე არის წარმოდგენილი
კაცის ბუნება: კაცი შეიძლება იყოს კარგი, ან ავი; და რა-
დგან კაცი იქნება ავი იყოს, ამიტომ მას —

ავსა კაცს ავი სიტყვა ურჩევნია სულსა, გულსა (30).

თინათინი ოდეს ხედავს, მამა-ჩემი დიდად შეწყუბებუ-
ლია უტხო მოყმის (ტარიელის) გადაკარგვითო, მამას ამ-
წყიდებს და მას ურჩევს —

კაცმან საქმე მოავაროს. ვევე, ჭმუნვასა ესე სჯობდეს
(107)

გავზავნე კაცები მის მოსაძებნადაო, აქ ჭმუნვის, მწუხარე-
ბის ნაცვლად წინ დგას საქმის მოვარება, ჭკუის მოხმა-
რება.

როდესაც ავთანდილი უცნობ მოყმეს, ტარიელს მოუ-
ხლოვდა მსჯელობდა. თუ მას როგორ შეეხედეო —
ხამს, თუ კაცმან გონიერმან ძნელი საქმე გამოავოს,
არ საწყენარე გონებისა მოიძულოს, მოიძავოს (215).

აქაც გონების უპირატესობა არის აღიარებული.

კაცის ბუნება - ხასიათი

ტარიელის მოთხოვნით ავთანდილი მიხვდა, ტარიელი
გულფიცები არისო და ეუბნება —

კარგად ვერას ვერ მოივლენს კაცი გვრე გულ - ფიცელი
(663)

და —

გული კრულია კაცისა, ხარბი და გაუძღომელი (718).

ავთანდილი ტარიელის შესახებ მისი ქვაბიდან წასვლის
გამო ასმითს ეუბნება —

ქალსა ეტყვის: „აბა, დაო, ეგეთმცა კაცი ნუა,
იგი ფიცი ვით გატეხა, არ ვეცრუე, ვით მეცრუა!“ (845)

ავთანდილი —

კვლავ იტყვის: „მიკვირს ნაველი კაცისა ჭკუიანისასა,
რა მჭმუნვარებდეს, რას არავებს ნაკადი ცრემლთა ბანისა?“
(863)

ტარიელი ასმითს ეუბნება —

სწუროდეს, წყალსა ვინ დაღვრის კაცი უშმაგო, ცნობი-
უშმაგო = ჭკუიანი, ცნობილი = გონებაში მყოფი კაცი
როგორ დაღვრის წყალს, თუ მას სწუროაო?

ავთანდილი ტარიელს ეტყვის —
მჭმენელი საქმისა ძნელისა კაციმცა იყო ცნობილი (934)
ანუ გონიერო.

პირდაპირ ნათქვამია ვაჭართა ქარაენის უფროსი —
უსამ იყო ქარაენის უხუცესი, კაცი ბრძენი (1030)
ავთანდილი —

მისი ჭკურტა გააშმაგებს კაცსა ბრძენსა, ვითა ხელსა (1049)
ესეიგი: ავთანდილის სილამაზის ხედვა, მზერა ისე გაა-
მაგებს კაცს ბრძენსა, ვითა ხელსა, გეოსაო. კაცის სილამა-
ზით გამოწვეული უფრო ძლიერი შთაბეჭდილება შეუ-
ღლებელია.

ფატმანმა თავის მეუღლეს ნესტანის მისთან ყოფნის სა-
დუმლოება გაანდო —

მერმე უთხარ ყველაკი უსენს, კაცსა ლობიერსა (1154)

გაუკირებებაში ჩავარდნილი ნესტანი არ ფიქრობს სიკ-
დილზე, პირიქით, ამბობს —

სიკვილლადის ვის მოუტლავს თავი კაცსა მეცნიერსა?
(1191)

ფატმანი ავთანდილს ეუბნება —
კაცსა დასვრის უფულოდა და დიაცსა ბოზი ნაცი (1204)
ავთანდილი იტყვის —

ცრუ კაცი კარგად ვერა იქმნ საქმესა გამძლეებულსა (1344)

ავრევე გული კაცისა მოსავარებლად ძნელია (1348)

რადგან იგი არსაოდეს კმაყოფილი არ არისო.

და ავთანდილი —

იტყვის, თუ: „ნაქმრად არ ვარგა კაცისა გასწავლილისად“
(1350)

ნასწავლი, შეგნებული კაცი ასე არ მოიქცევა; ნაქმრად,
გაყვებულად არ ვარგაო. ხოლო კარგი მჭმენელი კაცი
დაბოლოს არ წახდებაო —

მაგრა თქმულა: „კარგის მჭმენელი კაცი ბოლოდ არ წა-
დების“ (1500)

მამ, კაცის ბუნება შეიძლება იყოს ავი; კაცი საქმეს უნ-
და ავგარებდეს; არ ჭმუნავდეს; მას უნდა ჰქონდეს სიწყ-
და ავგარებდეს; არ ჭმუნავდეს; მას უნდა ჰქონდეს სიწყ-
ნარე გონებისა, სიბრძენე; კაცი არის გულფიცტელი; გული
კაცისა კრულია, ხარბი, გაუძღომელი; ცრუც; გიგი =
ხელი; კაცი ჭკუიანი არის, უშმაგო; ცნობილი = გონიერი,
მწუხარე = მჭმუნვარე; ლობიერი; მეცნიერი; უფულო;
გასწავლილი; კარგის მჭმენეი.

გასწავლილი; კარგის მჭმენელი.
ასეთი არის ვეტის „კაცის გუნება“.

კაცი მოლაშქრე

კაცი — მოყვარესთან, მიჯნურთან

საქართველოს ენციკლოპედია

ხატელებთან ომშია, - ამბობს ტარიელი —
 კაცსა შუბი ვკარ, ცხენი დავეც, მართ ორნივე მიზხდეს
მზესა (446)
 კაცი კაცსა შემოგუსტყორცნე, ცხენ - კაცისა დადეგი **გაორი (447)**
 კაცი, ჩემვან განატყორცნი, ბრუნავს ვითა ტანაჯორი **(447)**
 ცხენსა კაცი გაეყეითილი მანლიკუმად გადავკიდი **(448)**
 ჭკუეთის ციხის დასაპყრობად —
 ამასი კაცი გვეყოფის, წაიღდე მართ მეოტანი **(1387)**
 წი: წაიღდე ჩქარა რბენითა, ვით გაქცულნიო.
 ფრიდონი თავის გეგმას აცნობს მეგობარ გმირებს: გადა-
 ვასარები საბელით ქაჯეთის ციხეში და —
 თქვენ ჭირად გიყო შიგნითა პოვნა კაცისა მთელისა **(1395)**
 წი: გაგიპირდებით თქვენ შიგნით, ციხეში მრთელი ანუ
 დუკუდავი კაცის, მოლაშქრის პოვნაო.
 ათანდილი ამბობს; თქვენ დაიმ.ღეთ, მე შევიპარები ცი-
 ხეში როგორც მგზავრი და ევაპრაიო —
 ეს კაცენი არ იჭირვენ მგზავრსა, ქალაქს შემავალსა **(1399)**
 ესი კაცენი არ არიან ციხის მოლაშქრე —
 ტარიელმა უთხრა —
 კაციმცა მაშინ თქვენ გახლავს, რა ომმაქმნას გაჭირობა **(1402)**
 და გობოიო —
 ვეყოთ კაცი ას - ასი, რა ღამე ჩნდეს ნათენები **(1404)**
 და სამი კარით შევესიოთ. და მართლაც —
 გაიყუდა კაცი ას - ასი, ყველაი გმირთა სახები **(1408)**
 თანა ჰყვა კაცი ას - ასი, ყველაი გმირთა ღარები **(1412)**
 და აქ ბრძოლის დროს —
 კაცსა უკრავად დაბნელის ხმა ტარიელის ხაფისა **(1416)**
 და ბრძოლის შემდეგ —
 სამამისა კაცისაგან ას - სამოცი შეჰყოლოდა **(1425)**
 და დაპყრობილ ციხეში —
 სამოცი კაცი დაგდეს, ქაჯეთის ციხის მცველია **(1427)**
 ეს ციხე ტარიელმა მელიქ სურხავს მიუძღვნა და შეუთ-
 ვალა —
 კაცნი შენნი შეაყენენ, ციხე მაგრად დაიჭირე **(1430)**
 ინდოეთს წასასვლელად შეიყარა —
 კაცი ოთხმოცი ათასი, ყველაი დაკაზმულია.
 კაცსა და ცხენსა ემოსა აზგარის ზვარაზმულია **(1507)**
 კაცი ოთხმოცი ათასი ჰყვა ცხენებითა კარგითა **(1577)**
 ტარიელმა სპა დაასაჩუქრა —
 თეთოს კაცსა თეთიოა ჯოჯორი, მარგალიტი ანაკიდი **((1645))**
 აქ გაეცანით კაცს - მოლაშქრეს.

ვეფხისტყაოსნის შესავალშივე განსაზღვრულია კაცის ურთიერთობა მოყვარესთან —
 რა ჰგავა, თუ მოყვარესა კაცმან გული არ ატკივნოს **(29)**.
 ანუ: რა აღუციბლობა აქვს კაცს თავის მოყვარეს გული ატკივნოს? —
 მიკვირს კაცი რად იფერებს საყვარლისა საყვარულსა **(30)**.
 ანუ კაცი რად უნდა აცხადებდეს თავის საყვარლი-
 სსა საყვარულსო! მის ეს დამალული უნდა ქონდესო.. ამი-
 ტომ მას მიჯნურობა არ უნდა შეეტყოს და სჯობია,
 თუ ეს მიჯნურობა კაცს ეახლება, მასთან ერთად იქნე-
 ბაო. — **(30)**
 არ დააჩნდეს მიჯნურობა, სჯობს, თუ კაცსა იახლებს; **(31)**
 ხოლო როდესაც კაცი თავის საყვარელს ვერ ხედავს, მას
 ცეცხლი განუახლებდა, ფერხალული და მწუხარე გახ-
 ლებდა, რღვან —
 საბრალოა საყვარული, კაცსა შექმნის გულმოკლულად! **(41)**
 ტარიელი ფარსადანის ნადიმზეა. აქვეა ნესტანი, ხელ-
 ავს იგი მას —
 კაცთა კრძალვას ვაწვედი გულსა შმაგსა და რეტასა,
 რა უამეა პირის-პირ საყვარელისა ჰერტასა **(484)**.
 და შემდეგ ტარიელი ნესტანსა სწერს —
 სოფელს მყოფსა უშენოსა კაცსა ვისმცა შევებოვე! **(505)**
 აეთანდილი —
 ყმა წაივდა სვედიანი, მკერდსა იცემს, ამაღ იღებს, **(713)**
 რომე კაცსა მიჯნურობა ატრებს და ავლუჩივლებს.
 და საერთოდაც —
 მოშორება და მოყვრისა გაყრა კაცისა მკლველია, **(942)**
 და ამას ვარდა —
 კაცსა მოყვრისა გაწირვა, ახ, მოუხდების, ახ, ავად! **(1565)**
კაცი და პირი.
 აეთანდილი შირამდინთან სალუბარში იტყობა —
 ხამს თუ კაცი არ შეუღრკეს ჭირს, მიუხდეს მამატურად **(154)**
 აქ სამამცი დებულება გარკვეულია: კაცი ჭირს, გა-
 პირებებს, უბედურებს არ უნდა შეუშინდესო. და თუ
 კაცს ჭირნი ჰქონია საწაიდლის მიულწველობისა გამო
 და შემდეგ იგი განუხორციელებია, მაშინ ამ ჭირთა მო-
 გონებაც არაა საჭირო —
 კაცსა მოჰხდეს საწაიდლი, რას ეძებდეს — მისი პოვნა,
 მაშინ მისგან აღარა ხამს გარდასულთა ჭირთა ხსოვნა **(211)**
 მაგრამ მაინც —
 თურე ბედი მოლაფლებს კაცსა ეგზომ არ დაფალსა **(652)**

ანუ: კაცი, რომელიც მოკთომილი არ არის, (ს. ს. ორბელიანი) ღონე მიღებული (ვახტანგ მეფის განმარტება) ღადალი არ არის, მის თურმე ბელი ასეთად ვახდისო — ჩივის ტარიელი.

ავთანდილი შერმადინს ეუბნება —
ხამს, მამაცი გაგულოვნდეს, ქირსა შიგან არ დალონდეს, მძულს რა კაცი საუფო საქმე არა არ შესწონდეს (785).

ავთანდილი ტარიელს ეტყოდა —
თავისისა ქირსავან ჩაყარღების კაცი ქირსა (875)

ოღონდ თუ კაცს საშუალება მიეცება თავისი ქირი თქვას, თავისი უბედურება სხვას გაუზიაროს, მაშინ ეს თქმა მისთვის ღონიად ვადიქცევა. ესე, იგი, იგი სულღერად დამწვდილება —

ღიდი ღონინა ქირთა თქმა, თუ კაცსა მოუხდებოდეს (924)

და შემდეგ ნათქვამია —
მაშინ ღონინა ამო არის, რა ვარდხდის კაცი ქირსა (1533)

და დაბოლოს დასკვნა —
ყოლა ღონინთა ვერ იამებს კაცი ქირთა ვარდხდელი (1537)

კაცი და სოფელი = საწურთო = ბელი.

ვეფხისტყაოსანში ნათქვამია —
რა ქირი კაცსა სოფელმან მოუთმინამან (689)
ანუ: ბედმა = სოფელმა მოუთმენელმა, როდესაც კაცს მოუთმინოს, დაუთმოსო. და შემდეგ თინათინს ავთანდილმა ჰკადრა: „რა კაცსა სოფელმან მისცეს წადილი გულისა (696)

ანუ: როდესა კაცს ბელი = სოფელი გულის სურვილს, წადილს შეუსრულებს, მისცემს, მაშინ ქირთა ვახსენება აღარ არის საჭიროო.

თინათინი ავთანდილს ეუბნება —
საწურთო კაცსა ყოველსა ვითა ტაროსი უხედევის:
ზოგჯერ მზედა და ოდესმე ცა რისხვით მოუქუხდების,
რათგან შეება აქვს სოფელსა, თვით რად ვინ შეუწუხდების? (705)

1. — თუ კაცი

ცნობილია, რუსთაველს მიეწერება ზოგი შაირი, რაც ვეფხისტყაოსანის ტექსტში არ მოიპოვება. ასეთია მთავალითად, „ათასად გვარი დაფასდა“. ამ შაირს სხვა და სხვა სახე აქვს —

- ათასად გვარი დაფასდა, ათი ათასად ზრდილობა,
1) თუ კაცი თითონ არ ვარგა, რას არგებს გვარიშვილობა
2) თუ კაცი თითონ არ არი, რას არგებს გვარიშვილობა
3) თუ კაცი თითონ არ არის, ცუდია გვარიშვილობა
4) თუ თვით არ ვარგა, რას არგებს გვარიშვილობა
5) თითონ თუ კაცი არ ვარგა.
6) თუ კაცი კაცად არ ვარგა, ცუდია გვარიშვილობა.

(იხილეთ იოსებ მეგრელი — რუსთაველი და ფოლკლორი. თბილისი, 1960. გვ. 115 — რ18).

იოსებ მეგრელიც ვიქრობს, შესაძლებელია ვეფხისტყაოსანში ან რუსთაველის სხვა ნაწარმებში იყო მაგრამ იგი ვაბატონებულ იდეოლოგიას ეწინააღმდეგებოდა და ამიტომ მის გადაწყვერლები გამოსტოვებდნენ: ან იყო ნათქვამი შოთას მიერ ზეპირად და ასე ვადადილიათობებდნენ თაობებზედაო. (იქვე, გვ. 119)

შეიძლება ეს შაირი რუსთაველს სრულებითაც არ ეუთენის, მაგრამ ხალხმა იგი გენიოს პოეტს მიაწერაო (გვ. 120)

პროფ. დ. ჩუბინაშვილი, აკად. მარი ბროსე, პროფ. ალ. ხახანაშვილი, აკად. ნ. მარი, პროფ. მ. ჯანაშვილი, იაკობ ვოგებაშვილი და სხვებიც ამ შაირს — ათასად გვარი დაფასდა - რუსთაველს მიაწერნო (იქვე, გვ. 123)

როგორც არ უნდა იყოს, საკმარისი არის იმის აღნიშვნა რომ ხალხმა ეს დებულება თავისად გაიხადა და დღემდე ცოცხლობს.

სიბერე მქირს (86)

სიბერე - მოხუცებულობა (ნ. ჩუბ.); ორმოცდაათ წლამდე კაცს ეწოდებოდა „სრული კაცი“ და შემდგომად მერმე - მოხუცი, მოხუცებული, მსკოვანი, ხოლო მბებურად მამბოსა - ბერაკაცი. (ნ. ჩ.); ბებერი - მოხუცი.

სწორედ ამ სიბერის გამო წუხს როსტევენი, როდესაც ამბობს —

მე ვარდავესლევარ, სიბერე მქირს, ქირთა უფრო მწელოა,
ღლეს არა, ხვალე მოკვედები, სოფელი ასრე მქმნელია (36)

თუმცა ვახირნი მას ამხნევებენ, ამშვიდებენ —
ვახირთა ჰკადრეს: „მეფეო, რად ბრძანეთ თქვენი ბერობა? (37)

და ვახირიც არის ბერი —
ვახირი ბერი სოგრატი (57).

ფიქრი სიბერეზე როსტევენს ძალიან აწუხებს, რადგან კიდევ იმეორებს —

სიბერე მახლავს, დავლიე სიყმაწვილისა დღენია (62).
ავთანდილი მოუთხრობს ტარიელს, თუ როგორ ემებნენ მას და იგი

ვერ ნახეს შენი მნახავი ვერცა ყმა, ვერცა ბერია (289)
ვერცა მოხუციო.

და ფარსადანიც წუხს სიბერის გამო —
მიბრძანეს, თუ; „ღმერთმან ასე დავვაბერა, და - ცუცვლია;

ეამი ვახლავს სიბერისა, სიყმაწვილე ვარდგევილია (508)
და ტარიელსაც უთელის იგი —

მე, ბერსა შენსა ვამზრდელსა, სიცოცხლე მაარმებინე

ვაზირმა სოვრატმა დაასაჩუქრა ავთანდილის მსლებელნი —

მისი მყოფნი აღ - ვე - ავსნა, მოყმენი თუ უნდა ბერნი (770)

ავთანდილი შერმანდის აჯერებს —

აჭრა ხელია მიჯნურთა, რად სცალს თავისა ბერებად! (784)

აწუ გაჭრა ხელობა, = ხელია მიჯნურთა, არა სცალია, დრო არა აქვს თავი დააბეროს, მოახუცოს, და ამას სუ-
რათით ასაბუთებს —

მე იგი ვარ, ვინ სოფელსა არ ამოვკერეფ კიტრად ბერად (786)

აწუ ბებერ კიტრს არ მოვკერეფავო.

და შერმანდინი როსტევანს მოასხენებს, ავთანდილი —

ეჟო მარტო გაპარულა, ყმა არ ახლავს, არცა ბერი (828)

ავთანდილი საპარაბოთა შევნიერიბითა ტარიელს აართობ-
და და ისე ლამაზად ესაუბრებოდა, რომ —

მისი სმენა ვააყრებოდა, მსმენელისა ყურთა ბერთა (893)

აწუ ბებერების ყურებს ახალგაზრდად აქცევდაო.

მებაღე ავთანდილს უთხრობს: გულანშაროში —

აქა მოსვლითა ვაყმდების, კაცოცა იყოს ბერები (1066)

აწუ აქ ისეთი შევნიერი ბუნება არისო, რომ ჭებერციკ
ვაყმდების, ვახალგაზრდავდებაო.

და როცა როსტევეანი ლოცავს თინათინსა და ავთანდილს,
ამბობს —

დღეს ამას აქვს ტახტი ჩემი, მე - სიბერე ვითა სნება (1546).

როგორც ცხადია, ვეფხისტყაოსანში სიბერე დავამობილი
არის, სნებად, სნეულებად არის გამოცხადებული და ეს
ადვილად გასაგებია ადამიანისათვის, რომელს სიბერე
არ ასცდება.

ხანდაზმული (586)

ხანდაზმული - ხანგამოვლილი (საბა); ხანდაზმული, დი-
დი ხნისა, ხანგამოვლილი, დროულიჲ ან გამოცდილი სა-
ქმშიო. ხანდაზმულობა - დროს ვატარება, დაგვიანება
(ნ. ჩუბ.).

ლაშქრის წვევისას, უბნობს ტარიელი —

ფიცხლა მოვიდეს, არ ექმნა მით შინა ხანდაზმულობა (403)

ესე იგი, მეომართ შინ სრ დაუგვიანებიათ, სწრაფად მო-
ვიდნენენო.

ტარიელმა ნესტანის ზღაპზე საძებნელად წაიყვანა —

ას სამოცი კარგი მოყმე, ჩემსა თანა ხან - დაზმული (586)

აწუ: ჩემთან ხანგამოვლილი, დიდხანს ჩემთან ნამყოფიო.
და ავთანდილი აჩიბს რა ფრიდონის კაცებს, მას სწერს —
ქება აღუ ღნდა მას, ვინცა თქვენთანა ხანდაზმულია?

ესე იგი, სამსახური, დახმარება და შემეწეობა თქვენთან
დიდხანის ყოფნით აქეთ ნასწავლიო. ესაა ქება ვინმეს
ლისა და მის კაცთა.

ყმა

ვეფხისტყაოსანში სიტყვა „ყმა“ რამოდენიმე მნიშვნე-
ლობა აქვს: 1. ყმა - ვაჭი, 2. ყმა - ახალგაზრდა, ყმაწვი-
ლი, 3. ყმა - მამაკაცი, 4. ყმა - ვასალი, ვასუს, 5. ყმა - ქა-
ბუკი, რიტეტრ, შვევალი, კავალერო, 6. ყმა - მონა.

ყველა ეს საცილობი განხილული არის ჩემს წიგნში „ვე-
ფხისტყაოსანის საზოგადოებრივტყვევლება“, 1958წ. გვ.
58 - 70. და, რასაკვირველია, აქ აღარ განვიხილურებ.

ყმაწვილობა (26)

ყმაწვილი = ყრმაწული - ყმარწვილი, ბოვში (ნ. ჩუ.)
ბავშვს არ შეუძლია კარგად იმპაროს მშვილდი და ნა-
ღირი მოკლას, ასევე ლიონიაში ზოგ მეღელქეს არ შეუძ-
ლია „სრულ - ქმნა სიტყვათა“ და ამიტომ იგიო —

ვამსვასე მშვილდი ბედითი ყმაწვილითა მონადირეთა:
დიდსა ვერ მოჰკვლენ, ხელად აქვს ხოცა ნადირთა მკო-
რეთა (16)

მიჯნური, რომელს დღეს ერთი უნდა, ხვალ მეორე —
ესე მღერისა ბედისის ჰგავს ვაჟთა, ყმაწვილობასა (26)
ეს რისო ცული თამაში ვაჟთა, ჰგავსო ბავშვობასო.

მეფე როსტევეანს ისა სწყინს, რომ სიბერეში იმყოფება
და გაუთავდა „სიყმაწვილის დღენია“ —
სიბერე მახლავს, დაველიენ სიყმაწვილისა დღენია (62)
„სიყმაწვილი“ აქ არის ახალგაზრდობის ხანა.

და საუბარში როსტევეანი და ავთანდილი —
იციროდეს ყმაწვილობდეს... (69),

ანუ იქცეოდნენ ვით ახალგაზრდებთი,
სამხედრო თათბირზე ტარიელს ვაზირნი ეუბნებიან —
მითხრეს, თუ: „ხარო ყმაწვილი, ბრძენნი მით გაადრებთ,
გლახ, ენით (424)

აქ „ხარო ყმაწვილი“ ნიშნავს ახალგაზრდა ხარ გამოუც-
დელიო.

ფარსადან მეფეც არ არის კმაყოფილი რომ მეცემა —
ვაში გვახლავს სიბერისა, სიყმაწვილე გარდავცივია (508)
ანუ ახალგაზრდად დაეპარულეთო.

ფატმანის დახასიათებისას ნათქვამია —

ფატმან ხათუნ თვალად მარჯვე, არ - ყმაწვილი, მავრა
შხმელი (1077)

არ - ყმაწვილი - არა ახალგაზრდა; შხმელი - ხანდაზმუ-
ლი.

ხანდაზმულობის მიუხედავად, ფატმანი —
ვიმღერდი და ცყმაწვილობდი ... (1125)

ფრიდონი ამბობს, მასწავლიდნენ მუშაობას, ბაწარ =
საბელზე თამაშს და —

ვინცა მკერტლიან ყმაწვილნი, იგიც ინატრიდნან.

ამნიარად: „ყმაწვილი“ არის ბავშვი, ახალგაზრდა გამოუტყდელი.

სივადისა (53)

ვაჟი - წული (საბა); წული, ძე შვილი (ნ. ჩუბ.); ვაჟი, ვაჟიშვილი, წული, ბალო.

რა მნიშვნელობა აქვს ამ სიტყვას ვეფხისტყაოსანში? აქ ნათქვამია დასაწყისში —

ესე მღერასა ბედითსა ჰგავს ვაჟთა, ყმაწვილობასა (26)

ვაჟთა აქ უღრის ყრმას, ბავშვს, სიყმაწვილეს;

თინათინი ტახტზე ასვლისას —

მას ღღეს გასცემს ყველაკასა სივადისა მოგებულსა (53)

ანუ, რაც თინათინმა ახალგაზრდობისას შეიძინა, მოიგო, ყველაფერი გაასაჩუქრაო.

მძორი (1351)

მძორი მკვდრის გვამი (საბა); მძორი - ლეში, მკვდრის ტანი. (ნ. ჩუბ.).

მძორი მხოლოდ ერთჯერაა ნახსენები, როცა ჩვენი გმურები ჭაჯეთის ციხის დასაპყრობლად მიდიან და თერთონ უჭირველნი უნდა დაბრუნდნენ, ხოლო მტერნი მძორათ უნდა დაადარონ — უჭირველნი შემოვიქცეთ, იგი მძორთა დავადარენ (1351)

სიკვილი

1) სიკვილი არის „გაყრა ხორცთა და სულისა“ (274); იგი „ყვეფლათთვის გარდუვალია“ (158); „ვერ დაიჭრავს სიკვილსა“ (800); „შიში ვერ იხსნის სიკვილსა“ (1603); და საერთოდ სიკვილის საკითხი გარჩეულა „ვეფხისტყაოსნის ღმრთისმეტყველება“ - ში 1966წ. გვ. 277 - 308.

ვიქტორ ნოზაძე

პრომეთე და ამირანი

ბერძნულ და ქართულ მითოლოგიაში

სადრ-ნეტეში მცხოვრებ ქართველთა სათვისტომოს თავმჯდომარის ლევან ზურაბიშვილის ხსოვნას, ვისაც სიკოცხლეში თხოვნა ვერ შეეუხსრულე აღნიშნულ საკითხზე ნარკვევი დამეწერა. გ. შ.

აქტი ჩაქსოვილ ფიქრის, ფიქრის დრამატიზებული, მითოლოგიის, (ქმნა და თქმა მითებისა ან მათგან გამომდინარე ს:განთა) აღქმა, წარმოსადგენია მხოლოდ მოქმედების დროს მათი დაჭერის შემთხვევაში. მითოგრაფთა ინტერესი, რომელნიც ვადაძლებ—ვადაძურლები არიან, — მიიმართებიან ან, უნდა მიიმართონ იმ განსაკუთრებულ უცნაურ აქტივობისაკენ, რომლის ავტორებიც, მითების მქმნელნი და გარდამქმნელნი არიან. მაგრამ თვით მასალის ბუნებისა გამო, ან აგრეთვე იმ მიდრეკილებისა გამო რომელიც გამომდინარეობს ჩვენი სკოლისა და ფორმაციის მწიგნობრულ ხასიათიდან, ჩვენ

ძიულებული ვართ ან, ცდუნება გვიპყრობს მხოლოდ მზა მასალაზე ვიმუშაოთ ე. ი. განვიხილოთ ლამაზი მოთხრობა, რომელიც ჩვენთვის ერთდროულად სიტკობისა და წვალების მომგვრელია. უეჭველია, ამგვარი ანალიზები უნდა ტარდებოდეს, საითაც არ უნდა მიიმართოს ჩვენი ცნობისმოყვარეობა და როგორც ვზა არ უნდა იყოს არჩეული, მაგრამ ამგვარად შემოფარგლულნი შესაძლოა, ისინი დასრულდნენ როგორც ალტოპსიდიდან გამომდინარე კონსტატირება: ამგვარად აუთანოზებული საგანი განხილვისაგან დაფარულად ინახავს იმ კოცხალ კავშირებს, რომლითაც

უი აღმამათა შორის არის ფესვგადგმული და რომლი-
თაც სხვა მითები მას გ.რ.ს ერტყმიან. უკვე ისედაც მრ-
ველ შემთხვევაში მითიურ მოთხრობას ჩვენ ვეცნობით
კარცილის მისი ფესტარულ (ზემეტურ) სამოსიდან; ჩვე-
ნამდ არ ალწევინ მოძრაობანი და ხმანი, რომელნიც ამ
მითთა წარმოშობას თან ახლდენ.

ჩვენ მხოლოდ ერთი საშუალება გვაქვს მას შეუნარჩუ-
თი ან, ალუდღინით სიკოცხლის ნაწილი; დღის სინათ-
ლზე გამოვიტანით და გავაცოცხლოთ ის დრამატურ-
ულ დამოკიდებულებანი, რომელნიც მითს აკავშირებენ,
მაგ. ზუნების სხვა საგნებთან იქნებიან ეს, ვარიანტები,
უი მასზე არ დაქვემდებარებულნი უცხო მითები, მაგრამ
რომელთა გარეშე, იგი ის არ იქნებოდა რაც არის.

უფრო კონკრეტულად: ერთ უმთავრეს სამსახურთა-
ვანს, რომელსაც სწევს მითოგრაფია შეადგენს ის, რომ
შუქი მოქმედინოს ჩასახვის გზებს და ლიტერატურულ
საშუალებებს, რომელთა მეოხებითაც მოქმედებენ მითთა
კმკეთებელნი და შემკეთებელნი უკვე არსებულ საგნის
დამუშავებისას. ერთი ასეთი ხერხთაგანს ჩვენება არის
ნაყალი აქ. მე წინადადება ვიძლევი მას დაუპრავთ:
„ინვერსია შემნახველი“ (ინვერსიონ კონსერვანტ) ერთ-
სა და იმავე საზოგადოების შიგნით, ან ერთი ცივილი-
ზაციიდან მეორეში გადასვლის დროს, მითიური მოთ-
ხობა, იქნება იგი ლეგენდური თუ ეპიკური, საბეცე-
ლებას განიცდის ისე რომ, თავის პიროვნებას, (იდანტო-
ტეს“ ინარჩუნენის, ხოლო ეს მიღწეულია სადებურთა ანუ
ლიტერებულბათა მთლიანი, ან ნაწილობრივად შემბრუნე-
ბას, (რანვერსემან) ხარჯზე.

მე მგონია ვაჩვენე ან, ყოველშემთხვევაში შესაძლებ-
ლად გაგზავნე ვიფიქროთ, რომ პრომეთეს ბერძნული მი-
თი და კავკასიური, განსაკუთრებით ქართული ამირანის
თქმულება (ყესტ), უნდა მიჩნეულ იქნან ერთი მეორის
ვარიანტებად. (იგულისხმება ავტორის ნაშრომი: პრო-
მეთე და კავკასია).

როცა ერთსა და მეორე „საქმეს“ გაცნობით, შეუძ-
ლებელი თუ არა ძლიერ ძნელი მაინც ხდება მათი ცალ-
ცალკე გარჩევა, — თუმცა ამასთანავე, კაცი ვერ მიხე-
დარა საიდან მომდინარეობს ეს კავშირი: ორივე მითიურ
ჯგუფთა აჩენს ურთიერთ კავშირსა და დამოკიდებუ-
ლებას, — როგორც არ უნდა კოფილიყო მათი ისტო-
რიული ურთიერთობა.

ურთიერთშესატყვისობა, (ჰომოლოგია) ძლიერ შორს
მიღის რაც უმთავრეს მუხლებს შეეხება. — სახელდობრ
იმას რამაც ამ ორ ღიღ ფიგურას სწორუპოვარი სახელი

შეუქმნა: მათი ამბოხება ღმრთის წინააღმდეგ და მათი
მარტვილობა. პარალელში არ ისაზღვრება მიმდინარეობის
სქემათა დაა ეტაპთა რიცხვით მსგავსებას, რამდენადაც
დავრობისა და შინარისა; იგი აგრეთვე ვრცელდება
იმ ვარიანტებზე, რომელნიც ბერძენმა და კავკასიელმა
მითოლოგებმა პირველად თემიდან გამოიტანეს და გა-
ნავითარეს.

პრომეთეს მითში ჰესიოდეს (ჰესიოდ. თეოგონია) მი-
ხედვით: პრომეთე, კრონოსის ბოძოქარ (ბუიანტ) შვილის
განზრახვებითან შებრძოლებითისთვის, მიჯაჭვულია პალო-
ზე თუ სვეტზე. ზევსმა გაუახსნელ შესაკრავით შევოვა
იგი, — მტკივნეული ხლართები მოჰხვია სვეტის შესა-
მალემდე“.

ესქელეს მიხედვით, ზევსი პრომეთეს თვით კლდეზე
მიბამს საბელთა საშუალებით, რომელნიც მჭედელთა
ღმერთის ჰიფატოსის მიერ არიან მიჭედილნი. მარ-
ტვილობის მეორე ფაზაში, ზევსი ახდნს კოსმითურ
განზომილებების აფეთქებას; იგი ნამსხვრევებად აქ-
ცევს მთას, რომელნიც დატყვევებულს ზედ დაეყრებიან
და ქვების ბორცვი დაჰფარავს მას. ბოლოს კი, „მრავალ
ღღეთა გრძელი ხანის შემდეგ“, — სულ კლდე მიჯაჭ-
ვული მარტვილი მიწის ზედაპირზე ამოყვანილი კავკა-
სიონის ერთ მწვერვალზე, რომ აქ იგი აწამოს არწივმა,
რომელსაც ესქილე „ზევის ფრთოსან ძილს“ უწოდებს.
ამირანის ლეგენდაში, მონადირესა და წყლის ქალის
თუ ქალღმერთის ტრფობის ნაყოფი ამირანი, ბერძნულ
ტიტანის განდიობულ პროპორციას ვერ აღწევს: დღეს
არსებული კავკასიური ეპოპეა უფრო უბრალო ჩარჩოში
მიმდინარეობს ვიდრე ანტიკური თეოგონია ჰესიოდისა,
მაგრამ, კავკასიური გმირი ამაყ დიდებულებაში სრულე-
ბითაც ტოლს არ უღებს ბერძენთა ლეთებას: „მიჯაჭ-
ვულ პრომეთეს“ ამაყ-კანდიერი, გამომწვევი სიტყვები
არც ამირანისათვის იქნებოდა შეუფერები.

1 და მართლაც, ფაქტურად ყველაფერი ღმრთის
მიმართ კადრებულ გამოწვევით იწყება, რისთვისაც პა-
სუხმაც არ დააყენა. ღმერთმა მისი ურჩი და აჯანყებუ-
ლი, თვითონ თუ მჭედელთა ხელით, რკინისა თუ ხის პა-
ლოზე თუ კედელზე მიჯაჭვა.

ლ ლეილთარომსუც

2. შემდეგ მას ღმერთი მიწის წიაღში მარხავს. იგი ამხს-
რევს და მას დააქაქვს მათა მასივები (იალბუზი და
მყინვარი), რომელთა მთად დასივები მოცულობა
დატყვევებულს თავს ეღმის ვით მუზარადი: — „ატყდა
საშინელი ქარიშხალი, ეღვა-ქექა-ქუხილი, შეიძინენ
მთანი და ჩაიკეტა ამირანთან მისასვლელი გზები“.
„მამა ზევიდგან დაჰფარა იგი ვით მუზარადმა“.

ქვეყნელში ტყვედქმნილ ამირანთან იმყოფება; ფრთოსანი ძალი“ — არწივთა შვილი, რომელიც ერთი წლის განმავლობაში ღრნის თუ ლოკავს მარტვილის ჯაჭვებს; მხოლოდ იმ წუთის კი როს ჯაჭვი უნდა ვაწყდეს ყველა მჭედელი ქვეყნისა იწყებს გრდემლზე ჩაქუჩის ცმას და ჯაჭვი ისევ მრთლდება.

3 ყოველ წელს, სულ მუდამ მიჯაჭვული ამირანა ამოყვანილია პაერზე კავკასიონის ერთ-ერთ შტინვარია წვერზე. ადამიანის დახმარებით (მონადირე ან გზაბანეული ნაყვების) იგი ამაოდ ცდილობს განთავისუფლდეს: ქალის ლაყვების ან ციხერობის გამო (დახმარების მსურველ ადამიანის ცოლი), მისი კლდოვანი ციხის ძეღვლები ისევ ჩაკეტავენ ხოლმე მას. ამიტომაც, რომ თუ ერთ დღეს მან თავის ბორკილებიდან თავი გაინთავისუფლა, იგი ამოწყვეტს ქალთა და მჭედელთა მოდგმას - ვისი ბრალიც არის მისი ტყვეობაში დარჩენა.

ადგილმდებარეობის განსაზღვრა (ლოკალიზაციის სპასიოლ). თვალნათლივ ვხედავთ, რომ როგორც პრომეთეს აგრეთვე ამირანის შემთხვევაში, სასჯელის სამი ფაზა ერთსადაიგივე პროგრესის პრინციპს შეესაბამება და ერთი-დაიგივე განწყობება სამყაროს სართლეს შორის: გერ დედამიწის რომელღაც ადგილზე (ესქილეს მიხედვით სკვითთა ქვეყნის უდაბნოში). შემდეგ მიწის ზედაპირის ქვეშ; და ბოლოს კავკასიონის მწვერვალზე.

დროს განსაზღვრა, როგორც პრომეთეს მითი, აგრეთვე ამირანის ლეგენდა თუ ერთსა და იმავე ხანგრძლივობას არა ერთსა და იმავე პროპორციებს მაინც იცავენ. მიწის ზედაპირზე მიჯაჭვას მოკლე ხანში მოსდევს მიწის ქვეშ ტყვეობა: კავკასიაში ეს ხდება დაუყოვნებლივ, ხოლო საბერძნეთში დაყოვნება გრძელდება. „მიჯაჭვული პრომეთეს“ მითის ჩატარებისათვის საჭირო ხანს, მიწისქვეშა ფაზა, ესქილეს მიხედვით: „დღეთა გრძელ დროს მოიცავს“, ხოლო ქართული ლეგენდის მიხედვით; ერთს, ორს ან შვიდ წელიწადს. საბოლოო სასჯალი პრომეთეს მითის მიხედვით სასურველია: „ნუ გაქვს იმედი ამ სასჯელის დასრულებისა“ იმუქრება პერმესი (ესქილი). ბერძნულ მითში არსებულ უკუნისობის აბსტრაქტულ ცნებას შეესტყვისება ამირანის ლეგენდაში არსებული უსაზღვრო ხანგრძლივობა, გამოსახული რთობივლად განმეორებულ მარტვილობის ციკლით. ბოლოს და ბოლოს, როგორც პრომეთეს ასევე ამირანის სასჯელს ბოლო არა აქვს.

ეს შესვედრანი პრომეთეს მითში და ამირანის ლეგენდაში სტრუქტურასა და შინაარსს ეხებიან უმთავრესად და გვაჩვენებენ თხრობის განვითარებისა და დაცულ პროპორციათა მსგავსებას, მაგრამ პარალელი აქ არ მთავრდება: იგი შეეხება აგრეთვე მოქმედების ფორმასა და სა-

ხეს, ისევე როგორც - ფორმა - ყიდას (მოდალიტი) ლამის დადგმისა.

1. წამების იარაღი (აპარტი დიუ ხეუქლისი)

პრომეთეს მითის მიხედვით მას შეიძლება სამი განსხვავებული ფორმა ჰქონდეს, რომელთაგან პირველს ორი ვარიანტი აქვს.

პირველი ვარიანტი. ბერძნულ სურათთა მიხედვით უმეტეს შემთხვევაში პრომეთე მიჯაჭვულია ადამიანის განზომილების მცირე პალოზე.

მეორე ვარიანტი. ჰესიოდეს თუ დაუჯერებთ, ტრანსესეტზე (კოლონი) მიჯაჭვული. ვაზებზე გამოსახულ სურათებში ეს მონაცემია გამოყენებული და ეს სეტეტი წარმოადგენილია, როგორც ცისა და მიწის დამაქვეშარებელი ბურჯი. არსებობს ტრადიცია, იქნება ჰესიოდეს უფრო ადრეული, რომელიც ამ სეტეში (კიონ) ცის საყრდენს ხედავს.

ვარიანტი ბ. ესქილე დეტალურად აღწერს პრომეთეს მიჯაჭვას პირდაპირ კლდეზე; „დაადე მას ეს ბორკილი მკლავზე და მერე რაც ღონე შეგწევს დაჰკარი ურო და დააქმდე კლდეს“.

ვარიანტი გ. არსებობს აგრეთვე „მცენარეული წარმოდგენა“ წამებისა, რომელიც ჩვეულებრივ ჯაჭვის სიმბოლიურად შეცვლის უნდა წარმოადგენდეს. ტრადიციის მიხედვით რომელსაც უკვე ესქილე იცნობდა, წყნება პრომეთეს შეება ალუთქვა (დელიგრანს) იმ პირობით თუ იგი დთანხმდებოდა, ჯაჭვის ნაცვლად (ლიენ მეტალიკ) ტრიფის გვირგვინი ეტარებია. ათენე რომელიც ამ შეცვლას გვატყობინებს გაკვირვებულია და ამას აკავშირებს სამოსზე დამოწმებულ საწვესა ჩვევსთან (რიტუელ) რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ ხის ქანდაკებას ტრიფის ბუქში ხლართვენ.

კავკასიელმა მითოლოგებმაც გამოიყენეს იგივე შესაძლებლობა და იმათაც გამოიმუშავეს, როგორც ქვემოლ დაეინახათ, მსგავსი ვარიანტი.

ამირანის ლეგენდა. ტრადიცია ა. 1. ვარიანტთა უმეტესობაში ამირანი მიჯაჭვულია რკინის ან ხის პალოზე:

„ღმერთმა იგი დასაჯა, მან იგი დღით რკინის ჯაჭვით შემორკა და დიდს რკინის პალოზე მიაბა“.

ტრადიცია ა. 2. ბევრი მიხრობელი ასურათებს ამ მისაბამ საფარს, როგორც უზარმაზარ სეტეს (კოლონი), სამყაროს ბურჯის მსგავს. „რომლის ფესვები მთელს დადამწვას ერტყმიან. ხოლო სიმაღლე ცასა წყევდა.“

ტრადიცია ბ. სხვა ნაკლებად გავრცელებულ ვარიანტთა მიხედვით, ამირანი უშუალოდ კლდეზეა მიჯაჭვული. „მამნი ღმერთმა ბრძანა ამირანის იმავე ცილზე მიჯაჭვა“.

ტრადიცია გ. ამირანის ლეგენდა იკნობს აგრეთვე მცენარეულ ინტერპრეტაციასაც, რომელიც ბერძნულ

შეხვედრებს შეეცდებიან. როგორც ბერძნულ შემთხვევაში ისევე აქაც ეს ხერხი მოხსენებულა არა როგორც ინკრეტული ტექნიკური საშუალება, არამედ როგორც იმპოლოზი. მაგალითად აფხაზეთში ჯაჭვი ზოგჯერ ვაზის ღეროზე, ხოლო რკინის პალა მყვალის ბუჩქით აირის შეცვლილი. რაც შეეხება სენანებსა და სხვა ქართველ მთიანეებს, იმათში მცენარეულ ხეობებს აშკარა რიტუალური როლი აქვთ დაიცრებული ამირანის სიმბოლოურად გამოხატვად.

კავკასიაში ისევე როგორც საბერძნეთში მცენარეული ხეობები გამოყენებულია როგორც შემცველი და რიტუალური მასალა.

დამარხვა (ანსველისმან)

როგორც პრომეთეს აგრეთვე ამირანის შემთხვევაში, ეს მბავი გეოლოგიურ და მეტერიოლოგიურ კატაკლიზმის ანსველებით ხდება. ქექვა, ელვა - ჭხილით მოცული ცა და მათა ურთიერთ შესხრა რომელნიც „ნამსხვერცეებად გაკატერებდებიან“. კატასტროფის შედეგიც ერთნაირია: ცხვე დაფარულ - დამარხულია თაღისებრ ქვის ქვეშ (მიერ კრებ) პრომეთეს მითში, ხოლო მუზარადის მაგვარ ქვათა სროვის ქვეშ - ამირანის ლეგენის მიხედვით.

ეს ზუსტად ერთნაირობა, რომელიც მხოლოდ თვით სიმბოლოში ენახებ არ ამოსწურავს პარალელობას, იგი მასათებებს აგრეთვე ორივე მითის იდეოლოგიურ ვაგონებებსაც: ორივე გმირის ნეგატიური დამოკიდებულება ქალისა და ქორწინებისადმი, ორკვირე პოზიცია მქედლის მიმართ, ორთავეს „ცხოვრების“ მოთავსება ისეთ ხანში, რომელშიც შრომა და წარმოება გამორიცხულია. და სხვა.

ასეთი შესხვედრები, რომელნიც იზორილებური და ლოკალური კი არ არიან, არამედ სისტემას ქმნიან, უფრო ძლიერად გეგარძნობინებენ ხარვეზებსა და ვადახვევებს.

რომელთაც ბერძნული მითიდან ქართულ ლეგენდაზე გადასვლის შემთხვევაში ვაწყდებით. ქართულ ლეგენდას აკლია ის რამაც სახელი გაუთქვა ბერძნულ პრომეთეს - არწივის ჩარევა გმირის წამებაში და გმირის დანაშაული, ცეცხლის მოტყევა.

მართალია, ფრთოსანი ძალი რომელიც ჩარეულია ამირანის მარტივობის მეორე და უქანსკნელ ფაზას შორის, თავისუფლად შეცვლიდა პრომეთეში არსებულ მტაცებელ ფრინველს, როგორც მისი „ბუში“. განსაკუთრებით თუ სიტყვასიტყვით გავიგებთ ესქილეს მიერ დახატულ სურათს: „პტერნოს კონი“ - ფრთოსანი ძალი; ეს აქ არ წარმოადგენს სტილის სავანს (დეიჯურ დე სტილ) ან რაიმე სტერეოტიპს: თესაურესს თუ დაუჯერებთ, იგი მხოლოდ არჯერ ჩნდება მთელს ბერძნულ ლიტერატურაში - მიჯაჭულ პრომეთეში და ვამენონში. ამირანის ფრთოსანი

ძალიც ღმრთის მასხაბურში მყოფი არსება მთლად საქმეთა აღმსრულებელი და ამასთანავე მიუხედავად მისი უცნაური ანატომიისა, სრულფუნქციანი (ა პარ ანტიერ) არწივია, მაგრამ არწივი ცუდად გაფორმებული. ამასთანავე უნდა აღინიშნოს რომ პრომეთეს არწივიც ერთგვარად უჩახულია (მინისტრ) ტიფინისა და ეხილნას შვილი; აბოლონ როდესცლის სიტყვებით: „იგი არ არის ჰაერში მფრენთა ბუნების მქონე“.

მაგრამ კავკასიური ფრთოსან ძალის ფუნქცია ბერძნულ არწივისფუნქციასთან საწინააღმდეგო მიმართულებებაშია: იგი ტყვექმნილის დამხმარება და არა მისი მტანჯველი. ღირებულების ამგვარი ვადაბრუნება (რანკერისმან დე ვალორ), დღემდე გამოიხატება რჩება.

რაც შეეხება ცეცხლის როლს ამირანის ლეგენდაში, შეგვიძლია ვაგებდით თქმა, რომ იგი თავს იჩენს იმით არა სხანს და მართლაც, „ამირანში“ ცეცხლი არათუ „რა სხანს“ — „უარყოფილია“ სისტემატურად. ყველა ვარიანტი თითქო ცდილობს ცეცხლი არ ახსენოს, ხოლო თუ მისი აცდენა შეუძლებელია ჩაქროს და მოსპოს იგი: მატერიალურად ჩაქროს ან სიმბოლოურად უარყოს.

ამირანი და მისი ორი კაცთაგანი მეგობარი ცხოვრობენ არა თუ ვარჯეო ყოველგვარი კერის არამედ მათ ზეციალსა და ვარჯეო ლამის თევაშიც ცეცხლი არსადა ჩანს — თუნდაც ნანადირევის შესაწყვეად გამოყენებული. მხოლოდ ერთხელ შეემთხვა ამირანს ცეცხლთან მიახლოება: ამირანის ძმობილებს, ნახვამ ქაჯთა საღობოთს და შვიგ მოვინჯიზე ცეცხლისა, ადამიანურ უფრო საამო ცხოვრების არსებობა მოაგონა და მათი თხოვნით ამირანმა ქაჯების სახლი ბრძოლით დაიკავა, მაგრამ რისთვის? ქაჯთა ამოწყვეტის შემდეგ მანყველაფერი დაანგრია ხოლო ცეცხლის კერა დაბნო.

ვარდა ამისა, მიჯაჭულ ამირანის საქციელი მისი მარტივობის უქანსკნელ ფაზაში, ცეცხლის კერის სიმბოლოურად მოსპობის ტოლფარდია და ეს ხდება რანდენიმიჯერ. მაგალითად იგი თხოვს და დააჯერებს ერთ ცვლეს, რომ მან თავის სახელს ჩამოსხნას და ამირანს მოუტანოს შვა-ცეცხლის ჯაჭვი: ხოლო ამგვარი საქციელი კერის დანგრევის უღრის და რეალურად, ამის ჩამდენის დაუყოვნებლივ სიცილით დასჯა უნდა გამოიწვიოს.

დაბოლოს დღევანდლად შემოიჩინოლ საქსია მსაზრებრაში მიღებულია, რომ ამირანის მიჯაჭვის რიტუალის აღსრულება (როცა მისი კლიოვანი სატუსალო მას ზედ დაეხებრება) ცეცხლის ჩაქრობის ან მისი დაცვის გაძლიერებასთან დამთხვევით ხდებოდაც, ხოლო ეს წყობი ამავე დროს ემთხვევა იმ მომენტს, როდესაც მოსალოდნელია ამირანისაგან ცდა თავის განთავისუფლებისა. რომელიც დის აღკვეცა იძლევა საშუალებას ცეცხლის კვლევა ანთებისა და შენარჩუნებისა.

აქ ჩვენ თვალწინ არის ახალი ურთიერთი შესატყვისობა (პრომოლოგია) მხოლოდ მისი ნიშანი შებრუნებულია (რანვერსე) პრომოეთესა და ამირანს შორის; პრომოეთეს საპატიო ადგილი აქვს ჩირაღდანაინი მსვლელობის მონაწილეთა შორის, როცა ხდება ახლად გაღვივება ცეცხლისა. ამირანიც ჩარეულია იმ „წიგებში“ რომელთაც იგივე დანიშნულება აქვთ, მაგრამ ამ შემთხვევაში იგულისხმება ამირანის მიჯაჭვულად დარჩენა და ეს ცერემონია სინამდვილეში ამირანის საწინააღმდეგოდ ხდება.

ამგვარი დაკინებითი უკუგდება ცეცხლის ელემენტისა და ცდა მისი ხმაურების მარცხისა და ამოების ჩვენებისა ან ცეცხლისა და ამირანის ერთმანეთის წინააღმდეგ დაპირისპირება, ისეთი რეგულიარობით ელინდება, რომ ძნელად დასაშვებია — ეს არ პასუხობდეს განსაზღვრულ ნება - გადაწყვეტილებას ქართველ მითოლოგებისა. მაშასადამე „უარყოფილი ცეცხლი“ რაღაც ეფექტურ ფუნქციას ასრულებს ამირანის ლეგენდაში. ეს მნიშვნელოვანი ფაქტი მივლიანად ცვლის დამოკიდებულებას ორ მითოურ ოჯახს შორის — ცეცხლის საკითხში მაინც: მაშინ, ცეცხლის მონაწილეობა პრომოეთეს მითში, ხოლო ამირანის ლეგენდაში მისი უარყოფა, უკვე აღარ გვეჩვენება როგორც მხოლოდ ორი თვისება, რომელიც ერთმანეთს გამოირკვავება, არამედ ჩვენს წინაშე აღიმართებიან როგორც ერთმანეთზე დაკავშირებული საგნები, რომელთა კავშირი შებრუნებითი ხასიათისაა (ინვერსიონ).

მაგრამ ამგვარი ოპერაცია შეყოწიწებისა (ოპერაციონ ინეკლუტიე) (როლის რეპროდუქცია ინციტალურ მდგომარეობაში დაგვარბუნებს, რომელი წერტილიდანაც არ უნდა დავიძრათ, პრომოეთეს მითი თუ ამირანის ლეგენდა) წმინდა გონებრივ თვალსაზრისად დარჩება და მითოგრაფთა ერთგვარ სოფიზმად ჩაითვლება თუ არ დაიჭრუნდება, რომ ცეცხლის უარყოფა ანაზღაურებულა (კომპანსე) სხვა პოზიტიურ თანაფარდით (კორელატ) ქართველ ლეგენდაში. ამის დასამოწმებლად საჭიროა აღმოჩნდეს: რომელიმე ნარატიული ეპიზოდი, არსებული რწმენა ან სიმბოლოური საქციელი რომელიც ბერძნული მითის გადაბრუნებისას (ინვერსან) ერთი რამისაგან თუ აცარიელებს სხვა რამით ავსებს გადაბრუნებულ „ჰურ-ჰელს“.

გარნა ასეთი საბუთი არსებობს და მას ჩვენ ვაწვდის ერთი იმ სასწაულებრივად აღმოჩენილი ვერსიათავანი რომელნიც ზოგჯერ მითოგრაფებს ალაესებენ ხოლმე: მთხრობელს, თითქოს საამებლად, დაუხვავებია სხვა მთხრობელთან იმეათია ან ბუნდოვანი თემები — ისეთ თები რომელთაც სხვა ვარიანტები მხოლოდ ვაკვრით ნაგულისხმევად (პარ ალუზიონ) ეტბიან ისე რომ თვი-

თონაც ნათქვამი ვერ გაუგიათ. ამგვარ ვერსიების კუთვნილი ტექსტები ახლად აღმოჩენილია (1936 წ. და 1937 წ. შირის), მაგრამ მიუხედავად ასეთი გვიანი დაბრუნების არქეოლოგიის ხასიათს ამქადაგებენ და თავიანთი სტილის გამო, ღრმა კავშირის ავლენენ ქართულ კოსმოლოგიასთან. სახელდობრ უქანსკელი ვარიანტი (იგულისხმება ჩიქოვლის წიგნიდან) უხვად ხმარობს საწესო ფორმულებს და შეიცავს მრავალ გაღვივებულ საგალობელ ადგილებს, რომელიც ამირანთან დაკავშირებულ რიტუალურ ციკლს ახლავს თან: ფაქტიურად ესენი არიან ნამდვილი ლიტურატურული ტექსტები, რომელნიც საწესო მსახურების დროს გამოიყენებან.

„უარყოფილი ცეცხლის“ სამავგერო პოზიტიური შეცვლილი (ლა კონტრარტი) წარმოდგენილია: „წართმულ მიწის წიაღისეულ წყალის დაბრუნებით“. ეს ხდება სამყაროს ისტორიის კაბიტალურ მოვლენის ეპოს, რაღაც მისი საშუალებით დადგენილია (ფიქსირებულია) კოსმოსის ერთი უმნიშვნელოვანესი ნორმათავანი.

ამირანი შეებრუნებება უზარმაზარ შეგველეშაპს, რომელიც ქვესკნელში უფრო, ყოველ სადამოს შთანთქმე ხოლმე გადახაროდ მშვს. და აი მზის ნაცვლად ამირანს ყლბავეს ურჩხული და მის ბუნებრივ სამყოფელში მიწის სიღრმეში (ან შეგ ზღვაში) ბრუნდება. ამირანი ვაკვით ვეშაპის ფერად და ურჩხულის მუცლიდან გამოვა, ხოლო დადგენილი ფერდს ვეშაპისას ხის ფიკრით დახურავს — და არა ლითონით როგორც შეთანხმება ჰქონდა ვეშაპთან. ამ ხრიკის წყალობით ყოველ სადამოს, ჩაყლაპულ მზე დილით გამოდის, რადგანაც ამირანის მიერ ჩაღმგულ ფიცრის დაწეა შეუძლია. ამგვარად დღისა და ღამის ცვლა მორიგეობით უკუნიით უკუნისამდე უზრუნველყოფილია. მხოლოდ, ვეშაპის მუცლიდან გამოსული ამირანის მაინც ქვესკნელში ჩაექტილი რჩება. ამოსასვლელი გზის ძებნისას იგი ერთ დედაბერს წააწყდება, რომელიც პულისიონის კომი ზეგავს, ამირანი ხელდასა და დაბერი წყლის ნაცვლად კომში შარდს ახაშას. ჩვენ ქვეყანას ვეშაპი ბრძანებლობს და იგი არავის აძლევს წყალს! ჩივის დედაბერი. ამირანი წყლისაგან მიდის, ვეშაპს ჰკლავს და დედაბერს წყალს მოუტანს.

ეს უქანსკელი ამირანს ქვესკნელთან მიწის ზედაპირზე ამოსვლის საშუალებას ვაცნობს. ამირანის მიერ მოკლული ვეშაპი თურმე უზარმაზარი არწივის შეღებვს ჰამდა. არწივის შეუძლია ამირანს დახმარება გაუწიოს; მართლაც, ამირანისადმი მაღლობით საგან არწივი ამირანს ზურგზე შეისვამს და ქვეიდან მალა ამოიყვანს.

ამირანის ფათერაკიან თავგადასავლის ეს ეპიზოდი, საკმარისი სიზუსტით, შებრუნებული ხასიათისაა, პრომოეთეს მიერ ცეცხლის არბაკების ამბავით.

ამირანის ლეგენდა: პრატიფიერ მითითურ კაცობრიობას

წარმომული აქვს წყლით თავისუფლად სარგებლობის საშუალება. ზებუნებრივ ქვეცენსელურ არსების, გველუბაის მიერ, ქართული კოსმოლოგიის მიხედვით — ამას ქვემოდ დაეინახათ — წყალთან მისელის ამქრძალავი გველუბაი, მიწის წიაღისეულ წყალთა ბატონია, (ლეგატრ). ამირანი ადამიანებს დაუბრუნებს წყლით სარგებლობის საშუალებას, რომელიც მათ წარმომული ჰქონდათ. ამ სიკეთის ჩადენის შედეგად მას დახმარებას უწყევს ქვეცენსელის არწივი (ეგლ ჰიპოხტონინე).

პრომეთეს მითი: ჯერ კიდევ მითიურ კაცობრიობას (ეს იყო იმ დროს ოდეს კაცთა და ღმერთთა შორის დავა სუფევდა. თოგონია). უზენაეს ბატონის ზეცის მიერ, ცოური წარმოშობის ცეცხლი წაერთვა. პრომეთემ ადამიანებს დაუბრუნა ზეცის მიერ წარმომული ცეცხლი. ამ საქციელისა გამო, რომელიც ღმერთთა თვალში დანაშაულად მიიხსენევა, პრომეთეს ტანჯავს ცოური არწივი. სქემა შემდეგნაირია: ამირანი; ქვეცენსელის არწივი მადლობის ნიშნად ეშველება მას.

პრომეთე: ცოურ არწივის მიერ წამებულია დასასჯელად. ამირანი: ჩადენილი სიკეთე. — ქვეცენსელის წყალთა დაბრუნება, რომელიც წარმომული ჰქონდა მითიურ კაცობრიობას.

პრომეთე: ჩადენილი დანაშაული — ცოური ცეცხლის დაბრუნება კაცობრიობისათვის რომელიც მას წარმომული ჰქონდა.

ამირანი: წყალის წამართმევია ზებუნებრივი ქვეცენსელური არსება, ქვეშეთის წყალთა ბატონი.

პრომეთე: ცეცხლის წამართმევია ცოური, ზებუნებრივი არსება ცეცხლის ბატონი.

ბერძნული მითი და კავკასიური ლეგენდა თავიანთ უმთავრეს იმწინეს ენ ინარჩუნებენ, მაგრამ ერთი ლეგენდიდან მეორეში გადასვლისას, ერთიმეორისაღმძი შებრუნებულ სახეს იღებენ. რომელ ფაქტორს შეეძლია ღირებულებათა ამგვარი შემოტრიალება და მითიურ სამყაროს გადაყარავება ერთიმეორისაღმძი ისე დაიპირისპირებულ ბუნების ელემენტთა მიჯნებით, როგორც „ცოური ცეცხლი“ და მიწისწიაღისეული წყალი“ არიან?

ამგვარი შებრიალების აუცილებლობა მითოლოგებს თავს მოახხვია იმ ვარემოებამ თუ რა ადგილს აკუთვნებს არწივს, ერთი მხრივ ბერძნული და მეორე მხრივ ქართული, ხალხური ორნითოლოგია (ფრინველთა მკოდნობა). ბერძენთათვის არწივი სიმბოლოურად და თითქმის თავისი ბუნებითაც ცოურ ცეცხლთან არის დაკავშირებული. იგი არის „პურფოროს“ ე. ი. „ცეცხლის მატარებელი“ (არისტოფანე, ფრინველები). მხოლოდ მას ძალუძს პირდაპირ მზებედოს მშეს, ხოლო თავის შვილებს რომელნიც

ამ გამოცდას ვერ გაუძლებენ თვითონვე კლავს. არწივის დამოკიდებულება მზესთან ონთოლოგიურ ხანგრძლივრაც გამოთქმულია იმ რწმენაში, რომლის მიხედვით თავისი უტნართი ფიზიოლოგია მას აიძულებს პერიოდულად განახლება ვანიცადოს. როდესაც ხანში შესულობის გამო დამძიმებულს მას აღარ ძალუძს მაღლა აფრენა რის შედეგათაც იგი მიიწვი მხოვანად გადაიტყუვდეს, უკანასკნელ ძალთა მოკრეფვით იგი მაღლა აფრენას ახერხებს და იმდენად უახლოვდება მზეს, რომ მზის სიმხურვალე სწავს მისი ბუმბულის სამისს. ამგვარად ვაკოცხლებული იგი კვლავ იბრუნებს თავის ძალღონეს და მფლობელობას ცოურ სივრცელს.

ქართველთა მითურ ორნითოლოგიას, ბერძნულის მითით შებრუნებით, ამ მტაცებელ ფრინველის ბუნება მჭიდროდ და ფიზიოლოგიურად დაკავშირებული აქვს ამ ქვეყნითურ „მიწიერ წყალთან“ — პოზიტორად იქნება ეს თუ ნეგატიურად. საწინააღმდეგოდ ბერძნული არწივისა, რომელიც ცოურ ცეცხლთან კონტაქტისაგან ახლად იბადება, ქართველთა სეავი დეგენერაციას განიცდის მიწიერ წყლის დაღვინის შედეგად. „მასალთა საქართველოს ფაუნისათვის“ ამ საკითხზე შემდეგ ვეკავშირდებით:

მწყემსები მოგვიხსობრბენ რომ სეავი ზოგჯერ კრავას სტაცებს მათ, რაც სრულებითაც შეუძლებელი არ ხბის. ამიტომ მწყემსები — ყოველ შემთხვევაში ასე ამბობენ — მარლიან დააყრიან ხოლმე მძირს რომელსაც სეავები ქანენ. რის შედეგადაც მოწიურებელი მტაცებელი იმდენ წყალს სეამენ, რომ დამძიმებულებს აღარ შეუძლიათ აფრენა და კეტებითაც ადვილად ხოცავენ მწყემსები მათ. გარნა ქართული არწივი ერთსადაიმავე დროს წინააღმდეგობაშია ჯერ ბერძნულ არწივთან ცეცხლთან დამოკიდებულებაში და შემდეგ სეავთანაც; რადგან არწივს პოზიტორი დამოკიდებულება აქვს წყალთან. და აი როგორ.

„არწივი ამისას იტყვიან მებუთასესა წელსა გაკაბუკებასა. სიმძლით აერთი ჩამოკრასა და წყალთა შთავარდნით განახლება“ (საბა)

გარდა ამისა იგივე ავტორი აღნიშნავს არწივის სხევეკარ სიახლოვეს წყალთან. რადგან იგი არწივის თეთრულიდან იპავაკთან აიგეობს, რომელიც ვერკობის ერთ უღიდეს ფრინველთაგანია. „ფსოვი ესე არს რამელსა აწ მსოფლიონი არწივს უწოდენ ; რომელსა ბოლოს წერავლო შავი აქვს და უკანა კერძო — თეთრი“

ეს მტაცებელი, პალიმეტრის ალბიცილა, ორმავე დაკავშირებულთა წყლის ელემენტთან. ჯერ მისი სცხოვრობისა და ჩვევების: იგი ცხოვრობს მდინარის, ზღვის ან ტბის სიახლოვეს და თევზით საზრდობს (ამიტომ ჰქვია თევზისმჭერი არწივი „პალი — ავტ“). წყალთან კავშირშია იგი აგრეთვე თავისი სახელით: ფსოვი ქართული არ-

არის, ეს სიტყვა შემოსულია ან ჩერქეზულიდან „პსი“ რაც წყალს ნიშნავს ან უბინურიდან „პსა“ — თევზი. ამ მეორე სიტყვასაც პირველთან. „წყალი“ მივყავართ. ძირი მანძი რჩება.

ზოგი სხვა ხალხური რწმენაც იძლევა საშუალებას არწივის და წყლის ურთიერთ - დამოკიდებულების ბუნების გასარკვევად. მაგალითად სანები გარეულ ცხოველებს ოთხ ჯგუფად ჰყოფენ და ყოველ მათგანს საკუთარი ნაღირთა „ბატონი“ (მამრობით ან დედრობით სქესისა) ჰყავს. ამგვარად, ქალღმერთი დღილი, ამირანის დედა, „მოთის რქოსან ნადირზე“ მეფობს, ხოლო ტყის ანგელოზი — ხორცის მკამელებზე (გარდა მგლისა). მგლის ბატონია „ღუჭკარა“. ხოლო ახსატ (აფხასკატ — ოსებში მფარველობს კალმასს და მალა ფრენ ფრინველებს — განსაკუთრებით არწივს).

მასხადამე არწივის წყალთან „სიახლოე“ ყოველგვარ იქვს გარეშეა, მაგრამ ქართულ ხალხურ რწმენათა უმეტეს შემთხვევაში მიწის ზედაპირის წყალი იგულისხმება და არა მიწის სიღრმისა, ხოლო სწორედ ეს უყანასკნელი თა მამობს უმთარეს როლს ციური ცეცხლის მოტაცების ეპიზოდში მდგომარეობის შებრუნებისას — ამირანის ლეგენდაში ქვეყანების წყალთან ვაჟქვს საქმე. საქმე იმაშია რომ ფაქტიურად, „ნატურისიტემ“ (სამყაროს აგებულობა) როგორაც მას ქართული ხალხური რწმენა წარმოადგენს, ჰიდროსფეროს, ქვეყანების წყლებთან აიგივებს და პიდროსფეროში მიაჩნია მიწის ქვეშა წყლის ამოსავლად მიწის ზედაპირზე.

ცეცხლი და წყალი, კონკრეტულად და სიმბოლიურად, დახუსტებულ საეალდებულო კლასიფიკაციას ეკუთვნის, რომელიც მოთავსებულია სამყაროს სამად განაწილების სისტემაში და ამ განაწილების კანონები ვრცელდება ყველაფერზე — გრანდიოზულიდან ყოვლად მცირემდე.

სამყარო შედგება სართლებად ერთიმეორეზე დალაგებულ სამი სიერისაგან:

1.) ზესკნელი „მაღლა მყოფი სიერე“, ანუ ციური სამყარო.

2.) გარეკნელი „ზედა სიერე“, ანუ მიწიერი სამყარო.

3.) ქვესკნელი „ქვეთა სიერე“ ანუ მიწის ქვეშა სამყარო.

მაღლ დონეზე ღმერთებია; საშუალოზე კაცობრიობა და ნადირები; ქვეით დემონები და ურჩხულები.

ონთოლოგიური სტატუსი, მხოლოდ ორი კატეგორიის არსებობს განჩნია — როგორი სახის არსებობა არ უნდა ჰქონდეთ მათ (ღმერთები, დემონნი, ბუნების ელემენტები); კატეგორია ციურთა და კატეგორია მიწის სიღრმისეულთა. ამ ორ უკიდურესობათ შორისი კაცთათვის ახლობელი სიერე, მხოლოდ ადგილია გასასვლელი, შესას-

ვენებელი ან შეხვედრისა. ხოლო რაც შეეხება ცეცხლს არსებთ რომელიც აქ ცხოვრობენ ან ბუნების ელემენტებს, ისინი ან ციურ ან მიწის ქვეშა სამყაროდან წარმოადგებიან., ეს ეხება კაცობრიობასაც.

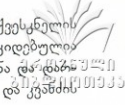
პირველ დროში ღმერთები და დემონებიც მიწის ზედაპირზე (მეორე სიერე) ცხოვრობდნენ. ღმერთები დემონებთან განუწყვეტელი ბრძოლა ჰქონდათ, მაგრამ ერთ დღეს ღმერთები საბოლოოდ გაიქცნენ ცაში და თავიანადილას კაცნი დასტოვეს. ამათ, მარტო დარჩენილებს ეერ შეძლეს დემონებს გამკლავებოდნენ. მაშინ ღმერთები ჩარიყენენ საქმეში, დევნეს დემონები და მიწის სიღრმეში ჩარეკეს სადაც ისინი მას შემდეგ ცხოვრობენ. დამარცხებულმა დემონებმა თავიანთ შერიე მიწაზე დატოვეს ქალი ამის შედეგია დღევანდელი მდგომარეობა.

მასხადამე კაცნი და ქალნი მიწაზე მცხოვრებნი, ერთნი ციურ ღმერთთაგან ხოლო მეორენი ქვესკნელის დემონთაგან მოდიან და ისინი ღმერთთა და დემონთა შემცველთ (სუბსტიტუე) წარმოადგენენ ორთაშუა ქვეყანაზე. ადამიანთა ჯიშის არსებობა და ქორწინების მეოხებით ამ ჯიშის განკრძობა ციურისა და ქვესკნელურის შუალეობის შედეგია.

იგივე მდგომარეობაა ცეცხლის მიმართ, რომელიც ორ ცრიმეორეს დაპირისპირებულ შემადგენლობას: ციური ცეცხლი რომელიც ადამიანებს ელ ვა — მესის სახით ეკვლინება და ცეცხლ ქვესკნელისეული, რომელიც მაგალითად ეულკანის სახით მოქმედებს.

მიწიერი ცეცხლი ორმაგი, ლეითური და დემონიური წარმოშვებით არის გაპირობებული და ისიც სიოცხლს განაგვძობს კერის საშუალებით, რომელსაც იგივე პოზიციო უყავია და ფუნქციო აქვს როგორც — ქორწინებას.

ამრიგად წყალთა სისტემა პარალელურია ცეცხლის სისტემისა და ვასაგებია წარმოვიდგინოთ, რომ ამ სტრუქტურულ ერთნაირობას შევძლო ხელი შევიწყო. ბერძნულ და ქართულ მიითურ ჯგუფთა შორის არსებულ ქვესკნელისეულ ნივრისსიათავის . არსებობს წყალთაშემცველი ორი მასის ერთი ციური რომელსაც დაგროვილი თოვლიც ეკუთვნის, მეორე მიწისწიალისეული . რაც შეეხება წყლის რომელიც ცეცხლზე ადამიანნი მხეცნი და მცენარენი, იგი მიწის ზედაპირზე ე. ი. ორთაშუა სიერეში ამოიღის, ხოლო ეკუთვნის არა ამ სიერეს არამედ — მასას მიწისქვეშა წყალისას. წყალი მიწისპირეული, ან ციდან ჩამოღის წვიმისა და თოვლის სახით. ან ამოიღის მიწის ქვეშაშეეს არსებულ წყლისა მოწესრიგებულია სწორედ ქვესკნელში მყოფ იმ გველეშაპის მიერ, რომელსაც შეებრძოლა ამირანი. ეს ამოსვლა იწვევს ზოგჯერ წყალდიდობას, რომლის მიმართაც იხმარება გამოთქმა „მცირდი წარღნა“. (და ამ შემთხვევაში წარღნა აღიქმება ვით მიწის ქვეშადად მოვლენილი. იხილე მასხადამე, „მცირე წარღნის ლეგენდები“.

მიწიერი ცხოველებიც ნაწილებიან ანთოლოგიურად, ისევე პრინციპის მიხედვით: ამგვარად მგელი ცოური წარმოშობის არსება, რომელიც მვარველობს და ჰკვებავს მეს; აგრეთვე გველი მიუხედავად მისი მზოხავობისა, მზოხავად მიიჩნევა (ქართულთა რწმენით მზე გველზე შემოქმედდა; ჩერქეზებისათვის კი მეხი ზის გველზე). არსებობს შესაძენვეი პარალელიზმი, მხოლოდ შებრუნებული დინამიკით, მზისა და არწივის მიმოსვლათა შორის; ვით მტაცებელი ფრთოსანი, ისევე მწითაობც, ზესაქმლისა და ქვესკნელის წყალთა შორის ასრულებს ციხის თავისი მოძრაობისას; ღამე გველინება ქვესკნელის წყალში მზის ჩაბრუნის გამო. და თუ იგი დილაშენ გრძელდება — მიტომ რომ მას ყლბავეს გველვეშაბი ქვესკნელის წყალთა მატონი, რომლისაგანაც მზე თავს იხსნის ვეშაბის ვერდის გამოწვის მეოხებით.

არწივის ციკლიც ამდგავარია, მაგრამ მისი ახლობლობა (ფინიტე) წყალთან სხვანაირად არის მიმართული: მზის მსგავსა წყალის „უნებურად“ ხდება, მაშინ როდესაც არწივის აფრენის წყლის „მადლით“ არის შესაძლებელი — აჩი ქვესკნელის წყალში ჩაყურყუმბლების წყალობით „ანჭებულებდა“ იგი და ამ გვარად ძალუქს მას კვლავ აფრენა.

კოსმოლოგიურ შეხედულებიდან გამომდინარე იძულებანი, რომელთა ძალითაც ყველაფერი რაც კი არსებობს, ცოცხალი არსებანი და ბუნების ელემენტები, ურთიერთხილართებიან, ნაწილებიან და ერთი მეორის მიერ მიწილინებას ან განიღვენებენ, თავიანთი მოქმედებით გველის ახდენენ ადამიანთა მთელს აქტივობაზე, ხოლო გველზე დიდი სიძვადით — მითოლოგიაზე. ეს დინამიკა მორჩილებს და მიმართულებას აძლევს, ათასეულ წელთა განმავლობაში, იმ შექანაზმს რომელთა მეოხებით მითვბი ეთარაღებებიან და გადასახვერდებიან რომლის დროსაც სახეს იცვლიან და ერთმანეთს ეწინააღმდეგებიან. ამ შეუწყვეტელ და ღრმა მოქმედებით აიხსნება, რომ შესაძლებელია ერთიდაიგივე მითოური სქემა, თავის უმთავრესში შენარჩუნებული, ნაწილობრივ ინვერსიის განმცდელია. ვაგამარტოვით და დაუშვით, რომ კოლმებით ან სხვენთის ანტიკურმა მითოლოგებმა, ბერძნული მოდელის შთაგონებით, ხელი მიჰყვეს ვადამუშავენას მოტაცებულნი ცეცხლის თემისა, ადაბატკობა. რარეც თავისუფალი და მოქნილი არ იყოს იგი, უნდა შეინარჩუნოს მინიმუმი მინც ორგინალის ელემენტებისა — ისეთთა რომელთა კვშირაც პირველად მითთან იღენად მნიშვნელოვანია, რომ მისი ვაწვეტა და დასუსტებაც კი შეუძლებელია. ასეთთა არწივის ადგილი მითში ჩვენ ვიცი თუ რა ძლიერი დამოკიდებულება აკავშირებს მას ჯგერ პრომეთეს აქთან და ამ აქტის შედეგებთან და პრომეთეს მთავარი ბიქტ — ცეცხლთან. მაგრამ ქართველებს არ ძალუქთ

აღქმა და წარმოდგენა არწივისა ისე, რომ იგი ქვესკნელის წყალს არ დაუკავშირონ, რომელზედაც დამოკიდებულია თვით მისი არსება: მოთხრობაში არწივის ყოფნა და მისი ჩენა ავტომატურად იწყებს ტრანსფორმაციას და კვამის გასაღების როლში წყალი გამოდის.

იქნებ სახიფათოდ ან მხატვლ მიჩინონ ამგვარად მნიშვნელოვან დასკვნების გამოტანა, როცა საქმე მთელ მითოლოგიებს შეეხება — დასკვნის გამოტანა დაყრდნობით რამდენიმე ათასწლოვან ბერძნულ მოთხრობისა; და თანამედროვე ქართველ მთხრობელთაგან ნაამბობი ერთი ებიზოდის ერთმანეთთან შედარების საფუძველზე. მით უმეტეს რომ ხსენებული ებიზოდი ვარიანტითა მხოლოდ მცირე რიცხვში მოწოდება. სასურველი იქნებოდა პოვნა თუნდაც ერთი საბუთისა, რომელიც ადგილდასტურებდა, რომ შავი ზღვის სანაპიროზე შესაძლოა იყო ცეცხლის მოტაცება წყლის მოტაცებით შეცვლილიყო. გარნა ასეთი საბუთი არსებობს, მხოლოდ მის საოვენელად ორი ათასი წლით უკან უნდა გადავებარდეთ. ამ საბუთს ჩვენ გვაწვდის აპოლონ როდელის იარგონებების“ სქოლიოები. (სიმღერა II, ლექსი 1246 — 1259).

პოეტა ამბობს: არგონავტები დასანახ მანძილზე მოვიდნენო კავკასიის მწვერვალებთან, სადაც მიჯაჭვულია პრომეთე, თავისი ლეიქლით არწივის მასაზრდოებელია. აქ სქოლიოსს მოყავს რამდენიმე ადგილობრივი ტრადიციით მითის წარმოშობის შესახებ.

ვარიანტი პირველი: მდინარეს, რომელიც ადიდებისას პრომეთეს ქვეყნის საუკეთესო ადიდობებს ანადგურებდა სახელად ერქვა არწივი (აიეტოს); ხოლო რაც ლეიქლი შეეხება, ამაში ბევრი ხედივს სიმბოლოს მიწის ნაყოფიერებისას, როდესაც ჰერაკლესმა საირივაციო საშუაობით მეოხებით მდინარეს კალაპოტი შეუცვალა ქვეყნის მცხოვრებლებმა იფიქრეს არწივი მისიპო და პრომეთე ჯაჭვებიდან თავი ვინთავისუფლავა.

კიდევ უფრო საინტერესოა მეორე ვარიანტი: ჰეროდოტე პერაკლელის მიხედვით, პრომეთე სკითთთა მეფე იყო. მას საზრდო არ ყოფნიდა თავის ქვეშევრდომთათვის, რადგან მდინარე სახელად არწივი (აიეტოს) ადიდობისას ჰირნახულს ანადგურებდა; და სკვითებმა თავიანთ მეფეს ბორკილი დაადეს. ჰერაკლესმა მოახერხა რომ მდინარე ზღვაში გადაეშვა. ამიტომ ვაერცვლდა ხალხში რწმენა, რომ ერაკლესმა მოკლა არწივი და პრომეთეს ბორკილი მოხსნა.

ცალკე თავისთავად განხილულს ამ „სკვითურ ინტერპრეტაციას“ სიტყვათა უფასო თანაშაღ მიიღებს კაცი და იგი ევპემერისოვის ჩვეულ მიდგომითაც დატერითულია; ეოლტერიანელ სწავლულის მიერ მოგონილ — წარმოდგენ

ნილი, ერთგვარი შუასაუკუნოვანი აღგზორია თანაც სწორად იმ მიდგომით გამოქმულთ, რომელიც „იონიურ რაციონალიზმის“ სახელით არის ცნობილი.

მაგრამ ამირანის ლეგენდაში კავკასიური კოსმოლოგიის და მისი პრინციპების გამოყენებას, სქოლიასტის ახსნასთან თუ შევადარებთ მაშინ, პირაქით აღმოჩნდება, რომ იგი ძლიერ ადგილობრივ ტრადიციაზეა დაყრდნობილი, რომელიც დღესაც მოქმედებს და ძალაშია. სქოლიასტის ნაამბობში რამდენიმე „ამირანისებური“ ნიშანი შეიმჩნევა: სამეურნეო შრომის ამოების ან, შეუღლებლობის ხანა; ბორჯილის დაღება მისივე ხალხის მიერ, რასაც ასევე ეხედებით ჩერქეზულ ვარიანტებში.

მაგრამ ჩვეი, ამ ანტიკურ ვერსიისადმი უმთავრესი ინტერესი იმაშია, რომ იგი ყოველგვარ იქვის ვარეშე, წარმოადგენს და ადასტურებს ინვერსიის პროცესს, ცუცხლის მითის წყლის მითად გადაქცევას.

ამ შემთხვევაში ტრანსპოზიციის მექანიზმი ამირანის ლეგენდისაგან განსხვავებულად მოქმედობს. იგი შორსაა ყველა ღირებულებათა გადაყარებისაგან, რადგან მხოლოდ ციურ ცეცხლს შეეხება, რომელიც მიწიურ წყალად იქცევა და იგი შეეხება აგრეთვე ბუნებრივ თვისებებს არწივისა, რომელიც წყლის ელემენტთან არის გაიკვებულ.

ამ უკანასკნელ ვერსიაში შემჩნეული მნიშვნელოვანი ცვლილებანი, რომელიც გადაადგილება — ტრანსლაცია შეიკავნ და ინვერსიის ფენომენისაგან განსხვავებისაგან, მაგრამ მას ემატებიან და რომელიც ჰყოფენ „სკივითურ“ ვერსიას, როგორც პრომეთეს მითისაგან ასევე ამირანის ლეგენდისაგან, — ეს ცვლილებები აქ არ იქნებიან განხილულნი. თუ მხოლოდ იმის ჩვენებით მივიფარვლები, რაც მეთი ინვერსიის „მექანიზმს“ შეეხება.

ერთი ასეთ საკითხთაგანია საწყისის მდგომარეობაში შემჩნეული ანობალია, რომელსაც სწორედ მის მიერვე გამოწვეული მოვლენები გამოასწორებენ. პრომეთეს მითის მიხედვით საქმე ზება (ხალხის მიერ) ციური ცეცხლის უქნობობას. (ამირანში — მიწის ქვეშა წყლისა), რასაც სქოლიასტის მიერ მოყვანილი ტრადიცია „მიწის ზედაპირულ წყლის სიჭარბეთი“ ცვლის. ყველა შემთხვევაში მოქმედება წარმოადგენს ადამიანთათვის დაბრუნებას ბუნებრივ ელემენტისა. ამ მოქმედებას ქართულ და ბერძნულ ფაბულაში ხელახლად შექმნის (რეკუპერასიონ) სახე აქვს. „სკივითურ“ ვერსიაში დამორჩილებასთან გვხვს საქმე.

გარდა ამისა ჩვენ აქ ვხედავთ არწივისა და მიწიერ წყლის სრულ იგივეობას. ფრინველი და მდინარე ერთნი არიან. არსება და სახელწოდება ერთმანეთში არეულია, არწივი მდინარეა. ამ ვარაუზობას სამშვიდ შედეგი მოსდევს: არწივი თავის ნეტატორ ნიშანს ინარჩუნებს (რაც

სამაგიეროდ ამირანის ლეგენდაში შეტრუნებულია); წყალი მავნელ იქცევა, მაშინ როდესაც ამირანში იგი უკეთესი მოსმევადი და სასიცოცხლოე კი არის; და ბოლოს გვირის პოზიცია უცვლელი რჩება: იგი იმყოფება არწივის მოწინააღმდეგე ბანაკში მაშინ, როდესაც ქართულ ლეგენდაში არწივი (ძალი) ამირანის მშველელია.

ეს პრობლემა და კიდევ სხვანი — სახელწოდებების პერკლეს ჩარევა წინააღმდეგ არწივისა, რაშიც ბერძნული „სკივითური“ ვერსიები ერთად არიან — ღირსია უფრო ღრმა რკვევისა, რაც სხვაგან იქნება ნაწარმოები, აქ კი ამავარი არ იყო ჩვენი მიზანი: საქირა იყო მხოლოდ ჩვენება, რომ წყალი როგორც შემცვლელი საგანი, როგორც „პრობლემის გასაღები“ იზოლირებული მოვლენა კი არ არის ნაყოფი ქართულ მთხრობელის ფანტაზიას, რომელიც „ზღაბის მოტეხებით“ სარგებლობს, არამედ — რომ ეს ძველი ტრადიციიდან მომდინარეობს და კავკასიის საკუთრებაა.

შემდგომ ყოველივე ამისა ჩვენ უნდა დავებრუნდეთ ქართულ ლეგენდას რომ აღვნიშნოთ ერთი სინდულ რამელიც იქქვის ქვეშ აყენებს არა თვით ევენომენს ინვერსიისა, არამედ — მის ძალსა და განვრცობას. მართლაც ისე ჩანს, რომ ეს მექანიზმი არ მოქმედებს ამირანისა და პრომეთეს კავშირზე — დამოკიდებულებაზე წყლისა და ცეცხლის მიმართ.

ჩვენ ვიცით რომ ბერძნული მითის გვირი შვიდრო კავშირშია ცეცხლთან: იგი დახასიათებულია ვით „პურფორის“ „ცეცხლის მზიდველი“ (ასეთია სახელწოდება ესქილის ტრაგედიის მესამე დაკარგულ ნაწილისა). ამ ხარისხის ძალით იღიდებოდა იგი ცეცხლის განახლების არქულ რიტუალებში. იმის მიხედვით თუ ბერძნული მითის ცეცხლი როგორ შეცვლილია ქართულში წყლით, მისალოდნელი იყო, რომ ქართული ლეგენდის გვირი წარბი გვიდგებოდა თუ არა როგორც „პიდროფაროს“, დაეკმრებებოდა მაინც იქნებოდა, ასე თუ ისე. წყლის ელემენტთან. უდავოა, ჩვენ ვიცნობთ რამდენიმე შემთხვევას რომლებშიც ამირანი წარმოვედგება ვით გადაწყვეტილობის მქონე „ანტიცეცხლი“ — ზუსტად წინააღმდეგი პრომეთეს. მაგრამ ამ განსაზღვრას, რომელიც მხოლოდ უარისყოფას გამოხატავს; სამაგიერო პოზიტიური შემცვლელი აკლია. ქართულ ლეგენდაში არაფერი არ მივითვით ამირანსა და არაკიურ წყალს შორის არსებულ კავშირ — დამოკიდებულებათზე, და მკვეც ინვერსიის პროსესუსი აქაც მოქმედებს, მაგრამ მისი ეფექტურობის დანახვა მხოლოდ არა პირდაპირი ძიებით არის შესაძლებელი. და აი როგორ:

ჯერ საჭიროა ერთი წინასწარი შეზღუდვა მივიღოთ: თუ ამირანს დამოკიდებულება ექნება წყალთან, იგი შეიძლება მხოლოდ ციური წყალი იყოს. ზუსტი და მკაცრი კომპოზიციონერობა, რომელიც ყოველ არსებებს თავის ადგილს უკუთმევს სამყაროს ამჟამად იმ სართულზე, არ დაუშვებდა, რომ ციური წარმოშობის არსება მიწისქვეშა წყლის მასთან გაერთიებულიყო. გარნა ამირანი, ყოველი დავის დროს, ციურ სივრცეს ეკუთვნის — თავისი დაბადებიდანვე, მემკვიდრეობით მინაც. (ეს უკანასკნელი კავკასიაში სოციოლოგიური სავანეა და არა ბიოლოგიური). ამირანის დედა, ქალღმერთი დალი „ციური არსებაა“, მიუხედავად ამისა, რომ მისი ფუნქცია — ნადირთა მფარველობა, მკაფიოდ ყოფნას და აქ სამალავის ქონებას იძლეობს. გარდა ამისა, ამირანის სოციოლოგიური მამა — ადგილობრივია ტერმინით მისი „ნათლია“, ვისგანაც მას აქვს მიწის სახელი, მისი გენეტიკური მემკვიდრეობა და მისი ბუნებრივი — სხვა არც არის თუ არ თვით ღმერთი. ალტურგიული ამ რომაულ ზეციურ ვალდებულებით, რომლისაგან ზუსტი და დიდგნული — განსაზღვრულია მისი არსება და მისი საქმე, იგი მხოლოდ ციურ წყალთან შეიძლება იყოს დამოკიდებულებაში. ჰიდროსფერო მისთვის, როგორც, აკრძალულია; მასსადამე, თუ ცეცხლის ინფლუენციის მექანიზმი ვლინდება, ეს აუცილებლად უნდა დასრულდეს არა ქვეყნის წყალის მონაწილობით რომელიც მითის დანარჩენ შემთხვევაში ხდება, არამედ საქმე ციურ წყალს უნდა ეხებოდეს.

გარნა ციურ წყალთან ამირანის დამოკიდებულება მკაფიოდ დამოუშვებელია, მხოლოდ ამის საპოვნელად საჭიროა განვიხილოთ კავკასიური კორპუსი მის მთლიანობაში, — განვიხილოთ რწმენათა და ჩვევათა (რიტ) არსებობა, საიდანაც მომდინარეობს, ნაწილობრივ, ამირანის თვით შინაარსი — შემადგენლობა (სუსტიანს).

1. ამირანი ნაშობია ღმერთთაგან, რომელსაც ორგანიზაციის საშუალებით აკისრია. გარდა რქოსანთა მფარველობის, დალის ფუნქციას შეადგენს ადამიანთ, ზოგჯერ მთელ ტანსაც — ზოგჯერ კი თავსდატეხოს თოვლი და წვიმა. სწორედ ამ ხარისხის გამო მიმართვენ ხოლმე მას რომ მიიღონ ან თავიდან აიცილონ, პირობისდა მიხედვით, საჭირო ან, ზედმეტი წვიმა თუ თოვლი.

საქმე გვაქვს ნამდვილ თეოლოგიკურ: საწესო ჩვეულებები ენება ნადირობას, ხოლო მის ციურ გამგებელ მეტერეოლოგიური დანიშნულება ენიჭებათ. კერძოდ, წვიმან — თოვლიან კუდი ამიდის მოსვლა, მონადირესა და ნადირის მფარველ ღვთაებას შორის არსებულ დამოკიდებულებაზე ჰკვიდია. ამ რწმენის არსებობა, თითქმის, მთელ კავკასიაში დასტურდება. მეგრელების რწმენით მესპის გამოჩენა, რომელიც გარეულთა პატრონია, ამირ-

ანის შეცვლის მომასწავებელია. ვაჟ მესპის კარგი დარი მოკავს, ქალა კი — თოვლი და წვიმა. რაცში ნადირის მფარველი ღვთაება ქალი შავი ღრუბლის სახით ცხადდება, ხოლო აკრძალულის ჩამდენ მონადირისათვის დამსჯელ წვიმად გადაექცევა უმაღლესად.

მრავალი რელიგიური ჰიმნი და მითური თხრობა გვიჩვენებს ღვთაება დლის გამოჩენას წვიმისა და თოვლის სახით. სტენარია უცვლელია: მონადირე არღვევს წესს (კლავს ნებადათრულულ მეტს ან, ისეთს რომლის მოკვლაც აკრძალულია), ღმერთქალს მოკავს კოკისპირული წვიმა ან უზომო თოვლი.

მონადირემ თავისი ძალის დახმარებით ნიშნისანი ჯიხვი დაიჭრა, მაგრამ დალი იქვე ტყეში ყოფილა. დალიმ დათოვა და მთელი სოფელი ჩახრევა.

მონადირის ყოველი შეცდომა დალის ჩარევის გამოიწვევია, მხოლოდ დალის ყოველ ამგვარ გამოჩენას, უსათუოდ, თან ახლავს წვიმა და თოვლი. ტექსტი ამბობს: „დალიმ ითოვია“.

მასსადამე, ამირანის დედა არა მხოლოდ დაკავშირებულია წვიმისა და თოვლის მოსვლასთან, არამედ იგი თვითონ ყოფილა „წვიმა“ ან „თოვლი“.

გარდა ამისა, სხვა და სხვა ვარიანტებში ხშირია შემთხვევა, როდესაც ამირანი თითონაც წარმოადგენილია ვით წვიმის მომყვანი. მაგალითად სხაველ ვერსიანთა მწიგნულოვანი გუგუფისათვის ამირანის დასჯის მიზეზია სინეგეტური ჰიბრის“-ი (სამონადირო წესის აღრევა), რის პასუხისმგებლობასაც ინაწილებს მასთან ტყვეობაში თანხმობით ფრთოსანი ძალი ყურზე; — იგივე მიზეზი შედეგანობა ჩანს ზევსურულ ტრადიციაში: ამირანი, თუ მამამისი (ისიც განთქმული მონადირე), მისდევს „დანიშნულ“ ე. ი. წვიმა რქოსან ნადირს, იწვევს დალის გამოჩენას, რასაც თავის მხრივ, როგორც ვიცით, ავტომატურად მოსდევს წვიმა და თოვლი.

მასსადამე ქართული ლეგენდის ვერსია, როგორც არ უნდა შევხედოთ, მეტერეოლოგიურ მოვლენათა გამოიწვევის ფუნქციით არის ალტურგიული. მისი საქციელი ციურ წყალთა მისის შემსრულებელია.

და ბოლოს ამირანი, ვით დედამისი, პირდაპირ ვაგივივებული წვიმისათან. ხალხური წარმოდგენის მიერ, არაქალ ისტატი მიერ გამართული, ლეგენდის ვალექსილი ადგილები, რომელნიც დიდ მითოლოგიურ ეპოპეას უკანასკნელ ფრაგმენტებს წარმოადგენენ, ამირანისა და მის მძობილთა დახასიათებას გვაწვდიან — სადაც ამირანის მძობილი ადამის მოდგმისანი: ერთი ჰვავს „ქალსა ვასათხოვს მორთულსა“ ხოლო მეორე — ბოლოს ციხესა“.

(ორგანიზატორ ტექსტის უქონლობის გამო ეს ეპიტეტები
თარგმანია. - მთარგმნელი)

„ამირანი :გავს დიდსა შავსა ღრუბელსა საწვიმრად
გამზადებულსა“

2.) ამირანის ეს უნარი წვიმის მოყვანისა და — „წვი-
მად მისკლისა“, არაპირდაპირი გზით დასტურდება, იმ
საფათერაკო ამბავით, რომელიც სამონადირო საქმეში მის
ტოლფარდს „თავდაღმა დაკიდებულ“ მონადირეს შეემ-
თხვა. ამ ლაპაზსა და საწმუხნარო ამბავს მოგვითხრობენ
დღესაც ცოცხალი ჰიმნები და მითითრი თქმანი. ქართ-
ველი ეთნოლოგები, სახელდობრ ე. ვირსალაძე, ამ მონა-
დირის პერსონაჟში სწორად ხედავენ ორიულს ამირანისას.
ჯერ გამოუცემელ შრომაში (პროლოგი თუ კავკასია, გამო-
ცემულთა შორის) მეც ჩემი მხრივ ამ საკითხის უფრო
შრის წასული კვლევა ვაპირებო.

ეს მოთხრობა — ჩვეულებრივად გალობისა და ცეკვის
სახით გამოთქმული მითის ახსნას ემსახურება (სერტ დე
მობტე ეტიმოლოგი), დღესაც არსებულ საწესო ჩვევის
ასრულებისას, მოთხრობა დაახლოებით ამბობს:

ერთი ენბე, ხელობით მონადირე, თავისი ფრთოსანი
ძაღლის ყურჩას თანხლებით (ეს იგივე ამირანის „მეგო-
ბარი“ ძაღლია) დედნის თუ კლავს რქოსან ნადირს ერთი
მითის თხემზე. ამ დროს გამოჩნდება ქალღმერთი დალი
რომელიც მონადირეს სჯის — ან იმიტომ, რომ მონადი-
რე აკრძალულ ნადირს გავიდა ან — იმიტომ, რომ მონა-
დირემ დალის ტრფობას უბრალო მოკვდავთან, მისვე
ცოლთან დაწოლით ულაღაბა, ეს ორი თემა უმეტეს შემ-
თხვევაში ერთად არეულია, როგორც ამის მოთხრობის კავ-
კასიაში ძალაში მყოფი სინეგტიკური (სამონადირო)
დოქტრინა.

წყისი დამრღვევი მონადირე — თუ ქალღმერთისადმი
საქრფალიო ერთგულების გამტეხნი თეორფე — მისი ქა-
ლანის თასმებით კლდის ფერზეც შედარება დაკიდებუ-
ლი აღმოჩნდება. მალე მას მოჰივდება, მისი ერთაული
ფრთოსანი ძაღლი გასწევს მსხვერპლობას. მონადირე
ცრემლმორთული მას კლ:ქს. ვაატყავებს და თავისი მშვი-
ლდისპრებისაგან დანთებულ ცეცხლზე წვავს, მიგრამ მის
შესაქმელად გული არ მიუღის.
ამ ამბის გამგები მისი ოჯახი და მთელი სოფელი საშვე-
ლად მოიძინ. ისინი მალლიდან დაწარს უშვებენ, ქვეიდან
კიბის აღმართვას ცდილობენ — ამაოდ: მთა თანდათან
მეღლდება. ბოლოს მონადირე მოწყდება და უფსკრულში
იღუპება. ამ შემთხვევისათვის გაცოცხლებული აუზრიაც
მას გადაყვება.

ქვე აღნიშნოთ, რომ ჩვენ მოწმენი ვართ ნამდვილ
„გადაყრავებულ“ ნადირობისა: ყველაფერი ნორმალუ-
რის საწინააღმდეგოდ ხდება. არსებანი, ნივთი და ს:ქცი-

ვლნი მათი დანიშნულების საწინააღმდეგოდ მოქმედებენ.
მშვილდი და ისარი იარაღის დანიშნულებას, გარკვეულ და
საწვევ მასალად იქცევიან; ხოლო ეს საგნებუ რჩემულთა
დანიშნულება ნადირის მოკვლა არის, სწორედ ნადირის
მდეგრის (ძაღლ) წვენიც. ამ შემწევის „საქმელს“ მონა-
დირე ეუბრობა როგორც „არა ს:ქმელს“ — რადგან მას
არ შეუტამს. თვითონ იგი თავდაღმა ჰკიდია და თანაც მის-
ვე ქალანთი, რომლის დანიშნულებაც ფეხსა და მიწის
შუა ყოფნა არის.

ეს ინვერსიის პროცესული ორი მხრით არის ყურადღე-
ბის ღირსი. პირველი ის, რომ მონადირე — ისე რო-
გორც სხვაგან ამირანი — აქ გვევლინება „ანტი - ცეცხ-
ლი“ ს პოზიციაში; იგი ცეცხლს ანთებს თავდაღირა მყოფი
ე. ი. — თავდაღმა. ცეცხლს წვავს ანტი - საზრდის, რომე-
ლსაც უმადირე არ შეუტამს, მეორე მხრივ: ხშირად, პო-
ცესუსთა შეტრიალების დანიშნულება, წვიმის მოყვანა და
ამიდის შეტრიალება არის. ასეა კავკასიაში და სხვაგან: ც.
მაგალითად როლი რომელიც კაბილთა ქვეყანაში (ალ-
ჟირი) მიეუღებებდა სარკეს. იქ ამ საგანს ამიდის შესა-
ვლელ — მოსაბრუნებლად იყენებენ.

და ფაქტობრად, რიტუალს რომლის მითი, ერთსა და
იმავე დროს, ეტიმოლოგიურ ვალდებულებას (კოსმოს)
და მუსიკალურ აკომპანიმენტსაც წარმოადგენს მხოლოდ
ის დანიშნულება აქვს, რომ წვიმის მოუხმოს და მოიყა-
ნოს.

მაშასადამე ეს სამონადირო საქმეში ამირანის პოპოლ-
გიც წვიმის მომყვანია და ცოურ წყალთან დამოკიდებუ-
ლებაში მყოფია.

3) ჩვენ ვიცი რომ საყუთარ ძლიერ კოსმოლოგიის
მორჩილებაში მყოფ ქართველებს გონება უკრძალავს,
რომ ნახევარ ღმერთი ამირანი მიწიურ წყალს დაუკავში-
რონ და რომ წარმოებული ინვერსია: ენება არა მთლიან
სივრცეს, არამედ — მხოლოდ სუბსტანციას ბუნებრივ
ელემენტსა, რომელიც აუცილებლად ცოური ა, შეტრია-
ლება — ისაზღვრება იმით, რომ ცოური ცეცხლი, ცოურ
წყალად არის გარდაქმნილი. მაგრამ ქართველთა მეზობელი
ოსები, რომელნიც სკვითთა და ალანთა უკანასკნელი შთა-
მოვლები არიან, იგივე იძულებით არ არიან შემოქოლ-
ამიტომაც მათი ამირანის, წყალთან დამოკიდებულება
სულ სხვაგვარია. ამ მოწმობას ფასი იმიტომაც აქვს, რომ
ჯერ ერთი ცხადია, რომ ოსური ამირანის ლეგენდა — ნა-
რთების შემდეგ ყველაზე უფრო გავრცელებული — ქარ-
თულ თემაზუგა შემდგარი. და ისიც ცხადია, რომ ნასესხები
და დამამუშავებელია ქართული ლეგენდის არქაული
ტექსტი, რომელთანაც ჩვენ დღეს არავითარი პირდაპირ
მისასვლელი საშუალება აღარა გვაქვს. მაშასადამე ამ
ორი (ქართული და ოსური) ტექსტის ერთმანერთთან შე-

დარბა ჩვენ საშუალებას გვაწვდის უფრო მეტი შუქი მოვინით დამარბულ ან მიჩქალებულ მხარეს მითისა და ღმრთეობით ისეთი რამ, რომელიც უკვე აღარ ჩანს დღეს საქართველოში ხელმისაწვდომ ვერსებში. მაგალითად, მაშინ როდესაც ამირანისათვის ბორკილის დადებებს ქართველები მკვდელ ქაჯებს მიაწერენ, ისების ამირანის მიმკაჯებელი ციური მკვდელია ახსნადა კურდალაგან. ეს ვარაიკია ორ ეთიპიანზე თანაში, ძლიერ საჯაროს-სტირთა, თუ გვახსენებთ რომ პრომეთეს ცეცხლისა და ლითონის ღმრთის ჰეფაესტოს მიერ არის მიჯაჭებული. ეტყობა ქართველებს ეს ვარიანტი არ დაუმუწავებიათ ან დაკარგულა.

ისორი ეპოპეა ამირანს მკიდროდ აკავშირებს მიწიერ წყალთან. ღმრთის დისწული თუ შვილისშვილი, იგი დამდებდიანევე აღსაზრდელად გაბარებულია. მისი აღმზრდელია დონ ბეტორ — წყალი მცხოვრები მითიური არსება, ეს მამობილი ზრდის ამირანს შვიი ზღვის სიღრმეში სდაც იგი ჰაბუტყობამდე რჩება.

ახალგაზრდა ამირანს სწორად ხედავენ ახალგაზრდა მებადურები — წყლიდან ამოსულს, ბუღას ზურგზე ან ზღვის ძროხაზე მჯდომს. უფრო გვიან ამირანი სტოკებს მის ზღვაურ სამყაროს და შეუღდება, იმ ფათურაკებით სავსე ცხოვრებას, რომელიც მას ბორკილებამდე მიიყვანს. მაგრამ მისი ცხოვრების პირველი ხანა. აღზრდა და ბავშობა მისგან წყლის არსებას — მთლიანად მიწიერ წყალის აუთენილს წაჩნია.

ამგვარად ნახევრები, ერთიმეორისაგან დამოუკიდებელი მაგრამ ერთი მიმართულების მქონე ფაქტები რომელიც ამირანის, ატმოსფერულ წყალთან (ჰიდროსფერულთან ისურ პარალელში) ნათესაურ დამოკიდებულებას (აფინიტეტ) გვაჩვენებენ, კონტრასტებში იმყოფებიან, ციური ცეცხლთან პრომეთეს დამოკიდებულებასთან. ამ მოსალოდნელ „შებრუნებას“, ინვერსიის მექანიზმისთვის მოაქვს ის „ხრახინი“ რომელიც თითქმის მას აკლდა.

თუჩატარებულმა ანალიზმა მკითხველი დაარწმუნა და თუ მას დასაშვებად მიაჩნია, რომ პრომეთეს მიერ ციური ცეცხლის დაბრუნება და წარითმულ მიწიერ წყლის ხელახლა დაბრუნება ამირანის მიერ, ერთმანეთის მიმართ ინვერსიული არიან, მას ბუნებრივად შემდეგი კითხვა დაებდება: რომელი მიმართულებით მოხდა ტრანსფორმაცია? ამ კანონიერ კითხვის პასუხი არ არსებობს.

პირველი შეხედვით, უფრო მარტივი ჩანს, რომ ქართული ლეგენდა ბერძნული მითის ტრანსპოზიციად ჩავთვალოთ. ამს მხარს უჭერს რამდენიმე მოსაზრება, აი სამი მათგანი: მაშინ როდესაც ჰელადასა და კოლხიდას შორის მუდმივი ურთიერთობა დამყარდა, ჰესიოდის უკვე დაწერილი ჰქო-

ნდა აჯანყებულ ტიტანის აშმაკი. მეორე საბუთია, ცეცხლის უარეველესი როლი პრომეთეს მითში, სდაც ამირანის ლეგენდაში წყალს მეორე ხარისხიანი ადგილი უკვია.

დამოლოს შვიის ზღვის ნაპირებზე თანაარსებობა ორმაგი ტრადიციისა, რომელსაც ხანტუური ავტორები ამოწმებენ: ფილოსტრატე, ჩვენი ხანის მეორე საუკუნისა გვაწვდის დასავლეთ კავკასიის ხალხებს შორის ვაერცლებულ რწმენის შესახებ ცნობებს, რომელთა მიხედვით, კავკასიის ერთერთ მთაზე მიჯაჭვულ პრომეთეს არწივი ჰკორტინდა ჰკრაკელსმა განათავისუფლაო. ამიტომ ანდაღურებენ ადგილობრივი არწივთა ბუღესთ ცეცხლმოდტულ ისრების საშუალებით, მათი დწივით. აქედან შეგვიძლია დავსკენათ, რომ ტრანსპოზიციცა ცეცხლიდან წყალისკენ კოლხიდაში მომხდარა ბერძნების მიერ მოტანილ ცეცხლის მითიდან.

მაგრამ ამ დოკუმენტების თვით არსებობის სხვა ინტერპრეტაციაც შეიძლება: მრავალი ავტორის მიერ დამოწმებული ბერძნული ტრადიციცა გვაცნობს, რომ კოლხეთში ცოცხლობდა თუ არა პრომეთეს მითი, რამდენიმე მისი ვერსია მინც და რომ ისინი ადგილობრივად მიიჩნეოდნენ. ამ ავტორთა შორის შეგვიძლია აღვნიშნოთ სტრაბონი, ფლავიუს არიანე, და უკვე ნახსენები ფილოსტრატე. ამ ავტორთათვის და კიდევ სხვათათვის, პრომეთეს მითის ძირების კავკასიურობა ყოველგვარ იჭვის გარეშე. აქვე აღვნიშნოთ, რომ ფილოსტრატეს მიერ დამოწმებული პრაქტიცა, ცეცხლ მოკიდებულ ისართა საშუალებით არწივების ბუღეთა განდაღურებისა უკვე თავისთავად აყენებს არწივს „ანტი - ცეცხლს“ პოზიციოში. ჩვენ შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, რომ წყალთან დანათესავებული ქართული არწივი ცეცხლის საშუალებით განდაღურდეს, მაგრამ ამგვარი ტექნიცა ვერ გამოიყენება ბერძნული არწივის მიმართ, რომელიც პირიქით და სწორედ ცეცხლში ჰპოვებს წყაროს თავის განახლებისას.

ამ პრობლემებთა წინაშე, რომელთა ახსნაც ერთი წერილის ფარგლებში შეუძლებელია, იძულებული ვართ უარი ვთქვათ გავალვაზე ისტორიის ჩახრებელ გზებზე. განვიხილავთ უფრო მკირე კანდიერება: — გაბრდულების, მაგრამ უფრო წარწმუნო საგანის დადგენით: ერთსდაიმავე მითითი ჯგუფში, სდაც საქმე შეეხება კაიპორობისათვის ერთერთ უმნიშვნელოვანეს ელემენტის კვლავ დაპყრობა — დაუფლებას (რეკონკეტ) ბერძენთა წარმოდგენით ეს არის ცეცხლი, კავკასიელთათვის კი წყალი.

გიორგი შარაშიძე

პარიზი 1980 წელი.

(თარგმნა მიხიელ ქავთარაძემ)

მთავარ პრობლემად კაცობრიობისათვის გადაიქცა დღეს რუსეთის პრობლემა. იგი არის გლობალური ხასიათის, ამიტომ მისი მოგვარებაც მთელ მსოფლიოში მშვიდობიანობაზე აგებულ მყარ ურთიერთობას შექმნის. თეთრ რუსული საზოგადოებრიობისათვის კი ეს რუსული პრობლემა დიდხანა დასმულია, იგი დასმულია იმ დღიდან, როცა დასავლეთის ცივილიზაციამ მისი და რუსეთის გამყოფი რუსული კედელი შეარღვია და რუსულ კულტურას პირდაპირ შეხვდა. ეს იყო აუცილებელი შედეგი ისტორიული პროცესის, რომლის ტენდენცია დასავლეთის მხრით მოცემული იყო ახალი ეკონომიური განვითარებით, რუსეთის მხრით მისი ძლიერი ექსპანსიის შედეგად საოცრად გაზრდილ სივრცეზე ბატონობის უზრუნველყოფის საპირობებით, ამ ბატონობის რაციონალურ საფუძველზე აგებით, ახალი ტენზიით და ახალი საშუალებებით, რომელსაც იძლეოდა მსოფლიო დასავლეთი. დასავლეთის შექრა რუსეთში ამოიწურებოდა ჯერ ცალკეული შემთხვევებით და დასავლეთის გარეგნულ წაბამებით, იყო ზერეულ ხასიათის და: მხოლოდ შემდეგ, განსაკუთრებით მე - 19 საუკუნის მეორე ნახევარში და პირველი მსოფლიო ომის დაწყებამდე იგი წარმოებდა სისტემატიურად. ე. ი. ამ ხანაში მზადდებოდა სოციალურ - ეკონომიური და პოლიტიკური პირობები რუსეთის სამდვილ ევროპეიზაციისათვის, რუსული ცხოვრების ყველა სფეროში დასავლეთის კულტურის გადმონერგვისათვის.

მაგრამ რუსეთის ევროპეიზაციის პროცესი არ მიმდინარეობდა უმტკივნეულოდ. მის წინააღმდეგ თავიდანვე ამოქმედდა ძლიერი რუსული ძალები, მთელი ხალხი, წარმოდგენილი იყო ინტელექტუალური. რუსეთის არაფერია ჰქონდა საერთო არც კულტურულად, არც ისტორიულად, ორივე ეს კულტურა არსებობდა; საუკუნეთა განმავლობაში ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად და წინააღმდეგობა მათ შორის არ გამოაჩვენებულა ეფექტურად მათ შეხვედრამდე. ნაპოლეონის ომებმა და ამ ომების შედეგად რუსეთის მოქცევაში ევროპის პოლიტიკურ სისტემაში დაამყარა; რუსული სახელმწიფოს და რუსი ადამიანის პიროვნულ ევრატივ დასავლეთთან, რამაც რუსი ადამიანი დააყენა ევროპის პირისპირ და დასცა მის წინაშე ერთიას თუ მეორე კულტურის უპირატესობის საკითხი, საკითხი რუსეთის რაობის, მისი წარსულის და მომავლის. ბუნებრივია, რომ ეს ინტერესი არ არსებობდა, სანამ რუსი განპარტოვებული იყო, კარნავეტული ცხოვრების პირობებში იმყოფებოდა; ეს ინტერესი იშვა რუსის უშუალო კონტაქტიდან ევროპის კულტურისათვის, რომელიც მასზე და მის აზროვნებაზე ვაგონების მოხდენას იწყებდა. რუსი, ამ

პრობლემის წინაშე დაყენებული, ხელს ჰკიდებს ევროპის გაცნობას, რომელსაც იგი წინა დერ ხედვებს და უნას-კუთრებით პირი იბრუნებს თავის საკუთარი სამომავლო, რუსეთის წარსულისკენ, რა იყო და რა გახდა იგი?

მოსკოვის სამთავრო წამოიწია ივანე კალიტას დროს (1328 - 1340), მონგოლთა ხანმა უბოძა ამ უკანასკნელს დიდი მთავრის სახელმწიფოება; და მიაღწია მას ჰაიასის მოგზაურმა კვლევა სამთავროსაგან, რომლებიც ამით მოსკოვს დამოკიდებული გახდნენ და შემდეგ მის მიერ დაპყრობილი იქნენ. მოსკოვის მნიშვნელობა გაიზარდა აგრეთვე იმით, რომ იქ გადასახლდა ვლადიმირიანი მიტროპოლიტი, რუსული ეკლესიის ხელმძღვანელი. მოსკოვი გახდა ამიერკავკასიის რუსეთის საეკლესიო და საერთო ცენტრი.

მსოფლიო სახელმწიფოს არც თავისი გეოგრაფიული მდგომარეობით მოკლებული იყო ბუნებრივ უშუალო კავშირს დასავლეთთან და მისი ბუნებრივი საკომუნიკაციო გზები მას მიმართავდნენ აზიისკენ. მოსკოვი განდამბულ იყო ორი ნახევარი საუკუნის განმავლობაში პოლიტიკურად, ეკონომიურად და კულტურულად მონგოლთა იმპერიისთან, რომელსაც იგი ხაზს უხდინდა და პოლიტიკურად ემორჩილებოდა. ახალგაზრდა და ჯერ კიდევ სუსტი სახელმწიფოს პოლიტიკა ამოიწურებოდა ურთიერთობით მონგოლთა დესპოტიკისთან, რომელიც მისთვის წასაბამ ნიშნულად გადაიქცა და იმ ნიშნულზე აწეყო მის საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ცხოვრება, მოსკოვი გადაიღო მონგოლთა მართებლობის მეთოდები და აპარატი. ამასთან ერთად, ძლიერი რასობრივი შერევის შედეგად, რასაც ადგილი ჰქონდა მონგოლთა მოსვლამდე და მათი მოსვლის შემდეგაც, წარმოიშვა სლავურისაგან განსხვავებული მოსახლეობა და შემუშავდა მოსკოვის ადამიანის ახალი რასობრივი ტიპი, რომელიც შემდეგ ასე კლასიკურად დახასიათდა „გრატე ლე რუს ე ვუ ტრუვერე ლე ტარტარ“. მეფემა ამ პოლიტიკურმა და რასობრივმა ვითარებამ იქონია დიდი გავლენა მოსკოვის შემდგომ პოლიტიკურ განვითარებასა და ისტორიაზე. ამ განვითარების ხაზზე და მისი ლოგიკური ასრულება იყო, როცა ივანე მეცამე თვითმპყრობელი და ივანე მეოთხე „ცარი“ (ცეზარი) დაირქვა.

აღმოსავლეთ ევროპის არც დასავლეთთან თვდაპირველად აკავშირებდა ორი გზა: გზა კიევზე ბიზანტიისკენ, სიდიდანაც აღმოსავლეთ ევროპამ ქრისტიანობა მიიღო და გზა ნოვგოროდზე, რომელზეც მიიღოდა ვაჭრობა ჩრდილოეთ ევროპასთან და რომლითაც სკანდინავიიდან რუსეთის მართველი ვარიანთა დინასტია შემოვიდა. მაგრამ მოსკოვის ორივე ეს გზა დაეხშო, იგი დარჩა გარიყული და განცალკევებული დასავლეთისაგან: გზა ბიზანტიისკენ მოიჭრა 1240 წელს მონგოლების მიერ კიევის დაპყრობით, თვით კიევი რუსულ აღმოსავლეთის დიდი ხნით

სამშორდა და მისი გავლენის სფეროს გარეთ მოექცა, ზნა ჩრდილოეთ ევროპისაკენ თვით მოსკოვმა მოჭრა ნოვგოროდის დაპყრობით და განადგურებით. დიდი ნოვგოროდი ვაჭრობის ნიადაგზე ეკონომიურად და პოლიტიკურად გაძლიერდა, მისი სახელმწიფოებრივი ცხოვრება აწყოპობლი იყო, მსგავსად დასავლეთის ქალაქებისა, დემოკრატიულ საფუძველზე „ვეჩეს“ საშუალებით, მძლავრად გამოსახული თავისუფლების ტენდენციით.

ძველ სლავურ მოსახლეობაში არსებობდა თვითმართველობის ორგანო, მსგავსი უშუალო დემოკრატიისა, სახალხო ყროლობა „ვეჩე“, რომელსაც ირჩევდა მთავარს, აწესებდა გადასახადებს თუ აძლევდა დასტურს მათი შემოღებისათვის, წყვეტდა ომის და ზავის საკითხს და სხვა.

მთავართა ძალაუფლების გაძლიერებით „ვეჩემ“ თანდათან დაკარგა თავისი უფლებები და იგი ბოლოს მონკოვლების გაბატონებით სულ მოისპო. შილოდ ნოვგოროდმა და მოსკოვმა შეინარჩუნეს „ვეჩე“ თითქმის მე - 16 საუკუნემდე, მაგრამ 1471 წელს ნოვგოროდი იქნა ივანე შესანის მიერ დაპყრობილი და 1478 წელს უფლება აყრილი (ამისთვის 1510 წელს). ნოვგოროდის ხელშეიძლეოვდა დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის 1570 წელს დამთავრდა მისი სასტიკი დასჯილი ივანე შრისხანის მხრით, ქალაქის მოსახლეობის ამოწყვეტით (ამოხოცილ იქნა: 60.000 სული).

ფეოდალური წესწყობილების დროს დასავლეთ ევროპაში ქალაქი წარმოადგენდა მესამე ძალას, ხშირად გადაწყვეტდა ძალის სახელმწიფო ძალაუფლებისათვის ბრძოლაში და იგი მატარებელი იყო თავისუფალი ცხოვრების; რუსეთში კი ეს პოლიტიკური ფაქტორი არ არსებობდა, აქ თავისუფლების უქანასკნელი კერა (ნოვგოროდი) განადგურებული იქნა, დანარჩენი ქალაქები, თუ ასეთები საზოგადოდ არსებობდნენ, და გლეხობა თავისებური რუსული სოციალური სტრუქტურის პირობებში დამუნჯებული და დამონებული იყვნენ.

რუსეთში საზოგადოებრივი ცხოვრების საფუძველი იყო ბატონყმობა, მაგრამ აქ ბატონყმობამ მიიღო მძინერი სახე, ყმას აქ წარითმული ჰქონდა ყოველგვარი ადამიანური უფლება, სასამართლოს კარგები მისთვის იყო დახურული, მისი მოსამართლე იყო ბატონი, რომელსაც შეეძლო მისი გაყიდვა, დასჯა, მოკლა, ყმა იყო აქ ნივთი, მსგავსად ძველი რომის მონობის სისტემისა. აგრეთვე გლეხური თემი (ობშინა, „მირ“) გადაიქცა სახელმწიფო ძალაუფლების ხელში გლეხის დამონების იარაღად, ამავე მდგომარეობაში იყო მეფის მიმართ თვით ბატონი, მემამულე, რომელიც „სლუთელიე ლიუდის“ ინსტრუქციით მეფის სრულ განკარგულებაში და სამსახურში მისი ყმა იყო. შემდეგ ამ „სლუთელიე ლიუდისთან“ მე - 18 საუკუნეში შექმნილი თავადზნაურობაც თვითმპყრობელი

მეფის წყალობით ცოცხლობდა. დასავლეთ ევროპაში ფეოდალიზმი ემაყრებოდა ვასალურ ურთიერთობას ვასალის მიღება იყო სახელმწიფო აქტი, ვაჭრული სიუზურენსა და ვასალს შორის სახელმწიფო სამსახურის და პიროვნული ერთგულების ურთიერთობის ამყარება, რის გაუმჯობესებოდა დიდი დანახარების (ფეოდალის) ჩადენის შემდეგ იყო შესაძლებელი. ამის მსგავსი ურთიერთობა მეფესა და მემკლემებს შორის რუსეთში არ არსებობდა, ეს მემამულეები იყვნენ მეფის ყურმოჭრილი მონები და არა ვასალები. რუსეთი არ იცნობდა ფეოდალიზმს, როგორც სახელმწიფო ძალაუფლების ორგანიზაციას, იმ სახით, როგორც იგი გაბატონებული იყო ევროპაში. არსებითი სახელმწიფო ფუნქციები (ჯარი, პოლიცია, საგადასახადო და საბაჟო საქმე და სხვა.) შეადგენდნენ არა მეფის, ეკისრის არამედ ვასალის კომპეტენციას, რომელსაც აწვა მეფისათვის სამხედრო და ფინანსური დახმარების ვაწყვის მოვალეობა. ეს პოლიტიკური ორგანიზაციის სისტემა ხასიათდება უმაღლესი მართველობის დეცენტრალიზაციით და ცენტრალური (გერსარი) ხელისუფლების შეკვეცილი და დასუსტებით. რუსეთში არააფერს ამის მსგავს არ ხედავთ, პირიქით, რუსეთის მეფის ხელისუფლება უკიდურესად ცენტრალისტურია, არაფრით შეზღუდული; მეფე უსაზღვროდ ბატონობს რუს ადამიანზე და საზოგადოებაზე, მთელი რუსეთი მისი საკუთრებაა, იგი არის ქეშმარიტად თვითმპყრობელი. რუსეთში არსებობდა უსაშინლესი ბატონყმობა, მაგრამ არასოდეს ფეოდალიზმი, ეს თვითმპყრობელობა იყო რუსული ცხოვრების პოლიტიკური დედაბოძი, მართვლობის ფორმა, რომელიც, გოგოლის სიტყვით, მთელი რუსული განვითარების დავკირგინება და რუსეთისთვის ერთადერთი შესაფერი იყო.

რუსული ცხოვრების მეორე დედაბოძი იყო მისი მართლმადიდებლური ეკლესია. თვითმპყრობელი მეფე იყო უმაღლესი მეთაური რუსული ეკლესიის და „დამცველი მართლმადიდებლობის და მისი ღირებების და საეკლესიო წყობილების“. მართლმადიდებლური სარწმუნოება აერთიანებდა მთელ რუსობას, იგი იყო ხალხური, მართლმადიდებლური ეკლესია ვახდა ნამდვილ რუსულ ეროვნულ ეკლესიად. ამ ეკლესიამ შეინახა, რუსის წარმოდგენაში, ქრისტიანული მოძღვრება წმინდად და გაუყულებულიად და მოსკოვი ვახდა დამცველი ქეშმარიტი სარწმუნოების. 1054 წელს მსოფლიო ქრისტიანობა საბოლოოდ გაიყო და დასავლეთის ეკლესია იქნა მოსკოვის მიერ დაგმობილი. კონსტანტინოპოლის, მეორე რომის, დაცემის შემდეგ მოსკოვმა იკისრა მსოფლიოში ამ „ქეშმარიტი“ სარწმუნოების გაერცელების და დედა მიწაზე ღვთის სამეფოს დამყარების როლი, რაზედაც პრეტენზიას იქამდის

რომი და კონსტანტინოპოლი (მეორე რომი) აცხადებდნენ.

„ჩრდილოეთში წარმოიშვა მეს.მე რომი, რომელიც მსოფლიოს უნათებს როგორც მზე. მოსკოვს არ ჰყავს მემკვიდრე, მეოთხე რომი შეუძლებელიაა ქადაგებდა ბერი ფლოფივი. ამ მის მიერ წყალობა „მსოფლიო მისიის“ ასრულება, რაც იდენტურია მსოფლიოში რუსეთის ჰეგემონიის დამყარებასთან, იყო და დარჩა დღესაც მოსკოვის უცვლელი პოლიტიკა, რომელიც ხორციელდება სისტემატურად მის შემდეგ, რაც მონგოლთა იმპერიის დაქვემდებარებაში მოსკოვს გზა გაუხსნა. რუსეთის ისტორია ამის შემდეგ არის არა რუს ხალხთა დაუსრულებელი დაპყრობა; რუსული ეკლესიის კუთხებით, არის შეუჩერებელი წინსვლა რუსულ საშინაო, რომელთაც წინ მიუძღვის: ჯვარი, ქრისტიანობის ემბლემა. კულტურა, რომლის შინაარსს და მამობრძეებელ ძალას რელიგია და დესპოტია შეადგენდა, ვითარდებოდა უკიდურესობისკენ. ასე იყო ბუდიზმი, რომლის საბოლოო მიზანია განსწორება ამა ქვეყნისაგან, ნირვანა, სიციცხლის უაყოფა, პოლიტიკურად იზოლიაცია, სასწერებში ჩაქვება. ისლამი კი, რომელიც ურწმუნოთა წინააღმდეგ ბრძოლასა და მკვლელობის სარწმუნოების ძალით გავრცელებას ითხოვდა, რაც უსისტეკისი ფანტაზმით ხდებოდა, წყადა მეორე უკიდურესობის გზით, ექსპანსიის გზით. რუსეთში მოცემულია ირრვე ეს უკიდურესობა: ერთი მხრით რუსი ადამიანის გულბრილობა საკუთარი ბედისადმი და მისი სარწმუნოებით ნაკვები მისტიკური შერიგება ამ ბედთან და ასევე მისტიკური თავდაწყება და საკუთარი თვის უაყოფა, პასივობა ამ ბედის გადამწყვეტ ძალით მიმართ და მოქცევა საკუთარი ცხოვრების ვიწრო სფეროში, რასაც ხელს უწყობდა მისი ცხოვრების სოციალური საფუძველი (ობშჩინა), რომელიც რუსეთს ინდოეთთან საერთო ჰქონდა, მეორე მხრით, ჩაგვრისა და მოზნობის პირობებში რუს ადამიანში დაგუბებულ სტიქიის ამოხეობა და გაბოროტებულად გაქანება, ამასთან დეკავშირებული ნგრევის ფსიქოზით, რააც თავი იჩინა დრო გამოშვებით რუსულ ცხოვრების შინაგან ცხოვრებაში და რაც სისტემატურად მიმართულ იქნა გარეთ, ტერიტორიული ექსპანსიის გზით. მოსკოვს წარმოშვებიდანვე საქმე ჰქონდა არა ქრისტიანულ ხალხებთან, რომლებთანაც იგი მუდამ ბრძოლაში იყო. ეს ბრძოლები მის შვეგნარში მართლდებოდნენ რელიგიური სუადახსებობით. ამ გარემოებამ აუტანელ რუსულ ეკლესიას და სახელმწიფოს გაუადვილა რუსი მოსახლეობის აღზრდა უცხო ხალხებისადმი მტრობაში და გაუტანლობაში და ეს მტრული განწყობილება იმავე სარწმუნოებრივი და კულტურული სხვადასხვაობის ძალით გავრცელებული იქნა დასავლეთ ევროპაზედაც,

ასეთი იყო მოსკოვი და ასე მიადღია მან პეტრე პრრველის დრომდე, უკეთ რომ ეთქვათ, მე - 19 საუკუნემდე. ენა-ლიან ამ საუკუნეში წარმოიბს ეფექტურად რუსეთში ევროპეული ცივილიზაციის ცდა, რუსეთში ევროპის კულტურის შეცრაობა. ეს საქმე დაიწყო პეტრე პრრველმა.

ქრისტიანული სარწმუნოება რუსეთში, მიიღო ბიზანტისაგან და იქიდანვე გადაიღო ეკლესიის ორგანიზაცი-ორიენტალური სახით. ბიზანტური სახით ე. ი. ეკლესია დაუმორჩილა საერთო ხელისუფლებას და გადაიქცა მისი არ-ლად, სწორედ წინააღმდეგ იმისა, რაც მოხდა დასავლეთში, სადაც ეკლესია საშუალო საუკუნეებში გაბატონდა ან ცდილობდა გაბატონებას სახელმწიფოზე და სადაც პარალელურად ამისა დამყარდა პრიმატი სარწმუნოების, თეოლოგიის, რომელმაც ფილოსოფიისათვის თავის სასაბურთში აიყვანა. მაგრამ ფილოსოფიური აზროვნება იქ არ გაიყინა და მისი ემანსიპაციის პროცესი მიმდინარეობდა შეუწყვეტლივ. თვით სქოლასტიკაში, რომელიც ანტიკის აზროვნების (არისტოტელის) ყალბ გაგებაზე იყო დაყრდნობილი და რომლის არსებობად დამახასიათებელი იყო იდენტურობა ფილოსოფიის თეოლოგიასთან, ჩანს: ელემენტები თეოლოგიის რღვევის (მგ. დაეა ნომინალიზმსა და რაიალიზმს შორის) და ახალი გენეოთარების, რომლის პროცესში რენესანსმა და რეფორმაციამ და განსაკუთრებით ახალი ბუნებისმეტყველების გამარჯვებამ თეოლოგიის პრიორიტეტი მოსპეს და თავისუფალ აზროვნებას გამარჯვება მიანიჭეს. მაგრამ რუსეთში?

რუსეთი გვიან გამოვიდა საერთოშორისო (ევროპის) პოლიტიკურსა და კულტურულ სარბილზე და ეს გამოვიდაც დარჩა ეპიზოტური ხასიათის, როგორც ამ ევროპეიზაციის წინ. ისე მის შემდეგ რუსეთის ისტორია არის მოსკოვის ისტორია, მოსკოვი კი ნიშნავს დანაჩინ მსოფლიოსაგან გამმარტობას, მისგან მოწყვეტსა და საკუთარი აზრობა წესით ცხოვრებას. ძველმა მოსკოვმა თითონ დახურა დასავლეთთან დამაკავშირებელი გზა და იგი დარჩა ამ უკანასკნელის განათლებისა და აზროვნების გარეშე. მისი ხელისუფლება; არ იყო დაინტერესებული ხალხის განათლებას და გათვითცნობიერებაში - მასობრივი უვილობა და სინზევლ ზომ მისი ძლიერების წყაროს და საწინდარს შეადგენდა! და არც იმიძიმება თავს ამაზე ზრუნვით. პირველი სკოლა (ისიც სასულიერო წოდების, მღვდლების მოსამზადებელი) დაარსდა აქ მხოლოდ მე - 16 საუკუნის მიწურულში, სავარა სკოლა მე - 17 საუკუნის პირველ ნახევარში. პირველი უნივერსიტეტი 1755 წელს. ევროპიზაციის პერიოდის დასაწყისში. სადაც განათლება არ არსებობს, იქ აზროვნებაც ვაინულოა, ეს აზროვნება არც კი არსებობდა. მოსკოვი მართლაც ბედნიერი იყო ამით, რომ მას არ აწუხებდა და არ აღევლებდა

აეთიარი შემოქმედებითი აზრი. საკუთარი მის არ წარ-
უშვია, უცხოთან კი იგი მტრულად იყო.

რუსეთისათვის ანტიკის აზროვნება უცხო ხილი იყო და
აზროვნების შემდეგი (ევროპული) განვითარების პრო-
ცესი რუსეთს არც კი ვაკარებია. რუსეთს არ განუკლია
მ. რ. კლია სულიერ - გონებრივი ვარაქმნა და პოლი-
ტიკური რევოლუცია, რომლებმაც ევროპის აზროვნება
ისე ნაყოფიერად განაყოფიერეს. რუსეთისათვის სრულ-
ებით უცნობი იყო რენესანსი და რეფორმაცია, ნაწილი-
ებით ფეოდალიზმი და კაპიტალიზმი, რაციონალიზმი,
პიროვნული და ლიბერალიზმი, მისთვის უცნობი იყო და-
სავლეთის სოციალ - ეკონომიური და აზროვნული განვი-
თარებით წამოყენებული პრობლემები და, რაც ჩვენთვის
განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა, პრობლემები პიროვნე-
ბების თავისუფლების, ადამიანის და მოქალაქის უფლე-
ბის, თავისუფლების, ადამიანის და მოქალაქის უფლე-
ბის, თავისუფლების სახელმწიფოებრივი ფორმის, დემოკ-
რატიის და ს. აშკარა აზროვნება იყო მისკოვიისთვის
უცხო და დარჩა ბოლომდის უცხო. მხოლოდ მე - 19 საუ-
უნეში განვითარდა აქ, დასავლეთის გავლენით და იქი-
დან ნასესხები და რუსულ პირობებს შევუებული, განსა-
ზრდული ტენდენციის მატარებელი აზროვნება, ისტორი-
ულ - ფილოსოფიური აზროვნება, რუსეთის სამიწი-
ურ კერძო ისტორიული სიტუაციით გამოწვეული და
სიტუაციით განსაზღვრული. მაგრამ ამაზე ქვევით.

მაშინ როდესაც დასავლეთ ევროპაში ინდივიდუალურ
და სოციალურ ღირებულებათა ცნობა და ათვისება საყო-
ველთაო იყო და ადამიანის და საზოგადოება ცხოვრება
ინდივიდუალიზმის და ლიბერალიზმის ჰუმანიზმის პრინ-
ციპებზე დაყრდნობით, რუსი ადამიანი იმყოფებოდა სოციალური
ცხოვრების არქაიულსა და საუკუნეთა განმავლობაში
გაყინულ ფორმებში, პრიმიტიულ კოლექტივიზმის სინა-
შიდებში, რომელშიდაც სასველით გათქვევნილი იყო
მისი ინდივიდუალიზმი და არ არსებობდა ნიღბი ვი პიროვნე-
ბების თავისუფლების პრობლემისათვის. დასავლეთში კი
პიროვნების განთავისუფლება მოხდა ისტორიული აუცი-
ლებლობის ძალით, ფეოდალური მეთურნობის კაპიტა-
ლისტურით შეცვლის ნიადაგზე, რომლის საფუძველი და
წინასწარი პირობა თავისუფალი შრომა, თავისუფალი
შრომელი იყო. რუსეთში ეს პროცესი დაიწყო საერძობი
ძალით მხოლოდ მე - 19 საუკუნის უკანასკნელ მეოთხე-
ლში, მაგრამ იგი მალე შეწყვიტა თვით რუსულმა სტიქიამ,
რომელმაც რუსეთის განვითარება ისევე წინადადელი აზი-
ური გზით მიმართა.

როგორც ზევით აღნიშნული იქნა, ევროპეიზაციის
საქმე დაიწყო პეტრე პირველმა, რომელიც თავისი დრა-
კონული ზომებით რუსეთში დასავლეთის ცხოვრების
ფორმების შემოღებას ზევიდან ფიქრობდა და რომლის

ყურადღებას გამორჩა თვით რუსის ხალხი. საქმილ იყო
მიღებულ ზომებთან პარალელურად რუსეთში ევროპის
კულტურის პოპულარიზაცია და გადმონერგვა. რუსეთში
ადამიანისთვის საშუალების მიცემა განვიხილავთ ამ კულ-
ტურას უშუალოდ, რაც იწყება მე - 18 საუკუნის უკანა-
სკნელ მეოთხედში, როცა რუსეთის არისტოკრატის საზო-
ღვარ ვართ მოგზაურობის უფლება მიენიჭა. ნაპოლეონის
ომებში მონაწილეობამ და ამ ომების დასრულების
შემდეგ რუსი არისტოკრატების გაზიარებულმა მოგზაუ-
რობამ ევროპაში გააცხოველა რუსებში ევროპის კულტურის
და აზროვნების გაცნობა. კონტაქტის განტენსივებ-
ის შედეგად რუსეთში შემოიპოვა ევროპული იდეები და
შეხედულებები მთელი მათი მრავალფეროვნებით, რო-
გორც ისინი განვითარდნენ ევროპაში. ამ შეხედულებე-
ბიდან რომანტიზმი გამოდგა რუსის ბუნების და გონებ-
რივი სტრუქტურის ყველაზე უფრო შესაფერის და მისი
ამ მყარ რუსულ ნიადაგზე განმტკიცებული გაველნაც და-
რჩა ხანგრძლივი.

რომანტიზმი აზროვნულად ცალმხრივი რაციონალიზმის
ასევე ცალმხრივი რეაქცია იყო. გერმანიაში ამას დაერთო
ეროვნულ - პოლიტიკური მომენტე, უცხო დამპყრობელი
ძალისაგან სამშობლოს განთავისუფლების მისწრაფება.
მიუღ სისტემას საფუძველად ედვა შეგნება გერმანული
ხალხის თავისუფლების, მისი ბუნებით და ისტორიით
მოცემულის, შეგნება გერმანული სხვაზე უპირატესობისა,
რაც დაკავშირებული იყო წარსლის იდეალიზაციასთან.
ეს აზროვნება ჩამოყალიბდა აქ კარგად ცნობილ ხალხო-
სწორ იდეოლოგიად (ვოლკსტუმ - იდეოლოგი). პოლი-
ტიკურად რომანტიზმი ასაზრდოებდა რეაქციას, როგორც
ყოველთვის, როდესაც წარსული ხდება იდეალი. რომან-
ტიზმის წარმოშობის ამ ორი დასაბამიდან ერთი, სახელ-
დობარ რაციონალიზმი, როგორც საზოგადოდ ყოველი ფი-
ლოსოფიური აზროვნება, რუსეთის აკლდა, სამაგიეროდ
უფრო დაეწაფა რუსული აზროვნება მეორეს, ეს მეორე
კი დაიწყო მდამოკრუსი ხალხის აღმოჩენით, ანკმდის
უჩინარის, რომელსაც რუსი ხალხი ხედავდა და ეჭვარის
უწყევდა ეროვნული ომის დროს (1812).. ეს უბრალო ხალ-
ხი დამხმარე რაზმების სახით ჩაება სამშობლოს განთავი-
სუფლების საქმეში და უსახელო გმირთა თვანწირუ-
ლებამ მიიპყრა საერთო ყურადღება, გამოიწვია პატრიო-
ტული აღტაცება. ამით ეს უბრალო ხალხი წარსლად საზო-
გადოების წინაშე მთელი თავისი მიმზიდველობით და
მნიშვნელობით, როგორც ერთი ვადამწყვეტი ფაქტორი
რუსულ ცხოვრებაში. ამ ეროვნობამ გააღვიძა რუსულ
საზოგადოებაში მღვიმე ინტერესი ხალხისა და მისი წარ-
სულისადღა, ამ წარსულის შესწავლისადმი. ამ საქმეში კი
რუსებს თვალწინ ედგათ უცხო მაგალითი, უწყვე ჩამოყა-
ლიბებული გერმანული ხალხოსწორი იდეოლოგია, რომე-

ლიც რუსებმა მთლიანად გადაიღეს. ამავე დროს თავისთავად რიაქციონური იდეოლოგია რუსეთში გადაეკეცნა მემარჯვენე ჰეგელიზმს: რუსები რუსულ წყობილებაში ხედავდნენ მსოფლიო ანუ აბსოლუტური სულის მანიფესტაციას, ეს რუსული წყობილება იყო სინამდვილე, მაშასადამე იგი ემსახურებოდა გონიერ მიზანს, ამით იგი მათ თვალში გამართლებული იყო. მემარჯვენე ჰეგელიზმთან ასე შეზავებული ხალხოსნური იდეოლოგია გახდა უკიდურესად რიაქციონურ ფეიციალური იდეოლოგია და იგი შეადგენდა ცნობილი ტრიადის - თვითმპყრობელობა, მართლმადიდებლობა, ნაროდნობა (ხალხოსნობა) - მიუცილებელ შემადგენელ ელემენტს. ამ პოლიტიკური ფორმულის ნიადაგზე დგა და მას აღიარებდა მთელი მაშინდელი (30 - 50 - ან წლებში) პოლიტიკური და სოციალური აზროვნება. თვითმპყრობელობა ხელუხლებელი იყო და მისი უარყოფა არავის, არც პეტრე ჩადავის, არც სლავოფილებს თუ სხვას აზრად არ ჰქონდა, ცოტა უფრო ადრე მომხდარი დეკარისტების შეთქმულება იყო შემთხვევითი მოვლენა, რომელიც შემდეგ მთელმა მაშინდელმა საზოგადოებამ დაგმო. მოძრაობა თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ (ნაროდნიკები, ნაწილობრივ ზაბანდნიკები) ჩამოყალიბდა მომავალ თაობაში, მე - 60 წლებში, ბატონყმობის ფორმალური გაუქმების შემდეგ. სწორედ საზოგადოების ეს ერთსულოვნება და თვითმპყრობელობის ერთგულება იყო, რაც ზურგს უმაგრებდა ნიკოლოზ პირველის სასტიკ რეჟიმს, მსოფლიო რეაქციის ბურჯს, „ევროპის ენადანობის“ სახელით მონათლულს.

არსებობდა ამ ნაროდნოსთ-იდეოლოგიას, რომლისგან რუსული ავრესიული ნაციონალიზმი განვითარდა, პირდაპირ, თუ არა პირდაპირ; საზოგადოდ, მთელ რუსულ აზროვნებას ასარსდებოდა რუსულის და ევროპიულის სხვადასხვაობა, რაც გადაიტყა მეცხრამეტე საუკუნეში რუს ინტელიგენცია აზროვნების ცენტრალურ, შვილობილ თქვეს, ერთადერთ პრობლემად. რუ ითვის ევროპიზაცია ნიშნავდა მთელი რუსული ცხოვრების ერთიანად გარდაქმნას. ამ ცხოვრების ფორმების ევროპიულის შეცვლას, რუსეთის ისტორიულად გადმოცემული სოციალური და კულტურული თავისებურებების მოსპობას. ამგვარმა პერსპექტივამ რუსული აზროვნება დააყენა დიდების წინაშე: რუსეთი თუ ევროპა? რა ქნას რუსეთმა, გაყვეს ევროპას და გაითქვიფოს მის კულტურაში თუ მან მოიგონოს თავისი წარსული და ისტორიული დანიშნულება, გაუძღვეს და უპატრონოს კაცობრიობას?

ჩვენ უკვე დაინახეთ, რომ რუსეთი ცხოვრობდა ევროპულისგან განსხვავებულ პირობებში, რის გამო იქ შეიქმნა თავისებური კულტურა. შემდეგ მე - 19 საუკუნეში, რუსულმა აზროვნებამ ეს თავისებურება გადააქცია რუსე-

თის უპირატესობად ევროპის მიმართ, ე. ი. რუსეთის ცხოვრების ისტორიულად შექმნილი ფორმები, გერმეულ-ფრანკო-სლავის მოწყობისათვის უფრო შესაფერისად დასაყენებლად, ევროპის კი უეარგისად და საზიანოდ. რუსეთის ამ შეთხზულ უპირატესობაზე ააგეს რუსებმა შემდეგ მთელი თავიანთი რომანტიზმი ნასულდგმულები აზროვნება. პირველი რუსული სისტემატიური აზროვნება, რომელიც მთელი მე 19 საუკუნის განმავლობაში და შემდეგ დასტრიალებს პრობლემებს, წამოჭრილს რუსეთის დასავლეთთან შეხვედრით, მაშასადამე რუსეთის ბედს და მის ავტოკრატიული იდეოლოგიაში. ეს კი რუსებს წარმოადგენილი აქვს ევროპაში და მთელ მსოფლიოში, რუსეთის სრულ ჰეგემონიის სახით (სლავოფილ — პანსლავისტები, ბოლშევიკები), ან ევროპისგან ჩამოშორებით და აზიისაკენ მიბრუნებით, ამ უკანასკნელში კოლონიზატორული და ცივილიზატორული მისიის შესრულებით და მისი დაპყრობით. თვით რუსეთში აზიური (ტურანული) ელემენტის გაძლერებით (ლევანტიევი, ევრაზიელები). მაგარამ ამ სხვადასხვაობაში ყველა ერთსულოვანია იმაში, რომ მათი წარმოდგენით, შესასრულებელი აქვს ისტორიული მისია „რუსული იდეის“ განხორციელებით, რომლის აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ რუსი ხალხი უმაღლესი სულიერი კულტურის მქონე და რჩეული ხალხია და განვიხილოთ მისი უნიკალური და ადამიაროს მშვილობაზე და სიყვარულზე ავტოკრატიული დევიითი სამეფო დედამიწეში, გამოტოვების ბედი და მომავალი.

რუსი ინტელიგენტები სერიოზულად ფიქრობდნენ, არა, დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ ამ საკაცობრიო იდეალს გაანხორციელება ურუსეთად შეუძლებელია და კაცობრიობას უსათოდ სჭირდება რუსეთი, რომელიც მას უნდა გაუძღვეს და რომელმაც იგი უნდა იხსნას განსაცდელისა და დაღუპვისაგან. ეს უნივერსალური მისიანში მიეწერა სარწმუნოებრივი წინააღმდეგობის ნიადაგზე წინათ მოსკოვს, როგორც მესამე რომს და მას შემდეგ ის ოცნებ უწიელი ძაფით გადის მთელ რუსულ ისტორიაში და ასულდგმულებს რუსულ აზროვნებას, მის უკანასკნელ ფილოსოფოს ნ. ბერდიაევამდე და ბოლშევიკ კომუნისტებამდე. ეს იდეა განსაკუთრებულ სიძლიერით იქნა გამოთქმული მე - 19 საუკუნეში, როცა დასავლეთიდან ახალი იდეათა და ინდუსტრიული კაპიტალიზმის ძლიერი შემოჭრით რუსეთში მზადდებოდა სოციალური, ეკონომიური და კულტურული გარდატეხა და რუსული აზროვნება გაჯავრადინზე მოხდა. თქმისი ყველა მიმართება, დაწყებული სოციალიზმით და გათავებული ბოლშევიკებით. აღმოჩნდა „რუსული იდეის“ მოციქული სხვადასხვა ნიუანსებით. კარდინალური პრობლემა იყო დამოკიდებულება დასავლეთთან. ინდუსტრიული კაპიტალიზ-

ნის შემოქრამ, რაც რუსულ საზოგადოების სტრუქტურის ემუქრებოდა, ეს პრობლემა დასვა კონკრეტულად. რუსეთში კაპიტალიზმის შესაძლებლობის და მომავლისთვის მისი საჭიროების შესახებ.

ამაზე აღრე რუსეთ - ევროპის პრობლემა იდგა რუსული აზროვნებისთვის საერთო კულტურული, განსაკუთრებით რელიგიური ასპექტის ქვეშ. რუსეთის და ევროპის შედასახვაობა თავიდანვე აღიქმდა რუსთა შეგნებაში მთავრესად, როგორც სარწმუნოებრივი და ამიტომაც

სარწმუნოებრივი მომენტი არის, ყოველ შემთხვევაში ბატონყმობის გაუქმებამდე, მთავარი მოტივი რუსული ისტორიულ - ფილოსოფიური აზროვნების, როგორც ვიცი პირველად გადაუშალეს საზოგადოებას პეტრე ჩაადევმა და აღინდელმა სლავოფობიელმა.

მოსე იმნაიშვილი.

(დასასრული შემდეგ ნომერში).

აკაკი ჩხენკელი

ეპთი ეპიზოლი ჩემი მოგონებებიდან

იზრაელის სახელმწიფოს პირველი პრეზიდენტი დოქტორი ვიტიტმანი, იზრაელის დამფუძნებელ კრებისდამი მმართველ სიტყვაში, ერუსალიმში, სხვათა შორის ამბობდა: ჩვენი ცხოვრების ეს დიდი დღე მსოფლიოსათვისაც დიდი დღე არისო.

მე ჯერ კიდევ წარსული საუკუნოების ბოლო ხანებიდან იონიზმთ დანტერცესებული და მის საბოლოო გამარჯვებაში დარწმუნებული ვიყავი, მაგრამ მართლაც რომ არ ზგონა, პირადათ თუ ამ დიდი დღის მომსწრე ვიქნებოდი. 1897 წლის ბაზელის ცნობილ კონგრესის დროს, რომელზედაც თეოდორ პეტრელც -მა „ებრაული სახელმწიფოს“ საბირკვისის პირველი ქვა დასო, მე უკალქ სტაროლუმში სეროვოვის გუბერნიამი ვიყოფებოდი.

ქალაქს მოკლე ხნის წინად მომხდარი პოვრომის კვალი ჯერ კიდევ ანდა. ამ ფაქტის მეოხებით მე ჩირველად მომიქცე შემთხვევა, ამ ველურობის ბნელი საწყისების აღმომჩინა.

ჩემი სტაროლუმლი მეგობრების მეოხებით, განსაკუთრებით ეს ერთი მდგანის, რომელიც შემდეგ ჩემთან ერთად კიევიში იმყოფებოდა, მე ვავექანი იმ შესანიშნავ მოპრობას, რომელმაც ააღელვა და მოიცვა მთელი ებრაული ახალი თაობა. ამ მეგობარმა მითარგმნა ილიმიდან ჩსულდა, გაზეთებზე გამოქვეყნებლი წერილები — ზოგჯერ რჩაული ფურცლები წიგნებიდან — ლეზიაც კი.

და 1899 წელს მე საჭიროდ დაინახე ქართველ მკითხველთათვის გამეცნო ეს მოძრაობა, ყოველ კვირულს რუსეთ „კვალში“ დაბეჭდილ საფუძვლიან წერილით. რა თქმა უნდა მაშინ მე არ მოველოდი, რომ ჩვენი ებრაელები სიონიზმის პიონერად გამოამცხადებდნენ ჩვენ ქვეყანაში როგორც ეს ერთ სხვა გაზეთის ფურცლებზე ითქვა.

შემდგომ ამისა ხუთმეტრიდენ წელმა გაიარა, რომელთა განმავლობაში მე, ასე ვთქვათ, ცარიზმიდან დასაყლეთში

შემოხვეწილ ემიგრანტის სტაქს ვადიოდი და მოწმე ვიყავი იმ გამძაფრებულ კამპანიას, რომელსაც სოციალისტ დემოკრატიული პარტია, რომელსაც მეც ვეყუთონოდი სიონიზმის წინააღმდეგ აწარმოებდა. და რაოდენ დიდი იყო ჩემი გაკვირვება, როცა ერთ დღეს ტავრიდის სასახლეში პეტროვარადში ჩემთან მოვიდა, ავტორი ოდესლაც ჩემი „პიონერად“ მონათელისა — ჩემი თანამემამულე ჩემზედ ბევრად უმცროსი ხანაშაშვილი, მოსეს რჯულის მიმდევარი.

რა სურდა ამ ახალგაზრდას? მას სურდა მოსკოვის მედიკურ ფაკულტეტზე ჩარიცხულიყო. მე დაუყონებლივ სათანადო ნაბიჯები ვადავდი, განათლების მინისტრის თავად იგნატევის წინაშე, რომელიც თავისი ლიბერალიზმით იყო ცნობილი.

მაგრამ მან მაშინვე მიპასუხა: ებრაელთათვის შეუძლებელია. მე მას მიუგე, რომ საქართველოში და მიელ კავკასიის მეფის ნაცვლის საგანმგებლოში, ჩვენებურ ებრაელებისათვის არავითარი შეზღუდვები არ არსებობდა და დაყენებით ვთხოვე ჩემი პროტეცე მოსკოვის უნივერსიტეტში მიელოთ, ბევრი ყოყმანის შემდეგ მინისტრი დათანხმდა.

მაგრამ ამ მხრივ გადგ ბევრად უფრო მტკივნეული დამციტობანი უნდა ჩვენ ვადავებანა. მაგალითად, მემარჯვენე ორატორები ერთ ფრაზასაც არ წარმოიტყვამდენ სახელმწიფო ღუმაში, რომ ებრაელთათვის არ შეეციათ. მათ ეძახდნენ „შურბაცხოფოდელ სახელს უყდის“ და ყველა უბედურებას რაც კი რუსეთის ქვეყნის გაჩენიდან მოსულა ებრაელებს მიაწერდნენ.

სხვა ჯგუფების მოთხოვნას, რომ ეს სკანდალი შეწყვეტილიყო, დუმის პრეზიდენტმა რომიანკომ არასოდეს მსვლელობა არ მისცა, ამგვარად ერთ მნიშვნელოვან კონონაროეტის გაჩრევის დროს, იმპერიის ქვეშევრდომთა მოქალაქებრივ პოლიტიკურ და სოციალურ თანასწორობას რომ ეხებოდა. თითქმის 1917 - ის რევოლუციის დამდეგს, ისეთი მომენტიც დადგა, როდესაც ყველა დებუტატებმა, როგორც მემარჯვენეებმა აგრეთვე ცენტრალამ

და მემარცხენეებმაც ოხვი ვალდებულად ჩათვალეს, სოციალ დემოკრატების მიერ წარდგენილ მუხლის წინააღმდეგ მიეცა ხმა. ეს მუხლი ებრაელთა უფლებების ყოველგვარ შეზღუდვათა მილიან აღკვეცას შეიცავდა და კენჭის ყრის დროს მთელი დღემს უწყობა შორის მყოფმა მხოლოდ ორმა მებრალმა — ერთი ადვოკატი იყო მებრალ ექიმი — თავის შეკავება გაბედეს.

რა მიტევი ამოძრავებდა ამ ჯგუფებს? — სახელმწიფო საბჭო ანუ მეორე პალატა, მძელს პროექტს უკუ ავდებსა — პროექტს, რომელიც მეოთხე დღემს ერთადერთ დიდ რეფორმას წარმოადგენსო, ასე ამბობდა და იმეორებდა მომხსენებელი მაკლაკოვი, კადეტთა პარტიის ერთერთი ლიდერი (კონსტიტუციონალისტ — დემოკრატი).

ასეთ აუტანელ ატმოსფეროში, წარმოსადგენია მემარჯვენეთა მოუზიდებლობა, რომლის დროსაც სიტყვა უდიდ წარამარა იხმარებოდა ყველა გრამატიკულ ფორმაში როგორც ეს ჩვენი მებრალ დენილი მუხლი დიკსონის სახელად ვახებოდა და ერთ თვეზე მეტი ვაგრძობდა ასე.

ბოლოს მოთმინება დაკარგულმა, ჩვენი ჯგუფის სახელით, ადგილიდან განეაცხადე შემდეგი: რადგანაც პრეზიდენტ უარზე ამ მაღალი სახლის პატივი და სახელი დაიკვას (ზოგჯერ ასე უწოდებდნენ დუმბას), და ამ გვარად ნებდს იძლევა შეურაცხველი მთელი ერთი, დეპუტატი რომელიც ამ დანაშაულს ჩაიდენს თავის სიტყვას ვერ განაგრძობს, ხოლო თუ ვაგვიტყდა, თავდაღმა ჩამოვიარდება ტრიბუნადა.

ამ დროს ტრიბუნაზე იყო ანტი სემიტობით განთქმული, უნდა ითქვას ნიჰეირი ვეკილი ზამისლიცკი და ამ სიტყვების გაგონებისთანავე ვაიკცა... ამ დღის შემდეგ აღემაჰე შეწყდა ეს სახიზრობა.

მაგრამ მე არ მსურს ეს წერილი ისე დავასრულო, რომ არ განეცხადო: ოხრალის სახელმწიფოს დემოკრატებლობა, რომლის პირველი წლისთავიც სამწინანს ხსენებულს, ჩემთვისაც დღისასწავლია და იგივე შემძილა ვთქვა ყველა კავკასიელთა სახელითაც.

როდესაც კავკასიელთა შესაგებებელმა პარაკობ არ შემიძლია მათი სახელით რამოდენიმე სიტყვით არ მივმართო სირიისა და ტრანსიორდნიის ჩერქეზებს: ნუთუ ოხრალის „სასწავლი“ არაფერს ეუბნება მითა — რომელსე არც თუ უსაფუძვლოდ ოცენებოდა წინაპართა მიწათმპალარა კავკასიონის სანახებში დაბრუნებაზე. მე მკურს უთხრა ჩერქეზებს, რომელნიც ჯერ კიდევ 1923 წლად არიან პირველხარისხოვან სამხედრო ძალად ჩამოკლებული, საფრანგეთის უმანღეს კომისარ გენერალ ვეიგანის მიერ; არავითარ შემთხვევაში ოხვი არ მოაკუებოთ და ოხრალის წინააღმდეგ არ ამხედრდნენ. ეს იქნებოდა შეურაცხველი მათი კავკასიელი ძმების საუკუნოებრივი ტრადიციებისა.

ამასთანავე უნდა ვთქვა, რომ მე დარწმუნებული ვარ, როგორც ყოველთვის ვიყავი, რომ მთელი არაბეთის მომავალი, მისი ნორმალური განვითარება და მისი მთლიანობის დადგენა ამ უფრო სწორად არაბულ სახელმწიფოთა „კომუნისტო“, ბევრს მოიგება არაბთა და ოხრალის ურთიერთ ვიწრო თანამშრომლობით, ნუ დავიფიქვებთ დიდი ავტორიტეტის მეცნიერ ზომბარდის სწავლამან უადრეს ყოველ დიქტატურათა და ტრაქტატებთან, თავის მოწინავეთა ყურადღება მიმაპირი იმ დღე როლზე, რომელიც ებრაელებმა ითამაშეს, ყველა ცივილიზებულ ერთა წიაღში — განსაკუთრებით ეკონომიურ ფინანსიურ სფეროში. პარიზი. 14 - 4 - 1949.

† ლადო გუდიაშვილი

ყველა ქართველის გულში, დიდი მწუხარება გამოიწვია ლადო გუდიაშვილის ვარდაცვალებამ, რადგან მისი წვლილი ქართული მხატვრობის განვითარებაში მეტად დიდია. მთელი მისი ხანგრძლივი ცხოვრება ქართულ მხატვრობას, ქართულ კულტურის განვითარებას მოახმარა.

დამოუკიდებელ საქართველოს მთავრობამ, 1919 წელს 60 ახალგაზრდა გაავხანა ევროპაში განათლების მისაღებათ. მათ შორის იყო სამი ახალგაზრდა მხატვარი: დავით კაკაბაძე, ლადო გუდიაშვილი და შალვა ქიქოძე. ისინი წავიდნენ პარიზში. პარიზში ამ დროს მოვლდოდა მხატვრობის ცენტრი იყო. აქ მოღვაწეობდნენ პიკასო, ბრაკი, მატისი, მოდილიანი და სხვა განთქმული მხატვრები. მათ შეუქმნეს პარიზს ახალი მხატვრობის მსოფლიო სახელი. კაკაბაძე და გუდიაშვილი დასახლდნენ პარიზში, ბულვარდ

მონპარნასის ახლოს. აქვე მდებარეობდა ცნობილი ყაფროტონდა, სადაც ზემოხსენებული მხატვრების თვეური ლობის ადგილს წარმოადგენდა. ამავე კავშირში იწყობოდა საზმხატვრო გამოფენები. ჩვენ ქართველ მხატვრებს ყოველდღიური შეხვედრები ჰქონდათ მათთან, აქვე ახლოს იყო რანსონის აკადემიაც, სადაც მუშაობდა დაიწყეს. ამიხივად ჩაებნენ არტისტულ შემოქმედებაში. ეს ორი მგობარი მხატვარი ორ სხვადასხვა მიმართულებას დაადგნენ. ლადო გუდიაშვილის თემატიკა იყო საცქიფოურათ ქართული. 1925 წელს ფრანგმა კრიტიკოსმა რენიალმა ლადოს ნაწარმოებთა რეპროდუქტია ცალკე წიგნად გამოცხადე სადაც აღნიშნა: „...ნიც გუდიაშვილის მხატვრობას გაეცნობა, არ შეიძლება საქართველო არ შეიყვაროს“ 1925 წელს ლადომ მოაწყო პირადი გამოფენა. მიუხედა

ად იმისა, რომ პარიზი მხატვრული გამოფენებით განე-
 იერებული იყო, ფრანგული საზოგადოება აღფრთოვანე-
 ნით შეხვდა მის საჯარო გამოსვლას. უდავოდ დამისახურა
 იდი მხატვრის სახელი. 1926 წელს ლადო ბრუნდება
 ამშობლოში, სადაც განიცდის ადგილობრივ ხელისუფ-

ლების დაწოლას, და სტოებს საკუთარ მხატვრულ სტილს.
 როგორია ეს ცვალებადობა ეს უკვე გემოვნების საკანონი-
 ამაზე არაფერს ვამბობთ. მხატვრული კულტურის შიშა-
 გის დაკარგვით გამოწვეულ მწუხარებას უტყობოთმი მყო-
 ვი ქართველობა წრფელი გულით უერთდება.

ლ. ფალავა.

ისიდორე მანჭავაძე

არ მინდა წარვიდე ამ სამყაროდან ისე, რომ ხანდაზ-
 ჭელობის დროს არ მოვიხსენიო ჩემი ახალგაზრდობის
 ზეგობარის უდროვოდ გარდაცვლილი ისიდორე მანჭავაძის
 უბედობა. ის გარდაიცვალა 1944 წელს, 44 წლის ასაკში,
 როდესაც ადამიანის ფიზიკური და ინტელექტუალური
 შესაძლებლობანი ზენიტშია აყვანილი. ისიდორე მანჭავა-
 ლიდან ჩვენი ქვეყნის დაპყრობისა, მთელი თავისი არსე-
 ზით ჩაება ჩვენი ერის გამანათესიუფლებელ ბრძოლაში.
 ავი არ იყო რიგითი მებრძოლი არამედ ეკუთვნოდა იმ
 დროინდელ ახალგაზრდათა მოწინავე ხელმძღვანელ თაო-
 ბას და როგორც ასეთმა სათნადო მძიმე ხარკიც მოიხიდა
 ჩვენს წინაშე. მან სამშობლო დასტოვა, როდესაც მის წი-
 ნაშე არჩევანი დადგა საბოლოოდ დატუსაღების, ციხი-
 რში გადასახლების, თვით სიკვდილით დასჯის ან გადმო-
 ხვეწილობის შორის.

საფრანგეთში ჩამოსვლისას ის, როგორც ქართველთა უმ-
 რავლესობა ქარხანაში მუშაობს, მაგრამ იმავე დროს ეც-
 ნობა ევროპიულ ვითარებას. მისმა იდეურმა სამყარომ
 ამით განიცადა ცვალებადობა. ფხიზელი გონების პატ-

რონი, ის არ იყო მხოლოდ პოლიტიკური მებრძოლი, ამავე
 დროს ის იყო მწერალი, კრიტიკოსი, პოლემისტი. მა არ
 დაუტოვებია ლიტერატურული მემკვიდრეობა, მაგრამ
 ის რაც მან დასტოვა, მისი გაცნობა, ჩვენ ვეარზუნებს
 რომ მისი უმთავრესი მოწოდება იყო მწერლობა. მეორე
 მსოფლიო ომის დროს საქართველოს განთავისუფლება
 გარდაუვალობათ მიაჩნდა. მას სჯეროდა, რომ კავკასიის
 განთავისუფლებულ ერთა შორის, საქართველო მისი გეო-
 გრაფიული, ეკონომიური, პოლიტიკურ და კულტურულ
 პოზიციების გამო, პირველ ადგილს დაიჭერდა. მისი ნაშ-
 რომები ეხება უმთავრესად ჩვენი ისტორიის ოქროს ხანას,
 ჩვენ პირველ რენესანსს. აქა - იქ მისი ზოგიერთი შეიდა-
 რებები ევროპიულ რენესანსთან შეიძლება გადაჭარბებუ-
 ლად მოგჩვენოს, ეს მისი ახალგაზრდობით, საქართვე-
 ლოს უზომო სიყვარულით აიხსნება. ექვს გარეშეა, რომ
 მისთვის ბედს სიცოცხლე უდროვოდ არ შეეწყვიტა,
 თვლსაჩინო შრომებს მოგვცემდა. მაგრამ რაც დასტოვა,
 ისიც საქმარისა იმისთვის ემიგრაციის მატჩანეში შესა-
 ვერი ადგილი მიენიჭოს.

ნიკო ურუშაძე.

საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის წე-
 ვრის ნომ რამიშვილის დაღუპვის 50 წლის თაგ-
 ზე, ბადახდირი იმენა პარიზის საზოგადოების
 მიერ, საეპლემიო პანაშვიდი წმინდა ნინოს
 სახელობის ეკლესიაში. დეკანოზმა მელიამ
 წირვის შემდეგ წარმოუსთგვა მებდა შინაარსი-
 ანი და მგრძობიარე სიტყვა.

იგავდება და მოკლე ხანში ბამოვა შურანლი
 "ჩვენი დროშა". რომელიც მთლიანად მიე-
 ჭყენა მის ხსოვნად.

11, rue Villedo - 75001 PARIS
☎ 296-05-48

Paris, le 30 octobre 1978

Paris, le

5 novembre 1978

Monsieur Georges DUMEZIL
Professeur au Collège de France
PARIS

Monsieur et cher Maître,

L'Association des Hommes de Lettres et Journalistes
Géorgiens est heureuse de vous adresser ses cha-
leureuses félicitations à l'occasion de votre élection
à l'Académie française.

Veillez agréer, Monsieur et cher Maître, l'assurance
de notre haute considération.

G. KIPIANI

Collège de France

Paris, le 5 novembre 1978

Merci, cher monsieur, de votre aimable carte.
L'événement arrive trop tard dans ma vie pour que
j'y prenne vraiment intérêt, mais les marques d'amitié
dont il est l'occasion me sont précieuses. Le vôtre
me rappelle que j'avais rêvé d'être géorgianisant et
que je l'aurais été peut-être si je m'étais moins
dispersé. Mais vous avez Charachidzé!

En toute sympathie.

Georges DUMEZIL

11 PLACE MARCELIN BERTHELOT 75231 PARIS CEDEX 05

Kari, cher Monsieur, de votre
aimable carte. L'événement
arrive trop tard dans ma vie pour
que j'y prenne vraiment intérêt,
mais les marques d'amitié dont
il est l'occasion me sont précieuses.
Le vôtre me rappelle que j'ai
rêvé d'être géorgianisant et que je
l'aurais été peut-être si je m'étais
moins dispersé. Mais vous avez
Charachidzé!
En toute sympathie

Georges Dumezil

The Arts of Ancient Georgia

ასეთი სათაურით გამოვიდა წიგნი რუსულად მეფის-
ცილის და ვახტანგ ცინცაძის ავტორობით, პროფესორ
დ. მ. ლანგის წინასიტყვაობითა და რალფ შრედის ფო-
ტოგრაფიებით. წიგნი ჯერ გამოვიდა გერმანულად აღმო-
ველით გერმანიაში ხოლო აღისა ფავს მიერ თარგმნილი
ანგლისურად, ამერიკაში ტამეს და ჰელსონას გამომცე-
მლობით. გამოცემა არის შესანიშნავი. უკეთესი შეუძ-
ლებელია. აქ მოთავსებულია 584 ილუსტრაცია, აქედან 98
ფერადებით შესრულებული.

წიგნი შეიცავს ქართული ხელოვნების ყველა დარგის
ისტორიული მიმოხილვას ბრინჯავის ხანიდან ახალ საუკუ-
ნეებამდე.

გამომცემლები შენიშნავენ რომ აქამდე საქართველო
ცნობილი იყო თავისი შესანიშნავი ეროვნული ცეკვებით
და ამ წიგნით შეიძლება მისი მდიდარი წარსული ხელო-
ვნების გაცნობა.

მართალია, აქამდე იყო ცოტა რამ გამოცემული ამერი-
კაში ქართული ხელოვნების შესახებ, მათ შორის შ. ამი-
რანაშვილის ერთი შრომაც, მაგრამ ამ შრომის ხასიათი და
მოქალაქა უფრო ფართო შინაშეწვლადია.

მისი საშუალებით არა მარტო სპეციალისტი, არამედ
აშუალო მკითხველიც შესძლებს მიიღოს ვარკვეული
წარმოდგენა იმ დიდ ხელოვნებით მემკვიდრეობაზე, რაც
ქართული ერს საუკუნეთა მანძილზე შეუქმნია.

დასაფასებელი და მისასალმებელია ამ წიგნის გამოცე-
მა ამერიკაში.

The Peasant Venture

Paul J. Magnarella - 1979

ეს წიგნი გამოვიდა ამერიკაში 1979 წელს შენქმანის
გამომცემლობის კომპანისი მეშვეობით.

ავტორს ადგილობრივ სპეციალურად შეუსწავლია თუ-
რქეთის ქართული მოსახლეობის ცრიტი სოფელი - „ხერი“
დაწყვილებით არის შესწავლილი ამ სოფლის ქართველ-
ების. მათი მატერიალური, სოციალური და სულიერი ყოფა.
ამ სოფლის მოსახლეობა მხოლოდ ქართველებსაგან შეს-
დგება, ისინი ლაპარაკობენ ქართულად, შენახული აქვს
ქართული ჩვეულებები. თურქზე თავიანთ ქალს არ აბო-
ჯებენ. თურქის ქალს კი ირთავენ. ბოლო ხანებში იქ დაი-
წყო დიდი კულტურული მუშაობა. ამ საქმეს მეთაურობს
ჩვენთვის კარგად ცნობილი მოღვაწე აჰმედ მელაშვილი.
იქ აწინებენ ქართული კულტურის სახლს, სადაც მოთა-
ვდება ქართული სკოლა, ბიბლიოთეკა და სადაც გაიმარ-
თება ქართული ცეკვების საღამოები.

ამ სოფლიდან დღეს სამასამდე ქალი და კაცი არის წა-
სული გერმანიაში სამუშაოდ. იქ მოგებული ფულით შემ-
დედგ თავიანთ ადგილობრივ ცხოვრებას აუმჯობესებენ
დასავლეთ გერმანიაში დღეს მუშა ხელის დიდი მოთხო-
ვნილება. ოფიციალური სტატისტიკით იქ მუშაობს ექვს-
ას ათასამდე თურქი, მთავრობის ნებართვით და მათშორის
ქართველი მუსულმანების გადმოხვედით ასი ათასი ქართ-
ველია. ქართველ მუსულმანთა გათვითცნობიერება და
კულტურული ამაღლება მათ კარგ მომავალს უქადის...

ბიოგრაფიული საკამაძი

1980 წელს სტამბოლში გამოვიდა თურქულ ენაზე გი-
ორგი სააკაძის ცხოვრება ეს არის თარგმანი სიმონ ჭე-
რიანის წიგნისა „გიორგი სააკაძე“, მთარგმნელია იბრაიმ
გორაძე.

წიგნი შეიცავს საშუალო ფორმატის 352 გვერდს, თარ-
გმნილია კარგად და წინ უძღვის აჰმედ მელაშვილის წინა-
სიტყვაობა. ამ წიგნის გამოცემას თურქულ ენაზე დიდი
შნიშვნელობა აქვს. ის საინტერესოა თურქი მკითხველისა-
თვისაც და განსაკუთრებით ქართველი მუსულმანებისა-
თვის, რადგან მათში არსებობს დიდი ინტერესი საქართვე-
ლოს გაცნობისა.

სიმონ ჭეარიაშვილი დიდი პიროვნება იყო. მისი შრომების
მეცნიერულ ღირებულებაზე თუ დავა შეიძლება, პატრი-
ოტული და აღმზრდელითი თვალსაზრისით ის დიდად
სასარგებლო იყო თავის დროზე საქართველოში და დღეს
მუსულმან ქართველებში.

წარმოიდგინეთ ქართველი მუსულმანი რომ თურქეთში
გაეცნობა გიორგი სააკაძის გმირულ თავდადასავალს, რო-
მელმაც საბოლოოდ მიიღო მუსულმანობა და მითვე ჩაი-
რიცხა თურქეთის მუსულმანთა შორის, რამდენ ეროვნულ
გაზრდობას აუშლით მათ! ამ მხრივ დიდად დასაფასებელია
აჰმედ მელაშვილის მოღვაწეობა, რომელიც არის მთავარი
სულის ჩამდგამელი ქართული კულტურული მუშაობისა.

აქვე უნდა აღენიშნო რომ ქართველ მუსულმანთა ერ-
თმა წრემ დაიწყო ეურნალის გამოცემა შეეციაში, სათა-
ურით: „ჩვენებური“. სათაურიც ქართულა შრიფტით
არის დაბეჭდილი. ეურნალი იბეჭდება თურქულ ენაზე და
მთლიანად მიძღვნილია გადმოხვედლი ქართული ტექსტები
და ქართულადვე ზოგიერთი ლექსები ქართველ მუსულ-
მანთა . იწერება წერილები საქართველოს წარსულსა და
თანამედროვე ცხოვრებაზე. აქვე იბეჭდება აჰმედ მელა-
შვილის მიერ შესანიშნავად თარგმნილი რუსთაველის
ეპეგისტეასიანი ნაწილ - ნაწილად ამ ე.მაღ ეურნალის
გამოცემა გადატანილი იქნა სტამბოლში.

საქართველოს ისტორიაზე დიდი მოთხოვნების მათ გადასწყვიტეს თარგმნონ ფარგმნონ ფრანგულიდან და გამოსცენ ალექსანდრე მანველიშვილის „საქართველოს ისტორია“, რის შესწორებული და გადამუშავებული ტექსტი ავტორმა უკვე გადაუგზავნა.

საერთოდ უკვე ქართველის მოვალეობაა ყოველ მხრივ დაეხმარათ ჩვენს მუსულმან თანამომეგებს მათ ყოველგვარ მუშაობაში, რადგან სარწმუნოებრივი განსხვავება წარმავალია, ხოლო ეროვნული გარნობა მარადიული. როგორც ერთხელ მელაშვილი ვაწერდა: „იყო დრო როდესაც ქართველები არც ქრისტიანები ვიყავით და არც მუსულმანები, მაგრამ ქართველები ვიყავით“¹.

ა. მანველიშვილი.

..

18 აპრილის ნომერში გაზეთისა „დერ ბუნდ“ რომელიც ბერნში გამოდის, ბეატრის აიხმან ლიტერატორი - ის ხელის მოწერით მოთავსებულია წერილი სათაურით: „შუამავალი აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის. და ქვესათაური: სიკოცხელ ქართული ენისათვის.

წერილში მოთხრობილია კიბა ჩხენკელის მოღვაწეობა და ქართულ - გერმანულ ლექსიკონის გამოცემის ისტორია. და ცხადია დასახელებულნი არიან კიბა ჩხენკელის საქმის დამპოლოებელნი: იოლანდა მარშეგ, რუთ ნოიკოჰმ და ლეა ფლური.

მაგრამ გარდა ამისა წერილი მკითხველთ აცნობს საქართველოს, მის დღევანდელ მდგომარეობას, ბრძოლას ენისა და ეროვნულ კულტურის შენარჩუნებისათვის და ამავე დროს საკმაოდ დეტალებით მოგვითხრობს საქართველოს კათალიკოს პატრიარქის ილია მეორეს ჩამოსვლას - ჯერ ბერნში და შემდეგ კოტორში, სადაც იგი ჩასულა ჩვენს ძვირფასი მეგობრების - სამი ქართველოვანი მანდლონის სანახავად და სადაც ილია მეორე მიუღია პროფესორ ერნსტ რიშ - ს კიუბისხის უნივერსიტეტში.

წერილი ასე ბოლოვდება: „როგორც მე დარწმუნებით მიიხიბეს, ყოველი ქართველი მაღლად პოეტი და ლექსებსა წერსო. ამგვარად ლირიზნი ყოველდღიურ ცხოვრებიდანაც არ გამჭრალა. ქალებს სახელად ჰქვიათ ლალი, კაცებს - ზვიადი ან სულკო. პოეზია, ქართული ძნელი მაგრამ მდიდარი ენის განუყრელი კუთვნილებაა და როგორც კიბა ჩხენკელმა მოიმოქმედა, ღირს ამ ენას სიკოცხელ შესწირო და ამგვარად აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის შუამავლობა გასწიო.“

წერილთან ერთად მოყვანილია ხსენებულ ლექსიკონის ერთი სვეტის ფოტოსაღი. მდლობა ამ წერილის მეოხებით გაეცნობინ ჩვენს ახალ მეგობარს.

წიგნი შეიცავს 552 გვერდს და ძვირფასად არის გამოცემული. კარგ ქაბალადზე დაბეჭდილი და ყდაში ლამაზად ჩასმული. წარმოდგენილია 58 ფერადი და შავი სურათი. კარგად არის შეჩვენული ნიმუშები ქართულ ხე-როთომოდებობაზე, მინანქრებზე, მინიატურებზე, ოქრომკედლობაზე. წიგნის ავტორს ფართოდ გამოუყენებია ქართველ და უცხოელ მკვლევართა შრომები: ივანე ჯავახიშვილის, ნიკოლოზ ბერძენიშვილის, სიმონ ჯანაშიას, ვახტანგ ბერიძის და აგრეთვე უცხოეთის; გერმანულ, რუსულ, ინგლისურ, ქათველოლოგთა ნაშრომები.

ათეული წლებია ბატონი სალია რედაქტორობს სქელტანიან თურნალს „ბედი ქართლისა“ - ს. ამ ხნის განმავლობაში მან შესძლო თურნალის გარეშე მომეკრძა მრავალი უცხოელი, და ქართველი მკვლევარი, სადაც იბეჭდებოდა წერილები ქართული და კავკასიის კულტურის და ისტორიის საკითხებზე. ამ უკან მან გამოისცა ზემოთ დასახელებული წიგნი საქართველოს ისტორიაზე. წიგნში დამატებით მოყვანილია ბაგრატიონთა დინასტიის გენეალოგია. ქრონოლოგიური სურათი საქართველოში მომდარნი მოვლენების, ლიტერატურის, მუსიკის და ხელოვნების სხვა დარგების.

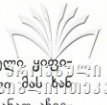
რამდენად ალწეს წიგნი დანიშნულ მიზანს? ამ საკითხის განხილვას უფიძობთ ისტორიკოსებს, ჩვენ შეგვიძლია აღვინშნოთ, რომ წიგნი ბრწყინვალედ არის გამოცემული და უსათუოდ ხელს შეუწყობს უცხოეთში, ქართული საკითხის პროპაგანდას.

გ. ნ.

]-[

ორიოდე წლის წინ გამოვიდა გიორგი ყვიფიანის რიგით მეექვსე ლექსთა კრებული სათაურით: ირინე და გიორგი ყვიფიანი. საზარო მოეზი.

წიგნი მთლიანად მიემძვნა ვიქტორ ნოზაძის ხსოვნას. კრებულში მოთავსებულია 71 ქართული და 6 ფრანგული ლექსი გიორგი ყვიფიანისა და 5 ფრანგული პოემა, როგორც ჰაშივიკი ირინე ყვიფიანის შემოქმედებისა. ამ თავის ახალი წიგნით ყვიფიანი ამართლებს და კიდევ უფრო მყარ საფუძველს უქმნის მისი პოეტური ხარისხის რეპუტაციას. ხოლო ირინე ყვიფიანის პოეტური გამოჩენა მეტად სასიამოვნო სიურპრიზია.

მეგრამ ეს 225 გვერდიანი წიგნი მარტო ლექსთა კრუ-
 ლს კი არა სხვაგვარ კრებულსაც წარმოადგენს:
 წიგნში მოთავსებულია 16 ფოტო 1 ნახაზი 16 წერილის
 ფოტოასლი 1 ლექსის ავტორისეული ფაქსიმილე და კი-
 ლევ 16 წერილი. აქ მოტანილი ფოტოგრაფიები, ზოგი
 პეტაღ ზოგი ნაკლებად, დაკავშირებულია ავტორის საზო-
 კადოებრივ ან პიროვნულ ცხოვრებასთან. ფოტოასლი-
 ხით წარმოდგენილი წერილები ცნობილ პიროვნებათ
 კუთვნიან, ხოლო დანარჩენი 16 წერილის უმეტესობა
 აკვე გამოქვეყნებული რეკენზიებია ან მისი პოეზიის
 დამფასებელთა კერძო წერილებია. ყოველივე ეს ერთად

ისეთ შთაბეჭდილებასა ჰქმნის თითქოს მკითხველი ყოფი-
 ანთან სტუმრად იმყოფებოდეს და მასპინძელე მას ხან
 ფოტოალბომიდან ამოღებულ სურათებს თავზიანად აჩვენებ-
 ნებდეს ან სხვა და სხვა ცნობილ პირობაგან მიღებულ წე-
 რილთა შინაარს აცნობდეს, ამიტომ ამ წიგნის გაცნობა
 პოეტის გაცნობის გარდა თვით კაცის გაცნობაც არის.
 ამის გამო წიგნი მეტად ორგინალურია და გამოყენებული
 ხერხი შევნიერ შედეგს იძლევა.
 აქვე აღსანიშნავია, რომ ძვირფასად გამოცემულ ამ ლა-
 მაზე კრებულის რედაქტორი და ასოთაშეყობი თვით
 ავტორია. ყდა შესრულებულია გუჯი ამაშუკელის მიერ.

მიმომხილველი.

შემოწირულობანი

X	2000 ფ.	ნიკო ურუშაძე	100
ბოსე იმნაიშვილი	1500	პროკოფი ინჭკირველი	100
ღაგი თ ვაშაძე	650	კარლო ინსარაძე	100
სოზოს ქართველთა სათვისტომო	480	გიორგი ვაჩნაძე	100
ა. მანველიშვილი	250	გიორგი წერეთელი	100
მიხეილ ხუნდაძე	200	აკაკი პარკალაია	100
გ. ნ.	200	ქრისტეფორე იმნაიშვილი	50
ირაიდიონ ბეგიაშვილი	150	გიორგი (ჟორა) ასათიანი	50
ირაკლი ოთხმეზური	130	ა. გამსახურდია	50
ვიორგი ნაკაშიძე	120	ოთარ პატარიძე	50
ბეტრე ხვედელიანი	120	შოთა ბერეჟიანი	50
ვიორგი ჯაყელი	110	გიორგი (ბიჭიკო) ახვლედიანი	50
ლუბა აბაღუშელი	100	ვანო ანდრონიკაშვილი	50
ზოსიმე ჯიშკარიანი	100	სიმონ აბაშიძე	50
ჯამლეთ გვაზავა	100		
ნამეტია გოგუაძისა	100		
მელიტონ უღენტო	100		
თათარხან ანთაძე	100		
კვიროსი ჩხაიძე	100		
ალექსანდრე ხაბულიანი	100		
არჩილ მჭედლიშვილი	100		
			7860
		ხარჯები:	
		ფრანგული სტამბა	15000 ფ.
		ლევლის სტამბა	3383
			18383 ფ.

ძვირფასო თანამეგობრებო!
 უპრანალი კაპასიონი პრის კართული ლიტე-
 რატურის, ისტორიის და მეცნიერების თავისუ-

ფალი სიტყვა, რომ იღვებრძელს მოიტი-
 ზოვს თქვენს მიერ ნივთიერ და მოკალურ
 ბაზუნებებს.

სარედაქციო კოლეგია.

სარჩევი

სამოცი წელი	7	კ. ინასარიძე — გ. რ. მწერალი და მოაზროვნე	44
იოსებ გრეშაშვილი — ბარათი მეგობარს (ლექსი)	8	უცნობი ავტორი — წყარო ხარ უკვდავი (ლექსი)	54
ნოე შორდანი — მიმართვა ცივილიზებურ კაცობრიობას.	9	გ. უფიანი — ორი დედა (ლექსი)	
ისტორიული საბუთები —	10	ელიზბარ მაყაშვილი — ბერდია ხეცური (მოთხრობა)	
1921 წლის 17 მარტს ქუთაისში მომხდარი მოლაპარაკება	13	დ. ვაშაძე — ფიქრები ქართული ენის შესახებ	57
გრიგოლ რობაქიძე — მიმართვა საქართველოს ახალგაზრდობას —	14	ნამეტია — ლევილის მამულს (ლექსი)	63
ტარიელ ზურაბიშვილის სიტყვა —	16	ლეონიდ ქვიციანი — მაყვალას (ლექსი)	
ქართველთა ხელოკმნება უცხოეთში	19	რალფი — სამშობლო (ლექსი)	
ფელიქს ვარლამიშვილი —	24	მინდია ლაშაური — მიხეილ ჯავახიშვილის დაბადებდან 100 წლისთავის გამო	64
მარია მერიკო —	24	გრიგოლ რობაქიძე — დიდი შუადღე (ლექსი)	68
ვერა ფალავა —	27	გ. უფიანი — შედარება (ლექსი)	
ეთერი ფალავა —	30	სახალწლო (ლექსი)	
ვანო ენუქიძე —	34	მგოსანი (ლექსი)	
გუჯი ამაშუკელი —	36	ა. მანველიშვილი — ვ. ტ. დიალექტი	69
შოთა აბაშიძე —	38	მ. ქავთარაძე — წანარები	88
სიმონ ბერეუიანი — მგოსანი (ლექსი)	41	გ. ნოზაძე — კაცი ვარ აღამიანი	93
გიორგი გამყრელიძე — ოდა დედამიწას (ლექსი)	42	გიორგი შარაშიძე — პრომეთე და ამირანი	106
გიორგი უფიანი — გ. გამყრელიძის ხსოვნას (ლექსი)	43	მ. იმნაიშვილი — რუსეთი წინად და ეხლა	118
ბ. რ. დაბაღეზიდან 100 წ. თავისი აღსანიშნავი	43	აკაკი ჩხენკელი — ერთი ეპიზოდი	123
გ. უფიანი — გრიგოლ რობაქიძეს (ლექსი)	43	ლ. ფალავა — ლადო გულიაშვილი	124
გ. რობაქიძის ვერმანული ლექსები. —	43	ნიკო ურუშაძე — ისილოვ მანწყავა	125
		მბლოთგრაფია —	125
		შემოწირულებანი —	128

რედაქტორი: — სარედაქციო კოლეგია.

გამომცემელი: — აკაკი შავშულიძე.

კავკასიონის მისამართი: —

G. KIPIANI

10, rue Jules Ferry, 91310 Leuville sur Orge (France)

Tél. (6) 084-53-05